

591956841

101 KØBENHAVNS
KOMMUNES
BIBLIOTEKER

00 962 Da

RHB

AKSEL DAHLERUP

Stormen

PAA

KØBENHAVN 11. FEBRUAR 1659

STORMEN

paa København

den 11. Februar 1659

Den kongelige Ordenshistoriograf, dr. theol.
Bjørn Kornerup har — indtil kort Tid før sin
Død — hjulpet mig med værdifulde Raad og
med Anvisning af Kildeskrifter. Stud. mag.
Anders Dahlerup har skrevet tre af Bogens
Afsnit: »Hollænderne kommer til Hjælp«, »Fyens
Generobring« og »Malmösammensværgelsen«
og har endvidere foretaget Udvalg og Udskrift
af Kildematerialet.

STORMEN

paa København

den 11. Februar 1659

Af
AKSEL DAHLERUP

*Skrevet paa Grundlag af Samtidens Beretninger
og senere udgivne Mindeskrifter*

MUNKSGAARDS FORLAG

09. 962

Da 29

5

22949

INDHOLD

1. Del

	Side
Et Ord til Indledning	10
Den omstridte By	15
Kongemødet paa Frederiksborg	37
Lynkrig mod Danmark	50
Begejstringens Aand	64
Fæstningen København	73
Den svenske Belejringshær	83
Belejringens haarde Tid — med Sult og Nød og blodige Kampe	90
Lejers-Kranz — den ældste Beretning. Præsten Andreas Matthisøn Hiørings Øjenvidneskildring	118
Hollænderne kommer til Hjælp. Slaget i Øresund	147
Stormen	156

2. Del

Fyens Generobring. Det mærkelige militære Drama, der endte med Sejren ved Nyborg	181
Bornholms Befrielse	212
Malmösammensværgelsen	227
Gøngernes eventyrlige Bedrifter	238
Danmark som det var paa den Tid	259
Arvehyldningen	284
Et Ord til Afslutning	289

Endvidere er der 32 Billedsider

Der staar ved Lund en Bautasten

Af Hans Hartvig Seedorffs Recitativ til Livgardens 300 Aars Jubilæum d. 30. Juni 1958 gengives her — med Digterens Tilladelse — den Del, der handler om Stormen paa København, og de Vers, hvori Afslutningen paa alle dansk-svenske Kampe slaas fast.

De retter sig, de døde Mænd.
Til Kalveskindets dumpe Klang
genfinder de den Rytmelov,
de lystrede engang.
En March i Rum, en March i Tid, —
tre Hundred Aar er Toget langt!
Dog er hvert Fodslag fast som før,
hvert Væрге lige blankt.

Som Bølger skifter paa et Hav,
saaledes skifter Trop med Trop.
Og Lys fra fjerne Tidehverv
forløses og slaar op.
Thi Garden og vor Skæbnes Løb —
hvem skiller vel de tvende ad!
De deler samme Sagabog,
De fulgtes Blad for Blad.

Betragt den første djærve Flok
af Gøngeblod og Adelsæt,
der har du Aanden, Gardens Aand,
var den end kludeklædt.
Da Sverrigs Sejrstjerne steg
i samme Takt som Danmarks faldt,
da blev Kong Fredriks »Trouper« til, —
de fødtes, da det gjaldt.

Saa traadte de den første Dans
(en Dødsdans i det hvide Telt!)
med Smil ført op af Rosenkrantz
og Frederik Ahlefeldt.
Og bleg som Sne og kold blev den,
som Garden krysted i sin Favn.
Dér fik det første Fanebaand
sin Indskrift, — »København«.

Et Jordelagen, glimrehvidt,
var om den slagne Fjende svøbt.
Men i hans Ild blev Kongens Mænd
hans Vagt, forsvarlig døbt.
De havde stolet fromt paa Ham,
der skænker Sejr og Vaabenheld,
men ogsaa fulgt det næste Bud:
at stole paa sig selv.

Og de fik Brug for al den Tro,
som holder oppe, bærer frem,
naar Skæbnen skriver Mandskab ud
til Kamp for Hus og Hjem.
De stred ved Nyborg, Malmø, Lund,
ved Helsingborg og Christiansstad.
Hvert Navn gav dem et Mindedigt,
hvert Slag et Laurbærblad.

Der staar — ved Lund — en Bautasten
og mæler om de onde Aar,
der skærpede to Brødres Strid
og gav dem Ulivssaar.
En anden og en bedre Tid
har kastet Bro fra Bred til Bred.
Den glatted gammel Fejde ud,
den gav de Døde Fred.

HER LIGGER KÆKKE MÆND,
HVIS BEN OG BLOD ER BLANDET
IBLANDT HINANDEN SAA,
AT INGEN SIGER ANDET,
END DE ER AF EEN SLÆGT,
DE VAR OG AF EEN TRO.
DOG KUNDE DE MED FRED
EJ HOS HINANDEN BO.

De Dødes Skygger drog forbi,
og Mindet har sin egen Magt.
Men ny Tid banker paa vor Dør —
din er den næste Vagt.
Den vare ved, saalænge Løv
og lyse Bølger blander Sus, —
saalænge Lærker synger Dansk
omkring det smukke Hus.

Hans Hartvig Seedorff.

Et Ord til Indledning

Danmarks Udslettelse af Rigernes Tal — det var Indsatsen i Kampen om København for 300 Aar siden. Kulminationen var jo Stormen, som fandt Sted i Frost og Sne Natten mellem d. 10. og 11. Februar 1659; men Københavns ca. 27.000 Indbyggere døjede Rædslen, Sulden og Belejringsens Nød lige fra den Augustmorgen i 1658, da svenske Ryttere viste sig foran Byen og til den Junidag i 1660, da København igen aabnede sine Porte.

Der er Grund til, at vi mindes disse Begivenheder; og det har været Skik at fejre Mindedagen for Stormen paa København hver Gang et helt eller et halvt Sekel var henrundet.

Begivenheden er ikke saa fjern, som man skulde tro. Jarmers Taarn og Resterne af de gamle Befæstningsvolde markerer endnu Linien, der dengang brat afskar By fra Land. Terrænet mellem denne Linie og Søerne var Slagmarken, hvor der kæmpedes under de Udfald, som foretoges fra Fæstningen, navnlig i Belejringsens første Maaneder. Mange af de offentlige Bygninger ligger i Dag ganske uændrede i Bybilledet og taler fortroligt til os om Livet i det lille, til daglig hyggelige København, der endnu havde saa god Plads inden for Voldene, at Adelens og Storkøbmændenes Gaarde havde store, grønne Haver, og at der mangfoldige Steder fandtes Plads til baade Stalde og Ladebygninger bag Beboelseshusene. Nogle faa af de store Huse, der tjente til Vinterbolig for Landadelens Mænd, findes endnu; men de efterfølgende store Bybrande har haft til Følge, at mærkværdigt faa af de almindelige

Borgerhuse findes i Byens snævre Gader. Et Par af disse sjældne, mere end 300 aarige Byhuse gik ubemærket med i de sidste store Sanerings-Nedrivninger.

Men endnu nærmere staar os hele dette Frederik den Tredjes København, naar vi ser paa, hvad der skete i Forbindelse med Svenskekongens uventede Belejring af Danmarks Hovedstad. Med Ulykken lige for Øjnene udstedte Kong Frederik Manifester, hvori Byens Borgere ikke blot opfordredes til at modsætte sig den svenske Trusel med Vaaben i Haand, men tillige opildnedes til Følelse af Fællesskab med Konge og Fædreland gennem Løfte om Frihedsgoder, som Borgerskabet aldrig før havde kendt. Hele Spændingen mellem Konge og Adel saavel som mellem Adel og de øvrige Stænder fik pludselig en afgørende Drejning gennem disse Løfter og ved Kongeparrets hele heroiske Holdning i Farens Stund. Blev end ikke alle Løfter opfyldt straks, blev der dog lagt en saa fast Grund under Frihedsværket, at vi paa mange Omraader kan sige, at vi lever under Frederik den Tredjes Regeringsværk endnu den Dag i Dag. Ogsaa paa det Omraade — ved Betragtning af Samfundets Struktur — maa vi føle os nær knyttet til det København, der kæmpede for Byens og Landets Eksistens for tre Hundrede Aar siden.

Beretningerne er mærkværdigt mange. Ikke blot et stort Dokumentmateriale er til Raadighed for den, der søger autentisk Oplysning om, hvad der skete i de begivenhedsrige Tider, men flere Beskrivelser, ført med stor Akkurateesse fra Dag til Dag, blev bragt i Trykken allerede i samme Aar, som Belejringen hævedes. Fra den 8. August 1658 til 1. Juni 1660 beskrives i smaa Vers paa Latin og Dansk hver eneste Hændelse, stor eller lille. Det er Hr. Hendrick Madsen Vallensbeck »Præst udi Voris Nye Quest-Huus oc Guds Ords Medtjenere til Holmens Kircke hersammesteds«, der med kongelig Bevilling og Eneret befordrede sin Diarium i Trykken. Om det er Lune eller bare Naivitet, der præger disse enkle Vers, er ofte svært at afgøre; men ægte er det:

Til gode Raad var hver Mands Tørst.
Men Kongebreff bleff giffven først!
Den fromme Gud at søge til
Mand siden andet prøffve vil!
Mons Høg og Christen Skel bleff send
Gesandt-vis til de grumme Mænd.

Saadan er Beretningen om det Lynnedslag i Dagliglivets Tryghed, som Synet af Karl den Tiende Gustavs Ryttere foran København maa have været. Det er Verset for 8. August 1658, der her er citeret. Og siden blev unægtelig »andet prøvet«.

En anden dagbog-ordnet Beretning er det lille Prosa-værk »Lejers-Kranz. Det er: Hvor underligen Gud haver hjulpet og bevaret det Kongelige Huus og Residence-Stad Kiøbenhavn i denne Beleirings-Tiid. Fra den 11. August 1658 indtil den 27. Maji Aar 1660«, skrevet af Andreas Matthisøn Hiøring, Præst ved det nye Vartov Hospital, som laa uden for Voldene.

Her træder Livet i Byen og dens farlige Forterræn lyslevende frem for os. Man er med paa den blodige Færd, hvor Adelsmand, Borger, Matros og Gønge, Haandværker og Student gaar løs paa Fjenden og slaar ned for Fode med de primitiveste Haandvaaben — under Udfaldene fra Fæstningen, hvor det gjaldt om at ødelægge Svenskernes Skyttegrave i Terrænet mellem Volden og Søerne.

Man bliver indviet i List, Mod-List, Forræderi, Spioneri og Smughandel — alt dette trivedes naturligt under disse Forhold, hvor Fjenden i saa lang Tid laa Byen ganske nær. Men Aanden var saa god i det belejrede Kjøbenhavn, at de daarlige Tendenser og de lyssky Handlinger ingensinde fik Overtaget. Man holdt ud, baade før og efter Stormnatten, og frelste derved Danmark og det danske Folk.

Der er Grund til at mindes, hvad dengang skete. Og der er god Grund til at lære disse Begivenheder at kende, som jo førte direkte til det arvelige Kongedømme og Enevælden — altsammen Resultater af den Kamp, der førtes mod Adelens misbrugte Magt, en Kamp, der ikke blev Kongens

alene, men Kongens og hele Folkets. Grundlaget for et frit, demokratisk Liv i Danmark blev lagt i de Dage.

Prøv at se paa det som noget *nærliggende*. Og prøv at sammenligne med, hvad den nulevende Generation af Danske har oplevet. Man vil da se, at Borgernes Beslut-somhed og Mod, fuldstændige Opofrelse for Fædrelandet, meget ligner den Frihedkampens Følelse, som vi oplevede under Besættelsen af Danmark i 1940: mod Forventning, trods givne Løfter, kom Fjenden over os paa Stimands Manér. Men medens i 1940 Beslut-somheden helt var over-ladt til den enkelte — Soldaten paa Marken d. 9. April og siden Borgeren »under Jorden« — saa var for 300 Aar si-den alle enige om at sætte sig til Modværge i det indeslut-tede København, haardt og alt opofrende.

De oplevede Dyretid og Nød, de frøs, de sultede og maatte savne alle de smaa Bekvemmeligheder og timelige Glæder, som Bymennesker bliver saa afhængige af. De stod sam-men og holdt ud, trods Forræderi, Sortbørshandlere og Værnemagere; de havde alle de samme Fænomener at slaas med, som vi lærte at kende i Danmarks sidste Be-sættelseaar. De lærte onde Rygter at kende, ildevarslen-de Forlydender om, hvad Fjenden havde i Sinde at foretage sig, nedslaaende Sladder om de Personer, som Befolkning-en havde at sætte sin Lid til og se op til — og fatale Ryg-ter om katastrofale Uheld for den Hjælp udefra, som var Livshaabets Grundpille.

Selv om Københavns Forsvarere var »sig selv« hele Ti-den — idet Fjenden dog dengang stod uden for Byens Volde — saa var det alligevel vanskeligere at imødegaa Rygter i de Tider, hvor de virkelige Meddelelsesmidler var saa faa og ufuldkomne. Kongens og Raadets Publika-tioner i Form af Opraab og Forordninger, slaaet op paa Raadhusporten og paa Kirkens Døre, var de virksomste Meddelelsesmidler — og er for os i Dag den sikreste Kilde at øse Viden af. For de er jo alle bevaret i Arkiverne fra dengang.

Danmark er blevet meget mindre siden da. Men vi har dog ogsaa oplevet den Dag, da Landet igen blev større,

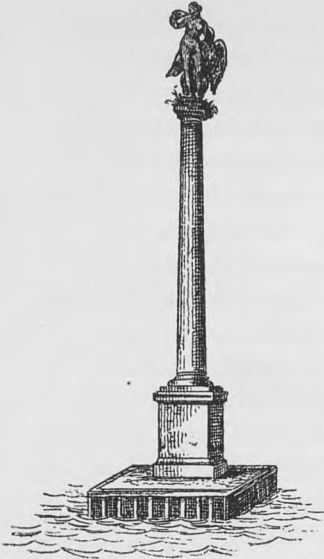
og blev det paa en Maade, man aldrig før havde oplevet. Medens alle Tab kom som direkte Følger af Krige, vort Land havde taget Del i, saa kom Tilbagegivelsen af en Del af det tabte paa den Maade, at man spurgte Befolkningen, hvad den vilde. Det var ufatteligt, det der hændte; det staaar endnu mere eventyrligt for os efter de Erfaringer, vi siden har maattet gøre.

Den 10. Februar 1920 — Afstemningsdagen — betyder en Sejr, som er mere værd end Vaabentriumf. Vor eneste paa Aarhundreders trælsomme Vej. Den 4. maj 1945 stod vi ogsaa i en Lykkerus over en Sejr, en moralsk Sejr, som vi havde vundet.

Men lad os ikke, bare fordi det er længe siden, glemme 11. Februar 1659. Og det er ogsaa her *den moralske Sejr*, vi skal glæde os over. Den sejrende Moral var dengang saa stærk, at den ikke blot jog Fjenden fra Porten, men den rejste sine Frihedskrav og førte dem igennem til Gavn for Danmark i 300 Aar.

Den omstridte By

Sønden for Knippelsbro stod midt ude i Havneløbet Københavns Vartegn, en staaende Leda med Svanen, anbragt paa en høj Træsøjle. Det stod som en Slags Sømærke paa Svanegrunden. Opstillet 1610 og nedtaget 1795. (Endte som Havefigur paa Frederiksberg i en Murermeisters Villahave.)

Det København, som for tre Hundrede Aar siden blev belejret, stormet og heltmodigt forsvaret, var kun en lille By, men berømt som en af de skønneste Hovedstæder i Verden. Byens Silhouet var dengang langt smukkere end nu, præget af de mange Taarne og Spir, som knejsede over den lave Bebyggelse. Naar Aftensolen spillede med sine Straaler paa de irgrønne Taarnflader og glimtede i de tre forgyldte Kongekroner, som smykkede Spiret paa Slottet, saa man, at det ikke blot var en smuk, men ogsaa en rig By.

Syvogtyve Tusinde Mennesker boede bag de grønne Fæstningsvolde, som dannede en beskyttende Ring om Danmarks Hovedstad — hele Vejen rundt, hvor der ikke var Vand, efter at det nye Fæstningsanlæg paa Christianshavn var føjet til. Ganske vist var hele Stykket fra Nørreport til Kastellet (Citadellet Frederikshavn) kun daarligt befæstet, fordi Voldanlægget aldrig var bleven fuldført. Voldene var kun opført til Knæhøjde, Graven foran var saa flad, at man uden Besvær kunde gaa igennem den; man kunde køre med Hest og Vogn igennem Graven og op over denne Del af Volden, hvis man vilde. Kong Christian den Fjerde havde ikke naaet at fuldføre sin stor-

slaaede Udvidelse af Forsvarsværket, hvorved et Omraade, større end hele det gamle København, blev indlemmet i Fæstningen — og hvorved det dejlige Rosenborg Slot og Flaademandskabets nye By, Kongens Nyboder, kom med inden for det forsvarede Omraade. Det gamle Voldstykke, der gik omtrent, hvor nu Gothersgade ligger, fra Nørrevold til Havnebassinet ved Bremerholmen, var sløjftet. Der var aabnet for Omraadet Ny København, det vil sige Arealet mellem Gothersgade og Kastellet paa den ene Led og Boulevardbanen og Havnen paa den anden Led. Men det var endnu kun sparsomt bebygget. Det blev først Frederik den Femte, der fik gjort Alvor af Udvidelsen. Københavns Forstæder laa inden for Sørerne. Uden for Vester Port laa Dronningens Lystgaard med pragtfulde Haveanlæg og med den spredte Bebyggelse, der var den første Begyndelse til Vesterbro. Forstad-Bebyggelsen mellem Nørreport (for Enden af Nørregade) og Vejdæmningen mellem Peblinge Sø og Sorte Dam var Begyndelsen til Nørrebro. Mellem Kastellet og den østlige Ende af Sorte Dam var der ikke nogen egentlig Forstad-Bebyggelse, men her laa Verner Kloumans Have. Det var dette Forterræn — Omraadet inden for Sørerne Sorte Dam, Peblinge Sø og Sct. Jørgen Sø, men foran Byens Fæstningsvold — der blev Skueplads for de blodige Kampe under Belejringen og Stormangrebet.

Sit Ry som Byen med de skønne Taarne maa København have vundet netop paa denne Tid. Kong Christian den Fjerde havde i sin lange Regeringstid (der betegnes med de bedst kendte Aarstal i hele Danmarks-Historien) føjet saa mange Taarne og Spir ind i Billedet, at Byens lille, tætbebyggede Omraade paa den yndefuldeste Maade domineredes af dem.

Københavns Slot havde et imponerende, men ikke særligt fikst Spir paa sit massive, firkantede Taarn tækket med Kobber. Dets Fløjstang, der lignede en vældig høj Lynafleder, bar tre forgyldte Kroner, anbragt over hinanden. Kronerne var det Magtsymbol, som Danmarks Konger gennem blodige og kostbare Krige have tilkæmpet sig Retten til. Det var disse Guld kroner, der lynede fra fire af

Københavns højeste Taarne, der æggede Svenskekongens Vrede mere end noget andet. Han *vilde* ind og rive de gyldne Kroner ned. Slottet, der knejsede paa en ganske lille Ø, omgivet af vandfyldte Grave, havde faaet Chr. IV.s Børs til nærmeste Nabo. Børsbygningens fine, slanke Spir, dannet af fire Lindormes eller Dragers sammenslyngede Haler, bar ogsaa de tre gyldne Kroner.

Trinitatis Kirke, der kun var tolv Aar gammel, bar paa sin højt rejste Tagryg et slankt og nydeligt Spir. Ogsaa det var prydet med tre Guld kroner. Og ind i Byens Billede havde Rundetaarn, sammenbygget med Kirken ganske som nu, for nylig tegnet sin massive Figur.

Det højeste Spir i Landet var Frue Kirkes Taarnspir. Det var 100 Alen højt og forlængedes endda af en 14 Alen høj Fløjstang, der bar en Guldkrone øverst oppe, som var synlig i mange Miles Omkreds. Og saa havde Vor Frue endda et lille smukt Spir midt paa Taget af Kirkebygningen, en Tagrytter, som sad saa højt, at ogsaa den var synlig langt ud i Sjælland. Lige i Nærheden saas Sct. Petri Kirkes skønne, meget slanke Taarn. I Højde kunde det langtfra maale sig med Vor Frues, men nok i Skønhed.

Til de lavere Taarne hørte Raadhustaaet paa Gammeltorv. Det kunde kun lige stikke Toppen op over de store Købmandsgaardes Tage. Bremerholm Kirke havde en Løggkuppel som Spir. Det føjede et eksotisk Præg til Bybilledet i Kvarteret omkring Børsen. Nicolai Kirke var i en uheldig Periode, hvad Spir angaar. Det var ganske simpelt faldet ned paa Grund af Forsømmelse. Selvfølgelig havde Christian IV haft i Sinde at skabe et nyt, smukt Spir til sin By; men i de brydsomme Aar, han havde tilbage blev der hverken Penge eller Initiativ til det. Taarnet laa i mange Aar dækket med en interimistisk Kalot. Rosenborg Slot skabte derimod et meget elegant Punkt i Bybilledet, men Slottet laa jo i det ny-københavnske næsten ubebyggede Omraade. Der var ingen høje Træer omkring Slottet, saa det synede lidt mere, end det gør nu.

Og saa var der to Taarne til, som gjorde sig gældende paa en helt anden Maade. De var slet ikke kønne; men de

var ejendommelige, det ene ligefrem grinagtigt. Det var først og fremmest det fantastiske Bygningsværk, der var anbragt oven paa Nørreport: et højt Spir, besat med en Mængde mindre Spir eller Kviste. Et fantasifuldt pyntet Juletræ har det lignet. Og Vesterports Spir var smykket med »adskillige Krigsgevær og anden Prydelse af hugget Sten og andre Billedværker«. Upraktisk skulde man synes, det har været at pynte Byportene i Fæstningens Vold med højt opragende Spir, ovenikøbet udstafferet paa saa iøjnefaldende Maade. De tog da ogsaa betydelig Skade under Kampene — mistede Pynten. En Sandstens-Buste af Christian IV, som sad i en Niche i Vesterports Spir slap igennem ubeskadiget og opbevares den Dag i Dag paa Tøjhusmusæet.

I det Indtryk, man fik af Byen København, naar man betragtede den udefra — ind over Voldene, der brat afskar By fra Land — spillede ogsaa Vindmøllerne en Rolle. De fandtes baade uden for Volden og inde i selve Byen, overalt ragede de op og dannede en munter Kontrast til de mange Kirketaarne. Paa et gammelt »Prospect« over Byen ses en meget stor Mølle, øjensynlig bygget oven paa et ret højt Hus, ragende op lige i Nærheden af Toldbodens høje Bygninger. Det viste sig under Belejringen at være et stort Gode, at Byen havde saa mange Møller inden for Volden. Alle Møller i Forterrænet maatte naturligvis straks afbrændes eller brydes ned.

*

Smukt og rigt var det København, der var synligt over Byens Tage. Og hyggeligt at leve i var det Bysamfund, der hørte hjemme i Husene ved Byens snævre Gader. Plads var der for saa vidt nok af; Adelens og Storkøbmandenes Gaarde havde store Haver og mange Bagbygninger til Magasiner og Stalde. Husene var endnu ikke bygget i Højden, og der var Areal nok til Nybyggeri, naar det blev paakrævet. For slet ikke at tale om hele Christian IV.s Ny-København, der ventede paa at blive taget i Brug helt ud til Nye Østerport.

I Københavns Gader vrimlede det i de Dage med grønne Træer. En skyggende Lind eller to foran Husets Dør, smagfuldt og hyggeligt anbragt ved Stentrappen, der førte op til Indgangsdøren, var en Ting, man satte stor Pris paa. Paa alle Torve og aabne Pladser voksede Træer, mest Lindetræer, men ogsaa andre Arter, selv Frugttræer, fandtes i Gaderne.

De mange Træer gjorde Nytte paa flere Maader. Dels gav de Skygge i Stuerne, og dels tjente de til at lette Orienteringen i en Tid, da Nummerering af Gadens Huse endnu ikke var indført. Først i 1771 udsendtes en Forordning om Husenes Afmærkning med Nummer over Indgangsdøren og samtidig indførtes den praktiske Foranstaltning, at Gadens Navn skulde være at læse paa Hjørnehusenes Mur. Indtil da havde man været henvist til almindelig Beskrivelse: det røde Hus ved det grønne Træ — eller: to Huse fra de tre store Linde. Hertil kom yderligere de næringsdrivende Borgeres prangende Laugs- og Forretningsskilte, der udgjorde et helt Kapitel for sig i Byens Beskrivelse. Bagerens Kringle, Skomagerens forgyldte Støvle og Badskærerens Metalbækken antog mange Steder saa kæmpemæssige Dimensioner, at de virkede i høj Grad generende, saavel for Husets Beboere, der ikke kunde sove om Natten, fordi de tunge Skilte knirkede og skreg i deres rustne Metalhængsler, naar Nattevinden rev og sled i dem, som for Gadens Fodgængere, der gik i evig Skræk for at faa et af disse Uhyrer ned i Hovedet. Men Farve og Form var der over Gadebilledet. Endnu vedligeholdtes Renaissancens Farveglæde, og Københavns gamle Ejendomme straaledede med røde, blaa, gule og grønne Facader; i adskillige Tilfælde saas flere Farver anvendt paa samme Hus, i vandret Lagdeling. Husenes arkitektoniske Stafferinger blev fremhævet ved fantasifuld Bemaling, og mange Steder var der ligefrem malet grønne Planter og Træer paa Husets Mure.

Men *selve Gaden* — her hørte Idyllen op, og her kvaltes megen Livsglæde i Dunst og Skarn. Der var mange Grunde til Elendigheden; derfor holdtes den vedlige gennem Aar-

hundreder. En af Grundene var, at der i Byen, der laa inden for Voldene, holdtes Heste, Køer og Svin. I Holmensgades Baghuse brølede Køer, som aldrig fik Dagens Sol at se, aldrig fik anden Luft at indaande end den, der var fyldt med deres egne Udladningers skarpe Lugt, og som sikkert kun fik en kummerlig Føde Aaret rundt. Deres Mælk blev, urensset og uden Behandling af nogen Art, hældt direkte i Børn og Voksne, fyldt med alle de Bakterier, man overhovedet kan tænke sig.

Gødningen fra hele dette Husdyrhold blev uden videre smidt ud paa Gaden. Naturligvis var det ikke lovligt, men naar omrent alle Stadens Beboere i enigt Sammenhold bar sig saadan ad, var det jo vanskeligt at standse Uvæsenet. Fra mange Stalde førtes Dyrenes Urin direkte ud paa Gaden, tværs gennem Huset i aabne eller kun maadeligt lukkede Træ-Render. Kloaker fandtes ikke; Gadens Rendestene var ene om Viderebefordring af alle Vædskerne. Dette i sig selv upaalidelige System blev yderligere gjort trægt virkende ved Gødningens Problem. Den stopede jo alle Render til. Man forsøgte Gang paa Gang at faa Bortkørslen af Gødning sat i System. En af de mangfoldige Kommissioner, der nedsattes i Tidens Løb, regnede ud, at hver Ko i Staden i Løbet af 3 Uger produce-rede et helt Læs Gødning. Det blev i alt langt flere Læs, end Stadens Renovationsvæsen kunde overkomme at køre bort — og langt, langt mere end de faktisk fik at køre med. Hvor blev Resten da af? Ko-Holderne svor paa, at det, de ikke privat lod bortkøre — om Natten, naar ingen saa det — det blev anvendt som Brændsel under Husets Kedler. Og alt det, der paaviseligt flød paa Gaden udenfor, var kun, hvad der i Tidens Løb var spildt fra Læssene.

At Gaderne myldrede med Høns og Ænder var ikke saa mærkeligt, da de jo frembød en ligefrem ideel Tumbleplads for Fjerkræ. Værst af alt var det, at de uhyre Bunker af Komøg og Svinegødning bevirkede, at Natvognene ofte væltede med deres Læs og derved ufrivilligt kom til at forøge Gadens Beholdning af ildelugtende Stoffer. Det maa siges at være mildt udtrykt, naar det i en Beretning

konstateres, at »Kjøbenhavn i dette Fag nærmere ligner en sølagtig Landsby end en kongelig Residensstad«.

Paa Sommerens tørre Dage rejste Blæsten Skyer af Skarn i Gaderne, og i Regn og Sne blev Luften nok renere, men Gadernes Morads til Gengæld ufremkommeligt. Regnvandet fra Tagene styrtedes ud over Gaderne gennem fantastisk udseende Dragehoveder af Metal, som dannede Afslutning paa Tagenes System af Trærender. Nedløbsrender fandtes ikke. Den, der vandrede langs Gaden i Regn, maatte manøvrere forbi — og under — Hundreder af Vandfald, der fra Taghøjderne plaskede ned omkring ham. Og i Frostvejr svævede Fodgængerer i stadig Livsfare paa Grund af disse Tag-Uhyrers fremragende Evne til at samle kæmpestore Istappe.

Det nedstyrtende Vand fossede i Kaskader videre gennem Gaden og skyllede Masser af Sand med sig. Dels var de primitive, runde Brosten nedlagt i Sand, som let skylledes væk, og dels anvendte man Mængder af Sand i Datidens Husholdning. En meget stor Del af Rengøringen foretoges ved Hjælp af Sand, man skurede Køkkentøj og Gulv, selv Husets Mure, med Sand; og naar Rengøringen var fuldbragt, blev der strøet et godt Lag Sand paa det hvidskurede Gulv. Trapper og Forstuer blev strøet med hvidt Sand, og ved Begravelser viste man sin Deltagelse ved at strø Sand over hele Gaden foran sit Hus. Alt Sandet fra Husenes Indre endte før eller senere paa Gaden, hvor det tilstoppede Rendestenene og fyldte Slamkister og Kanaler, hvori det tilsidst skylledes ud. Der førtes en evig og kostbar Kamp for at holde Kanalerne blot nogenlunde sejlbare. Hvor Afløbet fra Husene passerede Fortovet, var Renden overdækket med Brædder; men selve Rendestenen i Gaden var aaben. »Som en Slange krøb Rendestenen gennem Gaden, fyldt med Edder og Forgift, rede til anstifte Ulykker, hvor den standsedes i sit Løb.«

Og dog var den gamle københavnske Gade Idyl, mer end man aner. Alle de nævnte Ulemper med Gadens Morads blev jo taget som en Tilværelsens Nødvendighed. Saadan maatte det jo være, naar mange Folk boede sam-

men i en By. Iøvrigt blev der gjort meget for at fremme Hygiejnen. Chr. IV havde klar Forstaaelse af rent Drikkevands Betydning for Folkesundheden, og hans System af Vandrør til Forsyning af Hovedstaden med Vand fra Omegnens Søer maa betragtes som en ingeniørmæssig Bedrift. Som bekendt er disse Vand-Render af Træ. Vi kender dem saa godt, for hver Gang en Byggegrund graves ud i den gamle Del af Byen kommer Chr. IV.s Vandrør op i Lyset. Det er mærkeligt, at de eksisterer endnu. Vandet, de bragte ind til Byens Beboere, var sikkert mindre rent ved Ankomsten end ved Transportens Begyndelse. Dels blev saadanne lukkede Trærender slimede indeni, og dels er det næsten ikke til at forestille sig, hvad der er sivet ind i Renderne fra Gadens mangfoldigt sammensatte Søle. Men Idyl var der over Tilværelsen i den gamle Residensstad — nu, paa Kong Frederik den Tredies Tid. Byen inden for Voldene var en Verden for sig selv, et Samfund, der nogenlunde lod sig overskue. Beboerne kendte i stor Udstrækning hinanden, i hvert Fald inden for Gadens Ramme og i det omliggende Kvarter. Og dukkede endelig en ukendt Person op i Gaden, kunde man altid skaffe sig Oplysning om ham. Saadan var den fredelige By København, som snart skulde prisgive sine Borgere til Krigens Haardhed, til Militærlivets anstrengende og farefulde Arbejde, til Beskydning, Bombardement og Ildebrand — altsammen Prøvelser, som de lod sig bære igennem paa en nyskabt Begejstring og en Frihedsfølelse, som man aldrig før havde kendt.

*

For at lære en By at kende, maa man gaa en Tur gennem dens Gader. Vi vil gaa en saadan Tur — ikke en Gaa-Tur, men paa gammeldags, sindig Vis: en Spadseretur — gennem en Del af det gamle Københavns Gader, se paa Husene og faa at vide, hvem der bor i dem, og i nogle Tilfælde ogsaa, hvem der har bygget dem. Føreren paa denne Spadseretur er Historikeren Villads Christensen, som har givet den efterfølgende Beskrivelse i et Mindekrift, der er udgivet paa Gads Forlag i 1909 — i An-

ledning af 250-Aaret for Stormen paa København. Forklaringer til Sammenligning mellem før og nu gives altsaa i 1909 — men Sceneriet, der skildres, er 1658:

Roskildevejen fører os ind mod Vesterport. Naar vi er kommet forbi Sct. Jørgens Sø, begynder Brolægningen, og Landevejen faar nu Navn af den lange Stenbro; vi befinder os i Forstaden uden for Vesterport. Denne Forstad, der laa i Egnen omkring Frihedsstøtten, var kun lidet anselig; her var Slagterboder, Reberbaner og Møller med enkelte Beboelseshuse imellem. Men paa højre Haand, omtrent paa Tivolis og den nye Jernbanestations Grund (1909), laa dog et særdeles herskabeligt Anlæg, nemlig Dronningens Enghave, der dengang svarede til sit Navn, og var Dronning Sofie Amalies egen Lysthave. Den var smukt indrettet med Fiskedamme, Lysthuse og sjældne Planter, og af Hensyn til den, var der aabnet en særlig Gennemkørsel gennem Volden i Fortsættelse af den Løngang, der forbandt Slotsholmen med Byen. Denne Gennemkørsel fik man nu travlt med at lukke igen, da Fjenden stod uden for Portene, og selve Haven blev i Belejringens Tid fuldstændig ødelagt. Alene Navnet blev tilbage; men »Dronningens Enghave« var efter den Tid kun en almindelig Eng, der brugtes til Græsning og Høslet.

Vesterbro var dengang betydeligt smallere end nu. Kyst-Linien gik omtrent langs Tietgensgade og Ny Halmtorv, og mellem Dronningens Enghave og Slotsholmen skød en Bugt af Kalvebodsstrand sig helt op til Vartov. Her endte altsaa Byen. Hele Frederiksholmkvarteret og alle Gaderne ved Langebro laa dengang endnu paa Havets Bund. Fra Hjørnet ved Vartov kunde man se over aabent Vand til Amager, omtrent en Fjerdingvej borte. Der skulle endnu fra begge Sider fyldes meget op, før Langebro paa dette Sted kunde spænde over Løbet.

Den lange Stenbro fører os ind mod Vesterport, der stod for Enden af Vestergade. Lidt Syd for Vesterport var Vandet i Stadsgraven opstemmet ved en muret Kam tværs over Graven, hvorved det lededes ind gennem Volden og fortsatte som et Vandløb ned gennem Voldgaden. Det drev

først en Vandmølle tæt inden for Vesterport. Følgende Voldens Krumning ved Vartov løb det ned gennem Løngangsstræde, der var den yderste Gade i Byen paa denne Kant og kun bebygget paa den ene Side, og faldt saa ud i Slotsholmskanalen i Nærheden af Vandkunsten, hvor det endnu engang maatte gøre Nytte ved at drive en Vaske-mølle og afgive Vand til det kongelige Vaskehus. Langs Vandløbet laa en Række Smaahaver; i en af disse, ud for Lavendelstræde, var opsat en Indskrift om, at her laa i fordums Tid Sct. Klemens Kirkegaard.

Paa Vandkunsten endte Befæstningen med et højt, grundmuret Krudttaarn, og her begyndte den saakaldte Løngang, en overdækket Bro, der førte over til Slotsholmen. Denne Bro havde ingen Betydning for Færdselen, da den kun maatte passeres af de Kongelige, men den var et vigtigt Led i Byens Forsvar.

Gik man til den modsatte Side fra Vesterport, havde man den lange Voldgade for sig, hvis Retning endnu vises af vor Tids Boulevarder. Ud for Sct. Pedersstræde drejede Befæstningen i et skarpt Knæk, og her, lige ude i Vinke-len, ragede den spidse Hat af Jarmers Taarn op over den grønne Voldskrænt. Dette Taarn var en Levning af den ældre Befæstning, med Murstensmur, med Runddele og Taarne, som indtil Kristian IV.s Tid havde omgivet Byen. Da Jordvoldene var blevet dynget op over de gamle Mure, var Taarnene bleven afbrudte; kun Jarmers Taarn stod endnu yderst paa det skarpe Hjørne, med Ryggen støttet med Jordvolden, men med den røde Murstensfront frit ud mod Omverdenen, — lidt ubesindigt viste det sig, thi de gamle Mure var ikke beregnede paa Artilleriangreb, og de slog store Revner i Belejringens Løb. Længere oppe, ud for Larslejstræde, kom man over det højtliggende Strøg af Voldgaden, der benævnedes Klokkerhøjen, og hinsides denne for Enden af Nørregade, stod den svære, gamle Nørreport med sit mærkværdige Spir. Den nye Nørreport stod ud for Frederiksborggade; den var først for nylig bleven færdig, og i 1656 var den bleven malet med hvide og røde Farver. Saa var man ved Enden af den gamle Befæst-

ning. Fremefter strakte den nye Vold sig i en svagt, buet Linie ud til Kastellet; men til højre saa man endnu tydelige Spor af den gamle Østervold, der blot en halv Snes Aar før havde afsluttet Byen paa denne Kant, og endnu knapt var jævnet med Jorden. Den gik paa skraa hen over Rosenborggade og Aabenraa, fulgte saa Gothersgade, indtil Hjørnet af Grønnegade og gik derfra atter skraat over mod Østerport, der stod ude paa Kongens Nytorv for Enden af Østergade.

Men vi vender endnu en Gang tilbage til Vesterport, for saa endelig at vove os ind i Byens krogede Gader, hen over de toppede Brosten. Og vi maa sørge for at have Dagen for os; thi falder først Mørket paa, er vi ganske vildfarende; selv den første sparsomme Gadebelysning med Tramlamper var dengang endnu ikke paatænkt. Gadernes Navne maa vi selv gætte os til; det omtales i 1654 som en særlig Mærkelighed, at Gaderne ved Holmens Kirke havde deres Navne malet paa Hushjørnerne. Men har vi først lært at bevæge os i Byen og at tage os i Agt for dens Farer, vil vi til Gengæld kunne glæde os over Husenes brogede og maleriske Ydre, over de snurrige Trapper, Karpapper og Svalegange, over de udskaarne Bjælkehoveder, Indskrifterne over Porte og Døre og de frit hængende Skilte, der symbolsk antydede Beboernes Virksomhed eller Husets Navn.

Vestergade var altsaa Indgangen til Byen. Til højre for den, hvor nu Frederiksberggade er ført igennem, laa en Vrimmel af snævre Gange og Stræder, hvis Navne forlængst er forsvundne: Store Klemensstræde, Lille Sct. Klemensstræde, Helligkorsstræde, Vombadstuestræde, Smedebakken, Hendrik Fiurens Gang, Pølsegaarden, Perlegaarden og Smækkenborg. Det var mest et Kvarter for Fattigfolk. De fleste Bygninger var »Vaaninger« eller »Boder,« kun faa iblandt dem fortjente Navn af Gaarde. De var som Regel kun et eller to Stokværk, undertiden endnu med lerklinede Vægge, eller »murede mellem Stolper« som Bindingsværk. Det var i det hele en Ejendommelighed ved den Tids By i Modsætning til vor egen, at Bebyggelsen

var fordelt saa overmaade ujævnt over Byens Grund. Smaafolk boede i snævre Gader, hvor knapt en Vogn kunne komme igennem, eller i lukkede »Gange« mellem Baghuse og Plankeværker, medens de velhavende ødslede med Plads til deres store Gaarde med tilhørende Haver og vidtløftige Udbygninger. Den sociale Lagdeling prægede Husenes Ydre tydeligere end nutildags.

Ad Vestergade kommer vi ned til Gammeltorv. Byens oprindelige Midtpunkt og længe dens eneste aabne Plads. Amagertorv var dengang som nu kun en lidt bredere Gadestrækning, Nytorv var først for nylig bleven anlagt, og foruden dem fandtes ingen. Højbroplads, Kultorget, Hauserplads, Graabrødretorv og Kongens Nytorv er alle af senere Oprindelse.

Hen over den Fliserække, der nu fører fra Frederiksberggade til Nygade, stod Byens Raadhus med Forsiden ud mod Gammeltorv, Bagsiden mod Nytorv. Det var en høj, grundmuret Bygning med takkede Gavle og et Taarn med kobbertækket Spir. Midt foran Raadhuset stod Fontænen paa Gammeltorv, en af de Prydelser, som Byen dengang var rigtig stolt af. Den beskrives i 1654 som »Et meget stort Kobberbækken, som i sin Circumferentz vidt begreben er og konstigt gjort, hvor udi der staar store Messing Billeder udi Menneskers Efterlignelse, af hvilke det ferske Vand med stor Konst udspringer, naar man det saa have vil, hvilket med stor Lyst og Forundring er at se og berømme.«

Vandet til denne Fontæne, lige som til de mange andre offentlige og private Pumper og Opstandere, indledes fra Emdrup Sø og de andre Søer i Byens Nærhed gennem nedgravede Render af udhulede Træstammer.

Bagved Raadhuset laa altsaa Nytorv. Det brugtes til Kødtorv, skønt det ikke har været noget helt hyggeligt Sted. Torvets Midte havde tidligere været optaget af et mægtigt muret Rettersted med tilhørende Træhest og Kag. Dette Rettersted var rigtignok bleven nedbrudt i Aarene 1651-52; men i 1657 opførtes atter en Galge paa Nytorv, hvor den stod i den næste halve Snes Aar. Særlig

under Belejringen, da man var afskaaret fra at komme ud til den murede Galge paa Vesterfælled, har den nok maattet gøre god Tjeneste. — I Svendegade ved Nytorv laa Slutteriet, og her og i Kattesundet var der Embedsboliger for Stadens Tjenere, Bysvende, Skarpretteren og Byens Trommeslaar.

Hvis man fra Gammeltorv drejede til venstre, op ad Nørregade, befandt man sig i det lærde Kvarter. Her laa Frue Kirke, ligesom de andre Sognekirker omgivet af sin lille Kirkegaard; thi dengang vilde alle begraves saa tæt op ad Kirken som muligt, helst endogsaa inde i den, og det var kun Misdædere og dem, der døde af Pest, som maatte finde sig i at blive ført uden for Byen. Adgangen til Kirkegaarden var over en »Kirkerist,« der skulde forhindre Kvæg og Svin fra at gaa derind. Paa den ene Side af Kirkegaarden laa den latinske Skole, paa den anden Universitetet; men ud mod Nørregade begrænsedes den af en Mur, op til hvilken Magistraten havde klinet 8 Bagboder, der udlejedes for 4 Rdlr. Stykket. Det var saaledes Øvrigheden selv, der viste Vejen til Fortovenes praktiske Udnyttelse. Ogsaa andre Steder fandtes saadanne Smaaboder paa Byens Grund, ja, selv paa Højbro havde Magistraten opført to Fjæleboder, der udlejedes til Pitzerstikkere eller Knivsmede for 4 Rdlr. aarlig. — Lige over for Universitetet laa Bispegaarden, hvor Biskop Hans Svane boede, indtil de svenske Kugler under Belejringen fordrev ham derfra. Her i Nærheden havde ogsaa flere Professorer deres Gaarde, og her laa Kommunitetsbygningen, hvor Studenterne spiste og disputerede. I alle Gaderne omkring Universitetet, i Skindergade, Kannikestræde o. s. v., vrimlede det derfor med Studenter, og deres Hovedkvarter, Regensen, stod som nu lige over for Rundetaarn, ud mod en Hovedgade, som ingen dengang kunde falde paa at kalde for smal. Til den modstatte Side for Universitetet, i Sct. Pedersstræde, laa Valkendorfs Kollegium, en gammel Klosterbygning, fornemt tilbagetrukket fra Gaden og omgivet af en smuk Have, som de 16 Alumner dyrkede og udnyttede i Fællesskab. Ud mod Skidenstræde, som nu

kaldes Krystalgade, laa Universitetets botaniske Have, samt mange andre Haver og Baggaarde, der hørte til Ejendommene i Kannikestræde, saa Skidenstræde kun var bebygget paa den ene Side. Selve Nørregade var en ret fin Gade. Foruden en Del af de Højlærde, boede her adskillige velhavende Borgerfolk, saadanne som Bryggeren Jacob Poulsen, der under Belejringen kunde møde selv syvende fuldt rustet paa Volden. Ellers var det mest Smaafolk, der opfyldte Stræderne i Nørre Kvarter. I Studiestræde boede de to Stodderkonger, i Teglgaardsstræde Rumormesteren, der havde med Gadernes Renholdelse at gøre, ud mod Nørrevold Gadefoged, Skarnfoged og mange Skarnagere.

Vilde man fra Gammeltorv op i Midten af Byen og ind paa »Strøget,« maatte man beskrive en Omvej, Nygade eksisterede ikke, Vejen gik gennem Klædeboderne (den nederste Del af Skindergade) og Skoboderne (Skoubogade) ind i Vimmelskaftet. Her laa Helliggejstes Kirke, ikke som nu frit ud mod Gaden, men adskilt fra den ved en Række Smaahuse, der kaldtes Stenboderne. Helliggejstes Taarnur, med Skive til alle fire Sider, var Byens Normalur, hvilket ikke vil sige, at det gik rigtigere end de andre. (I et Kongebrev fra 1643 siger Kristian IV, at han daglig erfarer »alle Sejerværkerne her udi vor Købstad København at gange ganske urigtigen og ingen at følges ad«) — men kun, at det var det Ur, man skulde rette sig efter. I de 32 Mænds Artikler fra 1659 bestemmes saaledes, at enhver skal komme til Stede »til den tilsagte Tid efter Helliggejstes Klokke at regne.« I Taarnet var desuden et Klokkespil, der spillede et Salmeverv hver hele og halve Time Døgnnet rundt.

I Vimmelskaftet og paa Amagertorv var Byens egentlige Forretningskvarter, hvor der allerede dengang var en stærk Færdsel paa Gaden, og hvor mange fornemme Folk havde deres Gaarde. En særlig smuk Type paa en saadan Borgergaard fra den Tid kan endnu ses i »Hafnias« Gaard, Amagertorv Nr. 6, der væsentlig har samme Udseende, som da den i 1616 blev opført af Borgmester Mathias Hansen.

Fra Amagertorv udstraalede Hovedgaden i alle Retnin-

ger. Paa Købmagergade laa, ligesom paa Amagertorv, Adelsgaarde og store Borgerhuse vekslende med hverandre. Den nuværende Postgaard var en Adelsgaard, der i 1661 tilhørte Theodor Lente, og bag ved den i Løvstræde laa Korfitz Ulfeldts store Gaard paa det nuværende Graabrødretorv. Paa den modsatte Side af Købmagergade laa Hannibal Sehesteds og Hans Lindenovs Gaarde, der senere forsvandt ved Anlægget af Kronprinsensgade, og paa Hjørnet af Klareboderne laa Kaj Lykkes store Gaard, der efter sin Ejers Fald blev konfiskeret og udparcelleret i 1661. Alle Grundene paa denne Side af Gaden gik helt igennem til Pilestræde, hvis ene Side saaledes var ubebygget, kun opfyldt af Haver og Bagbygninger til de store Gaarde. En stor Forandring var forøvrigt sket i dette Kvarter en halv Snes Aar før Belejringen, idet Sct. Klara Klosters store Grund var bleven udparcelleret og Gaden Gammel mønt ført hen over dets Grund. Her laa Rigsadmiral Ove Geddes Gaard, hvis Baghus, ud imod Didrik Badsøkærs Gang, endnu til de seneste Aar har staaet som en aristokratisk Fortidslevning mellem Kvarterets fattige Rønner.

Østergade hørte til Forretningskvarteret, om end ikke i saa høj Grad som i vore Dage. Den havde samme Bredde, som den har endnu, og var altsaa efter de Tidens Forhold en anelig Gade. Her boede den rige Handelsmand, Rentemester Henrik Müller, i Gaarden Nr. 54, som han selv havde bygget. Her havde ogsaa den berømte Maler Karl van Mander sin Gaard, og paa Hjørnet ud mod Amagertorv laa Byens fineste Hotel, Store Lækkerbidsken, der tilhørte Byen, og havde Københavns Vaaben som Skilt over Indgangen. Men tæt op ad denne fornemme Gade laa det gamle Kvarter omkring Nikolaj Kirke, hvor det vrimlede med usle Smøger og Gange, i hvilke Fattigfolk var stuvet sammen. Her var Skvaldergaarden (senere Skvaldergade), Hans Havemanns Boder, Jokum Trompeters Gang, Bødkergangen og Murmestergangen, der endnu er bevaret under Navn af Smedens Gang. Ogsaa den smalle Del af Holmensgade staaer endnu som for Halvtredie hundrede Aar siden og giver os en Forestilling om, hvorledes Smaa-

gaderne dengang saa ud: 5-6 Alen var en almindelig Gadebredde, men »Gangene,« der bugtede sig gennem Porte og mellem Bagbygninger var ofte endnu smallere. Ogsaa til den anden Side havde Østergade et lignende Naboskab, her laa Peder Madsens Gang, Pistolstræde, Didrik Bads-kærs Gang og Prammandens Gang i Grønnegade. Men forøvrigt fandtes saadanne Gange i alle Byens Kvarterer: Nissegangen i Læderstræde, Kandestøberens Gang i Fiolstræde, Kærtingegaarden i Sct. Pedersstræde, Tjæreballen i Studiestræde, Næbdybet, Sortefejerens Gang, Hattemagergangen o. s. v., foruden de tidligere nævnte ved Vestergade.

*

For 100 Aar siden — i Aaret 1858 — udkom en lille »Kortfattet Beskrivelse af Kjøbenhavn og dens Beleiring i 1658-60,« skrevet anonymt under Mærket P. G. — og udsendt paa C. W. Stincks Forlag. Selvfølgelig er det hovedsagelig de samme Ting, der nævnes; men det er alligevel en helt anden Maade at betragte Tingene paa, der her spores. Skønt Forfatteren fortæller en 200 Aar gammel Historie, er han Oplevelsen meget mere nær end den Forfatter, der 50 Aar senere har skrevet den foranstaaende Københavnsbeskrivelse. Tænk, at P. G. kan indlede med at erklære, at i 1658 (altsaa to Aarhundreder tidligere) var Kjøbenhavn af nogenlunde samme Omfang som nu. Og dette »Omfang,« hvormed han tænker paa Byens geografiske Udstrækning, beholdt Byen jo lige til det nittende Aarhundredes Slutning, da »de rev Voldene ned.«

Saadan er Fæstningsbyens Skæbne. Den fyldes stærkere og stærkere, Husene bygges saa tæt, at de tager Lys og Luft fra hinanden, de bygges højere, og baade Kælderrum og Tagkamre inddrages i Beboelsen, der bygges Huse helt ud til Voldens inderste Kant — og saa først sprænges Byens Rammer, og Voldene gives til Pris for Udviklingen. Men man maa sige, at det gamle Kjøbenhavn holdt længe ud bag sine Volde — ogsaa i denne Henseende. Til P. G.s hundredaarige Skildring skal forud føjes den Oplysning, at Figuren paa den høje Søjle i Københavns Havn stod

mellem Knippels Bro og det Sted, hvor Langebro senere blev anlagt. Dette »Københavns Vartegn« var Leda med Svanen, en staaende Leda, anbragt midt i et dengang meget bredt Farvand. Endvidere, at Sct. Anna Runde Kirke ogsaa kaldtes Sct. Annæ Rotunde, en aldrig fuldført Chr. IV-Bygning, der nu laa som Ruin ude imellem Volden og Nyboder, ret nær den Nye Østerport. Rotunden blev revet ned umiddelbart efter Krigen, og den Menighed, der skulde have haft Sct. Annæ som Kirke, blev henvist til at søge den nye Trinitatis Kirke i Stedet. Og det Bytte kunde de være godt tilfreds med. — Her er P. G.s hundredaarige Skildring af det København, der levede for 300 Aar siden, og som rummer forbavsende mange Træk, der er velkendte af os, der lever i Danmark i Dag:

»Paa den Tid havde Hovedstaden omtrent naaet samme Omfang, som den har nu, naar undtages at Christianshavn var langt mindre. Axelhus Slot byggedes 1168 og deromkring dannede sig efterhaanden en lille By, befæstet med Mure, Træværk og udbyggede Taarne. Denne By modtog senere to store Udvidelser. Før den første stod Fæstningsværkerne omtrent hvor følgende Gader nu (1858) ere: Kattesundet, St. Pedersstræde, over Nørregade ned langs Krystalgade og Landemærket, løbende ud i en Spids mod Pustervig; derpaa drejede de mod Syd imellem Vognmargegade og Pilestræde, gik over Gammelmønt, tværs over Kongens Nytorv, og endelig langs Holmens Kanal ud til Havet. Vesterport stod for Enden af Vestergade, Nørreport paa Nørregade ved Hjørnet af Krystalgade, og Østerport for Enden af Østergade. Aar 1526 blev Landsbyen Serritslev med dens Kirke indtaget bag Befæstningen. Grænsen mod Nord blev derved, hvor den nu er. Nørreport kom til at ligge for Enden af Nørregade; men allerede før Belejrningen 1658 og 59, synes Volden at have været gjenembrudt paa samme Sted som nu. Voldene blev bredere og højere, samt forsynedes med Jordbastioner, og ved Nørrevold med de saakaldte Katte. Christian den IV begyndte Byens anden Udvidelse i 1606; denne gik imod Øst. Voldene fik derved det Omfang, som de havde i 1658, og som meget

nær er det samme, de nu have. De væsentligste Forandringer, der ere foregaaede i Terrainet siden den Tid, ere: Holmens Anlæggelse paa en Grund i Kallebo, Opfyldningen ud til den nuværende Toldbod, (Bommen var paa samme Sted, hvor den nu er), Citadellets Udvidelse, Søernes Opdæmning, Opfyldningen af Kallebo Strand bag den nuværende Frederiksholms Kanal, samt, hvor Tømmerpladsen er, og endelig Udvidelsen af Christianshavn; hvilken By var begyndt 1618; men endnu i 1658 var den kun saare lidet bebygget og var en Stad for sig selv, der først i 1674 optoges i Kjøbenhavn.

Byens Præg var dengang helt anderledes end nu. Forstæderne bestod kun af enkelte Bygninger indenfor Søerne. Over de lave Volde saa man Husenes spidse, takkede Gavle; Kirkernes grønne Kobbertag, og de med Forgyldning og Maling prydede Spiir hævede sig højt over de andre Bygninger. Gaderne var krogede, men dog temmelig regelmæssige og brolagte. Foruden de, som er angivne paa Kortet, fandtes mange smaa Gyder og Gjennemgange, der senere er blevne udvidede til Gader. Af Husene, der ofte var tre Etager høje, vendte mange Gavlene ud efter, mens deres fremspringende Udbygninger og Bislag, samt hyppige Svalegange gav dem et malerisk Ydre. Over Nørreport og Vesterport knejsede Spir. Indenfor Vesterport laa til venstre en Kirkegaard, der stødte op til Tycho Brahes gamle Gaard, hvor nu Vartou er. Imellem Gammeltorv og Nytorv stod det ærværdige Raadhus, en svær, toetagers Bygning med Kobbertag og tvende Taarne paa Midten. Lige overfor Indgangen kastede Vandspringet dets Straaler muntert i Vejret fra de forgyldte Figurer. Højst af alle Spir hævede sig Vor Frue Kirkes. I Taarnet hang Byens mægtige Stormklokke, og naar Menigheden var samlet til Gudstjeneste under de høje Hvælvinger, bruste Tonerne fra det herlige Orgel, der dengang var et af de største i Europa. Kirken havde høje, gothiske Vinduer og paa Midten et mindre Spir foruden Taarnets. Universitetet indtog den samme Plads som nu, ved Siden af Communitetet, der vendte ud til Nørregade, den forrige Serritslev Kirke, nu

Kong Frederik den Tredie var en retskaffen Mand — helt igennem. Efterverdenen har derfor rejst Tvivl om hans Begavelse og til Tider været mest tilbøjelig til at henvise ham til Taabernes Kreds: godt Hjerte, daarligt Hovede. I Virkeligheden var han i Besiddelse af saavel Begavelse som gode Karakteregenskaber. Det eneste, man virkelig har fundet at bebrejde ham, er, at han havde svært ved at glemme en Krænkelse og svært ved at afstaa fra berettiget Retorsion. Begge disse Egenskaber fik han Brug for i sin Kamp for at naa det Maal, han havde sat sig. — Allerede da han var 13 Aar gammel, fik Faderen, Chr. IV, ham indsat som Biskop i Verden, senere blev han tillige Fyrste-Bisp i Bremen og Coadjutor i Halberstadt. Det hele gik tabt ved Freden i Lybeck 1629. Berøvet sine Lande levede han nogle Aar paa Rejse i Udlandet — og fik siden nogle kummerlige Aar ved det forarmede Hof i Chr. IV's sidste Aar. Her svang Corfitz Ulfeldt Knaldepisken og gjorde det paa samtlige »Svigersønner«s Vegne. Ved Ulfeldts Fald og Flugt til Sverrig d. 14. Juli 1651 var Kampstillingen klar: Ulfeldt og Sverrig var forenet. Nu kunde Frederik III ramme dem begge — og faa Op-
rejsning og Hævn. Blandt andet Hævn for den ydmygende Haandfæstning, der først og fremmest var Ulfeldts Værk. Frederik III var født 1609, død 1670, Chr. IV's yngre Søn med Anna Kathrine. — Dette Portræt af Frederik III er gengivet efter en Emaillé af Paul Prieur, malet 1663. Rosenborg.

Carolus Gustavus. Rex Sueciæ . .

cum Ste Reg^{is} Maj^{estatis} Privilegio.

David Klöcker Ehrenstrahl Anst.

Jacob Sandrart fecit

Kong Carl X Gustav var en udpræget Kriger af Sind og Temperament — energisk, stolt, hidsig, utrættelig i Forfølgelsen af sine Maal, og politisk ganske uden Skrupler. Da han var temmelig lavstammet, passede Tidens pompøse Portræt-Stil ham udmærket, og han lod sig helst portrættere til Hest. Som David Ehrenstrahl her har vist ham, maa han have set ud, betragtet med de mest velvillige Øjne. Dronning Christina, der nedlagde Kronen til Fordel for ham, sagde, at han lignede en Borgmester, rundmavet, med tykke Kinder og højt Blodtryk. I sin korte Kongetid (1654—60) blev han Europas Krigshelt. Han blev kun 38 Aar gammel. Det her gengivne, samtidige Stik findes paa Frederiksborg.

Dronning Sofie Amalie af Danmark var brunsvigsk Prinsesse af Welfernes Slægt. Hun var, hvad man vilde kalde statelig, uden egentlig at være smuk, havde en høj Skikkelse, præget af kongelig Værdighed. Haaret var lysblondt, let brunligt, og hun havde en usædvanlig smuk og frisk Teint. Allerede da hun var 30 Aar, havde hun født otte Børn. Først under Belejrningen blev hun elsket af sit Folk. Siden satte hun meget af denne Popularitet overstyr ved sin ubønhørlige Haardhed overfor den fængslede Eleonora Christine, som maatte sidde i Blaataarn, saa længe Sofie Amalie levede. Sofie Amalie var født 1628, gift 1643, døde 1685. (Maleriet, der findes paa Frederiksborg, er en Gengivelse efter Abraham Wüchters).

Dronning Hedvig Eleonore af Sverrig var Datter af den holsten-got-torpske Hertug Frederik III. Hun var meget lidt velset i Danmark. Samtiden beskriver hende som blond, fyldig, veldannet af Skabning, med Træk, der hverken var fine eller skønne, lyse Øjne og med et flegmatisk, koldt Udtryk. Hun bevægede sig med fyrstelig Anstand, men var tilsyneladende hverken udrustet med Aand eller Lidenskab. — En Ting maa man imidlertid indrømme hende, hun havde Sans for gode og værdifulde Kunstgenstande. I Begyndelsen af den anden Carl Gustav-Krig slog hun sig ned paa Kronborg. Fra Vinduerne i Slottets Riddersal iagttog hun, sammen med sin lille Søn og Svigerinden Euphrysine, hele Kampen mellem den svenske og den hollandske Flaade. Senere fik hun desværre Smag for Frederiksborg. Overalt pegede hun ud, hvad hun vilde have. Tingene findes endnu i Sverrig. Fra begge Slotte forsvandt de kostbare Marmorfontæner, fra Kronborg de verdensberømte Gobelin'er (de Knieper'ske Tapeter, hvoraf Frederik II's fantastisk kostbare Bordhimmel ses i Nationalmusæet i Stockholm). Ogsaa Roskilde Domkirke fik Besøg af hende. Herfra forsvandt Dronning Margrethes Kjole, der nu er at se i Uppsala. Jo, Hedvig Eleonore var en dyr Gæst i Danmark. Født 1636, død 1715. Malet af David v. KlöcherEhrenstrahl 1691 (Frederiksborg).

St. Petri, stod omtrent i samme ydre Skikkelse som nu, men prydet med et højt kobbertækt Spir, ligesaa Hellig-Geistes-Kirken, i hvis Taarn hang et Klokkespil, der hver halve Time spillede et Psalmevers. Due-Brødre Kloster, som laa ved Hjørnet af store og lille Helliggeiststræde, var blevet et Tugthus, hvor Lediggængere og Tiggere maatte arbejde. Næst Vor Frue Kirke var St. Nicolai den anseeligste og prægtigste. Den var bygget de Søfarendes Patron St. Nicolai til Ære. Over den østre Gavl stod Helgenens Billede i Legemsstørrelse, helt forgyldt, og holdt Udkig med hans troende Venner paa Havet.

Paa den Tid, her tales om, var Kirken imidlertid meget beskadiget; det før saa smukke Spir var blæst ned og faldet igjennem Hvælvingerne, saa kun de høje Mure stod tilbage, prydede omkring Koret med en Række Statuer og store, udgraverede Kobberplader. Ved Kirkens nordre Side var en Kirkegaard. Højbroplads fandtes ikke dengang. Imellem Amagertorv og Højbro laa en Række Huse. For Enden af Højbrostræde saas Vindebroen, der førte over til Slotsholmen, og bag den det gamle Kjøbenhavns Slot, en fire Lofter høj, skummel, uregelmæssig Bygning, med 6 større og mindre Taarne og de 3 gyldne Kroner glimrende fra det højeste Spir over Porten. De ærværdige Mure, Levninger af Axelhus, var omgivne med Grave, og to massive Bjælkebroer, dækkede for Ydreenderne med murede Taarne, førte til Slotsportene. Bag Slottet laa Staldbygningerne, og ud imod Kallebo det smukke, af Christian den IV opførte, Tøjhus, Proviantgaarden og Bryghuset. Børsen havde samme skikkelse som nu. Imellem Højbro og Holmens Bro stod den gamle Cancellibygning. Gammelstrand var bredere end nu, og Kysterne var kun maadeligt begrænsede med Stensætning og Pæleværk. Ved den gamle Vejerbod var en Ladeplads. Holmens Bro var en Vindebro og kaldtes Slotsbroen; den førte over til Bremerholm Kirke, der, naar undtages Kapellet, var ligesom nu. Af Kirker havde Kjøbenhavn endnu kun den hellige Trefoldigheds Kirke med Runde Taarn, paa hvilken Tycho Brahes store Globus og nogle af hans Instrumenter

opbevarede. Kirken var 1658 endnu ikke Sognekirke, men hørte til Regensen. Udfør Tøjhuset hævdede sig ret op af Havet en Stensøjle smykket foroven med en Statue, der forestillede en kvindelig Skikkelse, hvis Mund en Svane berørte med sit Næb. Denne Støtte kaldtes »Kjøbenhavns Vartegn« af hvad Grund vides ikke.

Flere Bygninger udmærkede sig frem for de andre; blandt disse vil vi nævne: Ulfeldts Gaard i Løvstræde, hvor nu Torvet er; Walkendorfs Collegium i St. Pedersstræde, hvilket var det forrige Carmelitterkloster; Regentzen, hvis Grund forhen tilhørte Cantsler Friis til Borreby; den hellige Trefoldigheds Compagnihuus, imellem Compagnistræde og Brolæggerstræde, hvilket Gilde havde talt flere Konger blandt dets Brødre; den grevelige Familie Friises Gaard paa Nytorv, hvor nu Raadhuset staar; og endnu kun Skipperboderne, øst for Nicolai Taarn, i hvilken Flaadens Officerer og Mandskab havde boet, inden Nyboder blev bygget.

Efter saaledes at have betragtet Gammel Kjøbenhavn, vilde vi se, hvorledes der saa ud paa den Plads, hvor senere Ny Kjøbenhavn opstod. Her var en ujævn, paa flere Steder sumpet Mark, hvorpaa der, med Undtagelse af den islandske Reberbane og Smedie samt nogle Garvergaarde og forhenværende Landsteder, kun fandtes faa ubetydelige Huse, der dannede 4 saakaldte Stræder. Blandt disse Bygninger vil det gamle Hjørnested ved Store Strandstræde være de fleste Kjøbenhavnere i frisk erindring (altsaa 1858). Rosenborg Slot laa halvt skjult bag Havens Træer, til højre derfor Nyboder; hist og her saa man i Baggrunden de lave Volde, der endte med det nyligt anlagte Citadel Frederikshavn. Omtrent, hvor Guldhuset nu staar i Sølvgade (1858), rejste sig St. Annæ Runde Kirkes Mure; men Bygningen manglede Tag. Naar man fra Marken saa ud over Sundet, mødte Øjet kun Skibe og Blokhuset paa Revshalen; thi hvor Nyholm nu ligger, brød Bølgerne paa denne skjulte Grund. For at bygge bemeldte Blokhus, lod Christian IV sænke flere Skibe fyldte med Sand, og sandsynligvis er det efter et af disse, at Stedet endnu bærer

Navnet »Elephanten.« Alt i fordums Tid stod her en lille Fæstning, kaldet Revshaleborg, bygget af Erik Glipping.

*

Og hermed maa vi siges at være vel forberedt til at leve med i, hvad der hændte Menneskene i denne By, da Kong Carl X Gustav uformodet og overrumplende viste sig med sin Hær foran København og fra Valby Bakke saa ind over Byen og dens brændende Forstæder.

Københavns Belejring

Det var en Februarikvæld,
saa mørk og kold,
da Danmarks Trone stod paa Hæld,
og nær sit Fald var Folkets Tjeld;
da Rigens Værn og Grænseskel
var Axels Vold,
og, af sin Sejrsflugt berust,
Carl Gustav alt saa sønderknust
dets Skjold.

Men paa den lave Vold der stod
en Mur saa fast,
med frejdigt Sind og roligt Mod
en Kreds af Kæmper, Fod ved Fod;
og hver, som stormed derimod
fik Skam og Last.
Der standsed Undergangens Strøm,
og Sveakonnings stolte Drøm
den brast.

Og da den lange Nat saa veg
for Morgengry,
svandt Fortids Skygge, stum og bleg,
og frem af Kampens haarde Leg
med Krans om Haaret Danmark steg,
som født paany;
den gamle Ordens Skranker faldt,
thi Klerk og Borger delte halvt
dets Ry.

To Hundred Aar med Nød og Held
sank ned i Hav.
Hvad dengang blev fortjent saa vel,
stod længe hen som gammel Gæld;
en anden Frederik af sig selv
til sidst det gav.
En anden Aand i Nord blev vakt,
og Had og Harm for evig lagt
i Grav.

Men lige stærkt skal Mindets Røst
vort Øre slaa
og tone gennem trofast Bryst
og løfte Mod og sænke Trøst
og lægge Sæd og love Høst,
mens Tider gaa.
Og flammer atter Kampens Bavn,
som Fædrene for København
vi staa.

C. Ploug.

(Ved 200 Aars Festen i Casino
den 10. Februar 1859).

Kongemødet paa Frederiksborg

Selv om de to Kongers festombruste Samvær paa Frederiksborg Slot i Tid falder uden for denne Bogs Ramme, er Hændelsen i sig selv saa mærkelig og Skildringen af den saa rig paa smaa Bidrag til Forstaaelsen saavel af Kongerne selv som af den Tid, de hører hjemme i, at en nærmere Omtale er paa sin Plads. En ganske kort Repetition af de nærmest forudgaaende Begivenheder vil bygge Baggrunden op.

Carl X Gustav var ikke sen til at forlade den besværlige Krigsskueplads i Polen, da Krigserklæringen fra Danmark bød ham et godt Paaskud til at trække sin Hovedstyrke væk. Kurfyrsten af Brandenburg, som var Kong Frederiks Allierede, og som havde støttet Tanken om at erklære Sverrig Krig, svigtede totalt i den overraskende Situation og lod Carl Gustav uhindret komme igennem med sin Hær til Bremen. Det gik hurtigere, end man overhovedet havde anset det for muligt at flytte en Hær. Carl Gustav slog sig ned paa Gæsteri hos sin Svigerfar Hertug Frederik paa Gottorp Slot, og imedens forfulgte Svenskehæren under Feltmarskalk Carl Gustav Wrangel Danskerne op i Jylland til Fæstningen Frederiksodde (det senere Fredericia), hvor Danmarks Marsk Anders Bille sluttede sig inde og præsterede et beundringsværdigt Forsvar af den temmelig svagt armerede Fæstning (oven paa et mindre beundringsværdigt Felttog). Anders Bille døde af de Saar, han havde faaet, da Fæstningen blev stormet; men ved Dødslejet maatte han se sin Fjende, Forræderen

Corfitz Ulfeldt (som jo fulgte med Carl Gustav i hele den første Svenskekrig i Danmark).

Saa fulgte den evigt berømte Overgang over Isen fra Ø til Ø — og 11. Februar 1658 stod Carl X Gustav med sin Hær paa Sjælland ved Vordingborg. Rigsraaderne Jochum Skeel og Christen Skeel blev sendt ham i Møde til Køge med Bøn om Fred. 15. Februar naaede Svenskernes Fortrav op foran København. 18. Februar sluttedes Freden i Præstegaarden i Høje Taastrup — og otte Dage senere blev Freden underskrevet i Roskilde.

Den svenske Hær, der jo ikke bestod af lutter Svenske, fik i Danmark Øgenavnet »Frankrigs Leje-Svende«, fordi det var almindeligt kendt, at England, Frankrig og Holland havde en Aftale om at forhindre, at samme Konge fik Lov at regere paa begge Sider af Øresund. Sir Oliver Cromwell lod bede i Englands Kirker for de svenske Vaabens Sejr. Kong Carl Gustav blev overalt paa sin Færden i denne Krig fulgt af den engelske Gesandt, Sir Philip Meadow, og den franske Gesandt, Ridder Hugo Terlon.

Efter Fredsslutningen i Roskilde tog Carl Gustav Kvarter i Ringsted Kloster, men beredte sig iøvrigt paa hurtigst muligt at komme afsted til Sverrig, hvor man længe havde maattet savne ham.

Her, i Ringsted Kloster, modtog han en Indbydelse, som slet ikke kom ham tilpas. Kong Frederik III og hans Dronning, Sofie Amalie, indbød den svenske Sejrherre til at gæste Kongeparret paa Frederiksborg paa sin Vej til Sverrig, og det blev udtrykkelig betydet ham, at man ventede et Besøg af nogle Dages Varighed, ikke blot en Visit i Forbifarten. Denne Indbydelse, som i og for sig var en naturlig Ting for den yderst retlinede Frederik III (der var jo sluttet en evig Fred og lovet varigt Venskab), vakte i høj Grad Mistanke i Svenskekongens Omgivelser. Han var heller ikke selv helt rolig ved Tanken om at give sig i sin Fjendes Vold paa Gæstefærd — navnlig i Betragtning af de Tanker, han allerede havde om maaske at gøre Erobringsværket grundigere ved senere Lejlighed — men han syntes ikke, det vilde være ham værdigt

at sige Nej Tak. Det kunde tydes paa en ubehagelig Maade. Og saa var Indbyderen en charmerende Mand med store Evner i Ovetaalelsens Kunst.

Det var Hertug Ernst Gynther af Slesvig-Holsten-Sønderborg, der kom kørende til Ringsted i en med seks Heste forspændt kongelig Karosse og med stort Følge for at overbringe Indbydelsen. Hertug Ernst Gynther havde tidligere været paa Færde som Indbyder, men da gjaldt Indbydelsen et Møde i København. Det vilde Carl Gustav ikke indlade sig paa; men dette var mere fristende. Han sagde ja. Dog bestemte han, at Rigsadmiral, Feltmarskalk Wrangel skulde undlade at tage med til Festen og i Stedet holde vaagent Øje med, hvad der skete paa Slottet — og stadig holde en stor Sikkerhedsstyrke parat. Udadtil var alt Venlighed, Pragt og Herlighed.

Den 2. Marts kørte da Carl Gustav med Hertugen i Kong Frederiks Karosse over Roskilde til Frederiksborg, ledsaget af tredive svenske Herrer med en Eskorte paa 150 Ryttere af Overbeks Regiment. I Roskilde, hvor han spiste Middag, blev han mødt af den dansk-norske Flaades Admiral Henrik Bielke (Nordmand og en personlig Ven af Kong Frederik) og den danske Gesandt ved det svenske Hof Hr. Ove Juel.

Det var allerede en stor Kortege, der sattes i Gang fra Roskilde, med Eskorten nærved 200 Mand. Ved Landsbyen Hammersholt Syd for Frederiksborg vilde Kong Frederik modtage sin Gæst for at ledsage ham det sidste Stykke Vej. Og her vilde Skaren vokse til 1500 Mand. Frostknudrede Veje har aabenbart gjort Rejsetiden længere end beregnet, for det blev til over to Timers Ventetid for den danske Konge og hans Mænd — i Frostvejr og paa aaben Mark.

Sceneriet ved Hammersholt domineredes helt af Oberst Kaj Lykkes 1200 Ryttere af Kongens Livregiment, formert i 11 Kompagnier. Rytterne bar skarlagensrøde Kapper med Frederik den Tredjes kronede Navnetræk i Guldbroderi. Livregimentet til Fods under Oberst Frederik Ahlefeldt var opmarcheret ved Siden af Rytteriet. Fodgarden

bar ligeledes røde Uniformer, Frakke og Knæbenklæder af samme Stof og Farve; over Brystet havde de to krydsede Bandolerer af gult læder, et til Sværdet og et til Tasker med Krudt og Kugler. Bevæbningen var den svære Luntebøsse. Gardens Folk havde høje Kravestøvler og en graa bredskygget Filthat med høj, spids Puld, hvorfra der vajede en sort Fjer. Officerernes Hat var prydet med en stor, hvid Fjerbusk og deres Uniform med Sølvbroderi paa Ærmeopslag og Krave. Kongens 40 Drabanter bar rødt Livré med Guldbroderi, flad sort Hat med hvid Fjerpunt og i Haanden en Partisan med forgyldt Blad og prydet med gyldne Kvaster.

Lige over for disse pragtfuldt uniformerede Soldater tog ved Ankomsten Oberst Overbeks 150 svenske Ryttere Opstilling paa den anden Side af Vejen. Det var en grel Mod-sætning. Det svenske Rytteri var professionelle Krigere, trænet i Slag og øvet i Plyndring med de Grusomheder, som følger i Plyndringens Spor. Deres Paaklædning kunde næppe kaldes Uniform; Læderkyrasserne var medtagne af Hug, Slid og barsk Vejrlig, Kofterne var slidt, hullede og blegede af Sol og Regn. Mændene selv var kun for et lille Antals Vedkommende Svenske; der var Vildmænd af mange Nationer i den Flok. Men naar denne Rytterskare sluttede op bag den svenske Konge, foregik det disciplineret og med en Akkuratesse, som forbløffede alle — ikke mindst de prægtigt uniformerede danske Ryttere, der ikke var stive i militære Idrætter. Da Roskilde-Traktaten indeholder Løfte om Udlevering til Kongen af Sverrig af 2 Tusinde danske Ryttere, som det senere viste sig umuligt at fremskaffe, kan man vel sige, at de 1200 Ryttere paa Marken ved Hammersholt har været et *fristende* Syn for den svenske Konge.

Der blev ikke raabt Hurra, men Trompet og Hærpauker gjaldede og Musket-Salverne drøned, da Carl Gustav og Hertug Ernst Gynther kørte frem. Bag den kongelige Vogn fulgte en anden Vogn med Sverrigs Rigmarskalk, Grev Gabriel Oxenstierna, den danske Admiral Henrik Bielke, den danske Gesandt Ove Juel og Eng-

lands Ambassadør Sir Philip Meadow. Sir Philip havde for sin Deltagelse i de yderst vanskelige Fredsunderhandlinger modtaget den højeste Udmærkelse, der kunde ydes fra dansk Side, nemlig Elefantordenen. Han bar sikkert det fine blegblaa Baand eller Guldkæden ved Festen paa Frederiksborg. Men det er i saa Fald, blevet den eneste Gang. Kongen blev nemlig bragt i den meget pinlige Situation at maatte bede Sir Philip levere Elefantordenen tilbage, fordi den danske Adel — som endnu havde Magten i Riget — havde protesteret imod, at denne højformemme Dekoration blev givet til en Mand af borgerlig Fødsel. Kong Frederik maatte derfor erstatte sin Anerkendelse med en ret betydelig Sum Penge. Sir Philip Meadow fik forøvrigt ogsaa af den svenske Konge en stor Pengesum for sin Fredsmæglervirksomhed; saa i hvert Fald *han* tjente godt paa Freden i Roskilde.

*

Dejlige Slot med de glimtende Fløje,
aldrig i Norden din Lige man saa,
Issen du strakte mod Himlen den høje,
Foden du vasked' i Bølgen den blaa.

Saadan jubler Digteren Carsten Hauch i langt senere Tid over det Frederiksborg, som dengang laa i Slotssøen — som »den dejligste Drøm, fængslet i Sten af en kongelig Mester«. Slottet var virkelig en Seværdighed, berømt i Europa som »Nordens Perle og Zir«. Det gamle Frederiksborg blev bygget af Frederik II, der mageskiftede sig det til imod Godset Skovkloster i Sydsjælland, det vil sige Herlufsholm. Det var Herluf Trolles Ejendom, Hille-rødsholm, Kongen paa den Maade fik i Eje, og han begyndte straks paa Byggeriet. Som det vil ses af den Tegning, som findes afbildet her i Bogen, foregik Slotsbyggeriet saa drastisk, at Søen tømtes fuldstændigt for Vand, medens Slottets Opførelse stod paa. Den Holm, hvorpaa der byggedes, blev senere »gnavet af« helt ind til Slottets Kampestensfundamenter, og da Søen derefter igen fyldtes, slikkede Vandet Slottets Fod, og Vidunderet var skabt.

Det er dette Bygningsfif, Carsten Hauch udtrykker sin Beundring over i det foran citerede Digt: »Kløgtig med Kunst har en kongelig Mester manet dig frem over Vandenes Strøm«. Af Frederik II's Bygninger staar endnu den ejendommelige fæstningsmotiverede Bro, der slangeformet spænder over Voldgraven, og den forreste Bygning med de to runde Taarne (fra 1562). Men det overdaadigt pragtfulde Slot, som dannede Rammen om den her beskrevne Fest, var jo Christian IV's Værk. Hollandsk Renæssance, opført i Aarene 1602—1621 af Kongens Murmester Jørgen Friberg efter Tegninger af Hans Steenwinkel. Det er det Slot, vi efter Brand og Ødelæggelse ser genopført i Dag; men hvad Udsmykning angaar er det i meget forenklet Skikkelse, sammenlignet med det gamle.

Det straaledede af Guld, det gamle Slot. Rækværket paa Broen over Graven var forgyldt, Søjlekapitælerne og Vaabenfelterne over Porten lynede af Guld, og de to Statuer af Julius Cæsar og Alexander den Store, der modtog Gæsten ved Indkørselsporten, var svøbt i gyldne Kapper. Og i Slotsgaardene lynede Guld fra alle de mange Vinduesindfatninger i Facaderne og fra Dørenes Ornamentik. Det glimrede, det imponerede — og det har sikkert skærpet Carl Gustavs Appetit. For i det kommende Aar røvedes det pragtfulde Springvand med den store Marmorkumme fra Slottets mellemste Gaard, Neptunspringvandet, og fra Dansesalen forsvandt de kostbare Gobeliner (van Manders berømte Tapeter). Disse Gobeliners Motiver var hentet fra de lykkeligste Episoder under Kalmarkrigen og ansaas for at være i den Grad ydmygende for Svenskerne, at der i selve Fredstraktaten fra Roskilde er optaget en Bestemmelse om, at disse Tapeter skal ødelægges. Ved Festen for Karl Gustav var Gobelin'erne allerede taget ned og erstattet med mørke Fløjelstapeter.

Der er fortalt mange forskellige Enkeltheder om dette Samvær mellem Kong Frederik, Dronning Sofie Amalie og deres Gæst Kong Carl Gustav. At de snakkede »om Souverainiteten«, som det paastaas, er meget sandsynligt.

Det var deres fælles Haab i den Kamp, de hver for sig havde med en Adel, der var blevet alt for mægtig, at blive souveræne Konger. At der *ikke* er blevet talt om, at de begge førte *tre* Guld kroner i deres Vaaben, er givet. De var udtrykkelig kommet sammen i Venskabelighed. At det var paalagt Dronningen at prøve paa at formaa Carl Gustav til at love senere at give Halland eller Skaane til den lille Prins Christian er maaske en Mulighed. Den danske Kongesøn blev i hvert Fald hentet til Frederiksborg fra København og forestillet for Carl Gustav. Hvis et Forsøg af den Art er blevet gjort, er det i hvert Fald mislykkedes. En Ting, der kan tyde paa, at denne fantastiske Sag er blevet bragt paa Bane under Besøget, er, at svenske Kilder benytter den til at udstyre Carl Gustav med en virkelig slagfærdig Replik. Han skal have afvist Anmodningen med Bemærkningen: »Husk, at det er ikke Magnus Smek, der regerer i Sverrig nu.«

Sikkert er det, at der blev gjort Stads af Gæsten og givet ham en Overdaadighed af Høflighedsbeviser; men ingen venlige Følelser. Man iagttog hinanden desto mere; og frittede ud.

Da man nu ved saa lidt med Sikkerhed om disse Samtaler, kan det maaske være rimeligere at rette Opmærksomheden mod det mere sikre: en Beretning om Opholdet paa Frederiksborg, hentet fra Sverrigs Rigsarkiv, hvor den har ligget indtil 1884, da Dr. John Böttiger omtaler og citerer den i en Afhandling om nogle Kunstsager. Beretningen tilskrives først Generaladjutant Ahrensdorff, men da den danske Historiker Dr. phil. Francis Beckett mange Aar senere rekvirerede en Afskrift fra det svenske Rigsarkiv, fik han af Arkivaren Per Sondén Meddelelse om, at Beretningen rimeligvis skyldes den berømte Generalkvartermester Erik Dahlberg. Fra anden Side er rejst Tvivl om, hvorvidt Dahlberg var paa Frederiksborg; men det var han nu nok. En Enkelthed som den, der findes i Slutningen af Beretningen, at Kong Frederik stillede sin Lystjagt til Raadighed for sin Gæsts Overfart fra Helsingør til Helsingborg, findes ingen andre

Steder end i Dahlbergs Dagbogsoptegnelser. Dette kunde jo støtte Formodningen om, at det netop er en »Relation«, skrevet af Dahlberg, der her foreligger. Man kan godt forestille sig, at en ung Mand som Erik Dahlberg, der ikke havde haft Lejlighed til at iagttage stort andet Hofliv end det, der under spartanske Forhold udfoldede sig i Kongens Omgivelser paa Feltfod, netop har ofret stor Opmærksomhed paa de »overmaade mange Ceremonier«, der kom til Udfoldelse mellem de tre Majestæter.

Her skal gængives Beretningen fra det Sted, hvor Modtagelsen paa Slottet beskrives. Francis Becketts Kommentarer staar i Parentes.

»Ved begge Kongers Ankomst til Frederiksborg blev der givet tredobbelt Salve af 20 Kanoner, hele Kavalleriet og 800 Soldater, og Kongen af Sverrig blev af Kongen af Danmark ført til de for ham istandsatte Værelser. (I Kongefløjens tredie Stokværk ovenover Kongens og Dronningens Værelser i andet Stokværk). Men saa snart denne havde taget Afsked med ham, lod Kongen af Sverrig ved Hr. Rigskansleren Grev Gabriel Oxenstierna Dronningen af Danmark komplimentere og vide, at han vilde aflægge hende en Visit, naar det maatte passe hende, hvorpaa hun med høflige Hilsener tilbage lod svare, at hun ventede Kongen. Denne aflagde ogsaa snart Visiten og traf Dronningen i en stor, smuk Sal, (Den saakaldte Vintersal i Østsiden af Kongefløjens andet Stokværk), omgivet af mange Damer og Fakler, og blev modtaget af Dronningen næsten paa Dørtærskelen. Denne Visit bestod ligeledes i ganske korte Æresbevisninger, til hvilke paa begge Sider føjedes gode Ønsker, indtil Dronningen endelig, uagtet Kongen søgte at afværge det og gjorde Ophævelser derover, dog satte igennem, at hun ledsagede Kongen lige til Døren. Efter at Kongen af Sverrig var vendt tilbage til sine Værelser og havde depecheret den svenske Post, blev der blæst til Taffel, hvorpaa Kongen af Danmark med en anelig Suite selv afhentede Kongen af Sverrig, hvilket fandt Sted, saa længe Kongen opholdt sig paa Frederiksborg, og førte ham ind i Dronningens

Værelser, hvorfra de ledsagede hende ind i Taffelsalen. (Den saakaldte »Skibssal«, den østligste Sal i tredje Stokværk). Her kom det nu atter til overmaade mange Ceremonier, idet Dronningen af Danmark endelig vilde anvise Kongen af Sverrig Pladsen for Bordenden, medens Kongen med største Høflighed gentagne Gange afslog dette og selv førte Dronningen derhen. Hun vilde dog ikke indtage Pladsen, men søgte efter Evne at nøde Kongen af Sverrig til at acceptere den fornemste Plads, hvilke Ceremonier varede en god halv Time, indtil Dronningen sluttelig behagede at sætte sig alene for Bordenden; tilhøjre sad Kongen af Sverrig, derpaa kom Kongen af Danmark, endvidere den engelske Gesandt (Philip Meadowe) og svenske Rigsraader samt Damer og danske Rigsraader. Kavallerer vartede op ved Taflet, Salen var meget herligt tapetseret (det i Enkelthederne ikke korrekte Stik hos Pufendorf efter Erik Dahlbergs Tegning viser Væggene dekorerede med de sorte Fløjlstapeter, smykkede med broderede Fremstillinger af det danske Vaabens enkelte Dele, der (ifølge Inventaret) 1650 hang i den store Sal i Stokværkets vestlige Del. Salen kaldtes »Gammel Dronningens Taffelstue«, »Fru Mutters Gemak« (efter Christian IV's Moder, Enkedronning Sofie) eller »Englesalen« og Retterne var kostelige og i Overenstemmelse med dette høje og fornemme Selskabs Værdighed. En meget herlig saavel vokal som instrumental Musica fyldte Ørene, blandt andet ogsaa nogle latinske Vers gjort til Ære for Kongen af Sverrig, sungne af to italienske Kastrater eller Gildinger. Det første Maaltid varede kun 1½ Time, og naar undtages Dronningens Samtale med Kongen af Sverrig blev der talt meget lidt. Efter at Taflet var hævet, blev Dronningen ført til sine Værelser af begge Kongerne, og da Kongen af Sverrig nu vilde trække sig tilbage, begyndte Komplimenterne paany, idet Kongen af Danmark vilde følge Kongen af Sverrig lige til hans Værelse, medens denne vilde vise hin den samme Ære. Dog maatte efter mange Ceremonier, og efter at man var gaaet frem og tilbage, Kongen af Sverrig til-

lade, at Kongen af Danmark ledsagede ham til Forværelset, hvor han tog Afsked, men nu fulgte Kongen af Sverrig ham halvvejs ned ad Trapperne, hvor man saa endelig atter ønskede hinanden God Nat, og saaledes skiltes de to Konger den første Aften. At beskrive det kostbare Udstyr af det Værelse, hvori man havde indlogeret Kongen af Sverrig, er ikke muligt, men enhver der ved, hvor højt den ene Potentat estimerer den anden, kan vel tænke sig dertil. Jeg vil dog blot meddele dette, at ved Sengens 4 Hjørner stod 4 store, massivt støbte og meget kunstigt udarbejdede, delvis forgyldte, næsten legemsstore Sølvfigurer; hver havde en snehvid, tændt Vokskærte i begge Hænder. Balustraden omkring Sengen var ogsaa af forgyldt Sølv. Sengehimlen, der ligesom Gardinerne var af karmoisinrødt Gyldenstykke, rigt broderet med Guld og Perler, holdtes af 4 Engle af blankt Sølv, der var fastgjort foroven i Hvælvingen. (1621 havde Christian IV af den hamborgske Guldsmed Jakob Mores den Yngre købt et Sengested af Ibenræ og Sølv, der kom til Frederiksborg). Af de kostbare Spejle, Krystal-Lysekroner og andet rigt Udstyr kunde man vel slutte sig til, hvilken stormægtig Vært det var, og hvilken høj Gæst.

Forinden Kongen af Sverrig gik til Ro, lod han de fornemste Hofmænd samt de faa Kavallerer, han havde med, kalde til sig og formanede dem til at være forsigtige med, hvad de drak, og hvad de talte om, og navnlig maatte de ikke indlade sig i nogen Samtale med de danske Kavallerer om den lige fuldendte Krig, for at der ikke skulde opkomme Ubehageligheder, hvorved denne høje Sammenkomst kunde formørkes. Dette blev ogsaa saa godt overholdt, at der ikke sporedes den svageste Misstemning, saa længe disse høje Personer var forsamlede.

Den 4. Marts blev der næsten ikke foretaget noget særligt, naar undtages, at der veksledes Hilsener og Komplimenter mellem de tre Majestæter, og saavel Middags- som Aftenmaaltidet holdtes næsten paa samme Maade som den foregaaende Dag med herlige Traktementer, kostelig Musik og megen anden stor Høflighed. Men efter Mid-

dagen aflagde Kongen af Sverrig Dronningen en Visit, der dog varede længere end den foregaaende. Vel modtog Dronningen Kongen ved Døren, men i Samtalens Løb trak de sig lidt efter lidt tilbage fra Suiten, indtil de befandt sig ganske alene i Salens anden Ende ved Vinduet. Her talte de ganske alene næsten halvanden Time sammen, saa ingen kan vide, hvorom Samtalen drejede sig. Kongen af Danmark kom ogsaa til Stede, men da han saa sin Gemalinde staa alene sammen med Kongen, ret som om denne ikke vilde have Samtalen afbrudt, henvendte han Ordet snart til denne, snart til hin af de tilstedeværende Honoratiores, og gav sig sluttelig i Samtale med Hertug Günthers Gemalinde. (Hertuginde Augusta af Glücksborg). Og mener man, at i denne Kongen af Sverrigs lange Diskurs med Dronningen af Danmark blev den første Grundsten lagt til den saa længe ønskede Suverænitæt samt Aftale truffet om inden Kongens Bortrejse at drøfte denne Sag nøjere.

Samme Aften, efter Aftensmaaltidet, og efter at Dronningen var blevet ledsaget til sine Værelser og havde taget Afsked, og begge Kongerne, ligesom den foregaaende Aften, under store Ceremonier havde ønsket hinanden God Nat, indlod Kongen af Sverrig, til alle de Omstaaendes højeste Forbavselse, sig i sit Forgemak i en meget behagelig Krigsdiskurs med de danske Kavallerer, særlig med Hr. Feltmarskal Eberstein og General-Løjtnant Schack, hvilken Diskurs næsten varede en Time. Mod Sædvane forlangte Kongen af Sverrig et Glas Vin, og drak paa denne ovennævnte Hr. Feltmarskals og alle tapre Soldaters Sundhed, og da Diskursen derpaa fortsattes, og alle de tilstedeværende Kavallerer greb Lejligheden til at lade Glassene gaa frisk omkring, se, da kommer Kongen af Danmark ganske uventet ind i Salen, og efter meget faa Ceremonier tager de to Konger hinanden i Haanden og begiver sig ganske alene ind i Kongen af Sverrigs Gemak, hvor disse to Potentater — som det mentes ganske alene — konfererede i Fortrolighed, saa det ikke kan vides, hvad der kom paa Bane, dog troede man

for ganske vist, at Dronningen af Danmark, en meget klog og forslagen Prinsesse, havde begivet sig ind i Gemakket ad en hemmelig Gang (Hvis det er rigtigt, at Dronningen hemmelig har deltaget i Samtalen, maa den have fundet Sted i Lønkammeret i det vestlige Hjørnetaarn, Mønttaarnet, thi gennem en Løntrappe i Taarnmuren staar Kammeret i Forbindelse med Taarnværelset nedenunder, og dermed den kongelige Lejlighed i andet Stokværk), saa at hun blev tredie Person, og uden Tvivl forefaldt herinde allehaande fortrolige Samtaler. Imidlertid undlod begge Parters Kavallerer udenfor i Salen ikke at fejre deres Kongers fortrolige Samvær med Druesaft og gode Ønsker, endskønt man mærkede, at en Del af de danske Herer betragtede saadan hemmelig Konversation med skele Øjne, maaske med skinsygt Henblik paa deres Frihed, indtil endelig de to store Herrer atter ønskede hinanden God Nat og skiltes.

Den følgende Morgen, den 5. Marts, aflagde Kongen med meget store Ceremonier og Contestation Afskedsvisit hos Dronningen af Danmark. Imidlertid var den kgl. danske Prins Christian (Kronprins Christian (Christian V) var da kun en Dreng paa knap 12 Aar (f. 15. April 1646)) bragt fra København til Frederiksborg, og gjorde særdeles zirlig sine Komplimenter for Hs. kgl. Majestæt af Sverrig, hvorpaa de to Konger indtog Frokost i Kongen af Sverrigs Forgemak (maa være »Fru Mutters Gemak«), ved hvilken Lejlighed der blev drukket lidt mere end de foregaaende Dage. Kongen af Sverrig fik dernæst adskillige smukke og sjældne Heste forærende, ligesom ogsaa hans Suite blev regaleret paa forskellig Maade, hvorpaa Kongen af Sverrig tog Afsked. Han blev hilst af en tredobbelt Salve og ledsaget en halv Milsvej af et lignende Følge og ordnet paa samme Maade som ved Indtoget. Hs. kgl. Majestæt tog nu Afsked med store Contestationer og Æresbevisninger, og drog tilbage til Frederiksborg. Men Kongen af Sverrig fortsatte sin Rejse til Helsingør, ledsaget af den ovenfor nævnte Hr. Rigsraad og Admiral Henrik Bielke og adskillige danske

Kavallerer, og efter at have taget Afsked fortsatte han samme Dag Rejsen over Sundet til Helsingborg i en Kongen af Danmark tilhørende Lystjagt. Men Bagagen, der var meget sjælden og vidunderlig at skue, bragtes over en halv Mil sydligere paa Slæder over Isen Sønden om Øen Hven.

Ved Kongens Afrejse fra Helsingør blev der tre Gange skudt med skarpt fra alle Fæstningen Kronborgs Stykker, hvoraf der var nogle og halvfjerdsindstyve, og har man observeret, at ved det sidste Skud dannede Krudtrøgen i Luften ligesom en rund Cirkel eller Krans, hvilken af Vinden blev drevet ud efter Kongen, som da næsten var midt ude i Sundet. Dette blev af forskellige udlagt paa forskellig Maade, men Borgere i Helsingør sagde, at Gæsten visselig vilde komme tilbage endnu en Gang og besøge dem, hvilket ogsaa skete kort Tid efter.«

Lynkrig mod Danmark

Carl X Gustav kom igen; det havde man ikke ventet. Folk var godtroende — dengang. Danmark havde jo lige faaet en Fredstraktat med Sverige, der var saa god som nogen Ikke-Angrebspagt. I denne berømte Roskildefred, som sluttedes i Høje Taastrup den 18. Februar 1658 og ratificeredes 8 Dage senere i Roskilde, staar i den første Paragraf, at Rigerne nu slutter »en stadig, evigvarende og uigenkaldelig Fred . . . og dermed og i Stedet igen oprettes, indstiftes og erholdes stadigt Venskab, godt Tillidsforhold, Enighed og trofast Naboskab, saa at hver af Parterne den andens Gavn og Bedste med Ord og Gerninger som sit eget befordrer og forsvarer.«

Og nu hørte man til sin Overraskelse, at han — Fjenden — Søndag den 8. August ved Daggry var gaaet i Land i Korsør. Han havde uden at møde Modstand landsat godt 4 Tusinde Mand Fodfolk og 1200 Ryttere. Medførende 18 Feltkanoner rykkede denne Styrke frem ad Vejen mod København. Naar Kongen af Sverige slet ingen Modstand mødte paa sin Vej, skyldtes det, at han sagde, at han kom efter Aftale med Kongen af Danmark. Det var aftalt, at der ikke skulde ydes Modstand. Han kom nemlig for at hjælpe den danske Konge imod de danske Adelsmænd.

Det med Adelen kunde lyde ganske troværdigt, for Frederik den Tredie levede i stadig Krig med Adelen, specielt med de Adelsmænd, der sad i Rigsraadet, og som havde ranet al Magt til sig ved Christian den Fjerdes Død. Og Svenskekongen havde lige saa stort Besvær med sine Adelsmænd hjemme. I den Henseende havde de to Konger

virkelig noget, der forenede dem — saa stærkt, at de havde kunnet tilbringe et Par forholdsvis hyggelige Dage sammen paa Frederiksborg i Begyndelsen af Marts samme Aar, kun en Uge efter Fredsslutningen i Roskilde.

Hele Forhistorien kunde godt gøre Historien om, at der efter Aftale ikke skulde ydes Modstand, troværdig. Da samme Svenskekonge den 11. Februar 1658 stod paa Sjælland efter at have ført sin Hær — med Ryttere og Artilleri — over Isen fra Jylland over Fyn, Lolland og Falster til Sjælland, blev der ikke ydet ham Modstand. Der blev nok skudt paa ham fra den fynske Lillebæltskyst; men det var saa lidt, at der siden blev talt om Muligheden af Forræderi. Nu kom han her med et Lyn-Overfald, efter at have sluttet Fred og Ikke-Angrebspagt. Saa naar han sagde, at han kom for at hjælpe Kong Frederik, kunde det maaske nok passe, at det var aftalt i Forvejen, at han skulde have fri Bane for sine Besættelsestropper — syntes Folk. Og saa var det allerede for sent.

*

Der er i de tre Hundrede Aar, der er forløbet siden, blevet talt og skrevet meget om, hvorfor Carl Gustav overfaldt Danmark i Efteraaret 1658 — uden Krigserklæring og tilsyneladende uden Grund. Næsten alle, der har beskæftiget sig med Sagen, fordømmer hans Handlemaade og finder kun den Grund, at han ganske simpelt fortrød, at han ikke i første Omgang havde taget det hele. I Begyndelsen havde han følt sig overmaade tilfreds; han havde tilsendt Sveriges Gesandter i Udlandet en Meddelelse om Krigens fantastiske Forløb og om Fredsslutningen, afsluttet med følgende lidt pralende, men ganske sandfærdige Udbrud: »Aldrig før saa man en saadan Krig, men heller aldrig en saadan Fred!«

Allerede Dagen før den ejendommelige Fest paa Frederiksborg, altsaa den 2. Marts, har Carl Gustav skrevet et Brev til sin Statsraads-Præsident, Hr. Mathias Björnclou, hvori han forklarer, hvorfor han ikke har taget København og dermed gjort det af med Danmark som selvstændigt Rige. Han henviser til Frygten for at ægge de europæiske

Staters Vrede (navnlig Hollands), men Hovedargumentet er, at han mente at maatte nøjes med de opnaaede Landafstaaelser: Skaane, Halland, Blekinge, Bohuslen, Aggerhus og Trondheim Stift samt Bornholm — og endelig, ved et veritabelt Overgreb under Forhandlingerne, Øen Hveen, i hvert Fald indtil der var gaaet saa lang Tid, at disse Landsdele var blevet nogenlunde forsvenskede. Ellers maatte man befrygte, at Udviklingen vilde gaa den gale Vej, og Danmark vilde blive Hovedriget i den nye, nordiske Stat — med København som Nordens Hovedstad. Dette maatte for alt i Verden ikke ske. Hvis man gav sig Tid, vilde der nok blive Lejlighed til at udslette København helt som Hovedstad, ja, som By i det hele taget. Der skulde kun lades et Kastel tilbage til Bevogtning af Øresund paa dette Sted. Malmö skulde da gøres til Hovedstaden i et stort, forenet Skandinavien. Med de Besiddelser, han allerede havde i sin Magt i Nordtyskland, vilde han da som Europas mægtigste Konge være i Stand til at lukke alle Adgange til Østersøen — og derpaa gaa videre med Anfald paa Tyskland, Polen og Rusland.

Dette Brev viser i hvert Fald, at han den 2. Marts har haft et nyt, senere, Overfald paa Danmark i sine Tanker. Efter det tre Dages Gæsteri hos Frederik den Tredie og Sophie Amalie paa Frederiksborg, vendte han hjem til Sverige i Triumf; og allerede den 13. Marts sendte han Sten Bjelke og Peter Julius Coyet (Statssekretæren) til København for at træffe nærmere Aftale om den Alliance, der skulde oprettes mellem de to Lande — i Henhold til Roskildefreden. Hvorfor trak disse Forhandlinger i Langdrag — under stadig Fremførelse af nye Krav? Det er det Spørgsmaal, som siden har været Genstand for Undersøgelse gennem Aarhundreder. Var det Traktatens forskellige Problemer, der var for indviklede til at kunne løses; eller var Beslutningen om, at de slet ikke skulde løses allerede forud taget fra svensk Side?

Coyet var jo den Mand, der med Pennen maatte forsvare Carl Gustavs Gerninger overfor Offentligheden. Han var den farligste, den mest snu og den absolut koldblodig-

ste i Forhandlingerne, som paa dansk Side blev ført af Joachim Gersdorf til Tundbyholm, Danmarks sidste Righofmester (i hvilket Embede han var Korfitz Ulfeldts Efterfølger) og Rigsraad Kresten Skeel til Fussinge og Vallø. Medens de to danske Forhandlere stadig blev mindet af deres Konge om, at de indgaaede Forpligtelser skulde opfyldes saa hurtigt og samvittighedsfuldt som muligt, var de Instrukser, som Carl Gustav lod tilgaa Coyet svingende fra det ene yderligtgaaende Standpunkt til det andet.

Der kan ingen Tvivl herske om Kong Frederik den Tredies gode Vilje — heller ikke om det danske Rigsraads. Den ene Provins efter den anden blev afstaaet til aftalt Tid og Befolkningen formanet til at lyde de svenske Befalingsmænd. Tropper, der i dyre Domme var hvervet i Holland, blev afbestilt, og Resterne af Besætningen i København blev — sammen med de Soldater, der vendte hjem fra Garnisonerne i Skaane og Blekinge — lagt ud i spredt Kantonnement paa Sjælland efterhaanden som Svenskerne gjorde Plads for dem i Kvartererne. En Del blev sendt til Vendsyssel og Mors for endelig ikke at virke udfordrende paa Svenskerne og forsinke deres Rømning af Sjælland og de sydlige Øer (Fyn og Jylland skulde rømmes senest 1. Maj). Selv Afleveringen af de 2 Tusinde fuldt udrustede Ryttere blev der fra Kong Frederiks Side gjort alt muligt for at gennemføre. Kongen lod sin Søn, Grev Ulrik Frederik Gyldenløve, føre Styrken til Sverige og anmode om selv at blive taget i Kong Carl Gustavs Tjeneste til Uddannelse. Naar der alligevel kunde gøres et stort Nummer ud af, at der blev afleveret for faa Ryttere, laa det i, at Danmark saa at sige ikke havde det Antal, og under de givne Forhold lod det sig ret naturligt ikke gøre at skaffe uddannede Ryttere, og endelig deserterede saa mange, der kunde finde Mulighed for det. Ogsaa en saare naturlig og forudseelig Reaktion — selvom Svenskekongens betroede Mand, Grev Schlippenbach, som bekendt havde udtalt, at det jo kunde være Danskerne ligegyldigt, om deres Konge hed Frederik eller Carl. Der blev afleveret — ifølge svensk

Opgørelse — 936 Ryttere ved Roskildefredens Undertegning; og Danskernes Henvisning til, at de tre afleverede Regimenter tilsammen talte 2 Tusinde Heste, hensatte Coyet i Raseri og gav ham Lejlighed til at skrive: »Denna exception är helt oduglig och för dom danskom allenast bruklig till att med papper betala och fullgöra sin loven.« Et fortvivlet Tilbud om 500 Ryttere og 1000 Musketterer i Stedet for de manglende 1000 Ryttere blev omsider akcepteret; men da ogsaa det viste sig umuligt at opfylde, tilbød man i Stedet for Muskettererne at fremskaffe 500 Dragoner, »som de nys taget från plogen,« altsaa beredne Bondekarle, der ikke var uddannet endnu. Tilslut eksploderer Carl Gustav i følgende skriftlige Udbrud: »Och skall jag icke movera mig från Fühnen, förrän allt folket (d. v. s. Rytterne) ar levererat, de tagat hvar fanen de vilja!«

I Forhandlingerne om alle Fredstraktatens forskellige Paragraffer synes der, trods alt, at have hersket Vilje til at finde en Løsning. Vil man finde en Forklaring paa, at det alligevel endte med Forskrækkelse, kan denne kun findes i Carl Gustavs Lyst til at forny sin Chance over for Danmark — og dennegang knuse det helt. Hans fyrige Temperament taalte ikke ret lange Passivitetsperioder, hans Pengeforhold tillod ikke, at den kostbare Armé laa uvirksom ret lang Tid ad Gangen; den skulde forplejes, og selv om de danske Græsgange var afnavet en Gang, kunde det jo sagtens gøres grundigere. Det var den letteste Løsning at anfælde Danmark endnu en Gang. Saaledes saa det i hvert Fald ud — set fra Flensborg og Kiel, hvor han opholdt sig, siden han den 8. Juni havde forladt Göteborg med sin Flaade og var sejlet gennem Lillebælt til Flensborg. Selv har han siden udtalt, at det var paa denne Rejse, han første Gang fattede »Planen om Genoptagelse af Kri-gen.« Allerede den 15. Juni sender han en Skrivelse til sine Forhandlere i København: »Haster icke med subscriptionen« — og han lægger forklarende til, at det jo kan være lige saa godt at have sine Vaaben der (i Danmark) som andetsteds.

I denne Periode er det ikke længere de »små sakerne«,

som optager Carl Gustav paa Raadsmøderne i Flensborg (den 20. og 24. Juni); men nu skal Danskerne enten vedgaa deres Pligt til at modsætte sig enhver fremmed Orlogsflaades Optræden i Østersøen (i særlig Grad den hollandske, idet Danmark jo var tvunget til at opsig alle Alliancer, undtagen den med Sverige), eller Svensken maa »söka med mackt til att obtinera sin rätt.«

Under Raadsmøderne kommer der overraskende Besked fra Coyet og Bjelke, at Danskerne nu har givet efter paa alle vigtige Punkter, og det resulterer i, at Carl Gustav sender et fredeligt Svar til dem: »När detta så riktigt ähr, kunna I uthi Jesu Namn sluta och giöra på wärket een final eendskap.« I et saadant Øjeblik har han vendt sine Tanker mod den anden Plan, der diskuteredes paa Møderne, at overfalde Kurfyrsten af Brandenburg. Nu haster det med at faa underskrevet i København, og han tilføjer, at »det ock måste genast ratificeras.«

Men allerede to Dage senere har han fortrudt det hele. Nu maa de ikke forhaste sig: »Söka prætexter att uppehålla verket!«

Den 7. Juli holdtes paa Gottorp Slot hos Carl Gustavs Svigerfar, Hertug Frederik af Gottorp, et Raadsmøde, hvor Beslutningen om at gaa løs paa Danmark blev taget definitivt. Det gik den svenske Hær daarligt i Polen. Pesten rasede stadig blandt de svenske Soldater, og Polakkerne havde nu angrebet Thorn, der ikke kunde holdes. Nu var det bedst at komme væk derfra og give Europa noget andet at tænke paa end det svenske Nederlag i Polen. Kun Rigsadmiralen, Feltmarskal Karl Gustav Wrangel, der paa et tidligere Møde havde sagt, at man skulde »embarkere i Kiel og debarkere i Korsør,« foreslog nu, at man skulde afvente Svar fra København paa den sidste Note. Dette afviste Kongen. Beslutningen var taget.

Man fristes til at tilføje: endnu en Gang. For det fremgaar af en Dagbog, ført af den unge svenske Generalkvartermester Erik Dahlberg, at Kongen allerede den 16. April havde besluttet sig til at anfælde Danmark paany. Denne Dato — 16. April 1658 — bærer nemlig et Pas, som

Kongen har udstedt til Erik Dahlberg; og bagpaa dette Pas har Dahlberg skrevet følgende Dagbogs-Notat: »Rejsepas fra Hans Kongelige Majestæt, dengang jeg blev sendt fra Göteborg til Hans Excellence Rigsadmiral Wrangel paa Sjælland for i største Hemmelighed at berette ham, at Hs. Kgl. Maj. paatænkte og havde isinde at paaføre Danmark Krig paany, for at Hs. Excell. kunde rette sig derefter, med den Befaling, at saafremt Hs. Excell. ikke havde rømmet Sjælland fuldstændig, skulde han søge at haandhæve det og trække Evakueringen i Langdrag... i Særdeleshed skulde han holde Fyn og Hals Skanse i Vendsyssel besatte...« (Notatet gengivet efter S. A. Sørensen »Københavns Belejring«, 1896. Det Nordiske Forlag v. Ernst Bojesen.)

Den 5. August var en Flaade paa 11 store Orlogsskibe og 60 mindre Skibe og Transportfartøjer samlet ved Kiel. Om Eftermiddagen indskibedes Landgangskorpset, bestaaende af udsøgte Tropper af det nationale Infanteri fra Upland, Södermanland, Småland, Helsing og Nerike. De var ind-delt i 11 Hobe (den lille svenske Brigade eller Firfennik), hver Hob paa 400 Mand. Desuden var der Rytteriet, formeret i 12 Kompagnier a 100 Mand. Det var finske, øst-gothlandske og tyske Folk. Med disse 5600 Mand fulgte kun lidt Artilleri, nemlig 18 lette 3 Punds Feltkanoner.

Planen havde først været at gaa til Køge, hvorfra der kun var een Dagsmarch til København; dernæst over-vejedes at sejle direkte til København, kaste Anker paa Københavns Red og sætte Tropperne i Land paa Told-boden. Naar man alligevel valgte Korsør som Maal for Invasionsflaaden, var det dels den meget kortere Sejlads, der fristede, og dels den større Sikkerhed for ikke at møde danske Orlogsskibe.

Militærhistorikeren, Oberstløjtnant S. P. Sørensen siger i sit foran nævnte Værk: »Bortset fra Bevæggrundene maa man overhovedet beundre hele den Maade, hvorpaa Over-faldet blev sat i Scene, den Hurtighed og Nøjagtighed, hvormed Ind- og Udskibningen blev foretaget, og hvormed alle Afdelinger af Hær og Flaade indtraf paa de dem

bestemte Poster, ikke mindre end den over hele Anslaget hvilende mesterlige Hemmelighedsfuldhed, der spottede alle Diplomaternes Argusøjne. Den hele Expedition afgiver et nyt og slaaende Exempel paa, hvilke overhængende Farer, der truer Danmark, *hver Gang en mægtig og ærgerlig Stat fra Nordtysklands Kyster behersker Østersøen, tilmed naar den har Flankestilling i Holsten og Udgangspunkt fra Kielerhavn.*«

Til Planen hørte endvidere, at Landgangen i Korsør skulde efterfølges af Overførelse af 5000 Mand fra Fyn (Grev Königsmarkts Tropper) og 8000 Mand fra Skåne (Feltmarskalk Otto Stenbocks Tropper). Transportflaaden skulde ligefrem fæрге Fyen-Korpsset over Bæltet, og Orlogsskibene skulde straks gaa til Øresund for at inde-slutte den danske Flaade og sikre Skåne-Tropperne Overførsel.

Ved Afrejsen fra Kiel fandt der en ejendommelig Scene Sted. Foruden mange fremmede Diplomater mødte ogsaa den danske Konges Kammerskriver Christopher Gabel om Bord paa Carl Gustavs Skib for at tage Afsked. Gabel havde været hos Regeringskommisærerne i Holsten i særlig Mission, og han troede ligesom alle andre, at Togtet nu gjaldt Danzig. Naar man kender det virkelige Formaal med Rejsen, maa man finde det højst ejendommeligt, at Carl Gustav benyttede denne Lejlighed til over for Christopher Gabel at give Udtryk for den Højagtelse, han nærede for Kong Frederik den Tredie, og at paalægge Gabel at hilse Kongen paa det venskabeligste, naar han vendte tilbage til København.

For frisk Vind lettede Flaaden og satte Kurs Øst-Syd-Øst. Syd for Langeland ændredes Kurs. Den 7. August om Aftenen ankrede Flaaden op ud for Halskov Odde efter en haard Sejlads.

Ogsaa paa dette Togt ledsagedes Kong Carl af den franske Ambassadør hos Sveriges Konge, Johanniter-Ridderen Hugo Terlon, Kardinal Marzarin's Protegé. Terlon havde ogsaa været med i Carl Gustavs Slæde paa den verdensberømte Færd over de tilfrosne danske Farvande den fore-

gaaende Vinter. Han var krigsvant. Han var ogsaa en meget kløgtig Diplomat; men denne Gang var han blevet holdt for Nar. Først da der var taget Kurs op gennem Langelands-Bæltet, lod Kongen Terlon kalde til sig og fortalte ham om sit Forehavende og spurgte ham, hvad han mente, at Frankrigs Konge vilde sige til det. »Det vil utvivlsomt glæde min Souverain at erfare det, men det vil nok forekomme ham underligt at erfare, at Roskilde-Freden er brudt, uden at nogen har fortalt ham Grunden dertil,« svarede Terlon. Som Grund angav Carl Gustav nu, at han havde faaet Fingre i nogle Breve, der klart viste, at Kong Frederik ventede Tropper fra Holland, og at det var Hensigten at sætte dem ind i Angreb paa Sverige. Uheldigvis havde Grev Schlippenbach faa Dage før fortalt Terlon, at Kong Carl slet ikke nærede nogen Frygt for Holland. Terlon troede derfor ikke paa Kongens Forklaring, men foreholdt ham, hvilke Farer han udsatte sig selv for.

Hertil svarede Kongen: »Jeg efterlader mig en Søn, og hvis jeg falder, skønne og øvede Tropper, hvormed han kan gøre nye Erobringer. Hvis han tænker anderledes, fortjener han ikke at være min Efterfølger og bære en Krone. En stor Fyrste maa bestandig føre Krig, for altid at give sit Folk noget at bestille, for at gøre Erobringer og — for at blive frygtet af sine Naboer.«

Senere fortsatte Terlon den hyggelige Konversation med Grev Wrangel, over for hvem han rejste Spørgsmaalet om de andre europæiske Magters Stilling til det nu forestaaende Fredsbrud. Wrangel svarede: »Naar vor Konge først sidder inde med København, bryder han sig ikke om, hvad andre siger dertil.«

Og nu var denne Konge altsaa paa Vej for at tage København. Han fik den som bekendt ikke.

*

Selvfølgelig kom Efterretningen om Carl X Gustavs Landgang i Korsør som en Overraskelse for Befolkningen. Noget kan dog tyde paa, at Kongen og Rigsraadet har været underrettet om, hvad der forestod. Som det fremgår

af foranstaaende Beskrivelse af den svenske Planlægning af Overfaldet, havde det paa et vist Tidspunkt været overvejet at landsætte Tropperne i Køge. Det er derfor paa-faldende, at de to Rigsraader Mogens Høeg og Kristen Skeel, der sendtes ud for at forhandle med Carl Gustav, straks begav sig til Køge — i Forventning om at træffe Svenskekongen der. Det *kan* naturligvis ogsaa skyldes, at det var ved Køge, Kristen Skeel (sammen med Broderen Jochum) havde mødt ham sidst, da han kom sydfra over Isen. Men rimeligt er det at antage, at Kong Frederiks Efterretningsvæsen har været saa godt, at Kongen forlængst var blevet underrettet om de Planer, der ud-klækkedes i Flensborg, Gottorp og Kiel, saadan at han, da Efterretningen om Landgang i Korsør naar frem til København Mandag d. 9. August, reagerer ud fra sin Viden om, at den egentlige Landsætning skal foregaa ved Køge — og sender sine Forhandlere dertil. De to Rigsraader var imidlertid kommet saa sent paa Vej, at de efter at have faaet at vide i Køge, at Carl Gustav virkelig var gaaet i Land i Korsør, ikke kunde naa længere end til Roskilde den Dag. Her maatte de overnatte, og næste Morgen blev de klar over, at de var meget sent paa Færde, for lige uden for Byen mødte de fire svenske Rytterregimenter. Her fik de at vide, at svenske Rytterafdelinger allerede var spredt over store Dele af Sjælland, hvor de havde overrumplet de spredte danske Styrker, der fredeligt laa indkvarteret i de Kvarterer, der først for nylig var blevet forladt af de tidligere svenske Besættelsestropper. De sjællandske Bønder var i høj Grad forbløffede over denne stadige Vekslen af Soldater.

De to Rigsraader blev dirigeret videre frem ad Landevejen til Ringsted, hvor de straks meldte sig hos den svenske Marskalk Gabriel Oxenstierna. Han bragte dem det Svar, at Kong Carl først vilde modtage dem næste Morgen.

Det var paa den Maade allerede blevet Tirsdag den 10. August, før dette Møde i Ringsted fandt Sted. Svenskekongen lod meget høfligt sin Vogn møde hos de to danske Forhandlere for at køre dem til Ringsted Kloster, hvor

Kong Carl havde overnattet. Grev Oxenstierna førte dem ind til Kongen.

Hvordan dette ejendommelige Møde forløb, vil vi erfare gennem følgende, lidt gammeldags virkende Referat. Det er sammenskrevet fra to hundredaarige Værker, forfattet af henholdsvis C. Adler og »En Officer«:

»Efter at de havde forklaret, i hvad Hensigt de var kommet, nemlig for at erfare, af hvad Grund Kong Carl brød den nylig sluttede Fred, eftersom der fra dansk Side var gjort Alt for at overholde den, og opfyldte alle rimelige Ønsker, som de Svenske havde kunnet stille, bad de Kongen udnævne nogle Commissarier, for hvem de da vilde bevise, at Kong Frederik ikke havde haft i Sinde at bryde den nylig afsluttede Fred, tværtimod kun søgt at bevare Venkab og Forbund med den svenske Konge.

Herpaa gav Carl Gustav et meget vidtløftigt Svar og fremsatte flere Beskyldninger mod Danmark, der hovedsagelig gik ud paa, at de Danske selv havde kaldt ham ind i Landet ved at indgaa Forbund med andre Magter, der havde haft hans Undergang til Hensigt, at man desuden ikke havde opfyldt Forpligtelserne til Hertugen af Holsteen-Gottorp, og endvidere, at man havde søgt at svække den svenske Handel og ikke sluttet Alliance med ham, da man dog godt havde kunnet sende ham 8 eller 10 Skibe med tilhørende Besætning.

Paa alle disse Beskyldninger svarede Gesandterne med den største Lemfældighed, og beviste klart og tydeligt, at alle Forpligtelser var opfyldt, samt alt gjort for at overholde Freden. Endvidere lagde de til, at om der ogsaa tidligere var øvet Fjendtligheder, var der jo nu sluttet Fred, og Kong Frederik var villig til ydermere at gaa ind paa Tractater, for saavidt kun Billigheden tillod det.

Da Carl imidlertid ikke vilde give dem noget bestemt Svar, men henviste dem til sit Raad, svarede de, at de kun vilde tale med Kongen selv i den Sag. Han gentog derfor for dem, hvad han tidligere havde sagt, og spurgte dem, om de forlangte hans Beskyttelse. Da de herpaa svarede, at de kun lidet bekymrede sig om egen Sikker-

hed, naar Kongen blot vilde lade sit Fjendskab til Danmark falde. svarede Carl, at de havde hørt hans Mening i den Sag. »I have allerede faaet Eders Afsked!«

Da sagde den ærlige Mogens Høeg, idet han gik: »Er der ingen Ret, saa er der en retfærdig Gud i Himlen. Vi befaler vor Sag i Guds Haand«.

Da Gesandterne havde begivet sig paa deres Værelser, traadte Rigmarsken Grev Gabriel Oxenstjerne og Grev Christopher Schlippenbach ind til dem.

»De Danske«, sagde de til dem, »har selv skærpet Sværdet imod sig; de har ved deres Forhaling af Fredsvilkkaarenes Opfyldelse hindret Kong Carl Gustav i at angribe sine andre store Fjender, Polakkerne og Russerne, der imidlertid havde samlet Kræfter, og han har lidt saa megen Tidsspilde, at ikke Gud selv kunde erstatte ham det«.

»Vi«, vedblev Grev Schlippenbach, »ville nu bemægtige os Landene og siden tale om Sagen. Det kan jo være Eder det samme, enten Eders Konge hedder Carl Gustav eller Frederik. Det er Gud, som forflytter og tilintetgør Regeringer, og Danmarks sidste Time synes nu at være kommen. For min Person vil jeg Aften og Morgen hos Gud den Almægtige anholde med oprakte Hænder, at en saa statelig Stad som Kjøbenhavn ikke skal svømme i sit eget Blod«.

Harmfulde over denne hykleriske Tale begav Rigsraaderne sig til den franske Gesandt Terlon. Denne bebrejdede dem, at de Danske ikke havde paaskyndet i sin Tid Fredsbetingelsernes Udførelse, og gjorde dem det Forslag, at de skulde gøre den svenske Konge et saa anseeligt Tilbud, at det kunde friste ham til at slutte Fred.

De forlod endelig Ringsted med den Besked, at Carl Gustav ansaa Roskilde-Freden som ikke sluttet, og at den svenske Konge vilde bemægtige sig hele Danmark«.

*

Man lod dog ikke de to danske Fredsforhandlere drage hjem uden videre. Det blev betydet dem, at de maatte følge den svenske Konge paa Vejen videre frem mod Kjøben-

havn. Nu begyndte Carl Gustav at blive urolig — maaske ogsaa lidt tvivlende. Lige saa hurtigt hele Indskibnings- og Transportmanøvren var gaaet, lige saa langsom var hans Fremrykning med Hovedstyrken blevet. Var det mon paa Grund af sikker Forventning om, at Byttet vilde ligge værgeløst for hans Fod — eller det modsatte?

Mellem Ringsted og Roskilde hændte der det opsigtsvækkende, at en Rytterpatrulje indbragte den danske Rigsraad Hannibal Sehested som Fange. Han havde tidligere været Statholder i Norge, men for 7 Aar siden faldt han i Unaade sammen med Corfitz Ulfeldt. Sehested blev afskediget, men slap for sit Vedkommende ud af Sagen (han var anklaget for Uredelighed i sin Embedsførelse i Norge) med en Slags midlertidig Landsforvisning. Nu var han kommet hjem, var taget til Naade igen og havde faaet Kong Frederiks Tilladelse til at opholde sig paa sine Godser. Han var netop nu paa en hastig Rejse ud til Nöragergaard for at hente sin Hustru og Datter ind bag Københavns beskyttende Volde. Fru Kristiane Sehested var Datter af Christian IV og Kirstine Munk, og Sehested var altsaa Svoger baade til Corfitz Ulfeldt og Kong Frederik III. Han hadede Ulfeldt og iøvrigt hele Danmarks Adel. Nu kom han i den pinlige Situation at falde i saa høj Grad i Svenskekongens Smag, at han blev opfordret til at slutte sig til Selskabet.

Mogens Høeg og Kristen Skeel fik udleveret deres Kreditiver i Roskilde og kunde fortsætte til København; men Hannibal Sehested blev optaget i Kong Carls Følge og blev derved udsat for sine Landsmænds dybeste Mistro. Denne højt begavede Diplomat. havde ved sit charmerende Væsen vundet den engelske Kong Karl II.s Venskab og stod højt anskreven hos Spaniens Konge, Philip IV. Carl X Gustav blev saa betaget af ham, at Sehesteds Raad ved flere Lejligheder kom til at spille en Rolle for Svenskekongens Beslutninger — og ikke til Ugunst for Danmark. Men foreløbig kom Hannibal Sehested til at staa som en Landsforræder over for det danske Folk. Utvivlsomt har han været ganske uden Skyld i den Situa-

tion, han blev bragt i, og alt tyder paa, at han tjente Danmarks Interesser i sin Raadgiver-Rolle hos den svenske Konge.

*

Allerede den 10. August om Aftenen lagde en Vedetkæde af svenske Ryttere under Kommando af Grev Klas Tott sig foran København. Dagen før havde den svenske Flaade indesluttet Byen. Den 11. August om Morgenens stillede den svenske Hær op i Slagorden paa Valby Bakke. Kongen holdt til Hest paa Rødovre Mark og lod sine Tropper defilere. Men hans Opmærksomhed var ikke hos Soldaterne. Blikket gled stadig ind mod København. Dens smukke Silhouet med de slanke Taarne og Spir behagede ham ikke — for Solen glimtede endnu i de tre Guldkroner, anbragt over hinanden. Det var ham en Tort at se. Soldater og Bønder flygtede i Smaaflokke ind mod Byen; slet ingen bevægede sig ud derfra. Ingen nye Underhandlere blev sendt ud til ham.

Da steg Flammer og Røg op fra alle bebyggede Dele af Forterrænet. Københavns Forstæder stod i Brand. Gaarde, Huse, Møller — fra alt, hvad Ild kan fortære, slog Luerne ud; Røg formørkede Himlen og skjulte Byen for hans Blik.

Længe herskede en knugende Tavshed. Saa vendte Kongen sig pludselig mod Grev Wrangel og udbrød: »Nu vil jeg dyre sværge, at vi faar Modstand. København vil værge sig!«

Begejstringens Aand

»Da sendte Gud ret en eneste Aand ud over vor Konge, over Raadet, over Høvdinger og Herrer, Geistlige og Verdslige, Borgere og Gemeene, Studenter og Haandværks Burse, ja, end de fattige Folk, som uden for Porten havde mist alt deres Formue, glædede sig ved at de kunde holde Fjenden ude:

Og det udi saadan Fyrighed og Correspondentz, at ingen fandtes den anden for viis, ingen af særdeles Indbildning, egensindig, ingen søgte egen Ære og Berømmelse, ingen syntes det umuligt at afværge Fjenden, den ene vilde være snarere færdig end den anden, den med Raad og den med Daad; at ej Gemeene, men end fornemme Borgere, gik selv ud til de afbrændte Huuse uden Porten, ej saae ved, at Fienden laae der uden fore, og derfra paa deres Ryg og Axel indbar til Palisater, Storm-Pæle og Bryst-Værn, selv gravede, selv skuffede ved Nat og Dag: Ja, end Generals-Personerne, som de var her udi Byen, selv tog i med Haanden, selv arbejdede og hjalp til, at inden 14 Dage havde de saa forbygget og beskanzet sig, at de torde trodse imod Fienden: at end Fienden selv maatte forundre sig, hvorledes vi inden saa faa Dage fik saadant et Arbeide gjort. Og vi end selv, naar vi agter hvor snart og gesvindt, det gik for sig, synderlig, der man saae intet for sig ligge til rede af dette, som skulde bruges.«

Det er Samtidens Røst om den Begejstringens Aand, der greb alle i det lille Samfund bag de gamle, møre Volde, som skærmede Kongens København i August 1658. Det

skulde siden blive bedre med Forsvarets Stand — og den almindelige Følelse af, at man nu maatte lægge sin Skæbne helt i Guds Haand, blev afløst af en mere udpræget Foretagsomhed. — »Den fromme Gud at søge til, Mand siden andet prøve vil!«

Den Sammensmeltning af alle Samfundets Grupper, som fandt Sted i disse Dage, var langt mere mærkværdig, end vi, der lever 300 Aar senere, umiddelbart kan forstaa. Nok var det lille københavnske Bysamfund paa 27.000 Sjæle idyllisk, men med Maade. Man levede sine Dage i det nærværende, kendte sine Naboer og Genboer og interesserede sig for dem. I Vindueskarmen stod Gyldenlak og Rose, af og til i Selskab med et gyldent Fuglebur med en Sissen i. Hvor Boghylden paa Væggen overhovedet fandtes, var den kun lille. Christian den Fjerdes Bibeludgave, Anders Sørensen Vedels Kæmpevisesamling og Danmarks-Krønike, Arrebos religiøse Skrifter og Digte, Hans Thomesens Salmebog — og saa nogle mere tilfældigt forekommende tyske Bøger af ofte ret tvivlsomt Indhold. Nogen egentlig Skønlitteratur var ikke fremme endnu hos det meget lille læsende Publikum. Det var de lærde Mænd, der dominerede Bogmarkedet. Egentlige Digtere maa have følt, at det danske Skriftsprog dengang kun maadeligt kunde give Udtryk for deres Følelser og Tanker. Dagliglivet beherskedes i høj Grad af Interessen for Føde, Klæder, Bolig — en beskeden Form for Velvære, som Byen hyggede sig i.

Men Idyllen hørte absolut op i Forholdet mellem Samfundsgrupperne. Her herskede en Intolerance, som vi i vore Dage kun vanskeligt kan forestille os. Bysamfundet delte sig i skarpt adskilte Lag, som i høj Grad savnede Følelse for hinandens Vel, og som kun kendte en eneste Form for Fællesskab: Uvilje mod den almægtige Adelsstand. Alle andre Privilegier var smaa og syntes uden Betydning over for Adelsens absolutte Herredømme. Aldrig havde dens politiske Magt været saa stor — og saa misbrugt — som nu, da Frederik III sad i Kraft af en Haandfæstning, der berøvede ham al virkelig Magt. Man følte

sig i Folket utryg over for Adelen, som jo efterhaanden kun repræsenterede privilegeret Besiddelse af Rigdom, slet ikke Lærdom, Dygtighed og Opofrelse for Landets Vel, som Reformationstidens Adel havde gjort det. Saa at sige Halvdelen af Danmarks Jord ejedes af de faa Adelslægter, der dengang eksisterede, og ved Forleninger trak de yderligere den største Del af Indtægterne fra Kronens Jordegods til sig. Dog var det kun relativt, de var rige. Utrolig Pengeknaphed herskede rundt om paa mange store Borge i de Tider. Men de brovtede med, hvad de havde, og de, der kunde overkomme det, holdt stadig fast paa deres københavnske Gaarde. Først senere skulde det gaa op for de adelige Rigsraader, at de bag de lukkede Byporte kunde fanges som i en Fælde. Foreløbig lod alle sig rive med i den store Følelse af Fællesskab, Begejstring og Trods imod Fjenden.

Alarmtrommerne gik og Trompeterne gjaldede i Byens Gader; den 9. August kaldtes Borgerne sammen. Kongen lod indkalde til Møde paa Slottet; et veritabelt Folkemøde skulde træffe Beslutningen. Righshofmesteren Jochum Gersdorff talte til Forsamlingen paa Kongens og Rigsraadets Vegne, fremlagde hvordan man nu var bragt i den Situation, at man kun havde Valget mellem at »forsvare sig som Mænd eller omkommes«. Der maatte nu handles i Samdrægtighed, og intet maatte spares, som kunde tjene til Landets Frelse. Mødets Forløb beskrives her efter to af de gamle Referater:

»Efter Tilsigelse mødte Magistraten med de bedste Borgere, Geistligheden og Professorerne i en Sal paa Københavns Slot. Et saadant Statsraad har vist aldrig før eller siden været holdt. Hele den danske Stat var saa at sige dengang indesluttet i det lille Rum, som omgaves af Københavns Volde, og fra Rigsraaderne af indtil Haandværksmanden kunde enhver i dette Møde give sin Stemme. Dørene til Salen stod aabne; enhver som vilde, kunde gaa ind, det var en højtidelig Folkeforsamling. Hans Nansen, Stadens første og ældste Borgmester, en født Flensborger, 60 Aar gammel, en vidt berejst og udmærket Kjøbmand,

snild, efter sin Alder livlig og energisk, traadte nu frem:

»Vi maa være betænkt paa, hvad Svar vi vil give Hans Majestæt«, sagde han.

»Det vilde være baade Spot og Skam«, svarede en i Kjøbenhavn boende Garver, »om man vilde forlade Kongen og overgive Staden for Svenskens Trudsel, uden engang at have seet Fienden under Øie. Har vi først forsøgt et haardt Pust, og vi da bliver nødt til at give os, saa er vi undskyldte«.

Nu raabte Alle som een Mand: »Vi ville slaae det længste, vi kunne, kunne vi ikke længere, er det tidsnok at bede om Naade«.

I det samme traadte Kongen fra Gemakket indenfor, omgivet af sine Rigsraader. Kansleren Christopher Urne, oplæste en Tale, der skulde opmuntre Borgerne til at gribe til Vaaben og som gjæve Mænd holde deres Ed. Da Kongen saa i Forsamlingen saare faa af dem, der i Fredens Tid havde haft store Indkomster og Gaver, men derimod Borgere og Mænd, der havde nydt intet eller kun lidet af hans Gunst i de gode Tider, saa formaaede han knapt at tale for Graad og Harme. »Kampen«, sagde han, »gælder Ære og Frihed; Vi vil bede til Gud, at ikke Skændsel skal komme over Os, mens Vi fører Sceptret.«

»Endskjønt det er kommet Borgerskabet for Øre«, svarede derpaa Hans Nansen, »at man forrige Aar, hvor vi havde et herligt Tal Folk (Krigsfolk), der brændte af Bægærlighed efter at maale sig med Fjenden, skulde være nødt til at gøre Fred, fordi man ikke kunde lide paa Borgerskabet, vil jeg dog nu forsikre Eders Majestæt om dets Troskab, at det skal staa og gaa, vove Gods og Liv for Eders Majestæt, saa at Enhver skal faa at se, hvad Hjerte den borgelige Stand har til sin Konge«.

Henvendt til Forsamlingen spurgte han derpaa Borgerne, om de vilde holde, hvad de nys havde lovet. Et eenstemmig høit »Ja« var Svaret.

Professorerne svarede, at Enhver efter Evne skulde gøre, hvad Hans kongelige Majestæt og Fædrenelandet kunde være til Bedste, saalænge denne Tumult paastod.

Kongen takkede nu Alle, og Forsamlingen var til Ende.

Med denne Dag begyndte et nyt Afsnit i Danmarks Historie. Thi fra dette Øieblik af begyndte Adelsens Magt ikke alene at rokkes, men at vakle, indtil den tilsidst aldeles kuldkaستedes, og een kraftig Villie traadte istedetfor en Mængde herskesyge Adelsmænds, til Landets Vel. Kongen følte det ogsaa, thi fra denne Stund paalagde han Intet uden Stændernes Villie og Samtykke. Han opkaldte maanedligt, ja, endog oftere, Stænderne paa sit Slot, saa at han med Sandhed kan benævnes Danmarks første Folkekonge. Men Folket saa ogsaa sin Konge med Glæde og udbrød: »Gud har et synderligt Øie paa sin Salvede«.

Enhver myndig Mand ansaaes for stemmeberettiget, og Stændernes Deputerede bevilgede intet, førend de havde raadført sig derom med deres Vælgere. Det var et absolut Demokrati, dog var det forbausende enigt med Kongemagten, Folkets og Kongens Villie var eet.

Den følgende Dag, den 10. August, udstedtes tvende aabne Kongebreve. Det hedder i det Første:

»Da Tapperhed og Mandighed bør belønnes, saa love Vi herved, at Alle og Enhver, som forholder sig mandig og tapper, og i disse farefulde Tider udøver nogen mandig Daad, skal adles, Andre til Exempel. Ligeledes at alle vornede Soldater, som forholde sig kække, skulle være frie, ligesom Nordmændene skænkes Gaarde i deres Hjem«.

I det Andet, der er underskrevet saavel af Kongen, som af de i Kjøbenhavn tilstedeværende Rigsraader, loves der Staden vigtige Privilegier. Kjøbenhavn skulde nemlig være en Stapelstad med Privilegier til Handelens Fremme; en fri Rigens Stad med Stemme paa Rigsdagen. Kjøbenhavns Indvaanere skulde være berettigede til (hvad de tidligere ikke maatte) at kjøbe Jordegods med samme Rettigheder som Adlen paa dens Godser. De og deres Børn skulde have Adgang til Embeder og Værdigheder liig med Adelen. Stadens Magistrat skulde være berettiget til paa Borgerstandens Vegne at foredrage Kongen selv ethvert Andragende. Her er det i sin Ordlyd:

- 1) Kjøbenhaffn skal være een af de tuende Stabelstæder udi Sjælland.
- 2) Begaffvis med alle de Privilegier, som nogen Stabelstad, til Commerciens Flor og Fremtarff kand behøffve.
- 3) At Kjøbenhaffn skal være en fri Rigsstad og annammis tillige for en fri Rigens Stand, oc udi alt huad Riget til beste delibreris kand, haffve deris Stemme oc Samtøcke.
- 4) At Kjøbenhaffns Indbyggere, gejstlige og borgerlige Standspersoner, maa være tilladt at kjøbe oc tilforhandle adelige Jordegods, oc huis dennem i saa Maader, enten ved Kjøb, Arff eller Pant, kand tilfalde, være sig Adelen eller Cronens, det at nyde med lige Frihed, som Adelen haffuer paa deris.
- 5) Oc ikke med videre Told, Accise eller anden Tyngte oc Besuæring beliggis, end Adelen gjør aff deris, huilket altsammen, saavidt Rigens Tarff udkrefuer, med Samtøcke oc Bevilling skal skee oc indgaais.
- 6) At de udi Fredstid skal være fri for alle Skat, hoff oc anden Indquartering, oc derimod aff den algeme Rigers Fisco tagis, huormed den nødvendige Guarnison kand underholdis, oc eller til Rigens Fornødenhed behøffuis. Mens udi Krigstid enhuer Stand bære Byrden lige med den anden, efterdi det er til enhuers Frelse oc Conservation.
- 7) At alle de udaff den private Stand, Gejstlige eller Verdslige, nu, oc deris Børn efter dennem, skal nyde lige Tilgang til Officia og Honores ved Adelen, naar de dennem med deris Caparitet oc Qvaliteter dertil kand gjøre capabel og meriterit.

At alle disse forskrevne Punkter dennem saaledis rictigen holdis og efterkommes skal haffuer Vi denne kongelige Conferentz, som i Fredtiden til Fornødenhed videre skal blive extenderet, tilligemed Voris Elskelige Danmarckis Rigis-Raad, underskreffvit oc

beseiglet. Giffvet paa Vort Slot Kjøbenhaffn den 10de Augusti, Anno 1658.

Under Vort Signet
Friederich.

(L.S.)

Joachim Gerstorff, Jørgen Seefeld Christofferson,
Frederik Retz, Henrich Ransou, Gunde Rosenkrands,
Axel Urup, Oluff Parsberg, Hans Lindenou, Mogens
Høeg, Kristen Skeel, Otthe Krag, Peter Retz.

Det maa have holdt haardt for de adelsstolte Rigsraader at maatte bide i et saa suurt Æble som at forunde Borgerstanden de samme Rettigheder, som de selv besad. Men Sværdet svævede over deres Hoveder; de var uden i den beleirede By i Folkets Magt, og de nødsagedes til at føie sig i Kongens Villie, der saaledes med eet Slag knuste Adelens Privilegier.«

*

I disse triumferende Slutord er udtrykt noget vigtigt — selv om det ikke er absolut rigtigt. De kommende Tider skulde vise, at der fandtes mange Mænd inden for Adelen Rækker, der i Offervilje og Mod ikke stod tilbage for nogen. Der fandtes ogsaa Adelsmænd, der i høj Grad viste Forstaaelse over for den politiske Situation og var parat til at yde de Ofre, den krævede af dem. Men »adelsstolte« eller ikke, alle blev de plukkede grundigt i de følgende Aar; og mange viste stor Evne til at indordne sig under de nye Tidens Krav. En voldsom Revolution var det i alle Tilfælde, der indledes med Mødet paa Københavns Slot d. 9. August 1658. Og Bestemmelserne af 10. August kom til at danne Grundlaget for en helt ny Samfundsstruktur. Vi lever endnu, 300 Aar senere, under disse kongelige Forordningers Virkning.

Til Begejstringens Aand bidrog i Øjeblikket mere end noget anden Kong Frederiks berømte Udtalelse, fremsat som Svar paa en Opfordring til at bringe sig og den kongelige Familie i Sikkerhed i Norge: »*Nej, jeg vil dø i min*

Rede og ikke overleve mit Lands Undergang.« Alle i Danmark kender disse Ord, og Udtalelsen findes i saa mange Beretninger fra Tiden, at der ikke kan være Tvivl om, at Ordene er sagt. Derimod kan der aabenbart være Tvivl om Formen. Den mest udpyntede Gengivelse gaar ud paa, at Kongen har sagt, at han ligesom visse ædle Fugle, der forsvarer deres Rede, naar den anfaldes af Fjenden, vil være parat til at kæmpe og, om saa skulde være, dø for sin Rede. En skrækkelig Mulighed, at dette skulde være den sande Form!

Bering Liisberg har beskæftiget sig med Emnet og hælder til den Anskuelse, at det er et Bibel-Citat, Kongen har brugt. Ordene stammer fra Jobs Bog, XIX Kapitel, Vers 18. Og Bering Liisberg tilføjer: »Frederik III har været for lidt knyttet til Københavns Slot og til Danmarks Hovedstad til af egen Følelse at betegne Slottet eller Byen som sin Rede.«

Men *sagt* det har han i hvert Fald. Og det vigtigste er, at Ordene virkede. De vakte Begejstringens Aand — netop det eneste, der kunde redde Landet.

De danske og deres Konge

Alt rejser Vintren sit hvide Telt,
med Is ligger lille og store Bælt:
men Danmark stoler paa Herren.

Se, Svensken ligger for København,
han stoler saa trygt paa sin Magt, sit Navn,
men Danmark stoler paa Herren.

I Byen hersker den bitre Nød,
saa haardt den alt trues med Hungersdød;
men Danmark stoler paa Herren.

Den hele Forstad er lagt i Grus,
højt Flammerne hvirvle fra Herrens Hus;
men Danmark stoler paa Herren.

Den danske Konge paa Volden staar,
de gloende Kugler omkring ham slaar;
men Danmark stoler paa Herren.

Alt ejer Fjenden den hele Ø,
men Frederik svor i sin Rede at dø;
og Danmark stoler paa Herren.

Enhver vil stride trods Køn og Stand,
hver Mand er en Helt, hver Kvinde en Mand;
og Danmark stoler paa Herren.

Sin Ligskjorte drager nu Svensken paa.
Som Dødningseskarer i Sneen de gaa;
men Danmark stoler paa Herren.

De Svenske storme med Larm og Skrig,
men synke i Sneen som blodige Lig;
thi Danmark stoler paa Herren.

Snart toner »te deum« som Hjærtets Tolk,
og Kongen knæler med alt sit Folk;
For Sejren takker de Herren.

H. C. Andersen.

Fæstningen København

Forsagthedens Aand havde hersket, da Svenskehæren den foregaaende Vinter havde nærmet sig Danmarks Hovedstad — havde staaet Byen ganske nær. Nogen Mistillid til Borgerskabet har aabenbart været blandet i Forsagthedens, som det fremgaar af Borgmester Hans Nansens foran refererede Tale i Mødet paa Københavns Slot. Men var det *nok*, at man nu lod sig begejstre, at man i Enighed bestemte sig til Forsvar? Saadan en Beslutning skal jo helst være taget, længe før Fjenden staar foran Byportene. Et Forsvar kan ikke improviseres paa Stedet — hverken moralsk eller materielt. De, der skal befale, maa dog vide, hvad deres Opgave gaar ud paa. Og den, der skal have Ansvaret for Indsats af mange Menneskers Liv, maa forlængst have haft Mulighed for at gøre dette Ansvar op over for sig selv. Her ser man tilsyneladende det Eksempel, der som en Undtagelse bekræfter Regelen. Her blev Beslutningen aabenbart truffet, da Situationen allerede var akut; og det gik alligevel godt. Forsvaret blev gennemført.

Men det er ogsaa kun tilsyneladende, at det forholdt sig saadan. Der var sket Forbedringer i det militære Beredskab i hele den forløbne Del af Aaret 1658. Hvervningerne blev jo, som nævnt, standset allerede ved Roskildefreden i Februar. Men en Erhvervelse som fik umaadelig Betydning for det danske Forsvar, sprang dog ud af denne Søgning i det Fremmede. Den 6. Januar var Hans Schack traadt i dansk Tjeneste som Generalløjtnant. Han var født paa

Gaarden Unevad i Angel, men trods dette var han ikke dansk Borger, idet hans Far var Sachsen-Lauenborger (Adelsmand og Godsejer). Derimod var baade Moderen og Gaarden i Angel danske. Hun var af den sønderjyske Slægt von Deden. Hans Schack havde levet en international, professionel Krigers eventyrlige Liv; i de unge Aar havde han endogsaa været i svensk Krigstjeneste, nemlig som Fanejunker i Gustav Adolfs Hær. Han var omkring 50 Aar gammel, da han traadte i Frederik den Tredjes Tjeneste, og her blev han en af Danmarks mest indflydelsesrige Mænd, rig paa Gods og Guld og hædret som kun faa. Sammen med Schack traadte en anden General fra de europæiske Slagmarker ind i den danske Hær, nemlig Sachsenen Ernest Albrecht Eberstein. Det var disse to, der leverede den mærkværdige Fremrykning over Fyn til Slaget og Sejren ved Nyborg, som et senere Afsnit i denne Bog handler om. Mærkværdigt var det, fordi disse to Generaler følte sig i den Grad selvstændige, at den ene ikke vilde modtage Befaling af den anden, hvilket bevirkede, at de førte to fuldstændig selvstændigt opererende Hærafdelinger frem — til fælles Sejr.

Disse to fremragende Generaler fik allerede 8. Januar 1658 Befaling af Kongen til at fremsætte Forslag til et moderne og velindrettet Krigsraad. Allerede 13. Januar oprettedes i Overensstemmelse hermed et permanent Krigskollegium, hvilket var en Ting af største Betydning for Landets fremtidige militære Virksomhed. Formand for dette Krigskollegium — Forløber for Nutidens Forsvarsministerium — var Rigets Hofmester Jochum Gersdorff. Dets Medlemmer var Generalerne Axel Urup, Schack, Eberstein, Ulrik Christian Gyldenløve og samtlige Generalmajorer og Generalkommissærer i København. I Fredstid skulde Kollegiet samles, naar Kongen befalede det; men i Krigstid skulde det afholde Møde hver eneste Dag. Blandt de Opgaver, der stilledes Kollegiet allerede i Januar var »Fæstningernes Vedligeholdelse, at Krigsvæsenet igen kan komme paa Fode«. Der er ingen Grund til at tro, at Københavns Fæstning under disse Mænds daglige Tilsyn

har faaet Lov til at forfalde i den Grad, som det almindeligt ses fremstillet:

»Staden var yderst slet befæstet, og saa godt som aldeles ikke provianteret, Voldene var meget slette, og man kunde ride over baade dem og Gravene; Brystværnet var ikke saa høit, at det dækkede Benene, og Palisader eller Batterier var der ikke tænkt paa, saa at Byen visselig var tagen, dersom der strax var bleven stormet.

Nu rustede Kjøbenhavns Borgere sig til en Kamp paa Liv og Død. Kjødsvende (d. v. s. Købmagersvende) og Haandværkere stillede sig med Glæde under Fanerne. Hvad Kvæg der fandtes i Omegnen blev inddrevet til Byen. En Ordre befalede enhver Borger at hensætte et Kar med Vand uden for sin Dør og have en raa Oxehud i Beredskab, det sidste formodentlig for dermed at kvæle de nedfaldende Bomber, Fjenden kunde kaste ind i Byen. Enhver Borger skulde paa sin Post i det ringeste have 100 Kampestenene til at forhindre Stormen med.

Kirkerne vare overfyldte af Andægtige, der bad Gud om at afvende Faren fra Staden. Da Svenskerne ved Overløbere hørte dette sagde de spottende: »Ih, saa beder vel Den, der aldrig før har gjort det«.

Kanonerne var temmelig sparsomt fordeelte, og til dem, der laa i Tøihuset, havde man ingen Affutager, saa man maatte lade saadanne hente fra Skibene. Eiheller kunde Carl Gustav have valgt en bedre Tid paa Aaret end Begyndelsen af August, til at aabne Beleiringen; thi Kornet fra foregaaende Aars Høst var opbrugt, og det nye ikke høstet. Nu vidste han, vi ventede vore Skibe fra Jylland, Norge, Island og Færøerne med Fødevarer og Brænde, og da han derfor indesluttede Byen fra Søsiden, blev denne Tilførsel afskaaren. Staden var derfor saa slet provianteret, at man ikke havde Levnetsmidler til stort mere end 1 Maaned. Tropper var Byen ei heller rigeligt forsynet med. Den hele samlede Styrke beløb sig til 1200 Soldater, 3000 Borgere, 1600 Studenter og Matroser, ialt omtrent 6000 Mand. Den Høstcommanderende var Generallieutenant Hans Schack, en dygtig Ingeniur, øvet i fremmede Krige;

Generallieutenant Ulrik Christian Gyldenløve, uægte Søn af Christian den Fjerde, en ung og modig Krieger, var Anfører for Rytteriet; foruden disse udmærkede sig især Generalmajor Frederik v. Ahlefeldt og Generallieutenant Axel Urup. Borgerskabet commanderedes af Borgercaptain og Stadshauptmand Frederik Thuresen.«

Saadan er den typiske Beretning om Volden, der ingen Vold var, om de udtørrede, flade Fæstningsgrave og Brystværnet, der naaede Knæhøjde, tilsammen dannende et Voldværk, som man kunde ride hen over, ja forcere med et Hestekøretøj. Det er besynderlig, naar det tages i Betragtning, at Hans Schack har faaet netop Fæstningen som speciel Opgave allerede i Aarets første Maaned, han er kendt som en dygtig Ingeniørofficer, der har gjort Tjeneste bl. a. i franske Fæstningsværker; og det er netop ham, den straalende Feltherre, der — paa Bekostning af Axel Urup — er gjort til Forsvarets øverste Chef. Nej, *saa* elendig var Fæstningen nu ikke. En stor Del af Volden var ganske vist ikke bygget færdig og havde ligget i mange Aar i ufuldført Skikkelse, hvilket en Fæstningsvold ikke har godt af. Det var Stykket fra Nørreport uden om hele Chr. IV.s Ny København: det store »udenbys« Kvarter, der rummede Rosenborg Slot og Park, Sct. Annæ Rotunde (»Runde Kirke«, som Chr. IV ligeledes havde maattet opgive at fuldføre, da Riget fattedes Penge), Kongens Nyboder, lidt spredt Forstad-Bebyggelse — og mod Havnen Reberbanen, Arsenalet og Bremerholm. Den ufuldførte, nyere Befæstningslinie endte i Kastellet, der laa omtrent paa det nuværende Kastels Plads. Men hele det store Terræn, der begrænsedes af den nyere Voldlinie paa den ene Side og paa den anden af Gothersgade, Ny Østergade og Husrækken langs det nuværende Kongens Nytorv (»Hallandsaasen«) fra Hjørnet af Østergade til Holmens Kirke (den gamle Ankersmedje), var meget tyndt bebygget Omraade, for en stor Del helt uden Bebyggelse. Hele Kyststrækningen fra Kastellet til Knippelsbro laa uden for Landbefæstningen, aabent ud til Øresund. Det var farligt

— og kunde nær være blevet afgørende for Københavns og Danmarks Skæbne.

Det gamle Voldstykke mod Øst, der var nedlagt i 1629, havde, som nævnt, fulgt Linien fra Nørreport langs nuværende Gothersgade, inden for Holmens Kanal til Havneindløbet ved Knippelsbro (mærket med Tallet 12 paa Bykortet). Alt, hvad der i Nutidens København ligger Vest og Syd for Frederiksholms Kanal og Løngangsstræde var dengang Vand (Kalleboderne). Vandkunsten løb lige bag Vestvoldens sydlige Hjørne. Uden for var den vandfyldte Voldgrav. Uden for den laa det fremskudte »Horneverk« — ogsaa med Vandgrav — og lige foran det laa Kongens Lysthave. Bjørndals Retranchement var beregnet som et forsvarsmæssigt Aflukke mod Syd og Vest mellem Hornverket og Sct. Jørgens Sø.

Dette Befæstningens syd-vestlige Hjørne fik en ganske speciel Interesse, fordi det, saa snart Vandene frøs til om Vinteren, dannede Fæstningens andet svage Punkt. Løngangen, der dannede en delvis overdækket Passage til Slotsholmen, blev under Stormen et heftigt omstridt Punkt, ligesom dette Sted under Belejringen frembød store forsvarsmæssige Vanskeligheder. Ud for dette Sted blev i Kalleboderne placeret en af Stykprammene og det armerede Skib Højenhald. Der blev kæmpet blodigt paa Isen omkring begge disse Fartøjer i Tiden op imod Stormen. Slottets Nærhed spillede naturligvis ogsaa en Rolle, idet de to Kongers Personer var af afgørende Betydning for Krigens Udfald. Den, der kunde tage Modpartens Konge til Fange (eller dræbe ham) vilde alene derved have vundet Krigen.

For at faa et Overblik over Fæstningens Karakter behøver man blot at se paa det Kort over »København 1659«, som findes gengivet paa en Dobbeltside her i Bogen.

En ydre Forsvarslinie, baseret paa Sct. Jørgens Sø, Peblinge Sø og Sortedams Sø, var ikke blevet etableret som planlagt af Chr. IV. Den Række af Volde, der skulde rejses bag Søerne — med Udnyttelse af Søerne som effektive, vaade Grave — var overhovedet ikke paabegyndt. Der-

imod var de Skanser og Bastioner, der skulde ligge frem-skudt foran Søerne som Forsvar for Adgangene til Byen, blevet opført. Mellem Sct. Jørgens Sø og Peblinge Sø laa den stærkt befæstede Ladegaard (ved Ladegaardsaaen, omtrent hvor nu Radiohuset ligger); Vejen, der fra Sammenstødet mellem Peblingesø og Sortedam førte ind til Nørreport, spærredes af Ravnsborg Bastionen (paa nuværende Nørrebrogade) — og ved den østre Ende af Sortedam (paa nuværende Triangel) laa, omgivet af Vandgrave, det stærkt befæstede Vartov, som tillige gjorde Tjeneste som »almindeligt Hospital,« hvor baade Patienter og Fattiglemmer havde til Huse. Det var paa Vartov, Præsten Andreas Matthisøn Hiøring gjorde Tjeneste som Sjælesørger og en Slags Forstander for Stiftelsen, da Svenskerne kom. De beholdt ham her i Belejringens første tre Maaneder. Han kom derefter ind til Byen, hvor han tillige havde Embede som Kapellan ved Kvæsthuset. Paa Volden kom han aldrig. Men hans Beskrivelser af Belejringens Tid i København er dog blevet Grundlaget, som alle senere Bøger om dette Emne for en stor Del bygger paa. (Se Kapitlet »Den ældste Beretning«.)

Fra Vartov skulde Terrænet ud over Strandengene til Kysten lukkes med »Butenverket« eller »Fortet ved Sundet.«

Denne projekterede ydre Forsvarslinie blev straks overladt til Angriberne. Svenskerne fik god Brug for Vartov, fra hvis Volde de kunde skyde ud over Strandengene til Prammen »Den Stumprumpede Hund,« som dog blev liggende paa sin Post under hele Belejringen.

Terrænet mellem Søerne og Byens Volde blev ryddet saa grundigt som muligt af Forsvarerne, og her finder vi den egentlige Kampplads. Lille var den, og blodig blev dens Jord — lige fra det første Udfalds hede Sensommerdag til den iskolde Nat mellem 10. og 11. Februar, da Stormen fandt Sted. Se endnu en Gang paa Bykortet her i Bogen — og tænk paa, hvad der hændte i dette snævre Terræn, begrænset af en Linie langs Boulevardbanen til Jarmers Taarn og derfra til Løngangsstræde paa den ene

Side og Linie langs Søerne ud over Vesterbro til den anden.

*

Den gamle Voldlinie fra Løngangen over Knækket ved Jarmers Taarn til Nørreport var god og saapas i Orden. Det lange, nyere Voldstykke fra Nørreport til Kastellet ved Kysten, var nærmest et feltfortifikatorisk Anlæg, men frembød dog et godt Grundlag for den Forbedring, man maatte foretage. Og denne Forbedring havde Frederik den Tredje taget fat paa allerede i 1656 — og fortsat saa meget, som hans ringe Beføjelser gjorde det muligt for ham. Adelen var jo stadig paa Vagt over for den Slags Foretagender, idet den var ganske klar over, at en stærk Fæstning med en stærk Garnison vilde være ensbetydende med en stærk Konge. Og det ønskede Adelen ikke — med ganske faa Undtagelser.

I disse Udbedringens Aar blev bl. a. Nørreport flyttet fra sin oprindelige Plads for Enden af Nørregade hen i »Nye Værk« for Enden af Frederiksborggade (der uden for Volden fortsatte i Frederiksborgvej). Fra Nørreports nye Plads hen til Rosenborg Slot blev Volden bragt i samme Stand som den gamle Vold; men fra Rosenborg til Kastellet var Volden stadig lav og Graven kun en Grøft.

Mod Øst afsluttedes Fæstningslinien af det store Kastel, der var bygget helt ud i Vandet, adskilt fra Land ved brede Fæstningsgrave. Det laa ved Sct. Anne Bro og Toldboden. Helt inde ved Bremerholm og Knippelsbro forsvaredes Havnen og Byen af Fæstningen Christianshavn — eller en befæstet Bydel maatte den allerede da nærmere kaldes. Ved Kongens Bryghus laa Svinebatteriet (paa Slotsholmens Spids ved Bryghuset og Proviantgaarden) og Staldbatteriet (eller Batteriet »ved Tipons«). Paa Vandkunsten og langs Løngangsstræde havde Chr. IV ladet bygge den før nævnte mærkelige Bro »Løngangen«. Den var overbygget og armeret med adskillige Kanoner. Ved Enden af den, ud mod Fæstningsgraven laa en lille Skanse — og lige over for den, forbundet med den ved

»Søndervold«, laa den senere saa berømte »Gyldenløves Bastion.« Før Belejringen førte den det mere beskedne Navn »Skansen ved Farveriet.« Dens Plads var tæt Syd for den nuværende Brandstation.

Da vi nu har faaet stedfæstet alle Forsvarsværker mod Søsiden, kan vi lige saa godt fortsætte nordpaa og østpaa med Navne paa Landbefæstningens Skanser, Raveliner og »Bolverker«: Vesterports Ravelin og Vesterports Bolværk (midt imellem dem »Katten i Vesterports Bolværk«), Ravelinen imellem Vesterport og »Hielmer,« og paa det skarpe Hjørne i Nordvest finder vi saa Hielmers Taarn og Ravelin (Jarmers Taarn), Hane Skansen og Gamle Nørreport Bolværk. Til højre derfor strækker Ny Nørreports Ravelin sig ud i Voldgraven — med Forbindelsesbro til Gravens ydre Bred. Næste store Udbygning er Ny Nørreports Bolværk. Saa kommer Rosenborg Bolværk (»Ved Kongens Have«), Den Runde Kirkes Bolværk og Ravelinen foran Runde Kirkes Bolværk. Saa kommer Mølle-skansen, Ny Øster-Port, Bolværket ved Kastellet og Det halve Bolværk ved Kastellet. Dermed er vi naaet hele Omkredsen rundt til Kastellet igen.

Selvfølgelig var Fæstningen ikke klar til at tage imod et Angreb. Men den blev det i Løbet af 14 Dage. Saa helt elendig har den nu ikke været.

Og Besætningen. Hvor daarligt stod det til med den? Man maa nærmest faa det indtryk, at der ikke var andre end Borgere og Studenter til at forsvare Byen, og at de i Huj og Hast maatte bygge Vold, hvor der ingen Vold var.

Kongen havde allerede i Juli indkaldt det sjællandske nationale Fodregiment til Arbejde paa Befæstningen. Og det vil jo sige Færdiggørelse af Voldkrone og Skytsstandpladser, Udbedring af de Voldværker, som i høj Grad eksisterede. Indkaldelsen af sjællandske Fodregiment var en ekstra Foranstaltning (fremkaldt af de foruroligende Underretninger om, hvad der foregik paa Gottorp Slot og i Flensborg og Kiel); desuden var der jo Fæstningens Garnison. Der eksisterer mange forskellige Opgørelser over Forsvarets nominelle Styrke ved Belejringens Begyn-

delse. Jeg har valgt at holde mig til Militærhistorikeren, Kaptajn K. C. Rockstroh. Han konstaterer, at de regulære Styrker i de første Dage af Indeslutningen var: Sjællandske Regiment til Fods (nationale, udskrevne Folk), i 5 Kompagnier under Kommando af den fynske Adelsmand Henning Quitzow, — det nylig dannede Kongens Livregiment til Fods (den nuværende kongelige Livgarde), i 6 Kompagnier under Friedrich von Ahlefeldts Kommando, — Schack's Regiment til Fods, i 7 Kompagnier, — Gyldenløves Regiment jydsk Dragoner (uberedne), i 6 Kompagnier, — og 5 nationale sjællandske Kompagnier (meget lidt talstærke) under Kommando af Oberst Hinrich Volr. Both.

Rytteriet var samlet i Kongens Livregiment til Hest i 7 Kompagnier, og kommanderedes af Hans von Ahlefeldt.

Det regulære Fodfolk med de ikke-beredne Dragoner udgjorde 2700 Mand, Rytteriet 600 Mand. Hertil kommer en halv Snes Kompagnier af Studenter, Haandværkssvende og Købmandssvende, kommanderet af Officerer og Underofficerer af Hæren (der var mange af dem ledige i København efter den første Svenskekrigs Afslutning). Disse Kompagnier udgjorde 800 Mand ialt. Flaadens Matroskorps bidrog med 600 Mand, inddelt i 5 Kompagnier. Det vil sige, at Fæstningens Besætning ialt var paa 4700 Mand ved Belejringens Begyndelse. Alle — med Undtagelse af Studenterne og Svendene — var fortrinlige Soldater, i Forvejen krigsøvede. Yderligere blev der hurtigt dannet nogle Kompagnier af »kongelige Tjenere« (d. v. s. Embedsmænd og andre, knyttet til Statstjeneste) samt Hoffolkene og Adelen med dens Tjenere. Artilleriet raadede over 400 Officerer, Konstabler og Haandlangere, alle krigsøvede Soldater.

Naar Artilleriets 400 Mand er holdt helt uden for Samentællingen, skyldes det uden Tvivl, at dette Vaabens S sammensætning var saa løs, at det ikke regnedes for et rigtigt militært Korps. En Formering i Regimenter og Batterier var der ikke Tale om, og Mandskabet, de saakaldte Bøsseskytter, var enten sendt til Tjeneste i Fæst-

ningerne Kronborg og Nakskov eller ligefrem hjemsendt, saa det blev hovedsagelig civile Folk, der maatte oplæres i at betjene Kanonerne. Dette kunde jo kun lade sig gøre, fordi Rammerne til et Artillerikorps eksisterede. Der var i København paa dette Tidspunkt af Officerer med Artilleriuddannelse: 7 Oberster og Oberstløjtnanter, 17 Kaptajner og Løjtnanter samt 15 Underofficerer og Konstabler. At der ikke fandtes Kanoner til Fæstningens Armering, er kun Sandhed med Modifikation. Paa Tøjhuset var der ca. 350 Kanoner, store og smaa; allerede den 11. August stod de fyrretyve bedste af disse Kanoner skudklare i Voldens Bastioner. Altsaa langt mere og langt stærkere Artilleri end det, Svenskerne foreløbig havde.

Til denne Styrke paa 4700 Mand kommer saa Borgerkorpset paa 3000 Mand eller mere. De var i Forvejen formeret i egne Kompagnier med egne Borgerofficerer — paa samme Maade som man saa det i »Borgervæbningen« helt ind i det nuværende Aarhundrede. Men dette Korps af Byens næringsdrivende Borgermænd kunde naturligvis ikke anvendes paa samme Maade som de egentlige Soldater, heller ikke som de specielle Korps, der var sammensat af lutter unge Mænd. Men Borgerkorpset fik alligevel stor Betydning for Forsvaret, først og fremmest ved den gode Aand, der herskede i dette Korps. Især i Belejringens første Tid, da Borgerne utrætteligt deltog i Vagttjenesten paa Volden, gjorde de en meget værdifuld Indsats. Og selve det, at Byens Borgerskab rejste sig med Vaaben i Haand imod Fredsbryderen, hensatte Carl Gustav i Raseri. Det var noget hidtil uhørt i hans Krigspraksis.

Og da han hørte om Borgernes Indtræden i Forsvaret, tillagde han denne Omstændighed stor militær Betydning: »Naar Kong Frederik har lovet dem saa skønne Friheder, kan det ventes, at de giver os en haard Dyst. Jeg tvivler ikke om, at de vil modstaa et Pust.« Det gjorde ham med Rette tvivlrædig, at Borgerskabet greb til Vaaben. For med disse Tusinder kom der til at staa flere Folk i Forsvaret, end Carl Gustav i Øjeblikket kunde sætte ind.

Den svenske Belejringshær

Selv om Carl X Gustav havde i Sinde at vove noget usædvanligt for at tage København og gøre sig til Herre over Danmark med alle dets fristende Herligheder, saa blev han dog tvivlraadig, da han stod foran sit Maal. Var Fæstningen nu ikke for stærk til at kunne »berendes« uden nogen Forberedelse? Var Forholdene ikke totalt ændrede til Ugunst for ham, siden han var her sidst?

Kort Tid inden han modtog Danmarks Krigserklæring, der var vedtaget paa Rigsdagen i Odense i Februar 1657, havde han fra sin svenske Resident (Gesandt) i København, Magnus Durell, modtaget denne opmuntrende Indberetning: »Her findes hverken Konduite, Courage, Orden, Penge, Kredit eller Soldater. Landet staar aabent, de fleste Stæder ligeledes aabne. Flaaden er hverken bemanded eller udstyret med Ammunition. De, som her kaldes Office-rer eller gemene Soldater, er kun uexercerede Mænd. Regeringen er ikke uden Tvedragt; Kongen er imod Raadet, og Raadet er delt; alle Undersaater er desperate.«

Disse Udsagn havde jo bekræftet sig fuldkomment, da han stod foran København i Februar Maaned. Nu, ved Genkomsten i August, saa det ud til, at Befolkningen og dens Regering havde baade Konduite og Courage. De ofrede deres Huse og Vindmøller i Forstæderne til Flammerne — og sendte ham Røgen i Næsen.

Ved Landgangen i Korsør havde Generalkvartermester Erik Dahlberg mødt sin Konge med en absolut opmuntrende Rapport om Tilstandene i Fæstningen København. Det var igen den kendte Historie om de tørre Grave, de forfaldne Volde med den ganske ringe Bestykning (kun 6

Kanoner paa Voldene, ifølge Dahlberg) og en Garnison, der kun talte 400 Ryttere og et Par Kompagnier Fodfolk. Dette havde Dahlberg selv erfaret ved et 4 Dages Besøg i København umiddelbart før. Han kom direkte derfra. Og hans to svenske Hjælpere opholdt sig endnu derinde, forklædt som Herskabstjenere. De var i Virkeligheden Ingeniørofficerer, og deres Opgave var at tegne fuldstændige Kort over Fæstningen. Dahlberg selv vilde ogsaa gerne have kunnet gaa rundt forklædt og ukendt, men han var blevet genkendt og hans Besøg anmeldt til Ulrik Christian Gyldenløve og Livregimentets Chef, Oberst Frederik Ahlefeldt. De to danske Officerer, der kendte Dahlberg godt, havde opsøgt ham med det samme og fastholdt ham med en saa paagaende Gæstfrihed, at der ikke var levnet ham mange Timer til Korttegning og Udforskning. De fulgte ham helt til Dørs ved Afrejsen og drak de sidste Bægre med ham langt uden for Byen i en Landevejskro. Men hvad Dahlberg iøvrigt havde rapporteret til sin Konge var yderst opmuntrende. Efter Dahlbergs Mening skulde man bare gaa lige paa.

Efter at have afholdt Mønstring lod Carl Gustaf sin Hær gaa i Bivuak bag Valby Bakke og tage fat paa den vante Vis med Proviantering paa Gaardene i Omegnen. Selv holdt han Raad med sine Generaler. Der opstod udpræget Uenighed i dette Krigsraad.

En ældre Oberstløjtnant, Johan Hausern, blev sendt frem mod København med et Opklaringskommando, og i den almindelige Forvirring lykkedes det ham med to Ledsagere at komme helt op paa Volden uden at blive opdaget. Det var selvfølgelig paa Fæstningens svageste Stykke, helt ude mellem Østerport og Stranden. Han var blevet vældig opmuntret af det Syn, der mødte ham; og da han vendte tilbage til Svenskehærens Hovedkvarter, havde han en Skitse til en Angrebsplan færdig: Han forlangte 2 Tusinde Mand stillet til Disposition straks og garanterede til Gengæld at kunne overlevere København i Carl Gustavs Hænder samme Aften. Wrangel skulde sætte et Skinangreb ind imod Vesterport med 2 Tusinde Mand.

Imedens vilde Hausern med andre 2 Tusinde bryde igennem det svage Forsvar mellem Østerport og Stranden — paa det Sted, han lige havde besøgt. Men han var klar over, at der skulde handles øjeblikkelig; allerede i Morgen vilde maaske meget være forandret.

Det er omtrent den værste Situation, man kan stille en Forsamling af Sagkyndige i. De har ingen Mulighed for at efterkontrollere, men skal skyde alle Betæneligheder til Side og stole blindt paa, hvad der paastaas. Det gik da ogsaa saadan, at den besindige, erfarne Feltmarskalk Wrangel gik imod enhver Tanke om øjeblikkelig Storm. Og hans Modstand er sikkert blevet endnu støjlere, da den unge, energiske Generalkvartermester Dahlberg ivrigt støttede Hauserns Forslag. Det er ved denne Lejlighed, at Dahlberg har fremsat den senere saa velkendte Paastand, at man med Lethed kunde køre med hestetrukken Vogn gennem Voldgraven i Spidsen for de fremstormende Soldater. Men Ret havde han i hvert Fald i den Paastand, at Byen lettere lod sig tage nu, da Borgerne var uøvede i Vaabenbrug og Istandsættelsen af Fæstningsværkerne langt fra fuldført, end senere, naar alting vilde være forandret til Forsvarets Fordel. For slet ikke at tale om den mulige »Succurs« fra Danmarks Allierede, Kurfyrsten af Brandenburg, Kongen af Polen og først og fremmest Hollænderne, som man vidste, der allerede var gaet Bud efter.

Flere tungtvejende Argumenter blev fremført imod den dristige Plan om øjeblikkelig Storm mod Fæstningen. Dels hævdede de militære Chefer, at man maatte samle langt mere Mandskab og skaffe flere Kanoner, flere Heste, kort sagt, styrke sig betydeligt, før man vovede »et Pust« mod en stor og forholdsvis stærkt defenderet Fæstning som København. Og endelig hævdedes det med Vægt, at det var stridende imod alle Krigsregler at vove sig ud paa et Eventyr som dette, medens en stærk Fæstning som Kronborg laa som en Trusel for de svenske Forbindelseslinier. Man kunde, naar Uheld skulde være, blive fanget som i en Musefælde paa Øen Sjælland og blive tilintetgjort her.

Det var et virkelig faretruende Billede, der her blev holdt frem for Svenskekongen. Blandt andet maa det have vist ham, at hvis han vovede dette Spil imod næsten alle sine Raadgiveres Advarsler, vilde alt være ødelagt for ham med et Nederlag foran København.

Man ved, at den franske Gesandt, Ridder Terlon, som endnu nød Carl Gustavs Tillid og Venskab, raadede fra Tanken om Stormløb. Maaske har Englands Gesandt Sir Philip Meadow ogsaa haft Lejlighed til at fremføre sin Mening til Støtte for de besindiges Flok. Corfitz Ulfeldt hørte ikke længere til blandt Mændene omkring Carl Gustav; men en dansk Adelsmand var der dog blandt dem, der her foran København blev spurgt til Raads i denne Skæbnetime. Det var Hannibal Sehested, der — som foran fortalt — var blevet opsnappet foran Roskilde og med Begejstring optaget i Carl Gustavs Følge. Begejstringen har dog ikke været paa Sehesteds Side. Han har kun haft Valget imellem Fangenskab hos Svenskerne eller sin nuværende Situation, der bød paa store Muligheder for at være Danmark til Nytte — men tillige store Chancer for at blive stemplet som Forræder i København. Sehesteds Arrogance hjalp ham til at se stort paa den sidstnævnte Mulighed; og nu stod han i den Situation virkelig at kunne gavne Landet. Han udnyttede denne Mulighed fuldtud.

Han besluttede sig til at støtte Wrangel — og om muligt gøre Wrangels Modvilje mod et Stormløb endnu stærkere. Det kunde bedst gøres ved at give Wrangel Lyst til at gaa mod Kronborg. Wrangel var jo allerede da Samler af Kunstskatte. Han plyndrede, og han købte det bedste og kostbareste, han fandt paa sin Vej; og det hele blev sendt hjem til Sverrig. Han var umættelig. Nu fortalte Hannibal Sehested ham i stor Fortrolighed, at de danske kongelige Kunstskatte fra Slottene uden for København var samlet i Kronborgs Fæstningskasematter. Hvis Wrangel gik mod Kronborg straks, vilde det være ham en let Sag at sætte sig i Besiddelse af alle disse herlige Sager, før nogen anden fik Nys om Kostbarhedernes Tilstedeværelse.

Dette gav Wrangels Modstand en saadan Kraft, at Carl

Gustav følte sig utryg ved at gaa imod sin Generalfeltmarskalk. Han opgav at storme København straks, og besluttede sig til at iværksætte en fuldstændig Belejring fra Land og Sø. Tillands kom denne Belejring til at vare i omtrent to Aar (22 Maaneder). Den blev pinefuld for Byens Forsvarere, men den blev fuldstændig katastrofal for Angriberne. Nu bagefter kan man sige: denne Beslutning betød, at Danmark var frelst.

*

Det var en let Sag for Svenskerne at besætte Udenværkerne foran Søerne, nemlig Fortet ved Sundet («Butenverket» foran Klaumanns Have), Vartov, Ravnsborg, Ladegaarden og Bjørndals Retranchement, som paa den sydlige Fløj naaede meget tæt ind paa Byen. Disse Forsvarsværker blev straks forsynet med Kanoner og yderligere blev der anlagt nye Skanser ved Kallebodernes Kyst. Den svenske Hærs Hovedkvarter blev opslaaet i Utterslev, Hovedstyrken blev sendt frem i Terrænet foran Vesterport (omkring Vejen til Roskilde og Køge) — og en Del af Hæren drog kort Tid efter under Wrangels Kommando mod Kronborg.

Værkerne i den ufuldførte Forsvarslinie ved Søerne blev hurtigt vendt med Front mod København, forsynet med Artilleri og udstyret med Pallisader og spanske Ryttere. At man fra dansk Side ikke havde udvist ringeste Interesse for den ydre Forsvarslinie, som Chr. IV med stor Fremsynethed havde projekteret (allerede i 1625 stod Vartov færdigbygget i tre Etager), førte nu til, at Fjenden straks var i Stand til at indrette sig i en stærk Stilling, tæt inde paa Byens Forsvarsværker og ganske umulig at rokke med de mobile Kræfter, Forsvaret raadede over. Fra Vartov, der laa, hvor nu Trianglen er, kunde Svenskerne beskyde store Dele af Byen, Kastellet og Skibe paa Reden og i den forreste Del af Havnen. Svenskernes højre Fløj stod mellem Sct. Jørgens Sø og Kalleboderne, paa et Stykke Land, der dengang kun var halvt saa bredt som nu. For at

styrke denne forholdsvis farlige Position var hele det svenske Rytteri anbragt bag Valby Bakke som Reserve. Her laa det i Kantonnement i Valby, medens Fodfolket i forreste Linie allerede fra Belejringens første Dag blev sat i Arbejde med at grave i Forterrænet. Ved Hjælp af Approcher (Løbegrave), skulde man her arbejde sig længere og længere ind paa Fæstningens svage Punkt ved Løngangen og Bastionen ved Farveriet.

Rytteriet stod under Kommando af General Gustav Banér og General Arvid Ernaldsen Forbus. Fodfolket, hvis Hovedstyrke var opstillet bag Centrum og venstre Fløj (mod Vest og Nord), kommanderedes af General Grev Jacob Casimir de la Gardie. Artilleriet var ikke formeret som selvstændigt Korps under egen Kommando, men var fordelt paa Fløjene og underlagt Fodfolkets Generaler.

Carl Gustav tog selv Overkommando'en, idet Wrangel holdt sig parat til, saa snart Forstærkning fra Helsingborg naaede over, at gaa imod Kronborg. Kongen tog Kvarter i Utterslev og havde her samlet om sig — foruden de tjenstgørende Generaladjutanter — Krigskammerpræsidenten Lars Flemming, Kancellisekretær Edvard Ehrenstein og Generalkvartermester Erik Dahlberg, som satte de første Belejringsarbejder i Gang. Saa snart Oberst-Generalkvartermester Gorgas naaede frem fra Holsten, tog han Ledelsen af Ingeniørtjenesten, og Dahlberg blev sendt til Helsingør med Wrangels Styrke.

Foruden de 5600 Mand, Carl Gustav havde bragt med sig, trak han senere ca. 8000 Mand til sig fra Skåne og 5000 fra Fyen. Men da var Københavns Besætning rigtig nok ogsaa blevet forøget betydeligt, først og fremmest med Hollænderne, men ogsaa med Gønger og andre, som under hele den lange Belejring havde Held til at finde passable Veje til og fra København.

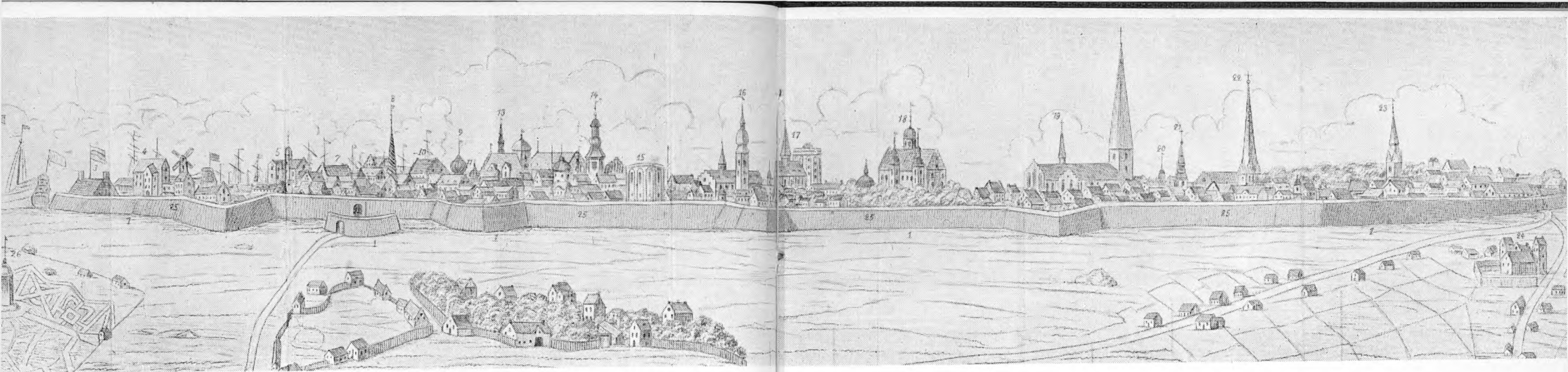
Den paagaende Maade, hvorpaa Svenskerne straks nærmede sig Fæstningen og i det aabne Terræn begyndte at grave deres Approcher, viser, at det endnu ikke var gaaet rigtigt op for de svenske Officerer, at det ikke længere var en forknyt Fjende, de havde over for sig, men en

Københavns Slot, gengivet fra Stik paa Københavns Bymusæum (efter C. Marselius).
 Fr. III's Kongefløj danner Fronten mod Slotspladsen; derefter den lille Indgangsport
 og Blaataarn. Under H ses den nyere Fløj. F Kunstammeret. D Canseliet. C Børsen.
 Tekst til nederste Billede — se næste Side.

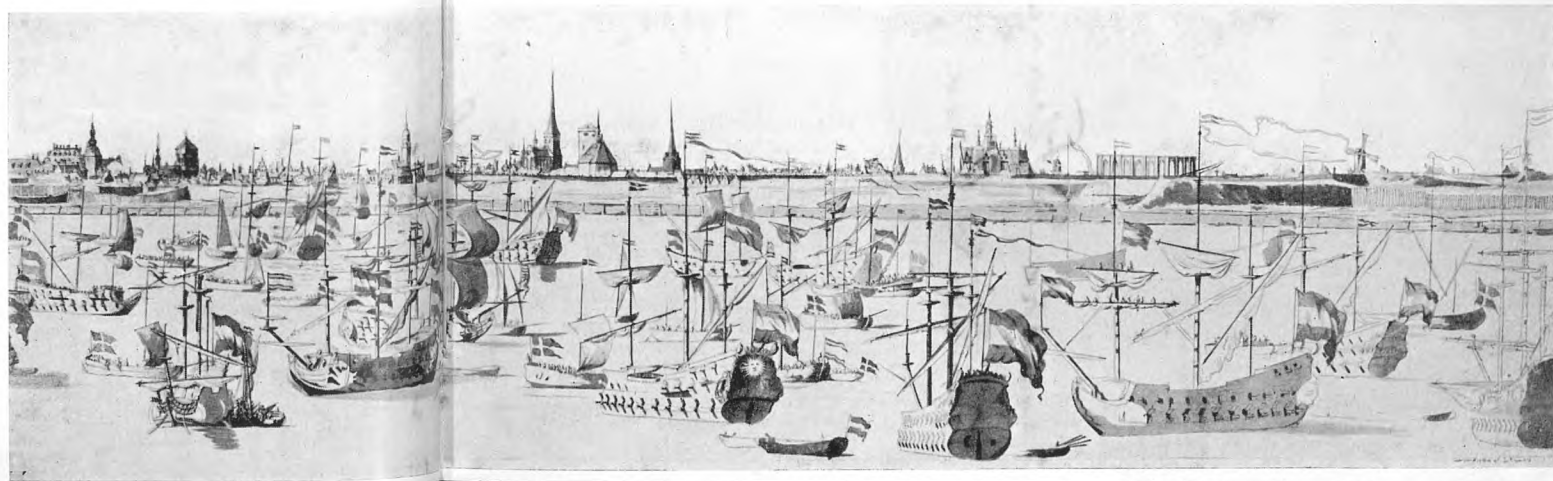
Dette Prospekt over København findes i en Mindeudgave af 1859. Det er formodentlig tegnet af Topograph F. Both; og det Indtryk, det giver af Byens Silhuet i 1658, er sikkert meget korrekt, omend en lille Smule skematiseret. — Tallene er meget smaa, men med Lup er de let læselige. Forklaringen til Prospektet er: 1. Byens Grave. — 2. Øresund. — 3. Prammen »Svinetruget« (hvis Skifertag ligner Taget af et Hus). — 4. Toldboden. — 5. Otto Powisches Hus. — 6. Nyboder. — 7. Holmen. — 8. Børsens snoede Dragespir. — 9. Bremerholms Kirke (løgformet Kuppel). — 10. Carel van Manderns Hus. — 11. Henrik Müllers Hus. — 12. Østerport (ses som en Aabning i Volden bag en fremskudt »Skærm«). — 13. Sct. Nicolai Kirke. — 14. Københavns Slot. — 15. Sct. Anna Runde Kirke (Sct. Annæ Rotunde, paabegyndt af Chr. IV, aldrig fuldført og nedrevet kort Tid efter Krigen). 16. Hellig Geists Kirke. — 17. Den hellige Trefoldigheds Kirke (Trinitatis med Rundetaarn). — 18. Rosenborg. — 19. Vor Frue Kirke. — 20. Raadhuset. —

21. Vesterport (det høje og mærkeligt udbyggede Porttaarn, som man maatte rive ned). — 22. Sct. Petri Kirke. — 23. Nørreport (med et af Byens mest iøjnefaldende Taarne). — 24. Nørrebros Kirke (i Forterrænet, omgivet af meget spredte Huse). — 25. Volden. — 26. Verner Klaumanns Have (i Forterrænet, helt til venstre i Billedet). Det var den senere Classens Have. — I Forterrænet ses den spinkle Begyndelse til Nørrebro og Østerbro. Nørrebro havde allerede faaet Kirke. Den blev afbrændt under Belejringen. — Den flere Gange omtalte Runde Kirke (Sct. Annæ Rotunde) laa mellem Riegensgade og Volden, paa nuværende Danmarks tekniske Højskoles Grund. — Det under 11 markerede Henrik Müllers Hus er den store Købmandsgaard, som af Rentemester Henrik Müller i 1645 blev opført bag Børsen. Den hed Nybørs, men kaldtes »De syv Søstre«. Bygningen findes afbildet og omtalt paa næste side.

Billedet paa foregaaende Side (nederst):

Den nuværende Raadhusplads tog sig saadan ud, da C. V. Eckersberg malede sin Akvarel i 1809. Det er Halmtorvet med Vesterport, Vagbygningen og Sprøjtehuset. Møllen er Store Kongens Mølle paa Schacks Bastion. Til højre i Billedet Hjørneejendom i Frederiksberggade. Dette Parti af Byen bevarede sit Præg i 200 Aar. (Københavns Bymusæum).

Denne Tegning, som venligt er stillet til Raadighed af Frederiksborg-Musæet, er en stor Sjældenhed. Man kender ikke Tegningens Oprindelse ud over, at man ved, det er en Tegning fra Tiden. Den viser København paa Byens store Glædesdag, da den hollandske Flaade ankrede op paa Rheden d. 30. Oktober 1658 og forenede sig med de danske skibe, der var under Sejl paa det Tidspunkt. En nærmere Undersøgelse af Billedet vil vise, at flere af de mindre Skibe fører dansk Orlogsflag.

Ved Børsbygningens Gavl, langs Vandet, opførte Storkøbmanden, Rentemester Henrik Müller 1645 en statelig Gaard, bestaaende af syv ensartede Renæssancebygninger, som fik Navnet Nybørs. Hjørnebygningen faldt, da Kristianiagade blev anlagt 1868. Under Navn »De seks Søstre« blev Resten liggende lige til 1901, da Privatbanken indtog Pladsen. I sin lange Levetid et af de bedst kendte Privathuse i København. Københavns Bymuseum har, foruden dette Fotografi, en plastisk Model af den interessante Gaard.

*

Borgmester Hans Nansen viste sig allerede ved Mødet paa Slottet, hvor Beslutningen om at forsvare København blev truffet, som sin Bys førende Borger. Han var djærv i sin Tale, modig og beslut- som; og han holdt sig Maalet for Øje, lige til Værket var fuldbragt og Adelens Magt knækket. Efter Arvehyldningen udnævnte Kongen ham til Præsident i København (f. 1598, d. 1667). Maleriet findes paa Rosenborg.

stor By's Befolkning, der helt var besjælet af Modstandsvilje — ja, ligefrem af Forsvarsglæde.

Det kom Carl Gustav som en stor Overraskelse, at Forsvarerne tog Initiativet og den 12. August begyndte at skyde paa de svenske Anlæg i Terrænet med Fæstningens Kanoner.

Endnu mere overraskende kom det ham, da Københavns Forsvarere allerede næste Dag rykkede ud til Kamp i aaben Mark for at standse de svenske Løbegravsarbejder. Et veritabelt Udfald havde Carl Gustav slet ikke regnet med. Og at det blev en Sejr for de danske Vaaben kom ham yderst ubelejligt. Det rygtedes viden om i Europa og virkede animerende blandt dem, der godt kunde tænke sig at hjælpe Danskerne.

»Det første Udfald skete braff.

Naar Fienden falt i egen Graff.«

Belejringens haarde Tid med Sult og Savn og blodige Kampe

Det blev en Tid med Sult og Savn og med blodige Kampe i Forterrænet, med Beskydning af Byen og Bombardement, som tændte Folks Huse i Brand. Man lærte at være paa Vagt mod Spioner og at skille dem ud fra Fællesskabet, som var for svage til at modstaa en Fristelse. Man lærte sig Kampen mod Sortbørshandleren, som søger at tjene paa Samfundets Nød. Og Defaitisten, der spreder Mismod og Tvivl, ham vendte man Ryg i Borgernes Kred.

Man fandt sig tilpas i Fællesskabs Styrke. Det havde man aldrig tænkt over før. Indtil denne Dag havde den enkelte Mand hørt til i sin Stand, iblandt sine Lige, og derudover intet Fællesskab kendt. Følelsen af at høre til i en national Enhed, der rummede alle i Danmarks Land og bandt dem sammen i fælles Fare — og fælles Skæbne, naar Faren var ovre — var noget helt nyt, som man skulde have lidt Tid til at fatte.

Da Nyheden spredtes om Mødet paa Slottet, blev Følelsen tændt i Borgernes Sind. Det blev en Glæde at ofre sit Slid og at tage sin Tørn, selv at vove sit Liv, for den Fremtid i Frihed, man saa spire frem.

*

Kong Frederik den Tredje har ikke blot været en retskaffen Mand, men ogsaa en god Psykolog. Med sine Frihedsløfter ramte han netop det, som skulde til for at løfte den jævne Mand op i Fremtidshaabets lyse Sfære og give ham Mod til at slaa sig igennem. Ingen tillod fra dette Øjeblik sig selv den Tanke, at Fremtiden muligt

kunde leves under fremmed Herredømme. Kun een Mulighed havde han for Øje: Fjenden ud af Landet — og derefter et frit og bedre Danmark.

Saadan var den Aand, der beherskede København efter Mødet paa Slottet. Det kommer klart og smukt til Udtryk i en Bekendtgørelse fra Regeringen: ».. *Eftersom højstbemeldte Majestæt saavel som indeværende Adel og Borgerskab sig til sidste Mand at defendere og med hverandre at leve og dø haver besluttet*...«

*

For at opmuntre Tapperheden og vejlede Forsigtigheden blev der straks udstedt kongelige Forordninger. Igenem disse Dokumenter, der er udgaaet fra Kongen selv paa Københavns Slot, og igennem Magistratens Bekendtgørelse af Maksimalpriser og Hverve-Betingelser, faar vi et sandfærdigt og meget levende Indtryk af Situationen i Belejringens første Maaneder. Allerede d. 10. August udsendtes »Kongelig Benaadning for dennem som holder sig mandeligen i denne paahengende Fare.«

Dem loves intet mindre end deres Drømmes Opfyldelse. For os kan det maaske se mærkeligt ud, at man lover den Mand, der udviser personlig Tapperhed, og som udfører en eller anden Bedrift i Krigen, at han skal blive »nobiliteret« — altsaa ophøjet i Adelsstanden. Men det er ikke en Forfængelighed, man her lover at tilfredsstille, det er en aldeles kontant Belønning af et saadant Omfang, at det helt og holdent vil ændre den tapre Mands Fremtid. Der hørte timelige Goder med til en saadan Hædersbevisning, og for enhver Mand uden for Adelens Kreds maatte en »Nobilitering« staa som noget aldeles eventyrligt. Senere hen, i Enevoldskongernes Tid, blev det som bekendt en mere almindelig Form for kongelig Belønning. Nu var den det uhørt store.

Men Forordningen har ogsaa et Ord til den jævne Bondesøn, der har maattet springe Soldat. Han behøver ikke at udmærke sig helt op i Helteklassen for at blive belønnet; men han faar et Fremtidsløfte, som for ham rummer

Alverdens Herlighed: »Alle de vornede Sønner, som nu er her i Staden Soldater, og sig vel og tro forholder, skal være løsgiven for deres Fødested, for dem og deres Arvinger og Efterkommere, mens det norske Folk, som sig i lige Maade vel holder, skal enten med frie Gaarde eller i andre Maader benificeret vorde, naar Gud giver bedre og roligere Tilstand.«

Det er en klog Tanke og en levende Forstaaelse af Folkets Ønsker og Haab, der taler ud af denne, den første kongelige Proklamation, der udsendtes til alle dem, der nu var udset til at deltage i Forsvaret af Fæstningen København. Den er dateret 10. August 1658.

Den næste, der udstedtes Dagen efter, taler haarde Ord til dem, der svigter deres rette Herre og Konge og tager Tjeneste hos Fjenden. De vil blive »holdt som vores utro Undersaatter« og blive straffet »paa Privilegie, Gods og Formue«. Saa ved enhver, hvad han har at rette sig efter, og hvad der venter ham, hvis han svigter. Snart efter kommer to dystre Krigsforordninger, hvori udloves Dusørrer: 100 Rigsdaler for Angivelse af en Forræder inden for Voldene, 50 Rigsdaler til hver tysk Rytter i svensk Tjeneste, som kommer ind til Byen og melder sig i Forsvarskommandoen, noget mindre i rede Penge for en tysk Infanterist, men godt Kvarter og rigelig Maanedes-Sold til dem alle.

Den 21. August begynder Forordningerne at ligne dem, vi kender saa godt fra vor egen Tid: der beordres Mørkelægning.

Som det vil ses af vedføjede Facsimile af »Forbud om Lius paa Loffte oc Taarne i denne Tid,« er det Københavnernes Nysgerrighed og deres Mangel paa Respekt for Fjendens Skydning, der allerede for 300 Aar siden gav Aarsag til strenge Paabud: »eftersom erfares fast huer Afften oc allermest om Natten, naar paa Voldene begyndis med Stycker oc Musqueter at skyde i mange Huse her i Staden paa høyeste Loffte oc Taarne Lius at brendes, da endog lettelig eractis kand sligt icke aff nogen ond Forsæt eller Intention at skee, mens meget meere aff den Aarsag,

Forbud

Om Ljus paa Loffte oc Taarne
i denne Tid.

Wir **F**ridericch
den Tredie med Guds
Raade / Danmarckis /
Norgis / Wendis oc
Gottis Konning / Hertug udi Sles-
vig / Holsten / Stormarn oc Dytmer-
sken / Grefve udi Oldenborg oc Del-
menhorst. Giøre alle vitterligt / at eff-
tersom erfares fast huer Aften / oc af-
termest om Natten / naar paa Voldene
begyndis med Styrker oc Musqveter at
skyde / i mange Huuse her i Staden paa
høyeste Loffte oc Taarne / Ljus at bren-
(†) des /

at en huer vil see oc vide, huor eller paa huad Steder Allarmen skeer . . .», og saadan noget er selvfølgelig utilstedeligt under Belejringen. Det bliver derfor fra nu af alvorligt forbudt, at nogen der gaar op paa høje Loffer og i Taarne, fører Lys med sig, navnlig paa de Tidspunkter, hvor der er slaaet Alarm og der høres Skydning fra Voldene.

Siden kommer saa Forordning om, hvordan de indkvarterede Soldater skal forplejes, og hvad der vil blive betalt for Kvarterværternes forskellige Ydelser — og endelig udstedes Lister med Maksimalpriser paa alle gang-

bare Fødevarer. Borgmestre og Raad i København udsendte endog Plakater med Forordning om, at Viktualievarer skulde være at faa i smaa Kvantiteter og uden nogen Forfyrelse af den Grund. Derfor offentliggjordes omhyggeligt udregnede Priser for ganske smaa Portioner af Varer som saltet Kød, hvide Oste, grønne Oste, spansk Salt, fransk Salt, Lyneborger Salt, Øl, Hvedebrød eller Skonrogger, Tørfisk og lignende.

At der har været lidt Uorden i Geledderne hos Urtekræmmerne og Høkerne ses af, at der kort Tid efter maatte opslaas en kongelig Forordning om, at de Priser, der var fastsat og bekendtgjort af Borgmestre og Raad, skulde overholdes.

Rationering lærte man ogsaa at kende — og alle de Forsøg paa Omgaaelse, som følger dermed. Sortbørsvarer gemtes væk, til de kunde indbringe vanvittigt høje Priser, og under den langvarige Belejring kom der et Par Perioder, hvor ikke alene Kød var ukendt i Byen, men hvor der sultedes i den Grad, at Kongen maatte lade uddele Rug gratis paa Torve og Gader til de fattige Borgere. Bagerne fik en vanskelig Periode, hvor de var lagt i den Grad for Had, at de ikke turde vise sig uden for deres Huse. Det var nu ikke nogen let Sag at være Bager i den belejrede By. De mange Vejrmøller i det nærmeste Forterræn var blevet afbrændt ved Svenskernes Ankomst. De 27 Møller, der i Fredstid snurrede dekorativt paa Byens Vold, var praktisk taget alle sløjfede som Led i Fæstningens Overgang til Krigsfod. Der var til den hele Bys Befolkning kun 7 Møller til Raadighed — og til Tider næsten intet Korn at putte i dem.

Naar Byen, som nævnt, ved nærmere Optælling viste sig at have Fødevarer nok til at udstaa 3 Maaneders Belejring, — og naar denne Belejring kom til at vare i 22 Maaneder, kan det jo forekomme ubegribeligt, at disse mange Mennesker ikke døde af Sult. Men man maa huske, at det kun var fra Landsiden, det lykkedes Svenskerne at gennemføre Afspærringen i hele den lange Belejningsperiode. Fra Søside lykkedes det dem kun at gennemføre en

Blokering af København i to Perioder, nemlig fra August til Oktober i 1658 og fra Maj til Juni i 1659. I de øvrige Perioder var der aabenlys og livlig Tilførsel af Levnedsmidler ad Søvejen.

Men Lidelser af mange Slags maatte saavel Soldater som Borgere, Gejstlighed og Adel gennemgaa, og Afsavn kom de til at døje. Med Hensyn til Madens Sparsomhed og Jævnhed havde de den Trøst, at Kongen paa sit Slot lod samme tarvelige Kost servere for sig og sin Familie. Han opførte sig i alle Henseender klogt over for Københavns Befolkning og forstod fuldtud det gode Eksempels Magt. Lige fra den Augustdag, da Forsvaret for Alvor blev taget op, var han med de andre paa Volden. Han lod sit Telt rejse lige bag Volden mellem Rosenborg og Østerport, nærmere betegnet ved den ejendommelige Kirkeruin Sct. Annæ Rotunda. Her holdt han Stand lige til den Dag langt hen paa Efteraaret, da Hollænderne kom, og den nærgaaende, enerverende Belejring blev hævet — i første Omgang. Næsten hver Dag saas Kongen til Hest paa Volden, ledsaget af Dronning Sofie Amalie og den tolvaarige Prins Christian.

Billedet af denne ridende Kongefamilie blandt Voldens Forsvarere og i Gaderne i Byens Borgervrimmel er rørende smukt — men ikke helt korrekt. Vel red han der, meget ofte med sin Dronning og sin Søn, men han vidste meget godt, at en Forræders Kugle imod ham kunde gøre Ende baade paa Københavns Forsvar og paa Danmarks Selvstændighed. Allerede den 13. August gaar en kongelig Ordre til Overhofmarskallen v. Körbitz:

»Vi bede dig og naadigst ville, at Du al Konfusion og Disordre at forekomme gør den Ordning, at Os altid følger 16 Drabanter, nemlig foran Os 4, paa hver Side 4 og bag Os 4, samt foran Os 3 eller 4 Lakajer.«

Saadan bliver da Billedet af Danmarks Konge under Belejringen: nok folkelig og afholdt, men ogsaa krigerisk og betænksom... og derfor tilbørligt beskyttet af sin Drabantgarde.

Efter sin pompøse Tur paa Volden og igennem den belej-

rede Hovedstad red han hjem til sit Slot og gemte sig i sin skumle Bolig. Murene rejste sig lige op af Slotsgraven, og den lille, femkantede Gaardsplads var som en Brønd, dyb og mørk, mellem Fløjene.

Københavns Kongebolig var paa den Tid saa snæver og mørk, at ingen større Købmand i Byen kunde staa sig ved at bytte Bolig med Kongen. Kong Christoffer af Bayern havde gjort Københavns Slot til kongelig Residens i Aaret 1443 — efter at Kongsgaarden i Roskilde var brændt ned, og det bød ikke Plads til Luksus eller Livsglæde. Kongen havde hidtil hygget sig paa Rosenborg og Frederiksborg; Frederik III saa sig nu helt henvist til Slottet paa Holmen.

Selve Slotsholmen laa som en Fæstning for sig inden i den store Fæstning, omgivet af Vand paa alle Sider, kun forbundet med Byen ved Vindebroer og den før omtalte overdækkede og befæstede Bro, Løngangen. Og inde midt paa denne Holm laa Slottet, omgivet af endnu et Sæt Vandgrave og med endnu en Vindebro over til den lille, snævre Slotsindgang.

Ogsaa i Henseende til Bolig kunde Kongen trygt henvise til sine egne, trange Kaar, naar Borgerskabet stredes og klagede over den tætte Indkvartering, de maatte døje i de store Gaarde i Byen. Paa Slottet var der ikke engang Plads til Hoffets Folk. Alle Rum var besat.

Der var adskillige blandt de mere politisk erfarne Folk i København, der skumlede over, at Kongen kastede sig ud i dette vovelige, næsten desperate, Spil. Han burde med sin Familie begive sig til Norge og føre Regeringen derfra. Blandt Hoffets Folk var der flere, der støttede denne Tankegang; og paa mystisk Vis blev et anonymt Brev spillet Kongen i Hænde:

»Uagtet jeg staar i Eders Majestæts dødelige Fjenders Tjeneste, ønsker jeg dog af Hjertet Eders Vel. Jeg er overbevist om, at Kongen af Sverrig agter at tage Sjælland og berøve Eder Eders Krone, og derfor anmoder jeg Eders Majestæt, at begive Eder med Gemalinde og Børn i Sikkerhed til Norge eller andetsteds. Naar Stormen er ovre, vil en lykkelig Stjerne nok skaffe Eder Riget igjen.«

Kongens Beslutning om at blive og selv tage Del i Forsvaret lod sig nu overhovedet ikke ændre. Den var øjeblikkelig blevet grebet og fastholdt af Borgerskabets Begejstring, — og man kan forestille sig f. Eks. Studenternes Reaktion, hvis Kongen nu vilde forlade Fæstningen. Alles Blikke hvilede paa Kong Frederik, alle søgte Opmuntring i hans Eksempel: »Han bød gejstlig og borgerlig Øvrighed til Bords med sig, han tog dem til Raads med sig og vilde intet paalægge eller begære, førend han fik sine Undersaatters Samtykke og Villie. Han havde sit Telt paa Volden og nægtede sig de for fyrstelige Personer passende Bekvemmeligheder; han skaanede sig hverken Nat eller Dag.«

Det kunde naturligvis ikke undgaas, at Kongen under sin daglige Færden paa Volden blev udsat for Fjendens Kugler, og med Gysen hørte Befolkningen om, hvordan Mænd, som alle kendte, var blevet dræbt i Kongens umiddelbare Nærhed. Da Udfaldene begyndte, kunde man være sikker paa at finde baade Kongen og Dronningen der, hvor Udfaldstropperne samledes, og der, hvor de kom ind igen efter Kampen i Forterrænet. I Udfaldet paa Amager den 8. Oktober deltog Kongen som bekendt personlig (ligesom Carl Gustav selv var med paa svensk Side og nær var blevet taget til Fange); og om Dronningen fortælles det, at hun i en bestemt Kampsituation skød med sin Karabin paa Fjenden. Saavel Karabinen som Livet til den Ridedragt, hun bar i Belejringens Dage, findes endnu paa Rosenborg.

Studenternes Korps var ikke ret stort, men det var alligevel det, der i Belejringens første Tid samlede mest Opmærksomhed om sig. Deres sorte Dragt gav dem et højtideligt, næsten gejstligt Præg; man lagde Mærke til dem i Soldaternes brogede Skare. Og fra den første Dag skaffede de Borgerskabet noget at snakke om.

Universitetet var endnu ikke genaabnet til nyt Semester, og en Del Studenter var borte fra Byen. De hjemmeværende fik oplæst en særlig Opfordring fra Kongen til at melde sig til Forsvaret, og de reagerede voldsomt med Løfte om

med Liv og Blod at forsvare Konge og Fædreland. Dog tænkte de ogsaa paa deres akademiske Værdighed og sendte samtidig Kongen deres Betingelser i Form af en Række skrevne »Artikler«, som de bad Kongen konfirmere. De vilde fremdeles henhøre under Universitetets Jurisdiktion; det skulde udtrykkelig være Officererne forbudt at »tractere dem med Hug og Slag eller anvende unødigt Skælden.« De frabad sig den Officer, der først var udset til at føre Kommando over dem (en Oberst Both, der var tysk af Fødsel) og betingede sig kun at skulle lyde indfødte danske Mænd som Oberst Kjeld Lange og Oberstløjtnant Mogens Krag, samt Major Steen Andersen Bille. Underanførere vilde de principielt udtage af deres egen Kreds, altsaa blandt Studenter og yngre Universitetslærere. De vilde tilses af en af Kongen udnævnt »forfaren Chirurgus«, naar de blev saarede, og den, der blev lem-læstet skulde have sit Livsophold sikret. Ved Embedsbesættelser i Fremtiden skulde der tages det særlige Hensyn, at de, der nu indrulleredes i Studenterkorpset, skulde have Fortrin for dem, »der nu ikke offererer Liv og Blod i Kongens og Fædrelandets Tjeneste.« Endelig skulde de have Erstatning for det Tøj, de allerede nu forudsaa hurtigt vilde blive slidt op; og fattige Studenter skulde tages gratis i Kvarter hos Professorerne.

Et Krav, der viser Studenternes vaagne politiske Sans: Alle skulde nu stilles aldeles lige; det maatte ikke tillades nogen at unddrage sig Krigstjenesten. Rig eller fattig, gejstlig eller verdslig Mands Søn, alle skulde gøre Tjeneste, som var i Stand til at føre Vaaben. Her havde Biskop Hans Svane givet et godt Eksempel ved at nægte sine 7 Søstersønner, der alle var teologiske Studenter, Tilladelse til at rejse bort fra København: »Hvad, vil I hjem, Karle! Nej, her er andet at tage vare. Den sidste danske By maa forsvares, saa længe der er nogen ærlig dansk Mand i Live!«

Nogle Steder staar Studenterkorpset angivet som 600 Mand, delt i to Kompagnier. De bevarede »Ruller« viser, at halvtredie Hundrede Mand er indskrevet i 4 Kompagnier.

Af disse Kompagnier bestod et fortrinsvis af Nordmænd. Hvis Universitetet havde været i Gang, havde der sikkert været det dobbelte Antal Studenter til Raadighed.

Alle i Forsvaret fik af General Schack anvist den bestemte Del af Volden, de skulde tage sig af, baade med Hensyn til Opbygning og Forsvar; og for Soldaternes Vedkommende blev denne Inddeling gældende hele Krigstiden ud. Studenternes Plads blev Voldstykket foran Rosenborg, udfor Kongens Have hen imod Østerport, og fra 11. August saas de her i Gang med meget anstrengende Pionerarbejde. Skovl, Spade og Hjulbør var deres Værktøj om Dagen, indtil Volden omsider var forsynet med Brystværn, Pallisader og Stormpæle. Om Natten maatte de med Vaaben forsvare deres Arbejdsplads. De var alt for faa til at kunne etablere en ordentlig Afløsning. De var nødt til at bo derude for altid at være ved Haanden. Stalden ved Rosenborg blev deres Vagthus (Corps de garde), som kunde give Husly for en Del af Styrken. Andre blev nødt til at grave sig Huler i Volden. Til Afstivning af Hulerne maatte de selv hente Træ ind fra de forladte Huse i Forterrænet. Ved Arbejdet om Dagen havde de opmuntrende Selskab af Universitetets Professorer, af Bisper og Præster og andre gamle Akademikere. Alle vilde være med i den totale Forsvarsindsats. Derfor gik det godt.

Selvom Kongen øjeblikkelig havde efterkommet alle Studenterkorpsets Fordringer i et Frihedsbrev, som de modtog allerede den 11. August, gik det dog ikke helt let for de frie Studenter. De maatte vænne sig til den militære Subordination, som maatte paalægges dem i det daglige Arbejde paa Volden. En gammel Beretning giver dette farverige Billede af et Sammenstød mellem Studenter og Militærpersoner:

»En Aften, da Major Steen Andersen Bille red over Volden, traf han flere Studenter, især norske, som var kommet i Klammeri med en Gefreiter. Bille var en hidsig Mand og raabte: »Jeg har haft saa mange under Kommando, det vilde være løjerligt, hvis jeg ikke kunde styre disse Skoledrenge,« og befalede i det samme en af de værste,

Laurits Bram, at lægge sit Gevær og sin Kaarde fra sig.

»Her er mit Gevær,« svarede Bram, »men Kaarden tilhører mig; jeg har selv købt den.« Men Major Steen Bille var ikke den, der lod sig sige noget. »Gaar I ikke straks i Arrest,« raabte han, »saa hugger jeg Jer ned.« Men nu tog de andre Studenter hans Parti. »Vi er ikke Krigsretten undergivne,« raabte de, »men staar under professorum jurisdiction,« »Kan Kongen,« svarede Majoren, »sætte en Præst paa Bremerholmen, saa kan jeg ogsaa sætte en Student der.«

Nu blev der en heftig Tumult, Klingerne blev trukket blank, og Gud ved, hvor vidt det var gaaet, hvis ikke Kongen, der heldigvis var i Nærheden, var kommet sprængende paa sin Hest, med en Pistol i Haanden, hvormed han vilde skyde den værste ned; men denne skjulte sig heldigvis i Mængden. Tummelen blev stillet, og Bram og endnu en Student dømtes af Consistorium. Ellers herskede bestandig Enighed blandt de Beleirede, der forenedes af Fædrelandskærlighed.«

*

Borgerskabets Korps var det talrigeste, men i det daglige Arbejde tillige det svageste. Man regner, at København i de Dage havde 4 Tusinde næringsdrivende Borgere, saa naar 3 Tusinde Borgermænd kunde give Møde i Rækkerne, maa det jo siges, at Resultatet var forbløffende. De var virkelig blevet opfyldt af Begejstring, og i den første Tid kappedes de indbyrdes og med Soldaterne om at komme til, hvor Arbejdet var haardest. Der blev udspændt Jernkæder i Gaderne nærmest Volden og bygget Barrikader af Sten. Indsamling af Tømmer fra Forstæderne, Nedramning af Stormpæle, Anbringelse af Fasciner og jordfyldte Risurve — for ikke at tale om Anbringelsen af de 100 Kampestene, der var beordret ophobet ved hver Mands Plads paa Volden — det var altsammen strengt Arbejde for en sat Borgermand, der ikke var vant til megen Bevægelse. Snart blev de legemligt udkørte, men i saa Fald skulde de stille en Karl eller Pige i Stedet — og det var

ofte mere effektivt. At arbejde paa Volden med Bøssen liggende parat paa Jorden ved Siden af sig, tiltalte Borgermændenes Fantasi, og de var saa opildnede af den farefulde Situation, at det Gang paa Gang ses fremhævet, at Borgerne var til stor Opmuntring for alle andre i de første 14 Dage af Forsvarsarbejdet. I disse to første farefulde Uger havde Borgerkorpset sin Plads imellem Nørreport og Vesterport, altsaa paa en central Plads i Fæstningen. Efter Kongens Ordre blev de trukket bort herfra og sat ind paa Stykket foran Rosenborg, der indtil da havde været Studenternes Post. (De blev rykket længere østerud). Ræsonnementet var ikke krænkende for Borgermændene: det skønnedes at være et større Tab at miste en Familie-fader og Husejer (nyttig Kvartervært) end en Ungkarl. Senere blev Borgerne helt fritaget for at deltage i den farefulde og fysisk krævende Vagttjeneste, og i Udfaldene maatte de ikke være med, selv om mange af dem meldte sig til Deltagelse. Det hændte ofte, at Borgere af sig selv vendte tilbage til de farlige Poster paa Volden, som de var blevet forflyttet fra, for at tilbyde Efterfølgerne deres Hjælp. Selvom man ved, at to Mænd af Borgernes Korps paa denne Maade dræbtes paa Volden af svenske Kugler, nemlig Univertitetsbogtrykkeren Peder Morsing og en Haandværker Henrik Rosenmeier, er det dog klart, at Borgerne fik langt mindre Lejlighed til at udmærke sig ved militære Bedrifter end Forsvarets øvrige Deltagere.

Og dog er det, som om Borgermanden staar med de fleste af Laurbærrerne i Eftertidens Erindring. Og han mistede paa intet Tidspunkt Begejstringen. Antallet af indrullerede Borgere steg til 9 Afdelinger á 500 Mand, fordelt over Byens forskellige Kvarterer. Bevæbningen, der i Begyndelsen havde omfattet alt, ogsaa gamle Sværd, Leer, Morgenstjerner, Økser og Køller, blev ret hurtigt forbedret, og Øvelser i Skydning med de udleverede Bøsser blev drevet saa ihærdigt i Gaderne, at det blev nødvendigt at forbyde Øvelsesskydning om Natten. Hele Borgerkorpset hørte under Stadshauptmand Thuresens Kommando, men ellers havde Korpset selv udpeget sine Officerer

blandt Borgerne. En saadan Borgerofficer havde dog i Krigstid en af de afskedigede Hær-Officerer ved sin Side.

En Tid oprandt med heftige Bombardementer, og her blev det jo især Byens Borgerfamilier, det gik ud over. Efter Krigen smykkedes næsten hvert eneste Borgerhus i den indre By med forgyldte Kanonkugler, indfældet i Muren som Minde. En enkelt Mand i Nørregade samlede 84 Kugler op, som var faldet i hans Vedhammer (Brænde-hus) i Gaarden.

Kirkerne var fyldt til hver eneste Gudstjeneste. Det var ikke alene Søndag, men ogsaa Fredag — og i de sværeste Tider hver Dag. Men man gik i Kirken med sine Vaaben hos sig, og det var ikke sjældent, der gik Alarm midt under Gudstjeneste: »Under Højmissen sker Alarm. Oh, hvor fór Folket af Kirkerne paa hverandre, nogle ud af Vinduer, nogle blev nedtraadt, saa hver tykte, de kunde ikke komme snart nok i Gevær paa Volden. Saa der var næppe et halvt Kvarter, førend Voldene var slet fulde, at Majestæten selv, som det saa, kunde sig ikke nok herover forundre.«

Selv om Borgerkorpset ret hurtigt blev flyttet til en mindre udsat Post og senere, da der kom Forstærkning, helt blev fritaget for den egentlige Voldtjeneste, saa mødte de dog igen i Ildlinien den Nat, da Stormen blev afslaaet. Og de mødte ikke alene. De bragte Konerne med sig til Volds.

Borgerskabets nyttigste og mest heltemodige Indsats var dog Slukningstjenesten, da Bombardementerne rigtigt begyndte. Man oprettede et Brandkorps paa 300 Mand. Til denne særlige Tjeneste udtoges Byens Murermestre, Tømmermestre og deres Svende.

En bevaret Øjenvidneberetning giver en levende Beskrivelse af de dramatiske Begivenheder, Brandkorpset kom ud i:

»Muurmestrene og deres Svende og Drengene havde deres Hakker og Jernstænger til starx at hakke og brække ned med, og derved forhindre Ildens Udbredelse. Tømmermændene havde Øxer. Nogle af Svendene vare forordnede at hente de store Stiger, som laa i Beredskab. Nogle bare

mindre Stiger og Baadshager, andre vare ved Sprøjterne. Brandmestrene havde to Kobbersprøiter, hver til 1 Tønne Vand, som de bare hen til det Sted, hvor Ilden var. Desforuden var der 4 store Sprøiter, som stode paa Hjul og Sluffer, hensatte, en ved Frue-, og en ved Helliggeistes- og en ved Nicolai-Kirke, samt en ved Tøihuset. Disse Sprøiter rummede hver 3 til 4 Tønder Vand, og der var anviist visse Folk til at hente dem. Bryggerne stod færdige med Tønder og Sluffer, til at bringe Vand til Brandstedet. — Brandmestrene havde deres Corps de Garde i Frue Kirke, og her stode Folk paa Brandvagt; nogle øverst oppe ved Lydhullerne, andre længere nede; saa at den ene kunde raabe til den anden, indtil den nederste i Kirken. Hvergang der kom en gloende Kugle fra Svensken, raabte Brandmestrens Skildvagt: »Ho! Vægtere! Ho! — der kommer gloende Kugler. — Den faldt paa Nørregade — den paa Vestergade — den gjorde ingen Skade — den gjorde Skade! — løb Vægter!« Og strax blev der sendt Folk hen til Stedet. For at forhindre de gloende Kugler fra at tænde, havde Brandmestrene ladet gjøre Tænger, der kunde fatte om Kuglerne, saaledes at man strax kunde bortfjerne disse, naar de vare faldne.

I de sidste 14 Dage af September kastede Svensken uophørlig Kugler og Granater ind i Byen, hvorved mange Folk dræbtes. Saaledes blev en Bogtrykker skudt, ligesom han stod og trykkede en kongelig Befaling, en rig Borger, der havde holdt Bryllup dagen før, blev ligeledes dræbt. Ogsaa led Bygningerne megen Skade. Bispegaarden blev saaledes tilredt, at Taget styrtede sammen. Borgmester Nansens Gaard blev skudt ibrand, men Ilden slukket. Det Qvarteer der leed mest, var Omegnen af Frue Kirke, Nørregade, St. Pederstræde, Studiestræde og Frueplads.«

Langt fastere organiseret og militært mere anvendeligt end Borgernes Korps var de to Afdelinger, hvis Mandskab var Haandværkets Svende og Kræmmernes Svende (som selv kaldte sig »die Kauff- und Krämergesellen«). Haandværkernes Korps talte 50 Officerer og 317 Menige, inddelt i 6 Kompagnier, kommanderet af Oberstløjtnant Johan

Bessel. Hvert Fag blev holdt for sig, saa vidt muligt. Haandværkssvendene blev sat ind Side om Side med Soldaterne og var for Eksempel meget aktive Deltagere i det store Udfald den 23. August (General-Udfaldet). Deres Chef var Mogens Krag. Kræmmersvendenes Korps var mindre talrigt, kun 115 Mand — ganske naturligt, fordi Kræmmernes Folkehold var langt mindre end Haandværkernes. Men ogsaa Kræmmerholdet gik ind i Soldatens normale Tjeneste, og deres Chef blev den samme som Studenternes, Oberst Kjeld Lange. De fik deres Voldplads ved den gamle Nørreport. Deres Kaptajn var en Borgermand, Andreas Borrás.

En ejendommelig Inddelen efter større Linier viser, hvor indgroet Inddelingen i Stænder har været; selv i denne farlige Stund har Adskillelsen maattet opretholdes. Hele Forsvarets Styrke var delt i fire »Hobe«. Først og fremmest alle de militære, det vil sige Soldaterne, Militsen og de Søfolk, der var tilstede i Byen, i en Hob. Derefter i en anden, som benævnedes Adels-Hoben, hele Rigsraadet, alle af Adelen, Hofbetjentene og de kongelige Tjenere (Embedsmændene) og de, der var i Adelsens Tjeneste. En tredje Hob var den gejstlige, der omfattede Professorer og Præster, Studenter, Klokkere, Kirkebetjente, samt Bogtrykkere og Bogbindere (der altsaa ikke har været regnet under Haandværkere). Og saa var der Borgerhoben, omfattende Borgernes Korps og de to Svendekorps.

*

Det vidner om den Uforfærdethed, der raadede inden for Københavns Volde, at man allerede den 13. August — Dagen efter at man havde aabnet Ilden mod Fjenden fra Fæstningens Kanoner — foretog et rask og virkningsfuldt Udfald. Det var det, Svenskerne mindst af alt havde ventet. Det var, som nævnt, paa Stykket imellem Sct. Jørgens Søj og Kallebodernes Strand, Svenskerne straks satte ind med at grave Approcher. De var saa nær inde paa Forsvarsværkerne, at det i høj Grad virkede som en Udfor-

dring, og da det netop var det Voldafsnit, hvor Ulrik Christian Gyldenløve havde Kommando, blev det ham, der organiserede Udfaldet. Af Gyldenløves eget Regiment blev udtaget 3 Kompagnier Dragoner, af Livregimentet 2 Rytterkompagnier og endelig 2 Kompagnier Infanteri af Hans Schacks Regiment — ialt 350 Mand. Af Heste har der været 80, idet man ved, at hvert af de beredne Kompagnier paa det Tidspunkt talte 40 Heste.

Fra Vestervold brød Styrken ud Klokken 8 om Morgen den 13. August, og Stødet førtes frem mod Enden af Sct. Jørgens Sø. Livregimentets Ryttere galopperede frem paa venstre Fløj og huggede ind paa Svenskerne i Dronningens Enghave, Fodfolket drog fremad i Løb, og det hele kom som en saadan Overraskelse, at Svenskerne, der arbejdede i Løbegravene, blev kastet ud af Stillingerne og helt ud af Forskansningslinien, Bjørndals Retranchement, som de havde besat. Reserverne, der rykkede frem fra Standpladsen ved Valby Bakke, blev angrebet i Flanken af det danske Rytteri og maatte vige. Imedens ødelagde de danske Soldater alt, hvad Svenskerne havde faaet gravet og bygget op. Samtlige Løbegravsarbejder naaede man at sløjfe helt, inden det svenske Rytteri brød frem i tætte Rækker over Valby Bakke for at angribe. Men det lykkedes Gyldenløve at faa ført sin Styrke ind bag Vesterport igen uden større Tab end 1 død og 1 saaret Officer, 3 døde og 14 savnede Menige. De bragte 9 svenske Fanger med sig tilbage, og saa vidt det kunde opklares havde Svenskerne lidt et Tab paa ca. 60 Døde og Saarede.

At dette første Udfald forløb saa godt for de danske Vaaben fik overordentlig stor Betydning for Aanden i Fæstningen. Begejstringen blev ikke mindre af, at det var den uhyre populære General Gyldenløve, der havde ledet Foretagendet. Han var elsket af hele Folket allerede fra sin tidligste Ungdom. Han var jo Christian IV.s yngste Søn (med Vibeke Kruse), endnu kun 28 Aar gammel, men med en temmelig omfattende Krigerkarriere baade paa udenlandske og danske Valpladser. Han døde i Belejrningens haardeste Tid, 11. December 1658. Selv efter, at han

var død, tilskrev Befolkningen ham Æren for alt, hvad der viste sig at være godt og fornuftigt i Forsvarets Foranstaltninger; og hans dristige Aand blev ved at hvile over de Tropper, han havde fast Kommando over. Han blev under stor Højtidelighed gravsat i Vor Frue Kirke, dog først to Aar senere, da Freden igen hvilede over Landet.

Gyldenløve var den, der af Kongen var udset til at kommandere de aktive Tropper under Udfald fra Fæstningen (foruden at han havde Kommandoen paa Fæstningens mest udsatte Punkt ved Løngangen, Vandkunsten og Farveriet), Generalmajor Joachim v. Breda førte Kommando over hele Voldens faste Besætning, Feltmarsken Axel Urup, der i Kraft af sin Alder og tjenstlige Anciennitet egentlig skulde have været Fæstningens Kommandant, nøjedes med Ledelsen af de administrative Forretninger og fandt sig i at Generalløjtnant Hans Schack blev sat til at føre Overkommandoen over hele Forsvaret.

Gyldenløves sejrige Udfald skaffede lidt Fred paa Volden, saa at man kunde arbejde paa Udbedringen uden Afbrydelse. Foran Vestervolds stærkest truede Del fik man opført to nye Batterier, paa Kurtinen mellem Vesterport og »Farveriet« og mellem Vesterport og Helters Bastion. Paa hele den Strækning blev der anlagt Raveliner. Farvergades Bastion blev spækket med Batterier og hele Vejen rundt forsynet med Rækker af solide Stormpæle. Det var uhyre vigtigt, at Adgangen fra Dronningens Have gennem Vesterport (Terrænet, hvor nu Tivoli ligger) blev grundigt spærret. Det var maaske det Stykke Arbejde, der udførtes her i Dagene efter det første Udfald, der blev afgørende for det hele. Her blev jo et af de haardeste Stød sat ind under selve Stormløbet senere. Langs hele Voldens udstrakte Omraade blev opført »Kortegarder«, d. v. s. Vagtstuer (Corps de garde) for Mandskabet, og solide Skilderhuse til Posterne. Endvidere opførte man nogen Steder Bjælkehytter, delvis indbygget i Volden til Reserverne. I denne Henseende var Vestervold det bedst udrustede Sted, for her var Husene bygget saa tæt ind til Volden, at der flere Steder slet ingen Voldgade var. Disse

Byhuse tæt op ad Voldens Bagside blev rømmet af Beboerne og anvendt af Voldens Mandskab.

Men Pavsens blev ikke langvarig. Paa Svenskernes Side var der kommet Forstærkning, idet Feltmarsken Gustav Otto Stenbock var kommet med hele sit skaanske Korps, samt en Del Artilleri og forskelligt Belejningsmateriel, saa Virksomheden derude i Forterrænet blev snart genoptaget med meget større Kraft end før. Nu nærmede man sine Løbegrave ikke blot til Vesterport, men ogsaa foran Østerport dukkede de frem. De svenske begyndte nu at bombardere Byen med gloende Kugler — og den 22. August om Morgenen saa man fra Vestervold, at et stort Antal svenske Kanoner var bragt i Stilling meget tæt ved Vesterport; et stort Antal var endda i lukkede Skanser. Uden Betænkning forberedtes derfor et nyt Udfald, meget stærkere end det første. Dette store Udfald den 23. August er gaaet over i Historien under Navnet Generaludfaldet.

Det var denne Gang et meget større Forehavende end sidst, og den Styrke, der samledes bag Vestervold for at rykke overraskende ud gennem en speciel Udfaldsport, der fandtes lige ved Vesterport, var da ogsaa paa 2800 Mand, bestaaende af Rytteri og Fodfolk.

Gyldenløves faste Rytteri: 7 Kompagnier af Gyldenløves Dragoner og 6 Kompagnier af Livregimentets Ryttere under Hans Ahlefeldt.

Frederik Ahlefeldt fik Kommandoen over Fodfolket: 6 Kompagnier af Livregiment (nuværende Livgarden), 7 (smaa) Kompagnier af Schack's Regiment, 3 Kompagnier af Quitzow's Regiment og 1 Kompagni af Fuch's Regiment.

Desuden deltog Baadsmændenes Korps paa 300 Mand, under Kommando af Niels Juel. Om den senere berømte Admiral selv har ført sine Baadsmænd i Marken ved denne Lejlighed, ved man ikke bestemt; men det maa formodes. Dengang havde man endnu ikke nogen særlig Opmærksomhed fæstet paa Niels Juel.

Med var ogsaa Studenternes Korps, kommanderet af Kjeld Lange og Mogens Krag, samt Haandværkssvendenes Korps under Johan Bessel. Endelig var der et særligt

Kommando af Konstabler, kommanderet af Oberstløjtnant Wilken og Artillerimajor Abraham Buchwitz.

Det var kun Fodfolket, der skulde benytte Lønporten ved Vesterport. Rytteriet skulde overraskende og med bred Front bryde ud fra Bastionen ved Farvergade langs Vejen mod Dronningens Have.

Udfaldet blev gennemført med den største Voldsomhed. Fortroppen for højre Fløj kommanderedes af Oberstløjtnant Rosenkrantz, og den var sammensat af Livkompagniet og Rosenkrantz' eget Kompagni, rekrutteret hovedsagelig af Nordmænd og Skaaninger, som havde kæmpet under hans Kommando i Skaane Aaret forud, forstærket med Gønger af Svend Poulsens Dragonkompagni og Gønger, der var kommet ind til København efter Nakskovs Erobring af de Svenske. Denne Fortrop aabnede Kampen ved lynhurtigt at naa ind paa Livet af Svenskerne, overraske dem, medens de endnu stod med Skovl og Spade i Hænderne nede i Gravene, og hugge dem ned med Haandvaaben. De var nemlig til dette Udfald bevæbnet med »Piker« og Morgenstjerner, Køller og korte Sværd. Denne Bevæbning skyldtes ikke Mangel paa Bøsser (der var Skydevaaben nok i København), men udelukkende praktiske Hensyn. Rosenkrantz selv kastede sig ud i Haandgemængen i Løbegraven og nedlagde straks to svenske Officerer. Skønt han fik flere Saar i Armen og en Del Tænder slaaet ud, afvæbnede han dog efter hidsig Kamp en tredie Officer, der naaede at give ham en vældig Skramme ned over Ansigtet. Alligevel fortsatte han, indtil han segnede bevidstløs om i Mudderet — paa Grund af Blodtab og Anstrengelse. Han kom først til sig selv igen, da hans Gønger bar ham ind til Byen igen paa deres Skuldre.

Det var smaalandske Brigader og den tyske Brigade, der den Dag var paa Arbejde i Løbegraven under Oberst Schmidts' Kommando. Oberst Svante Banér kommanderede i hele Stillingen over en Styrke paa Tusinde Underofficerer og Menige, 28 Fændriker og Løjtnanter, 14 Kaptejner, 2 Majorer og 2 Oberstløjtnanter. Banér nægtede

at modtage Pardon og blev dræbt. En svensk Major faldt ligeledes. I en lukket Skanse indesluttedes en Oberstløjtnant, fire Kaptajner, 11 Løjtnanter og Fændriker med 450 Underofficerer og Menige og overgav sig paa General Schacks Opfordring. Kun et halvt Hundrede af de svenske Soldater naaede tilbage. Resten blev liggende paa Valpladsen.

I Løbet af de to Timer, de danske Tropper holdt Stillingen, lykkedes det dem at ødelægge alle Værker og Løbegrave, fornagle Kanonerne eller skubbe dem i Vandet. 6 Kanoner — en med den tyske Kejser Ferdinand d. III's Navnetræk — bragte de med sig ind i Byen som Krigsbytte.

Selvfølgelig bragte denne voldsomme Kamp ogsaa Tab blandt de Danske. Beretningerne noterer 35 Døde og 79 Saarede. Af Officerer faldt en Kaptajn, blandt de Saarede var 3 Obertsløjtnanter (blandt dem Niels Rosenkrantz), og Studenterne, der deltog med stor Tapperhed i Kampen, havde en Saaret; Haandværkssvendene, der her for første Gang aftvang de militære Deltagere Beundring, havde 2 Saarede. Resten fordeltes paa de regulære Tropper. Mange af de Saarede var stærkt medtagne af Forbrændinger og havde svære Saar i Ansigtet. Det saas tydeligt, at det var en ganske ualmindelig haard og forbitret Kamp, de kom fra.

Af den meget korte Omtale, dette betydningsfulde og tappert gennemførte Udfald faar i Præsten Hiørrings samtidige Beretning (se efterfølgende »Den ældste Beretning« under Dagbogsblade), vil man se, at »da blev mangan statelig Kiøllert og Kiortel, af Fløyl og foret med Floss soldt af vores Soldater, fra Svenskens Krop afdragen.«

*

Man maa sige, at den danske Overkommando ikke hvilede længe paa de vundne Laurbær. Generaludfaldet vakte naturligvis Glæde og nyt Kampmod i København — selv om det ogsaa bragte Krigens Gru ind til Beskuelse

paa nært Hold. Medens Sejrsfølelsen endnu var levende foretoges den næste energiske Indsats. Allerede den følgende Nat førtes et virkningsfuldt Stød mod Svenskerne tilsøs.

Fjenden havde samlet et stort Antal Skibe i Kallebodstrand, formodentlig som Led i Planer om at gøre Landgang paa Amager. At miste Amager vilde betyde at miste Fæstningens Spisekammer. Det var derfor af stor Betydning at ødelægge det svenske Foretagende — og det maatte blive Flaadens Sag.

Men den danske Flaade var det jo sørgeligt bevendt med. De fleste danske Orlogsskibe laa aftaklede og ubemandede, paa Bedding eller i Dok, da Svenskerne lagde sig foran København efter Fredsbruddet. Den danske Flaade maatte i høj Grad føle sig henvist til Defensiven og havde stort Besvær med at beskytte sig selv. Flere ældre Skibe var ofrede til Sænkning som Afspærring foran Havnen, og tre af de største og stærkest armerede Orlogsskibe maatte ustandselig ligge paa Vagt ud for Toldboden for at forsvare Indsejlingen.

Nu samlede Viceadmiralen Nicolaus Helt og Ekvipagemesteren, Kommandør Peter Bredal et Antal større og mindre Kanonbaade i Holmens Kanal (der jo virkelig var en bred og sejlbar Kanal dengang, ikke som nu en brolagt Gade) med en Besætning paa ialt 180 Mand. Hver Kanonbaad førte en svær Kanon i Stævnen og var armeret med Dobbeltthager (svære, fast affuterede Bøsser) langs Siderne og derudover med Haandgranater. Ved Midnat overfaldt denne Flotille aldeles overraskende den svenske Flaade. En Fregat, der tilhørte Admiral Wrangel, blev entret og erobret efter en Kamp, der førtes helt ned til Bunden af Skibet, Mand mod Mand, med Huggerter og Pistoler. De fleste om Bord faldt, Resten toges til Fange; og Skibet blev stukket i Brand, efter at man først havde fjernet dets 10 dejlige Kanoner, som alle var taget fra den danske Flaade efter en Kamp ved Bremen det foregaaende Aar. Nu kom de hjem igen i en Tid, hvor der var god Brug for dem. Et stort svensk Orlogsskib

paa 30 svære Kanoner kappede sine Ankertove og stak af ned mod Køge Bugt. Men alle de øvrige Skibe blev taget; mange af dem var lastede med Levnedsmidler og Sager, der kom den belejrede By til stor Nytte.

Paa Bremerholm blev Helt og Bredal og deres Mandskab modtaget af Kongen og en stor Skare Borgere, da Flotillen i den tidlige Morgenstund lagde ind med sit rige Bytte og sine Priser og Fanger.

*

En Begivenhed, der greb dybt ind i Byens Liv, indtraf kort efter det første Udfald, formodentlig direkte foranlediget af de Erfaringer, man havde høstet ved Afhøring af de indbragte svenske Fanger: *Da standsed' Orgelværkers Klang, og Kirkernes Klokker maatte hverken ringe eller slaa.*

Det skete den 15. August, og Forbudet kom til at vare lige til 31. Oktober, da alle Klokker klang til Taksigelse for den Hjælp, som naaede frem med den hollandske Flaade.

Det var en Ting, der virkede knugende paa Folk i den lille By med de mange Kirker. Det var Kirkernes Klokker og Sangværk, der gav hele Rytmen i Borgerens Liv. Det var Orglernes brusende Toner, der var hans Dages Musik — den eneste, han kendte. Denne Tavshed — og dette paabudte Mørke, der fulgte med Forbudet mod Ljus og Lygte paa høje Lofter og i Taarne — det var at tage alt Liv og al Glans ud af den københavnske Hverdag. Det var Krig — og Uhygge.

*

Der er endnu et Par Ting, der maa nævnes, før vi gaar over til at læse de knappe, mærkeligt gribende Beretninger om alt — stort og smaat i samme knappe Maal — i det følgende Kapitel »Den ældste Beretning«. Disse Ting er blandt andre: *Kronborg-Affæren*, den sørgelige, hvor Danmarks Kamp let kunde være tabt, blot fordi en svag Mand, som aldrig skulde havde været Fæstningskommandant, lod sig intimidere af Fjenden — Jacob Nielsen Dannefærd's opmuntrende Bedrift paa Søen — og Affæren

paa Amager, der nær havde bragt Carl X Gustav i dansk Fangenskab.

Disse Ting vil vi læse i en af de hundredaarige Beretninger. Den er anonym, men skrevet med en Varme, der til Tider minder om den, man finder i Ordvalg og Sætningsbygning i den ældste — den 300 aarige — som følger i næste Kapitel:

Den 10de September fik man i Kjøbenhavn at vide, at Kronborg var gaaet tabt; Kong Frederik havde betroet Commandoen her til Paul Beenfeldt, Carl Brunnow og Christopher Bilde. Den Første, som var Øverstkommanderende, gjorde i Begyndelsen gode Anstalter til Forsvar, ja sendte endog Bud til Kjøbenhavn, at han vilde forsvare Fæstningen til det Yderste. Imidlertid blev han ikke sin Beslutning tro, men lod sig føre bag Lyset af den svenske General Wrangel, saa at Danmark tabte Kronborg alene ved hans Lettroenhed. Man bildte ham nemlig ind, at Kjøbenhavn var erobret, og for at gøre det end mere troeligt, affyrede man i den svenske Leir Glædesskud, afbrændte Fyrværkerier, m. m. Denne tilsyneladende Glæde i den fjendtlige Hær, forskrækkede Besætningen paa Kronborg, og da man i Forveien var misfornøiet, eftersom man i den senere Tid ingen Sold havde faaet, begyndte Enkelte at rebellere og fordre Fæstningens Overgivelse. Da Wrangel tillige lod sige, at Enhver vilde blive nedhugget, som ikke strax overgav sig, capitulerede man den 6te September 1658. For udvist Malconduite blev Beenfeldt og Brunnow dømt fra Livet, men af kongelig Gunst benaadede. Bilde maatte gaae i Landflygtighed. At Kronborg saaledes var falden i Fjendens Hænder var dobbelt farligt for Kjøbenhavn; thi for det Første fik de Svenske begge Sider af Sundet i deres Magt, hvorved de kunde beskyde de passerende Skibe, og for det andet fik de en Mængde svært Beleiringskyts.

Den 14de September begyndte de Svenske at fyre fra et ved Vartou opført Batteri, der havde ti Kanoner af svær Kaliber, paa Prammen »den stumprumpede Hund« og det lille ved Siden af denne beliggende Skib Høienhald,

som de endog om Natten søgte at entre, dog uden Held. — Da den hollandske Flaade senere kom, blev Høienhald forlagt ud i Kalleboderne.

Den 22de September begyndte de Svenske at skyde med to store Morterer, som de havde taget fra Kronborg. Den mindste kaldte de den brandenborgske Løve, den største den brunsviske Buk; til denne sidste havde de kun 6 Bomber, som de havde faaet lavet meget kunstigt og fyldt med brændbare Sager, som de troede endelig maatte kunne stikke Ild paa Byen. Den første Bombe, der blev kastet ud af denne Morteer, faldt paa en Mødding i Dronningens Have uden for Vesterport. Den anden faldt i Stranden, den tredie sprængte Morteren og anrettede stor Ødelæggelse blandt de Svenske, hvorover man i Leiren fik den Tanke, at Kjøbenhavnerne maatte kunne »trolde«, som de kaldte det.

Den 1ste October gjordes et heldigt Udfald, hvorved Carl Gustav mistede henved 500 Mand. Ved dette og de foregaaende Udfald udmærkede navnlig Commandanten i Kjøbenhavn, Generallieutenant Schack og Ulrik Chr. Gyldenløve sig.

Den 3die October bleve Kjøbenhavns Borgere meget forundrede over at see en svensk Fregat for fulde Seil komme ind til Byen. Ved nærmere Undersøgelse viste det sig, at Skibet var taget, og det var gaaet saaledes til. Iblandt de 2000 Ryttere, som Danmark maatte udlevere ifølge Roskilde Freden, var ogsaa en Person ved Navn Jacob Nielsen Dannefær. Han vidste at indsmigre sig saaledes hos General Wrangel, at denne fattede Tillid til ham, og antog ham som Tjener. Da Freden senere blev brudt, maatte Dannefær tjene mod sit eget Fødeland, men uagtet Legemet var svensk, var Hjertet dansk; da han af Wrangel fik Ordre til at føre noget Bytte og adskillige Kostbarheder, der vare røvede her i Danmark, over til Sverrig, og i den Anledning maatte gaae ombord paa den 16 Kanoners Fregat Johannes, fik han Leilighed til at bevise det. Foruden ham befandt der sig paa Fregatten 16 sjællandske Bønder, der vare blevne tvungne til at

tage svensk Tjeneste. Aldrig saasart var Skibet kommet under Seil fra Helsingør, førend Dannefær, der havde fattet den Plan at overrumple Besætningen, der tildeels var gaaet ned at sove, underrettede sine Landsmænd derom. Efter nogen Tøven gik de ind paa hans Forslag, og medens Dannefær gik agterud og opfordrede Skipperen til at overgive sig, fik Bønderne i en Hast alle Lugerne tilspærret og det paa Dækket værende Mandskab bagbundet. Skipperen, der vægrede sig, blev skudt, og Styrmanden, hvem Dannefær holdt en Pistol for Brystet, tvunget til at styre til Kjøbenhavn, hvor Skibet lykkeligt ankom. Dannefær blev for sin raske Daad forfremmet til Ritmester, og da han senere under Beleiringen end ydermere udmærkede sig, forærede Kongen ham flere Godser paa hans Fødeø Møen. Bønderne, der vare ombord, og som havde været Vornede, bleve fri. — Da den svenske Flaade i nogle Dage fjernede sig fra Byen, lykkedes det 12 Baade, ladede med alle Slags Varer samt 160 Soldater fra Lolland, at smutte ind til Byen.

Opmuntrede af denne Undsætning, forsøgtes nu et Udfald med 150 Mand, bevæbnede for Størstedelen med Segler og Morgenstjerner. Disse anfaldt om Aftenen med stor Tapperhed de uden for Byen arbejdende Svenske, og nedlagde henved 100 Mand, men maatte, da der kom Undsætning, trække sig tilbage til Fæstningen. Forbitnelsen var da saa stor paa begge Sider, at endog enkelte Personer gik ud for at omkomme hinanden. Saaledes havde de Svenske mærket, at nogle af Byens Besætning daglig gjorde Ild paa et bestemt Sted ved Vartou. Her nedgravede de om Natten en Granat og lagde Løbeild til den, saa at de Danske, da de næste Dag kom til Stedet og gjorde Ild paa, selv tændte den an. Ved dens Sprængning bleve 15 Mand dræbte og saarede.

Da den svenske Flaade vendte tilbage for Byen, benyttede den sig af et meget taaget Veir til at landsætte 300 Ryttere og 1100 Mand Fodfolk ved Dragør. I en Hast havde de bemægtiget sig hele Øen, hvor de gik ødelæggende frem og hærgede og brændte alle Steder. Kun

meget faa Amagere fik Tid til at redde sig med deres Qvæg ind til Christianshavn.

Denne Landgang havde iøvrigt nær kostet Kong Carl Livet; thi en dansk Officeer, Major Vandervec, der var bleven taget tilfange af de Svenske, blev af disse tvungen til at vise Veien, da man efter Landgangen i Dragør marcherede mod Kjøbenhavn. Han fandt imidlertid Leilighed til at undslippe og komme ind i Byen, hvor han underrettede Kongen om de Svenskes Stilling, og tilføiede, at man ved et hurtigt Udfald muligviis kunde fange Carl Gustav selv. I en Hast blev der holdt Krigsraad, og da Generallieutenant Schack, der havde kjendt Vandervec i flere Aar, forsikrede om hans Troskab, blev Udfaldet bestemt. En Underretning som Vandervec havde faaet i den svenske Leir, om at Hollænderne ikkun laa 2 Miil norden for Kronborg, ventende paa god Vind til at staa Sundet igjennem, blev modtagen med Jubel i Kjøbenhavn, og bidrog ikke lidet til at Angrebet paa den svenske Leir ved Dragør blev foretaget.

Kong Frederik førte selv sine Tropper, der bestode af Livgarden, 250 Ryttere, noget Fodfolk og 4 smaae Feltstykker. Under Kongen commanderede Gyldenløve og Johan Ahlefeldt. Da de Svenske saae denne lille Skare rykke ud af Byen, indtog de en Stilling ved Hollænderbyen. De Danske angrebe og kastede dem, og i vild Flugt stormede Svensken til sine Fartøier. Kong Carl, General Wrangel og Prindsen af Sultzbach vare nær bleve tagne tilfange, og reddedes kun ved Vagtmesteren Gustav Baaz Levonhjelm's Dristighed, idet denne vendte de Danske mod sig selv, og imidlertid skaffede Kongen Tid til at redde sig ud i et Fartøi. Major Vandervec red i hele Træfningen om med en ladt Pistol i Haanden, søgende efter Kongen af Sverrig, ja skal endog have sigtet paa ham, men blev forhindret i at skyde ved den omtalte Levonhjelms, der ved denne Leilighed blev tagen tilfange. Kong Frederik vendte i Triumph tilbage til Kjøbenhavn, og lod her affholde en almindelig Takkefest for den vundne Seir.

Nogle Dage efter dette Uheld for de Svenske kom Kong

Carl atter i Livsfare; da han nemlig i en Baad vilde begive sig til Kronborg, blev han overseilet af et af sine egne Skibe og havde nær tilsat Livet. Da han nu tilmed fik Underretning om Hollændernes Ankomst, var han overmaade fortvivlet, og skal have yttret, at Lykken var vegen fra ham, siden han begyndte at beleire Danmarks Hovedstad.

Kjøbenhavn blev imidlertid atter meget heftigt beskudt i disse Dage, da Svensken haabede at bringe den til Overgivelse, før den hollandske Flaade kom. Dog bleve Borgerne dem intet Svar skyldige. En 12 pundig Kugle, der blev udskudt fra Østerports Bastion, traf den svenske Major Schwerin, som han stod paa Vartou Volde, og lod skyde ind mod Byen, saaledes, at den tog Kjødet af begge hans Laar, uden at gjøre Benene Skade.

En anden Kugle tog Hovedet af en Polak, der stod Skildvagt i Vartou Kaalhave, og medens Kuglen fortsatte sin Vei ind igjennem Murene paa denne Bygning, og indeni et af Værelserne slog Benet over paa en svensk Constabel, fløi Polakkens Hoved hen og dræbte en svensk Lieutenant, der stod tæt ved.

Medens Kjøbenhavns Indvaanere forsvarede sig saa tappert, vare Danmarks Allierede eiheller uvirksomme. Brandenborgere og Polakker fordreve Svensken fra Slesvig og Jylland, men hærjede her værre end Fjenden selv; navnlig vare de sidste meget slemme og begik frygtelige Grusomheder mod Indbyggerne. Da de imidlertid ingen Skibe havde, og den danske Flaade, der laae i Kjøbenhavn, ikke kunde løbe ud for de Svenske, kunde de ikke komme over til Øerne.

*

Saadan lyder Fortællingen om de mærkeligste Dage i Københavns 800-aarige Tilværelse. Mange Gange har København været i Fare, og ikke altid er det lykkedes at rejse et Forsvar som det, Dronning Philippa gennemførte paa Kong Erik af Pommerns Vegne. Det er ikke enestaaende, at Borgerne deltog i Byens Forsvar i 1658—59.

De havde gjort det før, naar Fjenden stod foran Murene. Men det, der skete for 300 Aar siden, er alligevel enestaaende, — fordi de ikke blot bestemte sig, men de holdt ud, til Stormløbet endelig kom; saa stred de fanatisk — og sejrede, — og saa holdt de igen Belejringens Pine ud i lang, lang Tid. Og *saa* ... gennemførte de deres Vilje med Hensyn til den fremtidige Leveform her i Landet. *Det* er enestaaende, og *det* er Borgernes store Indsats.

Kong Frederik III

Hvor Nød og Fare syntes størst,
og Manddom var at prøve,
der — der var du selv allerførst
og stridte som en Løve.

Anders Bording.

Lejers-Krans - den ældste Beretning

Præsten Andreas Matthisøn Hjørings

Øjenvidneskildring

Denne Øjenvidne-Beretning er befordret i Trykken kort efter Krigens Afslutning, og skrevet paa Basis af Notater, der er ført fra Dag til Dag, medens Begivenhederne indtraf. Dog er der ingen Umiddelbarhed at finde i »denne liden Tractat,« som Forfatteren kalder den. Hans Forsæt har ikke været at skrive »noget Diarium eller Historie, men alleene at fremviise til at beskue Guds underlige Geringer, os beviiste i denne Tiid.« Halvdelen af Skriftet optages af Forundringsudbrud over den store Naade, Gud har udvist ved at frelse Hovedstaden og dens Befolkning. Det er ganske utroligt, saa Forfatteren er i Stand til at variere det Emne. Foruden den stadig bedyrede Ydmyghed over for Gud, kommer ogsaa en paafaldende Underdanighed over for Medmenneskene til Orde. Det er, som om Forfatteren vil forsvare sig over for Mistro, rense sig over for eventuel Misforstaaelse af den Optræden, han selv har udvist under Krigens første tre Maaneders Tid. Dette gør Bogen lidt trættende og til Tider lidt ubehagelig at læse. Men interessant er naturligvis dette Vidnesbyrd fra en, der levede med i de skæbnesvangre Begivenheder; og da den lille Bog, sat i Fraktur, trykt paa nu smuldrende Blade, er en stor Sjældenhed i Bøgernes Verden, har der været Planer fremme om at lade Bogen genoptrykke. Naar denne Tanke aldrig er blevet realiseret, er Grunden vel den, at Bogen i sin Helhed ikke byder tiltalende Læsning for andre end nogle faa Historikere og Bibliofiler — af de ovennævnte Grunde.

Forklaringen paa Bogens særlige Tone er dels, at Forfatteren er en jævn Kirkens Tjener, dels at han har haft det Uheld at maatte blive i Vartov-Fæstnings-Asylet uden for Voldene, ved den østlige Ende af Sorte Dammen under hele den første Del af Belejringen, indtil Hollænderne kom. Han har derfor været mistænkt for noget, der ligner Værnemageri; og det er det, der optager ham paa generende Vis, medens han skriver Bogen. Det, der bringes her, er Uddrag af Værket.

Titelbladet og Dedikationen anraaber baade Gud og Kongen. Indledningen er pompøs; men derefter bliver det mere og mere interessant — til Tider gribende — hvad han fortæller:

Lejers-Kranz det er: Hvor underligen Gud haver hiulpet og bevaret det Kongel. Huus og Residenze - Stad Kiøbenhavn i denne Belejrings-Tid, fra den 11. August indtil den 27. Maji Aar 1660. Alleene til den Ende og af den Aarsage, at Gud af alle, ja end af dem som ikke endnu ere fødde, skal have Ære. Eenfoldigen samlet, og som en kort Memorial sammenskrevet af Andreas Matthisøn Hiøring.

Med Kong. Allernaadigste Privilegio.

Dedikation: Stormægtigste høybaarne Konge og Herre, Kong Friderich den Tredie, Dannemarks, Norges, Venders og Gothers Konning, Hertug udi Slesvig, Holsten, Stormarn og Dytmersken, Greve udi Oldenburg og Delmenhorst, min allernaadigste Arveherre og Konge. Velfært Lykke, Glæde og Fred med alle Velsignelser af Gud, ved Jesum Christum evindeligt.

Vil en Patient, naar han er lægt, agte sin Skade ringe, og sine Kræfter store til at imodstaae Sygdommen, da faar Lægen ikke sin tilbørlige Ære.

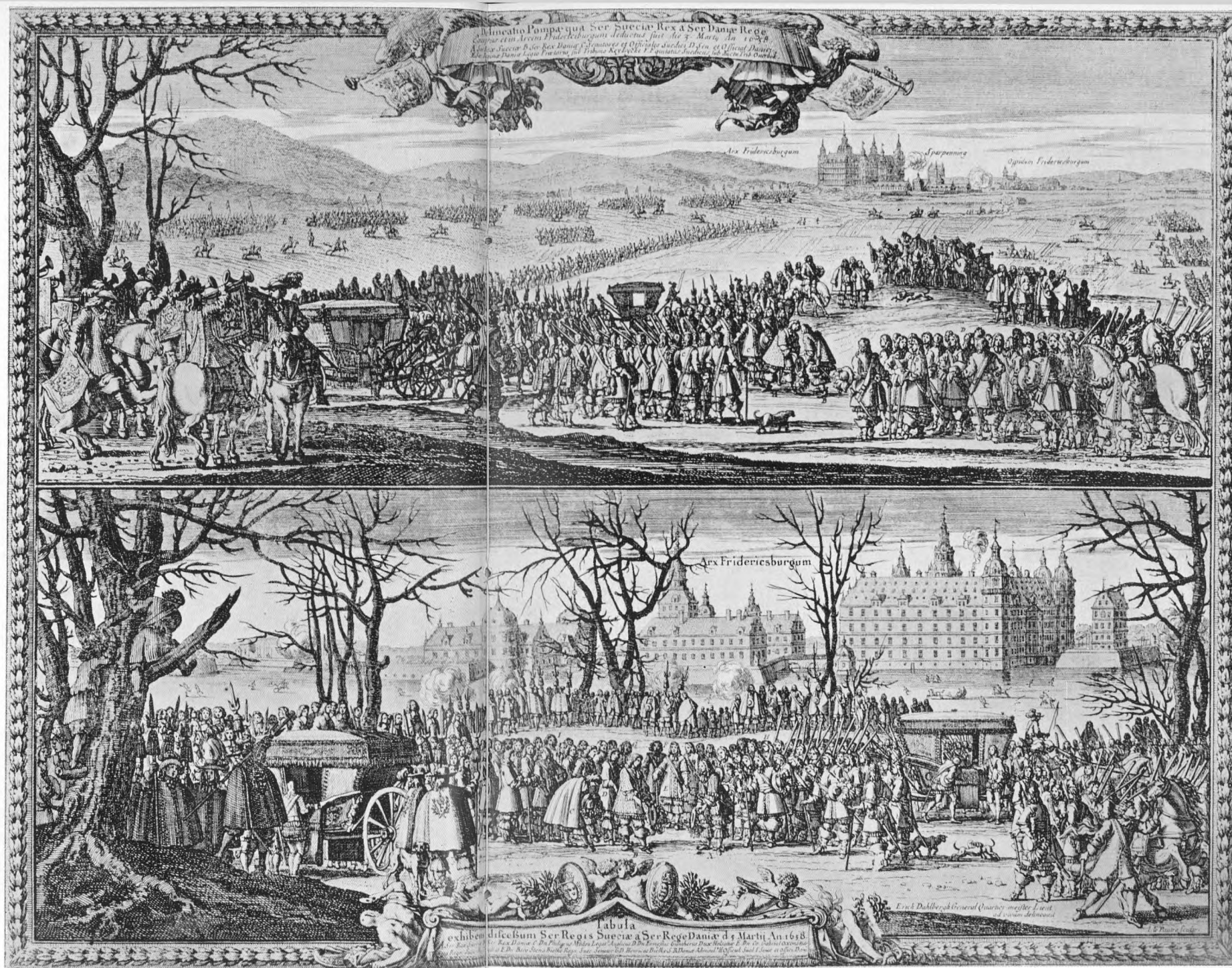
Dette haver retteligt sin Udtydning i dette Fald i denne Belejring; Thi ville vi Kiøbenhavn beskrive os af stor Magt, stærk Befæstning, overflødig Proviant, mangfoldige Soldater og Krigsudrustning til at tage imod slig en mægtig og klog Fiende, som var moxen ald Verden til Forskrækkelse, og et GORGONIS CAPUT, og en Redekytsel,

det første vi fornåm Fienden ville besøge os: da berøver vi GUD sin Ære, og maa frygte, GUD kommer igien, og giver os i vor egen Magt, at hand viger fra os, og lader os hielpe os selv. Men naar vi ville, Gud skal have alleene Ære for alt dette Verk: Betænker vi, hvad Fordeel Fienden tog os med, og vi undrer, saasom vi ikke selv vide eller betænke kan, hvorledes vi saa længe haver holdet det ud, vi af Roed og Grund overveyer vor Formue, og giver Agt paa, hvor mærkelig og ubegribelig dette Verk af Gud er dreven, at den Fiende, som tænkte at udtære og udæde os, og paa os at indlægge sig udødelig Ære og Navn, er Tid efter anden selv udtæret, ja, haver svækket sig selv, og indlagt sig ævig Beskjæmmelse. At saa høyt som hand var af alle anseet og ophøyet, før hand begyndte Beleyringen for Kiøbenhavn, saa dybt er han af ald Verden nedtrykt med Forundring over saadan Forandring, at den som tilforn ikke turde se paa Svensken vredelig, sætter sig nu op mod hannem, som at vil træde paa ham dristelig. Og om vi vores Indgangs Lykke i vores Sieland vilde maale og veye efter deres Udfart her af Landet igien, maatte vi staae som bestyrzet og vide ikke, hvad vi skal sige om den Lykke de havde at komme herind med. Det syntes ligesom 6 Dage vare dem for lange, før de komme herind, nu syntes 7 Uger dem alt for korte til at komme her fra igien, nu er her nogle tusinde slagne for Kiøbenhavn, nogle tusinde slagne og fangne i Fyen, nogle mange døde her i Landene, nogle mange fra dem aftakkede og bortløbne, og end dertil med saa mangfoldige Fartøy af Skuder, Pramme, Ferier, Smakker og Skiberum, baade af Fremmede, Hollænder og andre, som lader sig nok se med Umage at bringe dem her fra Landet: Saa at naar man ligner og regner det eene mod det andet, maa man i høyeste Maade forundre sig, hvorledes de kunde saa snart og gesvinde komme hid, efterdi de med slig Langdrægtighed komme bort herfra igien. Dog Landsens feede Kost savnes i sin Tiid. Hvo maa sig ikke herover forundre, og synderlig naar vi overveyer efterfølgende Omstændigheder: Der Fienden ankom for Kiøbenhavn den 11. Augusti 1658, var vores Soldater og

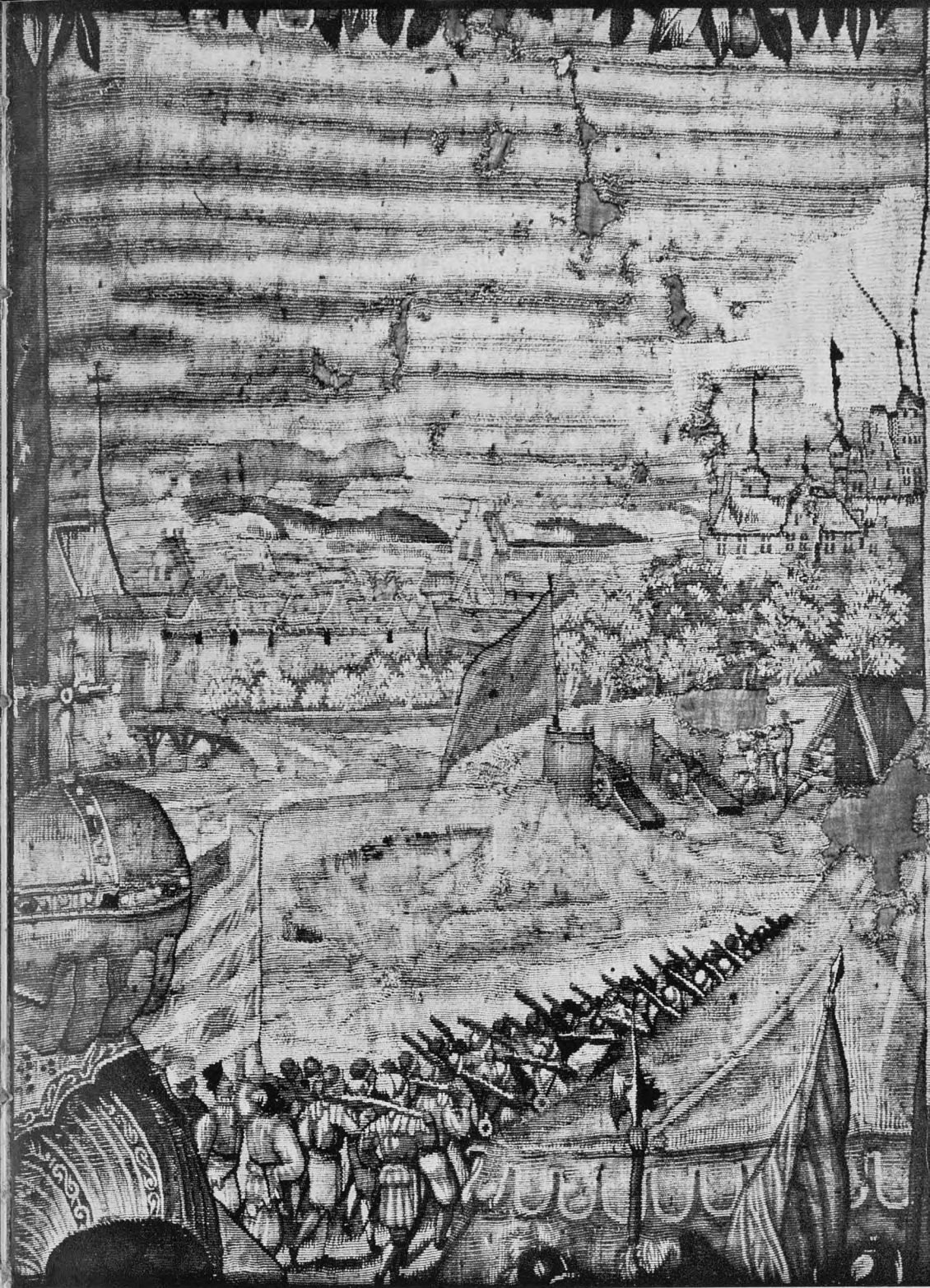
Frederiksborg Slot, set fra det Sted, hvor nu Hillerød Torv ligger. I Forgrunden er Frederik III anbragt — paa en overordentlig kraftig hest. (Maleri fra 1652. Gripsholm Slot).

Dette Stik, der findes paa Frederiksberg, er efter Generalkvartermester Erik Dahlbergs tegnede Skitser stukket af Jean A. le Pautre til Minde om Carl X Gustavs Besøg hos Frederik III og Dronning Sofie Amalie i Dagene 3., 4. og 5. Marts 1658. — Den øverste Del viser den storslaaede Modtagelse paa Hammersholt Mark. Til venstre — under Træet — blæser de kongelige Herolde, paa Marken i Baggrunden ses Oberst Kai Lykkes 1200 gallaklædte Ryttere, lige overfor dem Carl Gustavs Kompagni krigsklædte Dragoner. Omtrent i Forgrunden ses de to Konger bøje sig sirligt og høfligt for hinanden. — Paa Kobberstikkets nederste Del er fremstillet den hjertelige og overmaade høflige Afslutning. Gæsten blev kørt til Helsingør i Fr. III's Gallakarosse og sejlet over Sundet i den danske Kongejagt. Gæsten havde befundet sig saa vel, at han kom igen.

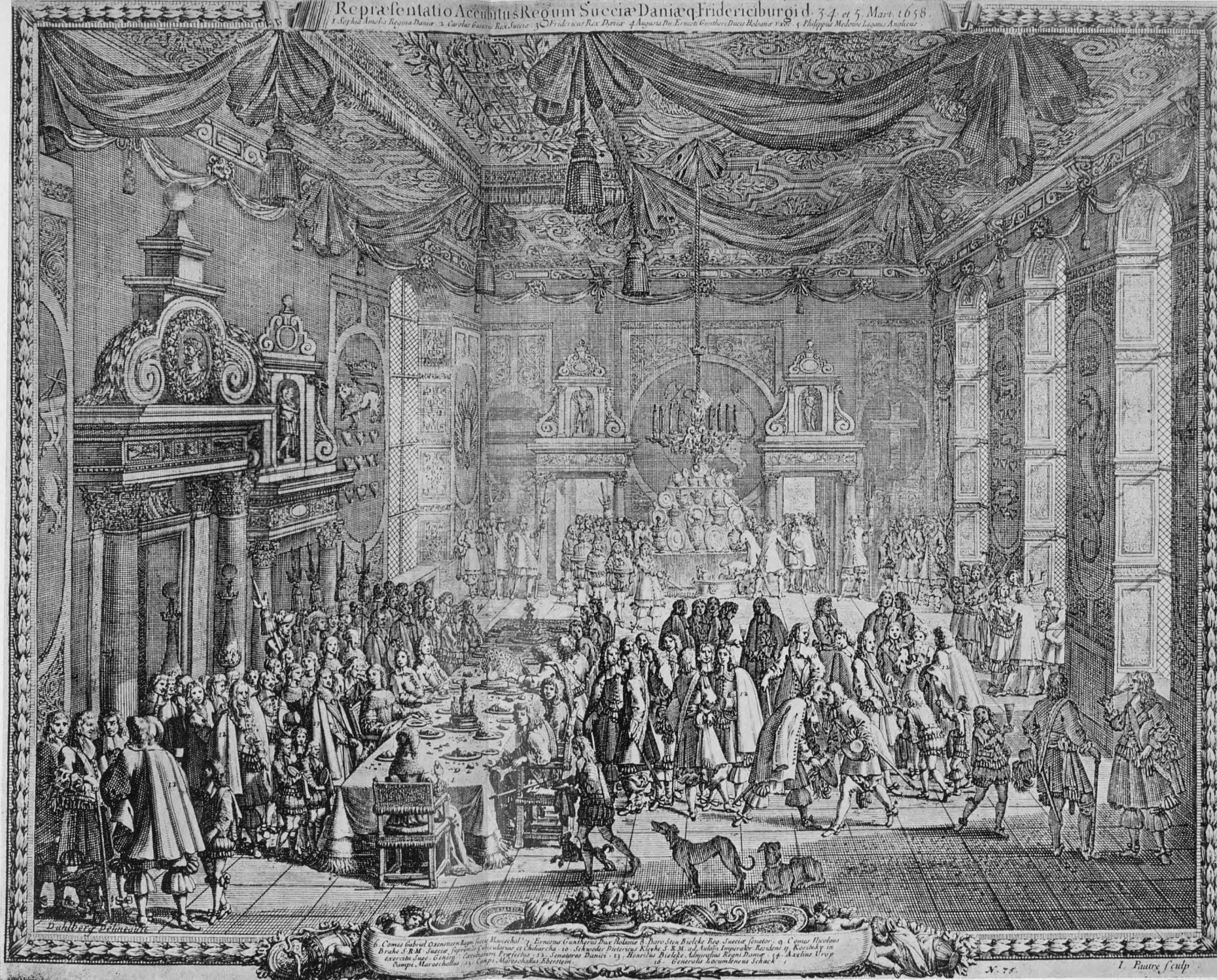

Da Carl Gustavs Dronning, Hedvig Eleonore, opholdt sig i Danmark, tog hun fuldtud Konsekvensen af sin Mands Betegnelse af Danmark som »mit Land«. Blandt de Kostbarheder, hun lod føre til Sverrig, er de kostbare Gobelin'er fra Kronborg — de Knieper'ske Tapeter. — De

her gengivne Stykker — som findes i Nationalmusæet i Stockholm — har alene ved deres Motiv virket animerende og tiltalende. De viser Scenen fra en tidligere Belejring af København. (Billederne udlaant af Bymusæet i København).

Det var et fornemt og straalende Gilde, det danske Kongepar gjorde for Carl Gustav lige efter Roskildefreden. Ved Middagen i Dansesalen paa Frederiksborg lykkedes det, efter Udfoldelse af megen Courtoisie med Hensyn til at overlade hinanden Hæderspladsen for Bordenden, at faa Gæsten placeret mellem Dronningen og Kongen. Det vides, at Dronning Sofie Amalie havde modsat sig hele denne Scene, der forekom hende falsk og unødigt ydmygende for Frederik III. Kun faa havde Plads ved Bordet, flere ses som staaende Gæster omkring det. Svenskekongens ledsagende Herrer var: Rigsmarsk Gabriel Oxenstierna, Rigsdrøst Niels Brahe, Rigsraad Sten Bielke, Gesandt i Wien Sw. Kleyhe, den engelske Gesandt Sir Philip Meadow og den unge Generalkvartermester Erik Dahlberg, hvem Carl Gustav taktløst præsenterede for den danske Konge med Ordene: »Det var ham, der viste mig Vej over Isen.« Fra dansk Side deltog bl. a. Hertug og Hertuginde Ernst Gynter, Viceadmiral Henrik Bjelke, fungerende Rigsmarsk Axel Urup, Rigsraad Ove Juul, Feltmarskal Eberstein og Generaløjtnant Hans Schack. — Der er Trængsel ved Dørene i Baggrunden. (Samtidigt Stik af le Pautre efter Skitse af Erik Dahlberg). Frederiksborg.

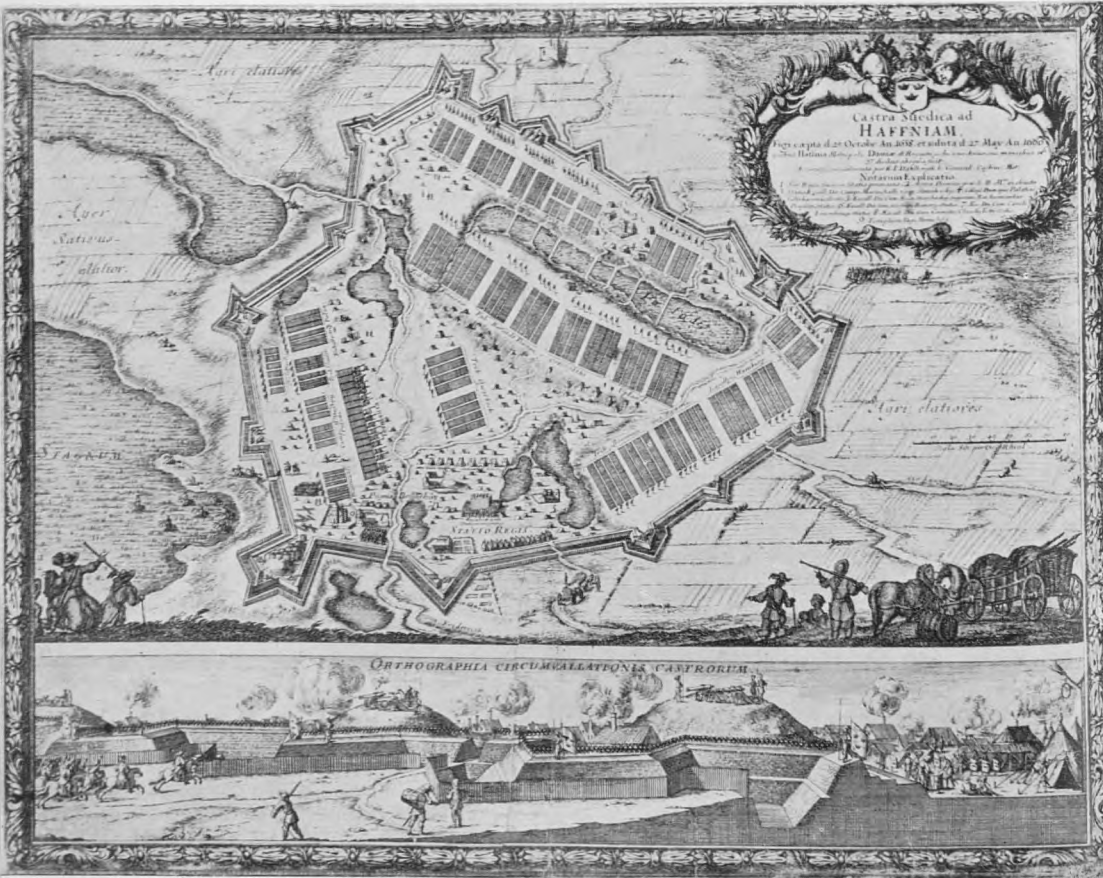
Comes Gabriel Oxenstierna, hunc Marschal. 1. Ernestus Gynterus Dux Holmiae 2. Duxus Sten Bielke Rex Sueciae fenerator. 3. Comes Nicolaus Brahe 4. R.M. Sueciae, fenerator, fenerator et Chancier. 5. Schweder Dietrichus Kleyhe 6. R.M. et fenerator Imperialis Rectorum. 7. Accubitus in aere vna. Dux. 8. Generals. 9. Generals. 10. Generals. 11. Generals. 12. Generals. 13. Generals. 14. Generals. 15. Generals. 16. Generals. 17. Generals. 18. Generals. 19. Generals. 20. Generals. 21. Generals. 22. Generals. 23. Generals. 24. Generals. 25. Generals. 26. Generals. 27. Generals. 28. Generals. 29. Generals. 30. Generals. 31. Generals. 32. Generals. 33. Generals. 34. Generals. 35. Generals. 36. Generals. 37. Generals. 38. Generals. 39. Generals. 40. Generals. 41. Generals. 42. Generals. 43. Generals. 44. Generals. 45. Generals. 46. Generals. 47. Generals. 48. Generals. 49. Generals. 50. Generals. 51. Generals. 52. Generals. 53. Generals. 54. Generals. 55. Generals. 56. Generals. 57. Generals. 58. Generals. 59. Generals. 60. Generals. 61. Generals. 62. Generals. 63. Generals. 64. Generals. 65. Generals. 66. Generals. 67. Generals. 68. Generals. 69. Generals. 70. Generals. 71. Generals. 72. Generals. 73. Generals. 74. Generals. 75. Generals. 76. Generals. 77. Generals. 78. Generals. 79. Generals. 80. Generals. 81. Generals. 82. Generals. 83. Generals. 84. Generals. 85. Generals. 86. Generals. 87. Generals. 88. Generals. 89. Generals. 90. Generals. 91. Generals. 92. Generals. 93. Generals. 94. Generals. 95. Generals. 96. Generals. 97. Generals. 98. Generals. 99. Generals. 100. Generals.

Billedet paa næste Side, nederst: Plan over Carlstad, den svenske Lejr foran København i Tiden fra 29. Oktober 1658 til 27. Maj 1660. Denne vældige Lejr-Fæstning var lagt saa snedigt fra Bellahøj til Bispebjerg, at den lukkede for alle Veje ud fra København, undtagen Roskildevejen der var lukket ved Valby af det svenske Rytteri. Nederste Del af Stikket viser Fæstningsvolden mod København i Silhouet. (Efter Stik paa Københavns Bymuseum)

En meget interessant Tegning fra Frederiksborg Musæet viser, hvordan man bar sig ad med at bygge Slottet i Søen. Man tørlagde Søen fuldstændigt, medens Arbejdet stod paa — og ledede senere Vandet tilbage i Søen.

Nederst: Plan over »Carlstad«, den svenske Lejr. Se Tekst paa foregaaende Side, nederst.

Ryttere udlagte i Landet, nogle mange overskibet til Fyen og til Jylland, hvilke Stæder Fienden endda beholdte, alligevel der for et halvt Aar tilforn var giort en evig Fred: Og da paa det, at Svensken ikke skulle have Aarsag til ringeste Mistanke om nogen Ufredstanke, lod vores naadigste Konning mestendeel Soldaterne komme ud i Landene i Quarteer, som Svensken havde inde, og dertil med aldeeles aftaklede alle Orlogs-Skibene, lagde dem ind, tog Stykkerne af dem, og gjorde dem slet bare, saa vi og ey kunde mistænke nogen Fiendtlig Indfald i vores Lande. Alt dette vores Folk, baade Ryttere og Soldater beholt Svensken, uden nogle faa Officerer og Ryttere, som havde Quarteer her udi Siælland nær omkring Kiøbenhavn, som sig i en Hast her ind retirerte. Men her var nogle få ringe agtede Jydske Dragoner, Norrebager og nogle arme daarlige Siælends Soldater, og et Compagnie Gønger tilsammen 400 Soldater, foruden nogle Ryttere, som af Landet der Fienden indfaldt, kom her ind. Alle disse Soldater var fra Bønderne udskrevet, og ikke her i Byen var en eeneste gammel gevorben Soldat, saa at regne. Hvorfor og Svensken med sit Krigs-Folk, som alle vare gamle forsøgte Karle, ikke agtede dem ved sine gamle Skoe: Men langt meere holdte det for utroeligt, at Indbyggerne i Kiøbenhavn torde mod hannem med saadan foragted Besætning begynde nogen Modstand.

Saa kunde her og ikke andet, over saadan hastig uformodende Indfald, end være stor Skræk iblant alle, som vare udi Kiøbenhavn. En Deel deraf de vidste, at Svensken var baade en klog og mægtig bevæbnet Fiende, og vi vare blotte, ikke vandt ved Canon og Skud, ikke heller vandt Nætter og Dage at staae udi Post mod Fienden. Endeel deraf, at det var paa den Tid, at Fetalie, Foderaz og Brænde-Veed var slet udtærede: Saa at, dersom den Eftersyn og Beskrivelse, som efter Øvrigheds Anordning blev gjort 2 Dage førend Fienden var her for Byen, hvorlænge hver Indbygger var forsørged til nødtørftig Huusholdning, var for alle publiceret, skulle hver eftertænke, som veed hvad en beleyret Stad behøver, vel sige: »Det er utroeligt eller

umueligt, at de udi Kiøbenhavn haver tænkt paa nogen Krig eller Fejde, og at de kunde ikke andet end være forskrækket, efterdi der var ingen Fetallie.« Thi en Part af de Rigeste vidste sig ikke for deres Huus forsikret med 14 Dages Fetallie, at det var som et Mirakel at sige af, at de torde tale om nogen Modværge, efter slig ringe Forraad, ja er ald Verden til Forundring, at de af ringe, ja som ingen Forraad havde, torde begynde Beleyringen, ja hvorledes de kunde holde det ud, nu saa nær to ganske Aar omkring.

Saa kunde og aldrig Svensken ramme en belejligere Tiid og sig meere til Fordeel, at belegge Kiøbenhavn. Nu vidste han vi ventede Fetallie, Brænde-Veed, Skuder fra Island, Ferrøe, Norrig, Jylland og andre Stæder, hvormed vi os til Vinteren skulle forsyne. Dennem hindrede Svensken. Nu stod Kornet paa Marken for vore Øyne, hvoraf vi hentede god Nødtørft til Øll og Brød. Det skar Svensken os af, saasom hand vilde, vi skulle slet svelte til Døde. Men GUD vilde det ikke saa. Og paa det vi fra Danzig eller andre Steder skulle intet faae, lagde han sin stærke Svenske Skibs-Flode her uden for Byen paa Strømmen, at hindre os ald Tilførsel.

Men overalt da var det hannem det allerbeleyligste, og som den fornemste Fordeel, at betage os med. Her var paa den eene Side af Byen nogle nyeligen begyndte og uforfærdigede Volde og Graver, mangestæds tørre og mestendeel ikke Vand udi dennem over en Mands Knæ, mangestæds ingen Bryst-Værk, og hvor der var Bryst-Værk, var de ikke saa høye, som de skulle værges for Beenene, ingen Batterier, ikke en Storm-Pæl, og ey heller Pallisater, saa dersom GUD ikke sønderlig havde holdet Svensken tilbage, og hindret hannem hans Løb, Forsæt og Fart, maatte hand ved den ene Side af Byen med alt sit Rytterie over Volde og Graver riddet, og paa den anden Side med Soldater og Fodfolk lettelig have bestormet og opstiget den første Nat eller Dag de ankom, og ikke troelig nogen skulle knysted imod hannem, om hand saaledes vilde faret i en Hast, og ikke for længe raadført og bespurtt sig: Hvoraf det

kom hannem for Ørne, som et Middel GUD vilde bruge, der skulle gjøre hannem hans første Tog disputeerligt, at han skulle have noget at ventilere og pynse paa, indtil Gud fik foreenet alle Byens Indbyggerses Aande, og lade saa den indtagne Skræk falde fra deres Hierter, og oprettede dem til Mandelighed. Forfarenhed udviser det, at det er saaledes med det Modgiængelige, som skeer hastigt, at det giver Frygt og Skrækken, end og for dem, som have nok Mod og Mands Hierte: Men naar man derudi lidet bliver øvet, saa kommer man til at recolligere sig, og Frygt og Skrækken sætter og sagter sig med Tiden. Saa gik det med Kiøbenhavn.

Saadan hastig uformodende Indfald kunde ikke andet, end have givet vel de stærkeste og mægtigste Skrækken: Thi der man tænkte paa Mod-Væрге, saae man ikke Volde og Graver, ikke Batterier man kunde have nogen Sikkerhed inden fore, men var ligesom vores bare Legemer skulle baade være Værn og Væрге. Stykkerne man skulle bruge paa Volden, laae endnu ureede i Tøyy-Huusset, mange foruden Lader og Hjul. Der vi skulle mod saadan en mægtig bevæbnet og udrusted Fiende gjøre Modstand, skulle vi paa en Tid baade væрге os, og søge efter det vi skulle væрге os med, og tillige med en Haand bygge paa vores Volde, og med en anden passe paa Fienden. Saa det er ikke troeligt, man have hørt nogen Stad i ald Verden, der torde med slig Tilredelse, Værn og Guarnison, mod saadan en mægtig, klog og stærk Fiende anfange en Beleyring. Om man end ti Gange havde ventet sig Succurs anden Sted fra, som ikke kunde komme snart samme Tiid. Det kunde alt have været giort med os, førend vi kunde faaet Bud efter Succurs, havde Gud ikke af Naade afværget det.

Herpaa vil jeg alleene fremsætte tvende Beviiser paa GUDs mærkeligs Gierninger, som jeg selv saae med mine egne Øyne, og hørde med mine Øren af troværdige got Folk, og end af Svenskens egen Mund: Som det er og aabenbare af Breve fra Svensken til Sverrig, som af vores Folk blev optagen. Der Svensken den 11. Augusti 1658 kom for Kiøbenhavn, havde de mange skiønne Heste, som

hver maa troe: Thi de bedste Heste af Polen, Prydsen, Pommern, Holsteen, Jylland, Fyen, Lolland, Falster, Møen, Siellend, var kommen dem til Deel: Saa havde de og dem i vore feede Lande vel udspækket. Og der de komme her for Byen, stod Agrene og Marken runden om fuld af Sæd og Korn, hvor de og sloge deres Rytter-Leyer, i det beste Korn i Byens Vange og om Uterslef, Ladegaards Marken, Valbye og gammel Varto. Dog alligevel vantrivedes deres Heste, og af den store Landsens Fedme, blev saa afmægtig og slunken, at de selv syntes som Forbandelse og Ulykke var over dem, hvilket de og klagede end i deres Skrivelser til deres Venner: At hvo der vilde have deres Heste anseelig, maatte de lade dem staae stille paa Stalde og bruge dem maadelige, og i den Sted bruge andre, som de toge i Landet. Og saadant hængte over dem, indtil de begyndte at handle om Fred.

Dernest, eftersom de meente sig at skulle beholde Landet, havde de meget viseligt dispenseret hos Bønderne med Commis til Soldatesken, som hver ottende Dag skulle ydes og leveres til Proviand-Mesteren. Da saae vi med vores Øyne, at Brød, nogle Læs tillige, strax efter, at det af Bønderne var ydet, blev mullen, rodden og fordærvet, at Soldaterne to Dage ey havde got af den Commis, de skulde have at holde sig med otte Dage, at der blev mangel paa Læs Brød mullen og rodden udkast, og udbaaren paa Marken og i Gaarden, baade i Varto fra den Guarnison, saa og i Uterslef af den Magazin-Huus, at vi saae og hørde Soldaterne lide saadan Nød, som havde det gode feede Land for sig, at det var baade at ynke og undre, saa de Beleyrede i Kiøbenhavn aldrig lide saa stoer enten Hunger, Sult eller Tørst.

Den 17. Augusti 1658 lod de med Villie og fuld Forsæt en Officerer, som var en Sergeant, og en ret Vovehals, gaa fra sig fra Varto ind ad Kiøbenhavn, og den samme kom igien paa fjerde Dag derefter. Den samme Nat efter hand var gaaen fra Varto, kom der en stor Hob baade af Ryttere og Fodfolk til Varto, og fleere var i reserva udi Brygger-Vangene og blev der, indtil samme Overløbere kom

igien, da marcherede de bort, fordi de kunde ikke være mange ved Varto, for idelige Skyden af Byen, at naar de skiød paa Huusene og Steenene, gjorde Steenene dem mere Skade end Kuglerne. Saa blev de ikke igien i Besætningen over 100 Musqveterere. Og holdt de denne Træk saa forborgen, at ikke Soldaterne lod sig mærke at vide, hvad det skulle betyde, at de saa hastig kom saa stærke, og saa snart kom bort igien. Da blev sagt, de skulle til Cronborg, derfor skulle saa mange bort. Desmidlertid var her hos en Mand, som boede uden Øster-Port tilforn, og som hand var hos sit Gods, der blev reddet fra Ilden, og skaffede noget efterhaanden deraf med Hustrue og Børn ind ad Byen, og hand ventede Vognen, igien at skulle hente mere Gods ind, blev Porten tillukt for hannem, at hand ikke kunde komme ind, som det og gik med andre, derfor søgte hand tilflugt hos de Fattige, men intet af sit Gods fik hand derind. Denne fattige Mand kunde intet komme fra Fjenden, derfor, som hand da var en Tydsk af Nation, var der iblandt andre af de Svenske een hans Landsmand, som saae, at hand saa jamrede sig altid, hand gav sig i Tale med hannem, og udspurde, hvorfor hand jamrede sig? Der hand svarede, det var for Hustru og Børn, som hand ikke kunde komme til i Kiøbenhavn. 14 Dage derefter gik denne Lieutenant fra Varto, og blev borte i fem Uger, da kom hand igien til Varto, og bekiendte hand, at denne hans Landsmand havde talt med hannem, og hand havde lovet at hielpe hannem ind i Byen, og da sagde denne Lieutenant, hvorledes til var gaaen, hvilket denne hans Landsmand Borgeren aldrig vidste, ikke heller torde hand eller nogen Eenfoldig der tænke eller vide, førend denne Lieutenant det selv for mig bekiendte: Og var dette et mærkeligt Stykke af de Svenske, som vi og siden bedre kunde tænke. Thi som denne Mand, Indvaaner udi Kiøbenhavn, gik saa og jamrede sig, at hand ikke kunde komme ind i Byen, blev det saa bestilt, efter denne Lieutenants Tilbringende, at en Dag bad Commandanten Tiennerne i Varto at gaa ud i den Vang, som ligger til Verner Klau-mands Have under Volden ved Varto, og var saaed med

Havre, at indhænte Foderasie til Heste, da fik denne Mand Leylighed at gaa med som en Tienere at hente Hafrefoer ind i Varto. Der hand kommer derud, lagde hand sig ned i en Dige, som er om denne liden Vang, indtil hand saae Officererne vare af Vartoos Vold, at hand kunde liste sig om Klaumands Have ind ad Byen. Denne Svenske Lieutenant fortalde mig det fem Uger derefter, og svoer hand ved høyeste Eed, at det var et oplagt Træk af Svensken, ellers sagde hand, maatte vi, som var tilstæde, ventet os noget andet af Svensken, fordi de kiendte Manden, og brugte hannem ogsaa for Sprogets Skyld, dog imod hans Villie; hvilket vi nu kand eftertænke og give Magt; thi havde de ikke haft noget derunder, havde de ikke haft fornøden, der at hente Foderasie, og lade det indbære udi Armene, thi her var Heste og Vogne i Varto, som de kunde have brugt, enten til Vartoos Vange eller Byens Vange, og der uden Fare hendt Foderasie: Men strax der Manden var borte, samme Aften kom en stor Mangfoldighed, og end var fra Svenskens Skibe udcommanderede Soldater til Varto, der til med holdte de deres Rytterie færdig: Saa en fornemme indfødt Svensk sagde i Troemaal, at der var denne Nat kommen til Varto over 3000 Soldater, foruden Rytterie, som holdte neder ved Rigens Hofmesters Park, og det alt i den Meening, at de ventede, de da af Byen paa Varto skulle gjøre Udfald, efter denne Mands Beretning, thi de vidste vel, hand blev overhørt, saa vidste de og vel, hand kunde ikke sige andet, end det hand saae for sine Øyen, derfor havde de taget Folket fra Varto, at der var ikke over 100 Soldater, der denne Mand gik bort. Men nu er Guds Raad og underlige Domme at mærke, hvorledes hand, ja han aleene, gjorde dette Fiendens Anslag til Daarlighed, og bevarede vores naadigste Herre med de faa Ryttere og Soldater hand havde. Det hver Retsindige af sine sandfærdige Omstændigheder kiende og Dømme GUD til Ære og Lov. Denne Mand lever endnu, og vidste aldrig, at Fienden vilde bruge slig en Træk med hannem. Jeg troer det og aldrig hand veed det endnu: Men at det er saa skeet og tilgaaet skal ingen billigen kunde

modsigte, men hver som agter Omstændighederne, giver det Magt: Thi den 23. Augusti 1658 gik hand fra Varto, ved den Middel som før er sagt. Den 24. Augusti, som var Bartholomæi Dag, blev han forhørt af Gyldenløve; samme Dag blev betænkt og raadslaget et Udfald paa Varto, hvortil blev Soldater og Ryttere udcommanderet af hver Compagnie den 25. Augusti. Den 26. Augusti om Aftenen fik den Præst, som var forordret Tieneste ved den runde Kirke, Bud, at han tiilig om Morgenen, som var den 27. Aug., skulle være der ude paa Posten tilstæde at raade de udcommanderede til Mindelighed, og bede GUD om Hielp og lyse Herrens Velsignelse over dem: Og da var Hans Majestæt selv i Kredsen med, og der Præsten var noget vidtløftig, bad Majestæten hand vilde gjøre Formaning kort, og gaae til Bønnen og Velsignelsen: Og dette var en Fredags Morgen. Der de Udcommanderede tog ud til Marken, og Majestæten og Gyldenløve var selv med, blev vores Folk vaer, at en Raqvæt eller andet Fyr, som et særdeles Tegn opløy eller afgik, hvilket gjorde vores naadigste Herre Mistanke om Forræderie, strax blev de Udcommanderede kaldet tilbage, som nogle vare uden Porten, og nogle vare inden for, og blev enhver igien dimitteret til sin Post. Dermed strax paa Stand blev randsaget i Uhlfelds Gaard i Løve-Strædet med stor Fliid for Mistanke skyld, om nogen sig der skulle forborget, saasom det lod sig tilsyne, ligesom dette Tegn derfra skulle kommet. Men hvorom alting var, da havde GUD sit synderlige Verk derudi. Thi havde vores paa den Tiid og Dag kommet ud til Varto, om de end havde været 2000 Mand stærk, som de dog ikke var over fem Hundrede, havde Svensken ladet dem gaa ret Passagen ind, og siden havde neppe et Menniske kommen fra dem, de jo enten havde bleven fangen eller dræbt. Thi disse Dage fra den 23. til den 27. Augusti, hvilket jeg særdeles observerede, vare de Svenske saa mangfoldige og stærke, som aldrig tilforn paa denne Sted, og var saa stille og parat, som der ikke var 20 Mand, der lod sig se paa Volden at gaa, eller uden om at ride: Men der den 27. Augusti var forbi, smellede

og bandede, og vare utallige og ilde tilfreds. Og der med samme Nat skildes de ad fra Varto hver paa sin Post, undtagen den sædvanlige Besætning og Rytter-Vagt. Hvad synes dig Menneske om saadant et Verk? Var det ikke GUDs skinbarlige Gierning? O giv GUD Ære, og see, hvad for en ædel Ting det er at forlade sig paa Herren. Saa lægges ofte en Snare, som end de gudfrygtige ikke kan mærke, men Gud bevare sine derfra.

*

Fiendens Meening var denne, kunde hand ikke faa Byen med det gode, vilde hand tvinge den med Hunger, derfor overfaldt hand os paa den Tiid, hand kunde tænke, at Proviant hos Rige og Fattige kunde være udtæret, derfor belagde hand Byen til Lands og Vands, og formeente os all Tilførsel i tolv Uger. Men dog kunde hver Fattig og Rig faa at købe Brød, Øll, Fisk og andre salte Vahre. De Fattige, som intet kunde arbeyde, fik Almisse, og de som kunde arbeyde, blev commanderede at arbeyde for Penge paa Byens Defension. Imidlertid stigede alting op i efterfølgende Priis: Et Pund Brød kostede 2 sk., en Pot got Spise-Øll 1 sk., og det som bedre var 2 sk., men et Pund Smør koste 2 Mark og 4 sk., som siden i Beleyringen blev solt for 10 sk. Pundet, et Pund Flesk 14 sk., men siden 8 sk., 1 Pund salt Kiød 10 sk., men siden 4 sk., 1 Pund tør Fisk 4 sk., en stoer Hollandsk Sild 1 sk Men hvad som fersk var var dyrere. 1 Pund fersk Kiød 20 sk., dog siden 12 sk. og 8 sk. En Lamme-Fierding 14 Mark, et Faar 18 Daler. En Kalve-Fierding 4 Rixdaler. En Snæs Æg 7 Mark, som vi siden fik for 20 sk. En liden salt Torsk 10 sk. En Gaas 15 Mark. En Oxetunge 6 Mark, en Oxefod 20 sk. Et Oxekallun 14 Mark. Et Par smaa Høns 10 Mark. Et Par store Høns 10 Daler. En Feyekost 8 sk. En Favns stakke Brænde 18 Daler. Dog fik vi en Tønne god Danziger Rug for 14 Mark. En Tønne Malt 18 Mark.

Der blev paa den Tiid boden for en Slagter-Ko 100 og nogle Rixdaler, men Eyeren vilde haft meer, saa dyr holdte de deres Vahre, som havde noget at sælge, men

Gud gjorde det saa at i en Hast skeede Forandring, at de beholdt deres Koe, og GUD gav os alligevel Kiød nok.

*

Men GUDs Naade og Miskundhed forsynede os imod all Forhaabning. Da vi i tolv Uger af Fienden havde været indspærret, kom den Hollandske Flode, baade med Folk, Proviant og megen Herlighed her for Kiøbenhavn, og undsætte os med Fetalie, af Sild, Ost og Rug, saa vi kunde købe en Tønne Sild for 9 Slette Daler, et Pund god Ost for 3 Sk. og en Tønne Rug for 14 Mark. Da beviiste Kongen Barmhiertighed mod den fattige Almue og gemeene Folk, som hand vidste, der ikke havde Middel at købe for: Thi hand lod uddele til dennem 600 Tønder Rug, foruden det, som Baads-Folk og Kongelige Tienere fik, og dertil med nogle Læster Sild. Alligevel Hans Majestæt selv var i Betryk, og intet fik af Kronens Indkomster. Dermed gik den Vinter. Først paa det Aar 1659, da begyndte Kiød og Flesk at blive dyrt, da skaffede GUD, at fra Borringholm kom nogle mange Læster Kiød, Smør, Flesk, levenes Qvæg, Faar, Lam og anden god Fetalie. Da kom den Engelske Orlogs-Flode, 40 Skibe stærk i Sundet, de Svenske til Glæde, og os til Forskrækkelse: Nogle af dem lagde sig under Lappen, og nogle under Hveen, hvor de laa gandske stille. Imedens vores og den Hollandske Flode gik ad Øster-Søen, kom her strax 6 Svenske Orlogs Skibe, og lagde sig her for Byen, at hindre os Tilførselen, da blev det dyrt hos os indtil den 3die Juli 1659. Imidlertid kom vores og den Hollandske Flode igien fra Øster-Søen, da rømte de Svenske strax ind i Landskrone Havn: Og vi fik ny Tilførsel«.

*

Efter saaledes at have fortabt sig i historiske Referater, kommer Andreas Matthisøn Hiøring ind paa at fortælle om Svenskerne's Ødelæggelsestrang og ligefrem sindssyge Fremfærd med Opgravning af Lig paa Køge Kirkegaard. Mere interessant er stadigvæk at høre om, hvad han selv har set eller hørt fra Øjenvidner, som er kommet til ham

paa Vartovs Bastioner. Mange af de Stednavne han har med i sin Historie har en speciel Interesse til Forstaaelse af disse Navnes Oprindelse, som ofte lyser klarere ud af den gamle Form:

»Paa Helliggeist Hospital lagde de først Haanden og nedbrød den skønne Ladegaard, hvor der vare fire store Huuse af god Eg, Muur og Tegel opbyggt. Mange Adels-Gaarder skammelig ruineret at der fandtes, det jeg saae, de Huuse paa Herregaarder som de havde ladet staae, og at de af ret idel Svenske Fortred gandske langs ad Huusene tre Rader eller flere Steen havde aftaget, og de andre ladet ligge, paa det at all Snee og Regn skulle indfalde og forderve baade Lofte, Tømmer og Muure.

Valby var en temmelig stor Bye, slet afbrødt, Viirsløf og en god Bye, Hvide-Ofre, en skøn, stor Bye, Røde-Ofre ogsaa Brøndshøye, var endda større, Afved-Ofre var og en stor Bye, Utersløf iligemaade, Vangede ogsaa Boddinge dertil med, Hollænders Bye paa Ladegaards Marker, alle saa slet afbrødt, at der ikke fandtes en Stage paa. Men Gentofte og mange andre som Balderup, Skovlund, Perstrup, Oggerup (Aagerup) og utallige andre, som vi vel siden faar Kundskab om, der ikke kunde være igjen af slige store Byer uden Præstegaarden og nogle smaa Huuse. Ja skal neppe i all Siælland findes nogle faa Byer, der ere jo nogle Gaarde og Huuse afbrødte. At det siintes ligefrem et Forsæt af Svensken, at efterdi de kunde ikke beholde Landet, vilde de, der udi hver Sogn, om ikke i hver Bye skulde være Tegn, at de der haver været. Nu ville vi intet tale om det meget i Skovene er afhugget og af Svensken bortsoldt: Men i nogle hundrede af de beste og største Eger og Træer i Skovene ere, sat Ild paa Roden, og slet brændt igennem op ud ad Toppen, indtil de ere omfaldne. Jeg vil intet tale om hine mange Mennesker, der er jaget fra Næring og Biæring, og ere blevne saa arme, som tilforn vare rige, at de maa tigge om deres Brød. Foruden de utallige de havde skilt ved Livet og Velfærd.

*

Hvor spodsk Svensken var over vore Soldater, Borgere, Studentere och Handverks-Bursse, at de skulde torde see hans gode gamle Soldater under Øyen, og Fienden derover fattede Tryghed, som den der aldeles intet frygtede for vore Folk, og ey ventede sig nogen Besøgelse af dem; der til med havde Fienden saa forgravet og forskandset sig, at dersom Byens Folk vilde forsøge noget mod dem, meente de saaledes dennem at afviise, at de ey skulde lystes ved at komme igien: Saa de meente sig at være nogle rette Gorgouer, som vare beskikkede til at ræde og kyse Folk. Da gjorde GUD det saa, at Vores kommer herud, ret saa modige og lystige som til en Dantz, griber Fienden an i hans beste Fordeel om høy lys Dag, gaar ind i hans Graver og Ræve-Huuler til hannem slider og slaaer omkring sig, ret som nogle Løver, slaar Fienden ned, som de vare nogle Hunde, de skulle slaa paa, driver dem fra deres Stykker, og faaer dem ind i Byen med sig, nogle Hundrede sloge de ihjel, og nogle Hundrede Svenske dreve de fangne ind for sig, som man driver en Flok Gedder, hvoriblant vare mange Høye og Under-Officerer: Da fik Svensken tvende stykker at bide paa, først maatte hand tage mod det hand ikke tænkte: Thi mindst troede hand os til, at vi saa skulle have giæstet hannem, eftersom hand ey tænkte, at nogen af Kiøbenhavn torde see vred til det Sted hand stod paa, men de tvert imod kommer af Staden og gjør hannem vred. Dernest fortrød det hannem, at de Danske ikke kom ud til hannem med Bøsser og Gevehr, som man kommer til gamle Soldater: Men de kom med Morgen-Stierner, brede Øxer, som halvø Maaner, Leer og Skiære-Knive, udrakte paa Stager, ret ligesom til nogle Hunde, ey saa meget at skyde, som at hugge og slaa for Panden, at de Svenske saaledes maatte undgielde deres egen Spot, ligesom en Straf af Gud: Thi de tilforn ey agtede os anderledes end Hunde, nu skulde de selv antastes og medhandles ret som nogle Hunde. For det tredie, da vilde de Svenske (som tilforn holdt andre for Giekke) selv gjøre sig til Aber efter vores Folk i det hand strax derefter lod gjøre sig Øxer, Leer og Morgen-Stierner. Og

var her intet andet at see, end GUDs egen Gierning, der satte Mood i vores Folk, gav dem Lykke, og selv drev Verket for dem, at de, som før syntes at grue for at see en død Mand, skulde da med Frimodighed faa Lyst at dræbe og slagte Fienden for Fode.

De som var med, og kom uskadde ind, kan ikke andet end fortælle GUDs Gierninger i dette Fald; saasom en af vores Udcommanderende, en Capitain som udi Udfaldet gik foran, og en Fyrværker hos hver hans Side, om høy lys Dag, som mig er sagt, med Forundring. Da kom frem fire Svenske Musqveterer i et lidet Gat, og gav Fyr paa Capitainen, og ikke ramte det ringeste af dem, da traadde to af vore Soldater frem, og i en Hast skiød dem alle fire, derefter kom Fyrværkerne frem, gav løs iblant de Svenskes Hob, som da stillede sig i Gevehr, med sine Haand-Granater, hvoraf hver Fyrverker havde sex paa sig: Da Granaterne gik løs, og spillede iblant de Svenske, kom de i saadan en hastig Forskrækkelse og Confusion, at de meere søgte efter at undløbe og bede om Qvarteer, end at væрге sig. Med Forundring kand ingen udsige, hvor ivrig vore Folk angreb og ruinerede de Svenskes Pallisater, som var sat om deres Graver og Kuler, de gjorde sig ikke Umag at hugge dem ned, men med Hænderne rev dem under, og rykte dem ned, at de var ey anderledes for dem at omrive, end det havde været nogle smaa Kiæppe: Hvorover og Svensken blev des snarere overrumplet, thi de meente, de havde sat deres Pallisater end saa faste, at vore Folk skulde vel lade dem staae. Og endnu er, til Forundring over det Sind og Mood, GUD da i Begyndelsen, førend vi fik nogen Succurs, havde givet vore Danske og Nordske Karle til at gaae den stolte Fiende under Øyen. En Nordsk Capitain, ved Navn Peter Norman, gik i forbemeldte Udfald for sin Trop, havendes hos sig 2de Fyrverkere, een ved hver Side, og hver med 6 Haand-Granater. Da de nu havde nedrevet Pallisaterne, og besteget Volden, kom en Svensk Officerer frem, og gjorde Angreb med sit Efterfølge, paa den Danske og hans Parti; da Fyrværkerne saae dette, kaste de løs med

deres Granater, og bragte de Svenske i Confusion, imidlertid blev den Svenske Capitain igiennemboeret af den Danske, som stak ham med sin Partisan, og i det de continuerede med Granaterne paa de Svenske, blev nogle døde, nogle qvæste, og nogle undløb, da den Danske Capitain saae, at hand beholt Val-Pladsen, bad hand Fyrverkeren, at hand skulde plyndre den Svenske Capitain, som laae klæd i en Fløyels Kiortel, eftersom hand havde ingen fleere Granater at kaste, men Soldaterne befalede hand tillige med sig at forfølge Fienden, men Fyrverkeren havde meere Lyst at følge med Troppen og forfølge Fienden, end til at plyndre Capitainen. Og det var merkeligt, at endskiønt vore Folk var ene og havde ingen Succurs, torde angribe Fienden, slaa ham, og havde meere Lyst at forfølge hannem end søge efter Bytte. Men siden der de kunde ikke længer forfølge Fienden, fik endda Fyrverkeren den Fløyels Kiortel af den ihielstukne Svenske Capitain, og førde den med sig her ind i Byen: Saa at baade Capitainen og den ene Fyrverker kom uskad til Kiøbenhavn: Men den Tiid de Svenske fik Succurs, maatte vi retirere os og i Retiraden opholdt den ene Fyrverker sig for længe efter Byttet, hvorfor to Svenske kom over hannem, og gjorde hannem saar, da de Danske som var noget fra hannem, saae dette, gik fire af dem hen og frelste den halv døde Fyrverker fra de Svenskes Hænder, sloge nogle ihiel, tog Byttet fra dem, Fyrverkeren bar de til Kiøbenhavn, hvor hand blev cureret, og kom til sin Helbred.

Udi disse Puncter er intet andet, end at forundre sig over GUDs Gierning.

De, som saae og hørde Svenskens Udgang mod den Pram, som laae neden for Varto, og gjorde dem stor Afbræk paa deres Besætning, kand ikke andet end undre sig over GUDs eget Verk. Den 13. Sept. 1658 lod de Svenske opføre et Batterie paa Vartous Vold, og lagde 10 Stykker derpaa, hvormed de vilde beskyde og splindre Prammen i tusende Stykker, begyndte at skyde paa den den 14. Sept. og continuerede i tre til paa fierde Dag, saa at efter deres Constablers Reigning, er hver Dag af hver Stykke

giort 36 Skud paa Prammen, og endda laae den baade da, og to Uaar derefter til Vern imod dem, uden ringeste Skade i nogen Maade. Om denne Sag findes vidtløftigere skreven i de Trageediske Tractater. Men der var intet at see, uden Guds synderlige Forsyn, at GUD vilde lade Svensken selv maale ind og tage imod den Spot, Skam og Skade, de tænkte at gjøre Hans kongel. Maj. paa den Pram, hand havde ladet udlegge til at bryde dennem med; og at gjøre det godt Folk, den Capitain og Constabler, som var paa denne Pram, at Svensken selv fik ret største Spot og end større Skade paa fornemme Constabler og Folk udaf Prammen. Saa vi, som saae og hørde deres Adgang og Begyndelse i Trusel, Tale og Anfang, hvormed de havde deres Lyst at bryde os fattige Fanger, og vi siden saae og hørde deres Stykker derfra, og hvor svage de blev i deres Tale og, vi, som hørde adskillige Tale og Domme af Svenskens egne Officiers Munde om samme Verk, kunde ikke andet, end undre os over saadan Forandring, der vi end hørde, hvorledes de berømmede den Capitain, som var derpaa, og de Constabler, som betiente Stykkerne. Var det og ikke i høyeste Maader at undre sig over? Svensken havde slige skiønne 10 store Stykker paa fast Land paa Volden, og der omkring bygte med Fasciner og Jord, og Træverk til Batterier, som de kunde staa inden fore, og med hver Skud sigte paa Prammen, hvor dem siintes og hvor de vilde, og Prammen laa slet bar aaben, havde ingen Vern for sig, uden GUDs Beskiermelse, og hvor de ramte paa Prammen, kunde ikke være andet mueligt, end der maatte gaae store Splindre af ved Skuddet, som maatte have giort meere Skade end Kuglerne, og saa mange u-afladelige Skud paa fierde Dag blev giort; hvo skulde efter Fornuften kunde troet, at Folkene paa Prammen, som laa stille for aaben Skud, skulle kunde baret sig ved at regiere Støkkerne, og endda holdt det ud, uden Afladelse mod Svensken, og svarede til hver Skud, ja ofte gav to mod et, saa at mangelen brav Karl maatte paa Vartoes Vold ved Skud af Prammen lukke Øyene. Saa at de Svenske vare glade, de fik Ordre de kunde komme derfra.

Tænk hvor visse de vare paa Prammens hastige og saare Ruin og Undergang: Den første Dag de skulle fyre og skyde af Vartoes Vold paa Prammen, kom Ordre fra Kongen af Sverrig, de skulde ikke fyre før de fra hannem fik Bud, fordi hand selv vilde see sin Lyst, hvor den og de Folk derpaa kunde tumles: Derpaa begyndte de ikke strax tidlig om Morgenen at skyde: Saa det var deres Meening, som de aabenbar sagde ud med Ordene, at Prammen ikke skulde staa for slige deres Stykker to Salver. Ligesom Kongen og de høye Officerer ikke skulde faa at see hvor den blev af, om de skiød for tiilig. Og gik Kongen selv paa de Banker uden for gammel Varto med andre Generals-Personer og Førster, hvor Vartoes Hyrde-Dreng holdt nogle af deres Heste. Hvad tænke vi GUD gav dem for Haanhed, der de saae Prammen saa holde det ud, og endda blev liggende, da de maatte vige.

I got Folk, som da var paa samme Pram, saae GUDs underlige Beskiermelse imod all Menneskelig Forhaabning: Ikke havde Svensken tænkt en Mand af eder skulde faa bleven frelst, det første hand begyndte maaske end ikke nogen af Eminentzie udi Kiøbenhavn, der saae, hvor I blev traacteret, som forstod sig paa, hvad det var saa at ligge for Skud, som et vist Maal for Fienden, havde tænkt enten nogen Mand eller noget af Prammen skulde bleven salveret, forglemmer ikke at tale om hvad GUD gjorde der. Vi som med vore Øyen saae, hvorledes der blev skienket i til eder, havde ikke tænkt, at Fienden paa eder skulde have indlagt sig saadan Spot, og I skulde undkommet med saadan Ære, kongel. Majestæt, som eder og Prammen havde udredet, til største Reputatz. Det er GUD alene, som bør Ære og Tak.

Nu vilde Svensken, der de havde bragt det til Ende med Cronborg, for Alvor gjøre det til Ende med Kiøbenhavn, derfor ankom høye Officerer her til Varto, at besigte Kiøbenhavns Fortification, da de saae, hvorledes de Beleyrede havde bebyggt og forskantzet sig, og de fornåm, at vi var resolveret til Modvern, og havde vores Vold og Udverk i Stand, som vi vilde have den. Da fortrød det de

Svenske, at de ikke havde adlyd Hauserens og Wrangels Raad, og ikke givet Kiøbenhavn saa lang Tiid og Respit at beskanze og bebygge sig; da kunde man af alle Omstændighederne forfare, at de Svenske var resolveret til at sætte Ild paa Byen. Derfor lod Svensken gjøre alle de Kugler gloende, som hand skiød med, og der til med lod gjøre stor Omkostning paa Granater, Fyrmørsere og Fyr-Kugler, som aldrig tilforn meentes at være seet i Danmark, og sparede intet paa Mestere, Kunstnere og Vovehalse, som sig for den Svenske Konge angave, til at bringe Byen i Brand; Thi Svensken ved sit Liv ikke vilde have den Spot, Byen skulde ikke blevet hannem til Deel, enten øde eller afbrendt. Da saae vi ret idel Mirakel af GUD, til at bevare denne Bye fra Ulykke. Det kand ikke nægtes, her skeede jo Skade, men baade vi selv saa, og Fienden skulde have forsvoeret, der disse Kugler i stor Mængde ved Nat og Dag idelig tillige med Granater og Fyrkugler indkastedes, at der skeede større Skade. Og umueligt havde det været andet, dersom GUD ikke selv skinbarlig havde gjort Ilden lædskelig, og disse gloende Kugler uskadelig, uden nogen Effect, der jo havde skeed større Ulykke: At end Svensken selv førde det hen til nogle særdeles Personer, at skulle vide den Konst, at dæmpe og slukke Ild og Brand, eftersom hand saae og fornam sig over samme sin Fyrverpen slet beskæmmet, for hand ikke kunde naae og fornemme sin Villie.

Dagbogsblade

Selv om nogle af disse Notater, som Hiørring har affattet i Dagbogsform og tydeligt nok redigeret færdig i 1660, umiddelbart foran Udgivelsen af »Leierskranz«, gentager noget af det, der allerede er fortalt paa anden Maade, saa er hans Iagttagelse dog saa egenartet og hans Fortællemaade saa fuld af Glød, at dette Uddrag af hans Dagbog bør læses og bevares for Efterverdenen paa mere tilgængelig Maade end hidtil:

Den 11. Aug.: var en Onsdag, blev stukken Ild paa alle Huuse uden Portene undtagen paa Vartov og Klogmands Hauge, og leed vi fattige Folk, som der udi boede, umaadelig stor Skade, ey alleene paa Huus og Bygning, men paa Klæder og Boskab, som vi fik nok reddet fra Ilden, men blev os frarøvet mestendeel. Samme Dag blev Kiøbenhavns Vester-Port tilligen, der Klokken var mellem 5 og 6, Nørre-Port der Klokken var ved 9, og Øster-Port der Klokken var ved 7, tillukt, saa at ingen kunde der udkiøre og age, men Laagerne blev aabnet efter Leylighederne for Vagten og Udfald og Foderasie, saa og for dem, som hendte af de afbrændte Huuse til Palisater, Stormepæle og Batterier: og blev gjort store Broe-Kar til Steene paa Ryller at skyde for Porten og Laagen. Og stod saa alle Portene tillukt, synderligen Øster-Port og Vester-Port, indtil endnu paa denne Dag, som er den 20. Juli 1660. Men der Fienden brød op fra Beleyringen og rømte fra Byen, der Hollænderne kom, blev Nørre-Port de Fattige i Varto til Trøst af Christen-milde høye Øvrighed befalet at aabnes, at de deres Fattigdom fra Fienden kunde indflytte, og blev den først opladt den 3. Nov. 1658. Men der de Fattige var indflyt, blev Nørre-Port igien tillukket, og da blev der af Tømmermændene gjort en smal Gang fra Laagen af Porten, og det andet i Porten opfyldt med Møg, at man af denne Laage kunde komme ud og ind, men da blev Øster-Port aldeeles tillukt. Men den 11. Julii 1660, efter all Mands høye Ønske, blev Nørre-Port rensat, Møget udkørt, det Træverk Tømmermændene tilforn havde gjort, aldeeles nedtagen, og Steen-Karret fra Porten, og en Vindelbroe der uden for færdig, og Porten med hver Mands største Forlængsel aabnet, at hver kunde igien som tilforn, førend den 11. Aug. 1658, med Heste og Vogne indkiøre. Men Øster-Port, Vester-Port og Vand-Porten ved Kongens Hauge staaer endnu tillukt den 20. Julii 1660.

Den 12. Aug.: var Kiøbenhavn først færdig om Morgen tiilig, og gav de første Skud paa Fienden til at give hannem Velkom fra Nørre-Port og Øster-Port, førend Fienden havde løst en Musqvæt, eller kommet for Byen

med sine Stykker. Den Dags Morgen før Dag havde Grev Oxenstiern selv personlig udsat en stærk Vagt paa Vartoes Lofte, over hundrede Mand mod Byen, de bleve redelig ja merkelig viiste ned: Thi der de fra Byen fyrede paa Vartoes Sparrer, Legter og Steene, gjorde Kuglerne dem ikke Skade, de jo passede paa, men Stykker og Splinter af Tømmer og Steene spillede saa iblandt dem, at der gik faae selv ned, men mestendeel døde nedslæbet, at de om anden Dagen lod den Vagt ophøre. Samme Dag blev og den Pram udlagt i Kallebo, som Svensken kallede Svine-truget.

Den 13. Aug.: havde Svensken stillet 6 Stykker mod denne Pram. Samme Dag, o merkeligt, gjorde vores deres første Udfald, som var den første Fredag, efter Svensken var kommen. Da practiserede Svensken de fornemmeste Officerer paa at bestorme Byen, og da kommer de Beleyrede, som havde faa og ringe Soldater, ud, saasom de vilde bestorme Svenskens Leyr. Hvor var da, o Svenske, den Frygt og Skrekken, du med dine vilde indjage dem, som du belagde? De besøgte dig det første, du ankom!

Den 14. aug.: begyndte hver Mand, saavel Rigens-Raad som alle Hoff-Tienere, saa og alle Geistlige og Verdslige, at hielpe til at arbejde paa Volden, Reveliner og Batterier først for Alvor. Samme Dag fik Husern to af Byens Skildvagter uden Øster-Port neden mod Stranden, hvilke hand strax førde til Kongen af Sverrig, til at styrke Kongen i hans Anslag, men GUD gjorde det saa, disse vare gode Danske, og taledede frit ud for Kongen, at Borgerne havde svoret sig til Kongen, og vilde ikke opgive Staden, uden de ved Nød og Blod bleve bortdreven.

Den 15. Aug.:, som var en Søndag blev aflagt Orgelverkens Klang, saa og at Klokkerne maatte hverken ringe eller slaae, saa længe Svensken laae her uden Byen, indtil den 31. Octobr. 1658, da Svensken rømte, og Hollænderne vare ankomne, da begyndte Klokkerne at slaae og ringe (Samme Dag blev det bestemt, at Sognepræsterne skulde blive ved deres Kirker, men Kapelanerne og de andre Præster fik hver sin Post paa Volden, hvor de skulde holde deres

Gudstjenester om Søndagen og Fredagen og de øvrige Dage »gøre Bøn«, fordi Borgerne enten skulde være paa Volden Dag og Nat eller ogsaa staa i Reserve ved Raadhuset, og dette stod altsaa paa, til Hollænderne ankom elleve Uger senere).

Den 16. Aug.: var Borgmesterne her i Byen Kongens Gæst. Da blev betænkt et Huus til de Quæste, som nu kaldes Quæst-Huuset.

Den 17. Aug.: gav Kongen af Sverrig fuldkommen Ordre til at angribe Cronborg med Magt.

Den 18. Aug.: tog vores egne Folk Spiret ned af Vester-Port, at, efterdi Svensken beskiød det saa ivrig, Splinter og Steene skulde ikke gøre vores Folk Skade ved Batterierne, efterdi denne Post er sat ret lige udi en Rundeel, hvor Stykker og Skud skulde bruges.

Samme Dag kom de ud med en Pram, som var takt med Skever-Steen, og lagde neden for Varto: Der den kom ud, havde Svensken Vidunder nok, at Huuse kunde sejle paa Vandet, og en Part af Svensken holdt det som et Mirakel, synderlig af de Tydske, som tilforn ikke havde seet saadant. Denne Pram kaldte de den stumpe Hund.

Den 19. Aug.: Eftersom man bar stor Frygt for Forrædere, maatte Rodmesterne denne Dag begynde at omgaae, og lade hver Mand sige fra sig, hvad Folk hand havde til Huuse, og regne hvad for Folk der var i Byen.

Den 20. Aug.: havde de Beleyrede alt Reveliner færdig uden for Portene, og nu begyndte om dem at sætte Palisater. Den Dag begyndte de at give Løsen tre Skud om Morgen, hvilket de siden continuerede.

Den 21. Aug.: begyndte Svensken at skyde med gloende Kugler og andre Kugler mest paa 12 og 24 Pund, dog nogle mindre.

Den 23. Aug.: fik Amager-Bønder Bud fra Hofe, at de udi Kjøbenhavn skulde flytte med alt det, de havde, at de kunde have det sikker for Fienden, og bød Kongl. May. dem selv Huus-Rum til, til deres Qvæg og Foder paa Christianshavn. Men de undslaaer sig og vilde ikke flytte fra Landet (derefter beklager han sig over, at han og de an-

dre, der boede uden for Portene, straks de fik Befaling fra Kongen flyttede fra deres Huse og lod dem afbrænde, og de fik da ikke tilbudt noget Sted at være, men »maatte endda løbe Huusvild«).

Den 23. Aug.: gav GUD Lykke til et ønskeligt Udfald af Vester-Port, som var en Mandag, da blev sex Stykker med Keyser Ferdinandi Vaaben, Svensken fratagen, og i vores Tøyuus indført, og baade høye og nedrige Officerer blev fangen, da blev den øverste Lieutenant Keller fangen, som med Hausern først kom ind ad Vartoos Port, og tog os, som der var udi Arrest, hand blev her siddet fangen langt efter, indtil vi alle fra Varto vare her inde fri og frelste. Da blev mangan statelig Kiøllert og Kior-tel, af Fløyel og foret med floss soldt af vore Soldater, fra Svenskens Krop afdragen.

Den 24. Aug.: blev sat Ild paa Wrangels Jagt, om Natte-tide, da sov Svensken, og vores Joller og Baade kom ind med stor Bytte, og fik otte Stykker i Land, reddet af Svenskens.

Den 28. Aug.: var Svensken ret paa det Høyeste, som hand endelig vilde have Byen i Brand med hans Granater og gloende Kugler. Da kom der en gloende Kugle ind i vor Frue-Kirke. Og som Svensken var paa det heftigste, ret som hand vilde endelig styre sin Lyst paa Ild og Brand, faldt saadan hastig overflødig uformodentlig Skyl-Regn, at hand midt i Verket maatte afstaae alt sit Verk og skjule sig for Regnen.

Den 29. Aug.: løber hver, som havde Havre, Høe og Halm paa Lofterne, at flytte det, for de mange gloende Kugler Svensken kaste ind.

Den 30. Aug.: skeede et Udfald til Ravnsborg, da fik vores Skade, da sagde de Svenske, som fra Varto havde secun-deret deres Brødre ved Ravnsborg, at vores Folk var drukken, at de ikke kunde passe deres Lunte paa, ellers havde de nok gaaet fort.

Den 1. September.: begyndte Svensken at lave paa Batte-rier til hans Stykker paa Vartoos Volde.

Den 2. Sept.: blev skreven og angivet hvad hver, som

var i Kiøbenhavn, havde til Livs-Middel. Og da angaaes med Cronborg paa selsom Maneer.

Den 4. Sept.: hidindtil havde Klomands Hauge været holden, men Svensken gik idelig derudi, hentede deraf adskillige Frugt: Men nu paa denne Dag, stak vores Folk fra Byen Ild udi i den, at den opbrændte.

Den 6. Sept. den Dag blev sagt for os, som vare i Varto, at Wrangel skulde lønlig være udi Commandantens Kammer paa Cronborg, er det saa eller ey, er aabenbare af Processen, som blev dreven mod Commandanten, som var en Tydsk Mand.

Den 8. Sept. begyndte vores Folk at arbejde paa Bomme, som skulde lægges i Stranden. Denne Dags Nat havde Svensken en heel Hob Baade udrustede, som skulde forsøge en Entring med Prammen ved Varto, da gik de alle paa hverandre paa de Pæle, som staaer udi Stranden paa Reflen ved Indgangen ..... Siden forsøgte de ingen Entring mod Prammen.

Den 9. Sept.: blev store Bomme lagt over Vandet i Kallebo, fra Kongens Bryggers og over til Amager-Land.

Den 12. Sept.: løsnede Svensken alle sine Stykker af sine Skibe her uden for Kiøbenhavn, til Triumph at hand havde faaet Cronborg, og det var en Søndag imellem 8 og 9, som Prædikens Tid skulde være: Da fik vi først at vide, det vi tilforn ikke troede, at Svensken havde faaet Cronborg.

Den 13. Sept.: kom grove Stykker fra Cronborg, som blev lagt i Vartoes Vold, til at presse Prammen, som laae der udenfor, og moxen hver Dag gjorde dem Skade.

(*Den 14., 15. og 16.* fyrer de saa hver Dag paa Prammen, men mister 13 af deres Konstabler og Skytter, saa at da Prammen)

Den 17. Sept.: eskede Svensken igien, saasom hand og de andre Dage var først færdig at hilse dem, da svarede de hannem ikkun med Svensk Løsen to skud. Og siden Natten derefter toge de de andre grove Stykker bort, dem førte de til Vester-Port og brugte dem der.

Den 19. Sept.: begyndte vores naadigste Konge, at bruge Fyrmørsere paa Volden meere end tilforn. Da kom Klage

blandt Guarnisonen i Vartov, at som tre Constabler sad en Aftenstund, og legte Kort i en Hytte, og de havde to Quinder hos dem, faldt en Granat i Hytten, og dræbte alle tre Constabler, og slog Armen fra den eene, og Laaret synder paa den anden Quinde.

Den 21. Sept.: kom to synderlige store Fyrmørsere fra Cronborg, den ene kaldte de den Brandenburgiske Løve, den anden var langt større. Og havde de til den største sex store Fyr-Kugler, med stor Kunst og Omkostning, som troværdige Svenske berettede, med dem meente de endelig at skulle stikke Byen i Brand.

Den 22. Sept. begyndte Svensken med de to største Fyrmørsere at sprude og fyre, men den ene Kugle hand kaste af den største, som hand meente den skulde binde alt Læsset, faldt i en Møding uden Vester-Port i Dronningens Have. Der de saae det, vilde de reise den anden gang høyre, at kaste paa det Kongl. Huus, den var reyst saa høyt, den gik i Stranden. Der de vilde kaste den tredie Kugle eller Granat, slog den deres største Fyrmørsersynder, og gjorde dem selv stor Skade, hvoraf mange kom ilde brændt til Vartov. Da maatte vi høre, de sagde derover, at de udi Byen kunde trolde.

Fra den 28. Sept.: udi fiorten Dage holdte Svensken gruelig ved med Skyden, og Granater, da talde jeg hver Dag føres fra Vartov ti Læs Kugler, saa at regne paa hver Dag, om nogen Dag mindre, saa blev nu andre Dage fleere, ja nogen Dage femten Læs hen til Vester-Port. Jeg spurde Constablen, som dem havde i Antvort, om de brugte saa mange Læs Kugler hver Dag, svarede hand, det var lidet, der kom alt fleere hver Dag, end der blev hendt fra Vartov. Da maa vi tænke, hvad for stykke Kugler de udi Byen indskiød, og undre, at saa mange gjorde ikke meere Skade. Jeg vil beviise, at en troeværdig Mand paa Nørregade optog af sin Ved-Hammer paa eengang 84 Kugler, som Svensken derudi havde indskudt. Hvad maa vi da tænke andensheds er kommen: thi som vi formerkte af Svenskens Constabler, havde de uden for Vester-Port 27 grove Stykker

paa 12 og 24 Pund, de skiøde idelig med, foruden mange paa 6 Pund og ringere.

Den 1. October: gjorde vores et Udfald, og det et merkeligt Udfald, om Morgenen, som var en Fredag, der Solen var opgangen: Og var ingen Udfald, som saa betog Svensken sit Mod, som dette: Thi som Svenskens Rytterie havde sig beholden det Gat, som Rakkeren brugte til Udkørsel (altsaa af Møg) hvor igiennem de eengang var kommen paa vores Udfald og dem repousseret: Da havde vores Constabler paa Volden dirigeret de groveste Stykker, nogle med heele Kugler, nogle med Stang-Kugler, og nogle med smaa et Pund Pose-Kugler, hen ad samme Gat: Der nu vores Udfald var indfalden i deres Løbe-Graver og Volde, kommer Svenskens Rytterie saa heel-Øret frem: at vilde klemt vores Udfald, da spillede Stykkerne saa iblant dem, at de med Klage iblant dem jamrede sig, hvor disse Ryttere fløye fra Hestene, Hestene skudte, og mange som blev nedtraadne, og laae langs hen i Marken, at Bønderne, som komme den Dag med Commis til Varto, sagde, de nep kunde komme frem for døde Mennesker og Heste, som laae paa Vejen. Bekiendelsen var af Svensken, at de mistede 500 Ryttere.

Da blev holden Krigs-Ret over dem, som vendte tilbage, og torde ikke ind ad Rakker Gat, for de store blaa Hunde paa Volden (Kanonerne), at der kom mange Officerer i Arrest, dog siden igien entledigt. Da kommer de Svenske til Varto, og udtog de fattiges Liig-Kister, til at begrave deres Officerer udi, som da blev skudt, hvilket de ikke tilforn havde gjort.

Den 3. Oct.: gik et Skib, som hørte Wrangel til, og var udskikket med 200 Bønder, Siællands Soldater, at skulle til Stokholm, under Wrangels Tienere Danifer, som siden blev en Ritmester for vores Folk, her ind for Kiøbenhavn, og blev Kongen til Deel. Skibet hede Johannes.

Den 4. Oct.: gjorde vores et lidet Udfald. Da begyndte Svensken at tale langt bedre om vores Soldater, end nogensinde tilforn, og sagde: De vare ikke Mennesker, og

meget taledede om nogle klædde i sorte Klæder, de vidste ikke enten de vare Studenter, Borger eller Burs.

Den 8. Oct.: listede Svensken sig hen ad Amager, og Kongen selv fulgte med, saa og Wrangel personlig: Da kom en stor Hob Udcommanderede til Varto, som i Reserva at gaa ind i Byen, naar de Svenske paa Amager havde aabnet dem Passet; saa visse vare de derpaa.

Den 9. Oct.: det første Svensken kom paa Amager, stak vores Folk den næste By uden for Christianshavn an, som kaldes Syndby, at Fienden skulde ikke der have sin Værelse saa nær ved Byen. Dermed gav Gyldenløve sig ud med nogle Ryttere, og fulde hannem Kongens Enspender, saa og nogle Hofbetientere, Studenter, som havde Hest og andre Volontaire, som ikke kunde regnes Martialisk, og gik de med saadan Furie og Lyst paa Fienden, at hand maatte tage Flugten, og salvre sig ud paa sine Skibe med stor Livs-Fare. Men der de Svenske skulde flye, satte de Ild paa all Landet, og opbrændte alle Huuse, uden en Gaard i Hollænder-Byen, som stod midt iblant de andre, at Ild og Røg, Veyr og Vind havde omsvøbet den, at den ikke kunde sees. Af en Svenske, som var med, blev mig troeligen saa fortalt: At Svensken var 3 tusind Mand sterk, og Kongen og Wrangel skulde været om Natten imellem Fredag og Løverdag udi en af de neste Byer for Christianshavn. Da skulde en Officerer være overgaaen til Christianshavns Port, hvilket blev strax givet Kongen og Wrangel tilkiende. Og da som hand var borte, og de seer derpaa, kom et temmelig Partie af Byens Folk ud, og gik lige paa Svensken, tænkte Kongen og Wrangel, at de efter den Øverløberes Kundskab havde af Byen dirigeret det Verk paa Fienden, at de efter Øverløberens Beretning skulde vidst, hvor sterk Svensken var der paa Landet, og derefter kommen langt stærker af Byen, derover geraadede Svensken i Confusion, at hand meere tænkte paa Flugten, at komme der fra Landet, end at holde en Fegtning, hvorfor den Trefning, som Svensken holt, blev sagt, var ikke andet end at opholde vores, de skulde ikke komme Svensken tilforn, og hindre, at de

Studenterne rykker ud fra Lønporten ved Vesterport i det store Udfald
23. August 1658. Malet af Kr. Zahrtmann, 1888. Maleriet hænger i
Hirschprungs Samling.

Mactis Ghibernica urula, & advena gentis
 Scythae, hyperborea caele manere Jovis,
 SCHACKSDI, hæc nunc exterruit iugue subitus
 Nervum, & referre comitas magna Ducum.

Der tyfke Ghibernolt, der vord der Daterländer,
 Der vderge ad der aad, der Ghibere Jovis
 Schack zeigt quva vris gevicht hi vnd die heloo.
 Et sich an loben, ab bereste sind abgethan.

Non utitur armorum
 in loco belii ratio
 L. H. E. quæst
 P. H. C. L. L. L.

G. van Mander sculp.

J. Falck sculp.

Forsvarets Generalissimus, Feltherren Hans Schack, blev udnævnt til Rigets Marsk, da Krigen var forbi. Han blev malet af den berømte Kunstner Karel van Mander. Billedet er her gengivet efter et samtidigt Stik.

skulde ikke komme til Skibene, men der de som treffede, blev afslagen, kom Svensken som aldeles forstyrret ud paa Baade og smaae Fartøye til Skibene, hver saae sig om hvo først kunde slippe, saa at end Kongen selv derover var i Livs-Fare. Og beklagede Svensken selv, de der paa Landet skulde miste 800 Mand. Dette blev sagt for vist og er troeligt nok: Thi uden Aarsag havde Kongen selv, og saadan en Feldt-Herre som Wrangel var, ikke taget en skammelig Flugt. Den 6. Oct. blev Amager brændt, men den 10. Oct. gik Gyldenløv ud paa Svensken: Da gik det Tog an.

Den 11. Oct.: satte Kongen i Sverrig sig i Land fra sine Skibe, som fra Amager gik til Hveen, og vilde til Cronborg, da kommer en af hans egne Galliother og løber hannem om, at hand med Livs-Fare kom til Land. Da blev sagt, han var saa melancholisk, at hand sagde sig allerulyksaligst, der all Lykke var viget fra, siden hand kom for Kiøbenhavn.

Den 13. Oct.: kom en Overløber fra Kiøbenhavn til Svensken, som var en, som Svensken med Villie havde ladet løbe fra sig ind ad Byen. Den samme forkyndede, hvorledes Kiøbenhavn fik hemmelig Tilførsel allevegne fra, og de snart ventede Hollænderne. Derfor bliver Svenskens Moed og Sind til intet andet, end med Ild og Brand at gjøre dem Skade i Byen, sparer ingen Umag ved Nat og ved Dag, lader langt meere gloende Kugler flyve, end nogensinde tilforn. Vores Folk derimod sparer intet, men skiaenker fuld op, at Svensken undrede, hvor de fik saa meget Krudt og Lod, som de skiød bort. Og holdte Svensken det saa ud fra den 12. October, han kom fra Amager, indtil sidst i October.

Den 20. Oct.: tog en Kugle fra Byen Hovedet af en Polak, som stod Skildvagt i Vartoes Kaal-Hauge, og samme Hoved quæste en Svensk Lieutenant, at hand noget derefter døde, og samme Kugle gik igiennem Muuren paa Vartoes Kirke, og som den trillede ad Gulvet langs ned imellem de Fattiges Senge, kom en Svensk Constabel og satte sin Fod imod den, og slog den samme Kugle Foden over,

at den hengde ved: O hvor skraalede denne Constabel.
Den 24. Oct.: kom visse Tidender iblandt de Svenske, at
Hollænderne vare i vente.
Den 25. Oct.: nu er Svensken kied af at skyde.

Det var jo Københavnerne, der stod paa Volden, lad os ikke glemme det. Vel var det Alvor, men Tid til at finde de muntre Sider af Sagen blev der dog ind imellem. Da de svenske Anlæg var kommet ind paa nært Hold, og Faren var overhængende, søgte man at mildne Situationen ved at give Fjendens Løbegrave og Skanser smaa karakteriserende Øgenavne. Man kaldte dem: Glarøjnene, Posekiggeren, Velbetænkt, Naalemagerens Hul, Det skarpe Hjørne, For tidlig, Lusen i Skindpelsen, Ødelæggeren og Næsvis.

Det er de Navne, der er blevet bevaret til Underretning for Eftertiden. Rimeligvis har der været flere.

Hollænderne kommer til Hjælp

Slaget i Øresund

De danske Udsendinge, som straks efter Krigsudbruddet og Københavns Indeslutning var draget til Holland for at bede om Hjælp, havde røgtet deres Hverv vel. Hollænderne var med det samme gaaet i Gang med at stable en Undsætningsflaade paa Benene saa hurtigt det lod sig gøre, og med de rige Amsterdam-Købmænds Hjælp lykkedes det i Løbet af et Par Maaneder at samle 35 Krigsskibe samt en Del Transportskibe og Smaaskibe, der blev ladet med Forsyninger af enhver Art til den indesluttede Hovedstad. Denne Flaade blev til Hollændernes store Misfornøjelse stillet under Kommando af Jacob Wassenaer, Herre af Obdam. Han var højt estimeret i Holland, men da han væsentligst havde fejret sine Triumfer som Kavalleriofficerer, tvivlede man stærkt paa, at han ogsaa havde Evner til at lede en saa vanskelig Flaadeoperation som denne paa betryggende Maade. Det skulde jo snart vise sig, at denne Frygt var ganske ubegrundet; men Obdam havde ogsaa tre af Hollands bedste Søofficerer ved sin Side: de to Viceadmiraler Wittte Cornelius de Witte og Peter Flores, der begge forlængst havde vundet Ry som Søhelte, og Egbert Kortenaer, der fungerede som Næstkommanderende paa Obdams eget Skib. Kortenaer havde tjent sig op fra simpel Matros, havde været Kaptajn paa den gamle Admiral Tromps Flagskib (vel nok den største Søhelt Holland har haft) og i det Slag, hvor Tromp faldt, havde Kortenaer overtaget Kommandoen efter ham og ført Slaget til Ende i hans Navn.

Omkring Midten af Oktober 1658 var Forberedelserne

til Ende, og den hollandske Flaade gik under Sejl med Kurs mod Danmark. Den 23. Oktbr. bragte sveddryppende svenske Kystvagter Carl Gustav, der opholdt sig paa Kronborg, Besked om, at en stor hollandsk Flaade var ankret op ud for Gilleleje. Det foruroligede Kongen en hel Del, men selv om den hollandske Flaade blev liggende paa samme Sted i hele seks Dage paa Grund af Modvind, gjordes der fra svensk Side ingen Anstalter til at angribe den, sikkert fordi Carl Gustav endnu ikke var klar over, om det var København, Hollænderne var paa Vej imod, eller om denne Flaade var, om ikke ligefrem sendt til Hjælp for ham selv, saa dog uden krigeriske Hensigter mod ham. En medvirkende Grund til Svenskernes Tøven har dog sikkert ogsaa Rigsadmiral Wrangels Holdning været. Han ville paa ingen Maade gaa med til at opsøge Hollænderne, men foretrak at blive liggende med den svenske Flaade, der i Huj og Hast var blevet tilkaldt, i det snævre Løb mellem Helsingør og Helsingborg, hvor han mente at kunne spærre Hollænderne Vejen effektivt ved Hjælp af Kronborg og Helsingborg Fæstning.

Imens Obdam laa underdrejet ved Gilleleje, fik han det ene Brev efter det andet fra Frederik d. III, der hele Tiden beklager den Modvind, der hindrer Hollænderne i at gaa under Sejl, og Gang paa Gang understreger, hvor vigtig den hollandske Hjælp er for Rigets Eksistens. Den 28. Okt., Dagen før Slaget, skriver Kongen, at han har modtaget Generalstaternes Brev, om at den hollandske Flaade, saa snart den har naaet Danmarks Kyster, skal lyde hans Ordre, og i Kraft af denne nye Myndighed skriver han, at han, da den svenske Flaade spærrer Sundet, ingen anden Udvej ser, end at Obdam »fatter en tapper Resolution og angriber ved først favorable Vind«. Den næste Morgen, samme Dag som Slaget staar, sender Obdam et beroligende Brev til den nervøse Monark, hvori han siger, at hans Folk er »optændt af stor Courage« og at de, saa snart Vinden bliver nordlig, skal sætte Sagen i Gang »i Guds Navn for Kongens retfærdige Sag og i hele Kristenhedens almindelige Interesse i det Haab, at Gud vil

velsigne vore Vaaben«. Han slutter med at fortælle, at man siger »Svenskerne i Aftes har anbragt nogle Kanoner ved Kongens Mølle aabenbart for nu til Morgen at byde os Goddag med, hvad vi skal tage os godt af«.

Samme Morgen, altsaa d. 29. Oktober (efter gammel Tidsregning, efter vor maa det blive d. 8. November) sprang Vinden om i Nord, og den hollandske Flaade gik under Sejl og stævnedede i Slagorden ned mod Kronborg. Det var en vovelig Beslutning at tage for Hollænderne. I det smalle Sund mellem Kronborgs og Helsingborgs Kanoner laa den svenske Flaade parat, og den var ikke saa lidt større end den hollandske. Hollænderne raadede over 35 Krigsskibe med 1284 Kanoner, mens Svenskerne havde 45 Skibe med 1838 Kanoner, saadan at de raadede over 4 Eskadrer paa 10—13 Skibe, mens Hollænderne kun havde tre Eskadrer af samme Størrelse — dertil kom saa de to Fæstninger, hvis Spærreild Hollænderne ogsaa skulde passere. Wassernaer-Obdam førte selv Corps de Bataille og ledede fra sit Admiralskib Slaget, siddende i en Lænestol indpakket i Skind og Tæpper, plaget af den Gigt, der med jævne Mellemrum hjemsøgte ham og gjorde ham næsten til Invalid. Avantgarden førtes af de Witt og Arrieregarden af Peter Flores.

Den svenske Flaade var gaaet til Ankers ud for Helsingør, da den hollandske Flaade nærmede sig og havde efterladt en lille Eskadre ved Hveen under Kommando af Viceadmiral Gustav Wrangel, en Slægtning til Rigsadmiral Carl Gustav Wrangel der stod i Spidsen for Flaaden og kommanderede den første Eskadre — de to øvrige kommanderedes af Clas Bjelkenstjerne og Henrik Gerdtson, en Hollænder, der var gaaet i svensk Tjeneste, og der blevet adlet under Navnet Sjøhjem; det har jo nok været med noget blandede Følelser Gerdtson har forbedret sig til dette Slag, hvor han skulde kæmpe mod sine egne Landsmænd — det var ganske vist ikke usædvanligt, at den Tids Krigsmænd gik i fremmed Sold og derved oplevede at komme til at staa overfor Landsmænd, der var i den anden krigsførende Magts Sold, men dette drejede

sig om en national, hollandsk Flaade, og Gertdsons Tilstedeværelse paa svensk Side kunne i dette Tilfælde godt komme til at smage lidt af Forræderi mod Holland — naa, han ses nu heller ikke at have spillet nogen væsentlig Rolle i Kampen, saa han har aabenbart foretrukket at holde sig i Baggrunden. Den svenske Flaade var som sagt den hollandske ikke saa lidt overlegen, og den lille danske Flaadeafdeling paa ni Skibe, som det var lykkedes Henrik Bjelke at slippe ud fra København med, da den svenske Flaade forsvandt for at afgaa til Kronborg, havde ikke haft Mulighed for at slutte sig til Obdam, mens han laa ved Gilleleje, fordi den svenske Flaade spærrede Vejen, og nu, hvor den kunne have gjort Nytte ved at angribe Svenskerne i Ryggen, maatte den blive liggende ved Hveen paa Grund af Modvind, og den blev vel ogsaa i nogen Grad holdt i Skak af den Eskadre, Wrangel havde ladet ankre op ved Hveen.

De Witt naaede med Avantgarden ud for Kronborg Kl. 8 om Morgenen. Han holdt sig midt i Sundet for saa vidt muligt at holde sig fri af Batterierne i Land. Lige i hans Køl vand fulgte Resten af den hollandske Flaade. Carl Gustav, der sammen med sin Dronning og sit Hof iagttog dette storslaaede Skuespil fra Kronborgs Vinduer, var stærkt i Tvivl om Meningen med hele denne Opmarch, fordi han stadig ikke havde modtaget nogen formel Krigserklæring fra Holland, og han gav derfor Ordre til at hilse den hollandske Flaade med det sædvanlige Løsen, to Skud med løst Krudt. Men da denne Hilsen ikke blev besvaret, var han klar over, at dette var Alvor, og at Flaaden var paa Vej for at undsætte København, og han affyrede egenhændig fra Kronborgs Bastion det første skarpe Skud, og et Øjeblik efter tordnede Landbatterierne fra begge Kyster mod hollænderne, der dog ikke led nogen nævneværdig Skade ved dette Bombardement og ufortrødent fortsatte Sejlsadsen.

Den svenske Flaade gik nu under Sejl og snart efter var de to Flaader i Kamp. Paa Grund af den snævre Plads, opløstes Slagordenen meget hurtigt, og Flaaderne opdelt

i smaa kæmpende Grupper, hvor hver maatte klare sig, saa godt han kunde. De Witt gik med det samme løs paa Rigsadmiral Wrangels Skib »Victoria,« men han fik ikke Støtte nok af sine egne Skibe, da en del af hans Eskadre kom i Kollision udfør Kronborg, og snart var hans eget Skib »Brederode« omringet af 4 svenske Skibe under Bjelkenstjerne. Det blev fuldstændig sønderskudt, gik paa Grund ved Espergærde og entret af Svenskerne. De Witt og den lille Haandfuld Mænd, han havde tilbage, forsvarede deres synkende Skib med hensynsløs Vildskab mod de entrende Svenskere, og Admiralen stod til sidst balancerende paa Stumperne af sine bortskudte Ben og sloges, indtil han blev overmandet og døende ført i Land, imens hans Skib sank. Ogsaa Peter Flores paa »Josua« var haardt trængt; to Gange entrede Svenskerne Skibet, og skønt baade han selv og hans Kaptajn faldt, lykkedes det alligevel Besætningen at afslaa Angrebene.

Obdam og Wrangel kæmpede længe og haardnakket mod hinanden, Skib mod Skib, indtil Wrangel med sit Skib »Victoria« maatte trække sig ud af Kampen og søge ind til Helsingør. Men i Mellemtiden var der kommet adskillige hollandske og svenske Skibe til og det synes, som om Hovedslaget kom til at staa om Obdams stærkt beskadigede Skib »de Eeendragt«. Han fortæller selv, at hans Ror var blevet skudt i Stykker, og at to svenske Skibe lagde sig paa Siden af ham, mens passerende Skibe stadig gav ham det glatte lag. Navnlig Skibet »Morgenstjernen,« der laa for Boven af ham, gjorde stor Skade ombord paa »de Eeendragt« ved at smide Haandgranater over paa Dækket — samtidig skød en svensk Viceadmiral 15-16 Kanonskud og en Mængde Musketskud igennem Kahytterne agter. To Kaptajner med deres Baade, Aert van Nes og Jan de Liefde, hjalp Obdam saa godt de kunde, og tilsidst blev »Morgenstjernen« da endeligt erobret, men umiddelbart efter var Kaptajn de Liefde saa uheldig at komme til at sejle Erobringen i Sænk. Han fik dog reddet 40 svenske Fanger og den hollandske Prisebesætning over paa sit Skib via Bovsrydet — en Scene der forøvrigt er

gengivet paa flere af den hollandske Maler van der Veldes Malerier. De fleste af de hollandske Skibe lod sig efterhaanden af Vinden føre videre mod København forbi Obdam, der giver et Rids af hele Situationen med disse ord:

»Vi var Mutters alene blandt Fjendens største Skibe, hvor vi vel laa i to Timer, en Tid for Anker af Frygt for at støde paa Grund, en Tid drivende med vor Løjtnant og nogle af vore Folk paa Prisen »Morgenstjernen,« Halvdelen af vore Folk døde og kvæstede, Brand i Boven og Konstabelkammeret, vores Vant alle overskudte, saavel som Halse, Braser og Boliner og Skøder, vore Sejl i Laser og 5-6 Fod Vand i Skibet, saa at vore nederste Porte ikke laa tre Fingerbredder over Vandet, og mest fordi Skibet begyndte at hælde. Imidlertid kom den ene efter den anden op mod os og gav os Laget; vi delte ogsaa saa rigeligt ud som muligt. De havde kunnet lægge os ved Siden med 6-7 Skibe paa een Gang, dog Gud indgav dem ikke den Tanke. Tilsidst lod de os ligge og laverede igen til Kronborg.«

Den gigtsvage Admiral, der under det hele sad i sin Lænestol agterude, indhyllet i sine Tæpper og Skind og ledede Slaget besindigt og roligt, har altsaa virkelig været i Knibe, og det var ikke saa lidt af et Held, at han slap fra det, for hvis Admiralskibet var bukket under, er der næppe nogen Tvivl om, at Svenskerne kunde have indhentet og ødelagt Proviantflaaden, der under alt dette lige saa stille var listet ned gennem Sundet til København. Hvorfor den Eskadre, som Wrangel havde ladet ligge ved Hveen, ikke rørte en Finger for at stoppe Transportskibene er noget af en Gaade, for den var ikke paa noget Tidspunkt impliceret i Søslaget og skulde derfor have haft Tid og Lejlighed nok til, paa Trods af Bjelkes lille Flaadeafdeling som den var langt overlegen, at standse og erobre Forsyningsskibene. Et Fingerpeg om Grunden til denne Uvirksomhed har man maaske i, at Gustav Wrangel, Rigsadmiral Wrangels Slægtning, der kommanderede denne Eskadre, senere blev stillet for en Krigsret, anklaget for Fejghed. Hele Kampen

varede omkring 5 Timer, og foruden Admiralskibene, som Svenskerne hovedsageligt gav sig i Kast med, var selvfølgelig mange andre af de hollandske Skibe i Kamp — ialt var Hollændernes Tab, foruden de to Admiraler de Witt og Flores samt adskillige andre Officerer, ca. 200 faldne og ca. 400 saarede. Mange af de saarede døde dog senere af deres Saar i København — et Ligvers i Museet i Gouda fortæller f. Eks. om:

*»Den tappre Søkaptajn Verveen
stolt stridende og kvæst for Hveen
død af sit Saar i Koppenhaven
og hæderlig stedt der til Graven.«*

Men selv om mange var i Kamp og mange udmærkede sig, var der dog adskillige af de hollandske Kaptajner, der aabenbart ikke var slet saa ivrige efter at kæmpe, og Obdam klagede i kraftige Vendinger over, at mange ikke havde gjort deres Pligt i Slaget, og da man ankom til København, blev der afholdt Forhør over flere Skibskaptajner, bl. a. Chefen for Skibet »Alkmaar«, Jan de Groot, der maatte svare blankt Nej paa det obligatoriske Spørgsmaal, om han havde lagt nogen Fjende paa Siden eller været lagt paa Siden af en Fjende. Han maatte indrømme, at det var første Gang han var ude som Kaptajn, og at han ikke »vidste noget om de Deele.« Hans Løjtnant havde været saa snedig at sige til ham: »Kaptajn! Mit Embede er for neden og Deres for oven!« hvorefter han var forsvundet nedenunder og var blevet under Dæk. De to Styrmande paa Skibet havde heller aldrig været i Kamp før og undskyldte sig med, at de ikke vidste, hvordan man skulde bære sig ad i en saadan Situation »og troede ikke, at de havde med Slaget at gjøre.« Obdam havde altsaa ikke helt Uret i sin Vrede, men det vakte stor Harme i Holland, at han havde begaaet den Fejl ikke at nævne de skyldige ved Navn, og da der var mange, der vitterlig havde vist stor Tapperhed, var Stemningen ikke blid mod ham hjemme i Holland i den første Tid efter Slaget. Mange af hans

Kaptajner protesterede ogsaa over denne, som det kunde synes, generelle Beskyldning og der findes i Biblioteket i Haag en Pjece med den pompøse Titel: »De Quakers Mondstopper« (»Sladrernes Mundstopper«). Den er udgivet i Kjøbenhavn den 5. Februar 1659 og i den godtgør Kaptajn Coulerly med mange Vidner, at han har vist megen Tapperhed under Slaget og havde haft 75 Skud i Skibet, hvoraf 26 under Vandlinjen, haft 13 døde og 30 kvæstede, og med megen Harme klager han over, at det er blevet sagt i Holland, at Kaptajn Coulerly var set staaende i Kjøbenhavn under Galgen med Strikken om Halsen, fordi han ikke vilde kæmpe. Men alt glattede sig ud efterhaanden, Bitterheden blev glemt og Obdam har vel ogsaa efterhaanden indset, at saadan som Slaget kom til at forme sig, rodet og uden nogen fast Slagorden, kunde det være svært at afgøre, om det skyldtes Fejghed eller ganske simpelt Mangel paa Plads til at manøvrere, at en Del af hans Kaptajner havde holdt sig i Baggrunden under Kampen.

Da Hollænderne kom til Kjøbenhavn, kendte Jublen ingen Grænser, der var Mad til de sultende, Krudt og Kugler til Kanoner og Geværer, Vaaben og sidst, men ikke mindst Mandskab til at afløse de dødtrætte Borgere og Soldater paa Voldene.

Obdam og hans Mandskab blev fejret og hædret efter bedste Evne; Obdam selv, der i forvejen var Elefantridder, fik bl. a. en Æresmedalje med en Indskrift, der oversat fra hollandsk lød saadan:

*Saa kæmped den Baron
besejred svenske Kron
og aabned lukte Mund
af Danmarks Øresund.*

*Ej uden Livsens Far
en ægte Wassenaer.
Det frie Nederland
holdt her for Frihed Stand.*

Svenskernes Reaktion paa Hollændernes Ankomst var at sløjfe deres Værker lige udenfor Byens Volde og trække sig længere tilbage fra Byen, saa Borgerne nu igen kunde bevæge sig et Stykke udenfor Voldene. Wallensbeck skriver begejstret Dagen efter i sin »Kjøbenhavn Belejrings Idrætter«:

*Lystig lad gaa
vor Fiende maa
fly hen bag Valby Bakke.
Han efterlod
som (hvor) Hytten stod
Gæs, Grise, Spyd og Hakke.*

*Den ganske Stad
var fro og glad
og gjorde sig et Gilde.
Der var vi fri,
slog Klokken Ni
Alhelgen Aften silde.*

Stormen

Med Ængstelse havde man lyttet paa Stranden foran København, medens det morderiske Søslag udkæmpedes ved Helsingør. Kanontordenen rullede ned over Sundet fra Kl. 8 Morgen til henad halvto om Eftermiddagen og hørtes ganske tydeligt i København. »Fægtningen varede 5 a 6 Timer og syntes mig helt skarp«, siger Admiral Obdam i sin nøgterne Rapport, hvori meldes om Tabet af fem Skibe, flere gjort ukampdygtige, to Admiraler og fem Skibschefer faldne, 800 Matroser og Soldater døde eller saarede. Men han havde gennemført sit Forehavende sejr- rigt, havde aabnet Øresund med Magt og sendt sin Transportflaade igennem til København uden at den led mindste Skade. Den blev overhovedet ikke beskydt (af foran nævnte mærkværdige Grunde). De svenske mistede i Slaget 3 Skibe, der blev erobret, og 4 Skibe, der blev skudt i Sænk. Men da Flaaden umiddelbart efter Kampen søgte Tilflugt i Landskronas Havn, udsendtes der en Beretning, som nærmest var en Sejrsmedling. Dette fik Admiral Obdam til at demonstrere sin Flaades bevarede Kampdygtighed ved i to Døgn at blive ved Hveen. Efter to Dages haard Kamp gik han den 3. November til København.

Men Transportflaadens 80 Skibe naaede til København allerede den 29. Oktober om Aftenen og blev modtaget med Jubel af Københavnerne. Sorg var til Glæde vendt — Sulten var forbi, tildels ogsaa Skrækken, som i den sidste Tid var steget fra Dag til Dag. Man følte sig efterhaanden svag over for den stadig stærkere Fjende. Nu bragte Transportflaaden 38 Kompagnier hollandsk Fodfolk til

Københavns haardt trængte Fæstning. Det var fuldt uddannede, erfarne Soldater under Kommando af Oberst Eustachius van Püchler. Kort efter kom Obdam med sine 30 Orlogsskibe og deres store Mandskab af Matroser. Der var Grund til Glæde. Byen følte sig ikke blot undsat, den følte sig frelst.

Den 31. Oktober blev en af de mærkeligste Dage, København har oplevet. Den hollandske Oberst v. Püchler gik i Land, ledsaget af 7 Officerer, og blev straks modtaget paa Københavns Slot af Kongen. Lidt senere begyndte Landsætningen af de 2200 hollandske Infanterister, som straks overtog deres Del af Vagten paa Volden. Samtidig førtes endeløse Rækker af Saarede fra Søsletaget gennem Byens Gader til de Kvæsthuse, der i største Hast var indrettet i Handelskompagni-Husene, i de store Laugshuse, der tilhørte Bryggerne, Skrædderne og Skomagerne, samt i en Del store Borgerhuse. Der blev udvist en overvældende Hjælpsomhed fra alle, der ejede noget; fuldt opredte Senge eller Lagner, Dynner og Puder blev baaret fra Hjemmene til Hollændernes Sygestuer, og Personale meldte sig i rigeligt Tal: »Spisemester, Kiøkkensker, og Quinder dem skulde røgte, saa og Bardskere dem skulde læge og tilsyne.«

Om Aftenen — efter denne begivenhedsrige Glædesdag med Sorg i sit Følge — mindedes man, at det var Alle-Helgens Aften, og Kirkens Klokker ringede igen. Først slog den ni, saa faldt Sangverket i — og snart lød Klokker igen over Byen, efter 10 Ugers og 6 Dages trykkende Tavshed. »Alle disse 10 Uger og seks Dage blev hverken ringet for Liig eller til Prædiken, eller til Bøn med høylidende Klang.«

Og næste Dag, Alle Helgens Dag, forstærkedes Jubelen af Orglernes Brus fra alle Kirker i Staden: »Da leges paa Orgelverk i Kirkerne, hvorpaa ikke var leget siden Søndag den 8. Augusti. Samme Dag skiød en af vore Constabler af Byens Vold to af Svenskens Vagter, som holdte uden for Varto paa en liden Høy mod Vibens Huus.« Det ene skulde passes, det andet ikke forsømmes.

Højtideligt lød Takkesalmen »O, store Gud, vi love dig« fra alle Kirkerum; og den evindelige Wallensbeck lover Gud i sit Dagens Vers: »Det Orgelverck nu klinger sterck, hver Mand er glad til Hoffve. Ja, Klokkens Klang i Byen sang; O, Gud, vi dig maa loffve.«

Under Glædessalut fra Voldens Kanoner, og medens Vandet igen sprang i alle Byens Fontæner, strømmede Folk ud ad Byportene for at se *Landet* igen — for at mærke, hvor dejligt det følte at være fri for Indespærring. Det blev en rigtig Glædens Dag.

Saadan kunde man roligt bære sig ad; for Svenskerne var ikke i Forterrænet mere. I Løbet af Dagen havde de brudt deres Lejre ned, forladt alle Grave og var draget bort bag Højdedragene ved Bellahøj. De havde slaaet sig ned »omtrent tre Fjerdingsvej fra Staden« ved Brønshøj, hvor man godt vidste, at der var etableret en stor Lejr. Som en Advarsel til dem, der kunde tro, at Svensken helt var forsvunden, holdt hele Dagen en truende Ryttervagt paa Valby Bakke. Men de attakerede ikke. Borgerne fik Ro til at gaa rundt og se paa Ødelæggelserne i Københavns smaa Forstæder. Soldaterne kendte kun alt for godt disse Løbegrave, Contrescarper og overdækkede Minegange, som de nu elleve Gange havde besøgt i lynhurtige Udfald, oftest fra Lønporten ved Vesterport ud langs »Bredegade« (nuværende Vesterbrogade), hvor især Stedet, hvor nu Frihedsstøtten staar, har været Kampplads. Det gik jo for det meste godt, saadan at Soldaterne kunde naa tilbage bag Volden igen, før det svenske Rytteri kom farende frem over Valby Bakke; men mange blev liggende derude; og tilsidst var Situationen blevet saa farlig, at Svenskerne et Sted — foran Bastionen ved Jarmers Taarn — laa i Stilling kun 50 Skridt foran Stadsgraven. Der var megen Forundring over, hvad man fik at se derude i de svenske Anlæg, som man fandt »saare kunstige og med overordentlig Flid anlagte.« Kongen og mange fornemme Personer var med ude i Terrænet, og paa Kongens Opfordring tegnede Ingeniør Gotfred Hoffmann hele Sceneriet »til Erindring for Efterverdenen.«

Tegningen blev senere stukket i Kobber. Kort efter var alle disse Felt-Anlæg jævnet med Jorden; kun Grusdynger og Spor af frisk paakastet Jord viste Stederne i Terrænet. Man var ikke langt fra at tro paa, at dette maatte være — for at bruge Carl Gustavs tidligere anvendte Udtryk — »en final Endskap.« Saa godt var det dog slet ikke. Nu begyndte tværtimod en ny, ikke mindre streng Periode for de belejrede i København.

Carl Gustav tænkte ikke paa at give op og drage bort. Tværtimod udslyngede han den Trusel, at han vilde »lægge øde og afbrænde hele Sjælland,« hvis man ikke lod hans indesluttede Flaade slippe ud af Landskrona Havn. Han var ved godt Mod og indrettede sig stort og flot i sin egen, nyanlagte By »Carlstad«, der var en Fæstning bag Volde, der strakte fra Bellahøj til Bispebjerg Bakke. Bag disse Volde laa en Krigerby paa Størrelse med det gamle København, geografisk set, og med et Indbyggertal paa 10 Tusinde. Belejringsstyrken var nu paa 10 Rytterregimenter og 12 Fodfolksregimenter. Det hele var nu samlet i »Carlstad«, idet han havde rømmet saavel Lejrene i Forterrænet som Københavns ydre Forsvarsstilling langs Søerne med Skanseværkerne ved Ladegaarden, Ravnsborg og Vartov — alle disse stolte Værker, som han efter Kronborgs Overgivelse havde kunnet forsyne med 76 svære Fæstningskanoner. Nu blev disse Værker for en Tid besat af de Danske.

Carl Gustavs nye Stilling var umaadelig stærk, dækket paa begge Fløje af sumpet Terræn. Fronten var stærkt armerede Forskansninger, Volde og Bastioner. Bag Linien fra Brønshøj Bakkegaard over Bellahøj til Møllen paa Bispebjerg laa den store Lejr godt beskyttet og saadan, at den spærrede alle Vejene, der førte ud fra København — undtagen den over Valby, som stadig holdtes skarpt bevogtet af Rytteri. Midt i Lejren laa Infanteriet, under Kommando af Rigstøjmester Erik Stenbock og Generalmajor von Essen, Rytterstyrken paa højre Fløj stod under Generalerne Gustav Banér og Claes Thott, Rytteriet paa venstre Fløj under Generalerne Sulzbach og Carl Lejonhufvud.

Artilleriet synes at have været placeret omkring Brønshøj Kirke, der var taget i Brug som Rustkammer (Tøjhus). I Lejren anlagdes rigtige Gader og opførtes en Snes rigtige Stenhuse, to af dem endda i flere Stokværk. Kongens Hus (han havde to forskellige i Tidens Løb) var stort og pragtfuldt udstyret med Møbler og Kunstgenstande, hentet fra nordsjællandske Herregaarde. Bygningsmaterialerne blev taget fra Utterslev By, som paa den Maade næsten blev udslettet. Noget blev ogsaa taget i Nabobyerne; og Kirkerne i Omegnen blev ingenlunde sparet. Resultatet har aabenbart været straalende: »Der manglede ikke paa skønne Gemakker, fliselagte Gulve, Vinduer, Døre og Jernkakkelovne. Alt meget vel udstafferet«. Sengeklæder og Dækketøj tog man rundt om paa Gaardene. Overalt i Lejren herskede den punktligste Orden, og der holdtes streng Mandstugt hele Perioden igennem, i hvert Fald indtil Stormnatten var overstaaet. Det har, efter alle Beretninger at dømme, været en Lejr, der maatte aftvinge alle Beundring (maaske lige bortset fra Plyndringsgodset, Benyttelsen af Kirken som Vaabenskjul — og den Tortur, der vitterligt anvendtes under Afhøring af Fanger. Men alt det har vor egen Tid jo oplevet langt værre Eksempler paa). Her laa den svenske Hær og lurede — som Katten foran Musens Bo. Netop det Motiv lod Svenskerne fremstille paa en Fanedug, som de ved forskellige Lejligheder frembar i Terrænet for at haane de indesluttede i København. Vaabenskærmysler foran Svenskevolden kom det selvfølgelig ogsaa til; men de Danske blev hurtigt klar over, at »Carlstad« ikke lod sig erobre, ligesom det i det hele taget var uhyre vanskeligt at foretage noget rigtigt fra Fæstningen, efter at Afstanden til Fjenden var blevet saa væsentligt forøget. Operationer af Betydning imod »Carlstad« vilde have krævet langt større Rytterstyrker, end man raadede over i København. Svenskernes hele Færden viste tydeligt, at Carl Gustav ventede paa *Frosten*. Den havde før hjulpet ham. Han vilde endnu en Gang prøve at gøre den til sin Forbundsfælle.

*

Aaret efter, at Zahrtmann havde malet sit Billede, kom V. Rosenstand med dette (1889). Det bærer Teksten »Københavnske Studenter og Professors Deltagelse i Hovedstadens Forsvar under Belejringen 1658—59«. Dette blev valgt til Ophængning i Universitetets Festsal i København, skønt en kunstnerisk Vurdering gennemgaaende falder ud til Fordel for Zahrtmann's Billede. Hvis man kort vil karakterisere, kan man sige, at Rosenstands Billede bærer Præg af Karl d. Tolvte-Heroisme, Zahrtmann's Billede — med de udtryksfulde Ansigter — har Rembrandt-Stemning over sig.

En. Beretning af C. M. H. 171

Ulrik Christian Gyldenløve

1630-58.

Efter Maleriet paa Rosenborg

Den store Folkehelt i Belejringens heroiske Tid (August, September, Oktober 1658) var Lederen af de sejrriege Udfald, Ulrich Christian Gyldenløve, Kong Christian IV's og Vibeke Kruses Søn. Han døde 11. December, kun 28 Aar gammel. Hans Bisættelse fandt først Sted to Aar senere ved en stor Højtidelighed i Frue Kirke.

For Flaadens Vedkommende betød Admiral Obdams Ankomst den store Forandring, at man igen kunde udvise Initiativ i Øresund. Da Obdam, efter at have slaaet sig igennem ved Kronborg blev liggende med sine Orlogsskibe ved Hveen for at vise, at han stadig kunde holde sine Skibe flydende, fik han til sin store Opmuntring Assistance af en dansk Eskadre: Linieskibet »Trefoldighed« med Admiral Henrik Bjelke om Bord, Viceadmiral Nicolaus Helt paa »Hannibal«, Kommandør Peter Bredal paa »Tre Løver« og iøvrigt med følgende Skibe »Norske Løve«, »Graa Ulv«, »Sct. Hans« og »Høienhald«. Ombord i Eskadren var endvidere 200 Mand af Kongens Livregiment. I den omtalte to Dages haarde Træfning, erobrede denne forenede dansk-hollandske Flaadestyrke to svenske Orlogsskibe, tvang 16 eller 17 andre til at søge ind under Kronborgs Kanoner og jog hele Resten af den svenske Flaade ind i Landskrona Havn, hvor den blev indesluttet. Dette vakte naturligvis store Haab — der dog alle blev skuffet.

Medens den dansk-hollandske Flaade laa ved Hveen, fik den Besøg af Carl Gustav. I tæt Taage var han sejlet helt ind imellem Skibene for at »udspejde«; pludselig lettede Taagen, og han blev beskudt fra alle Sider. Men væk slap han — hvordan det saa ellers er gaaet til.

Som Eksempel paa de skuffede Forhaabninger kan nævnes den store Flaadeekspedition mod Landskrona den 19. November, hvor 4 store og adskillige mindre Skibe, fuldt lastet med Sten, skulde sænkes foran Landskrona Havn, saa at den svenske Flaade vilde være effektivt blokeret. Det hele mislykkedes, idet et Skib kom i Brand og de andre blev sænket paa forkerte Steder. Et Forsøg paa at sende brændende Skuder ind i Havnen imellem de tætpakkede svenske Orlogsskibe og antænde dem mislykkedes ogsaa. Skønt Kong Frederik selv var med Flaaden deroppe for at overvære Ødelæggelsen af den svenske Flaade, ser det dog ud til, at Hollænderne har været mildest talt passive ved denne Lejlighed. Her mærkedes det for første Gang, at den storslaaede Hjælp fra Holland

var sendt os for at hjælpe os i Nøden. Men der skulde være Grænser for vor Triumf. Holland vilde paa ingen Maade se samme Magt beherske begge Øresundskyster. Derfor skulde ingen af Krigens Parter forgaa under det store Opgør — altsaa heller ikke Svenskerne. Og uden Flaade vilde Sverige ikke kunne holde paa sine Nyerhvervelser ved den østlige Øresundskyst. Nok skulde der jubles i Danmark — men med Maade! Alligevel gik Hollænderne modigt paa Volden og stred med Tapperhed ved Danskerne Side i Natten, da Stormen gik løs. Obdam selv greb Sværdet, trods sin Gigt, og slog i forreste Linie med Fare for sit eget liv. En mærkelig Krig, i alle Maader!

*

Frosten kom tidligt det Aar. Det stod klart for enhver, at naar Isen lagde sig i Kalleboderne, vilde den kunne danne en aaben Landevej lige ind til Fæstningens svageste Punkt. Fra Øresunds Kyst kunde man vente paa samme Maade at se Faren komme. Og hvad hjalp det, at man havde god Vandstand i Fæstningens Grave, hvis de frøs til og var lige til at spadsere hen over. Og »Svinetruget« og »Den stumpede Hund«, som havde klaret sig saa ovenud godt hidtil, — hvordan skulde det dog gaa med de armerede Pramme og med »Højenhald«, hvis man kunde gaa lige ud til dem paa Isen? Man behøvede ikke at have megen Fantasi for at se denne Fare, for Svenskerne gik og kastede Halmknipper og Fasciner ud allevegne paa lavt Vand for at fremskynde Tilisningen og gøre Isen mere bæredygtig. Den eneste mulige Modforanstaltning var at ise overalt. Hele Byen rundt maatte der hugges aabne Render, ligesom et bredt Bælte omkring Prammene og Skibene maatte holdes isfrit. Dette uhyre Arbejde tilfaldt i første Række de 200 Baadsmænd, der stod under Niels Juels Kommando; men alle maatte gaa med i Isnings-Holdene, efterhaanden som Frostgraderne steg og Kræfterne faldt. Det var udmattende i Kulden — mere end noget andet Arbejde paa Fæstningen. Og nu begyndte Svenskerne igen at blive nærgaaende. De satte ind med natlige Angreb, overrasken-

de og uhyggelige. Naar de pludselig tændte en Skov af Fakler derude paa Isen og under høje Raab stormede mod Byen, var der noget spøgelsesagtigt over det hele, som godt kunde ryste de trætte Forsvareres Sjæle. Hvor kom de Djævle dog fra — og hvor blev de pludselig af? Og hver Gang havde man jo den Skræk, at det var *nu*, Stormen kom.

At Stormen maatte komme var jo ganske klart; der fandtes ikke længere nogen anden Udvej. Men *hvornaar*.

At man saa at sige ikke længere havde Træ til Brænde gjorde Tilværelsen utaalelig baade i Hjemmene og i de smaa Vagthytter ved Volden. Den kortvarige Rigdom paa Mad, som den hollandske Hjælpeflaade havde bragt, var forbi nu. Den var afløst af den bitre Sult. Da den tapre Gyldenløve, hele Folkets Helt, igen blev syg og kort efter døde, lagde ogsaa *Sorgen* sig over København. Man følte, at Begejstringens Aand led betydelig Skade ved dette Tab. Næst Kongen var Ulrik Christian Gyldenløve den, der kraftigst havde holdt Aanden og Modet oppe hos Befolkningen. En virkelig elsket Helt døde den 11. December — kun 28 Aar gammel. Denne unge Mands Liv havde været afvekslende og rigt, saa en hel Roman maatte til for at beskrive det. Men det, der har været drøftet af Mænd og Kvinder i København ved Heltens Død, har nok ikke været hans militære Bedrifter — maaske dog undtaget netop hans Indsats i Forsvaret, navnlig Ledelsen af de første, lykkeligt gennemførte Udfald — men langt snarere to Episoder i hans urolige Familieliv. Kort efter Faderens (Chr. IV's) Død blev Gyldenløves Mor; Vibeke Kruse, drevet ud af Rosenborg Slot af Corfitz Ulfeldt. Og kun faa Uger senere døde hun, aldeles ensom, og førtes om Natten paa en aaben Kærre til en Grav uden for Byen. Senere faldt det i Gyldenløves Lod at modtage sin Søster, Leonora Christine, og i Kong Frederiks Navn forbyde hende at indfinde sig ved Hoffet og — om fornødent »med det onde« — faa hende til at forlade Danmark.

Dagen før Gyldenløves Død var en anden Folkehelt død, nemlig Admiral Peter Bredahl, der med en lille, dansk

Flaade var i Alssund for at overføre vore allierede Tropper til Als. Bredahl faldt under Entringen af et svensk Skib. Ogsaa dette Dødsfald gjorde et dybt Indtryk paa Københavns Forsvarere og fik dem til at se endnu mere sort paa hele Situationen.

*

*»Saa stille som nu Fjenden staar,
saa træsk han her om Natten gaar.
Han prøver Isen sig til Gavn,
o, tag dig vare, Kjøbenhavn!«*

Nu var Nøden igen over København. Igen maatte alle være med, selv i det strengeste Arbejde. Studenterne, der var blevet hjemsendt, da Hollænderne kom og overtog deres Post paa Volden, blev igen kaldt til Vaaben, og ganske som i de første hektiske Belejringsdage i August saa man nu alle Mand i Arbejde paa Volden — og paa Isen. »Høje og Lave, Gejstlige og Verdslige vækkede Isen og delte sig i Partier, som skulde holde hver sin Del af Stadsgraven aaben. Der gaves ogsaa Ordre til, at enhver Borger i Staden skulde forsyne sig med to eller tre Par Issporer, for at de kunde staa sikkert og kæmpe paa de glatte Volde.«

Juleaften nærmede sig. Man begyndte at drømme sig bort fra den ulykkelige Hverdag. Man planlagde Julefest i Hjemmene — saa vidt muligt som i Fredens Dage. At man var afskaaret fra at gaa til Skovs efter Juletræer gjorde ingenting, for man kendte slet ikke til Juletræer dengang. Det var Julemaaltidet i Hjemmet og det glade Samvær i Families og gode Venners Kreds, man glædede sig til. Og tænk, man kunde faa en hollandsk eller dansk Soldat som Julegæst. Maaltidet kunde ganske vist kun komme til at bestaa af tørt Brød og saltet Sild, samt, hvor det gik højt, noget aldeles forfærdeligt Surrogat-Øl. Og saa var der jo den festlige Julehøjtid i Kirken.

Juleaften kom — og der var stuvende fuldt i alle Københavns store Kirker. I Hjemmene var der ogsaa flere

end sædvanligt, for mange af Mændene var listet bort fra Tjenesten paa Volden for dog at føle lidt af Julens Fred.

Da klemte Stormklokken og Alarmtrommen gik i Gaderne, Skud dundrede fra Volden — og alle styrtede afsted til deres Poster. Svensken angreb nu — netop nu, i Juleaftensfreden. De stormede frem over Isen paa Kalleboderne. Der fyredes med Granater imod dem fra Batterierne ved Løngangen og ved Bryghuset, fra Skibet »Højenhald« og fra Prammen »Svinetruget« længere ude paa Vandet, eller rettere i Isen. Fra Christianshavn Vold hen over Slotsholmen og op langs Vestervold tændtes alle Bavner — og i det flakkende, rødlige Skær fra brændende Tjæretønder og Begfakler saa man ikke blot Fjendens mørke Skikkelser derude paa Isen og Sneen, men ogsaa det gamle, dystre Slot laa illumineret, og ogsaa Byens mange Taarne og Spir saas tydeligt i det flimrende Lyskær — og Rosenborg Slot saas ensomt deroppe nordpaa, uden for alle de andre Taarnes Vrimmel.

Da Faren var ovre og Fjenden paa Vej hjem, stod Mændene længe og stirrede med Betagelse paa dette ejendommelige Julesceneri. Konerne og Børnene kom omsider op paa Volden, medbringende Julemaaltidets fattige Ingredienser. Der kunde ikke være Tale om at forlade Posterne mere i denne Nat. Saa blev der i Stedet stille og kold Julefest paa Volden. Ingen tænkte sig den Aften, at næste Juleaften skulde det gaa akkurat lige saadan... stadig belejret og med alarmerende Julevisit af Svenskerne.

Ustandselig kom nu disse natlige Alarmeringer, hvor Stormklokken kaldte alle vaabenføre Mænd til Volden, naar Udkigsposterne i Byens Kirketaarne havde observeret, at Fjenden var undervejs. Hver Gang den samme, store Ophidselse. Man kunde jo ikke vide, hvornaar det vilde vise sig at være den store, afgørende Alvor. De Alarmætter tog haardt paa Byens Indbyggere, baade de civile og de militære. Hvor udmattede de alle var, forstaar man, naar man hører, at der en Dag kom den alarmerende Melding ind til Byen, at Fjenden den følgende Nat vilde søge at sende alt sit Rytteri ud over Øresunds Is ind i

Byen — der, hvor nu Sct. Annæ Plads og Kongens Nytorv ligger. Det var en Situation, der krævede en øjeblikkelig Indsats med »Isning« foran den truede Strækning. Stor blev derfor Forfærdelsen, da General Schack maatte erklære, at hverken Soldater, Baadsmænd, Matroser, Borgere, Haandværkere, Studenter eller nogen fra de særlige Korps kunde overkomme dette Arbejde. De var saa udmattede, at de ikke kunde udholde mere Isningsarbejde i den bidende Snestorm, som netop satte ind. Den eneste Forholdsregel, man var i Stand til at tage, var at lade de 250 Ryttere, der kunde mønstres til Hest, tage Opstilling ude ved det truede Sted paa Kysten og forsøge at hindre den ventede store Rytterattake. Det var et temmelig haabløst Foretagende. Kongens Renteskriver, Jens Lassen, var den, der i særlig Grad tog sig af de specielle Forsvarsarbejders Udførelse. Han havde sat Isningsarbejdet i System med stort Organisationstalent; og det blev ogsaa ham, der reddede Situationen nu. Han tog et dybt Greb i den slunkne Pengekasse og lejede i Løbet af et Par Aftentimer 600 hollandske Matroser til dette specielle Stykke Isningsarbejde. Skønt Isen var en hel Alen tyk, lykkedes det Hollænderne at hugge en 44 Fod bred Rende foran det truede Kyststykke. Da den fjendtlige Rytterstyrke ankom til Stedet i Nattens Mørke, stødte den overraskende paa aabent Vand og maatte opgive Operationen.

Det var, som om de natlige Angreb nu blev ført med stigende Heftighed, og Gang paa Gang fik man Indtryk af, at det var det afgørende Stormløb, der var sat ind. Den 17. Januar kæmpedes der f. Eks. i to Timer om Christianshavns Vold, og Svenskerne's Tab var store, før der blev beordret Tilbagetrækning. Lige før den egentlige Storm fandt Sted, havde der været sat et saa voldsomt Angreb ind imod Slottets yderste Hjørne ud for Bryghuset og imod Christianshavn, der blev angrebet af hele det svenske Rytteri, at man maatte tro, det denne Gang var Generalstorm. Det hele blev afslaaet, fordi Svenskerne stak Ild paa Prammen derude i Kalleboderne, og derved var saa uheldige at komme til at optræde ude paa Isen,

stærkt belyst af Flammehavet og dermed udsat for den danske Kanonild. De blev paa Tilbagetoget forfulgt af dansk Rytteri, og det blev en temmelig mislykket Affære for de Svenske. Men hele denne Bataille maatte jo give det Indtryk, at man nu kunde trække Vejret næste Nat. Men netop *den* Nat kom Generalstormen.

*

En mærkeligt stemningsfuld Beretning fra disse angstfyldte Dage er bevaret i »En ubenævnt dansk Kunstners Levnets-Historie«, skrevet af Jakob Jensen Normand, Rustmester paa Tøjhuset, en Tid Huslærer for Prins Christian og den første Bestyrer af et kongeligt Kunst-kammer her i Landet. Han er kommet i Forbindelse med Kongen under Hyldningsrejsen i Norge, der blev foretaget umiddelbart efter Kroningen i Danmark; og den gode Jakob flyttede kort efter til København med sin Familie. Han er Ejer af det Skib »Højehald«, som nu ligger i Kalleboderne som et meget vigtigt Led i Byens Forsvar. Han selv har nu, i Tiden op mod Stormen, faaet en Kommando-post i Kastellet:

»Jeg havde min Post ved Kastellet, og havde jeg 16 Personer hos mig, hvilke var det Kongelige Hus' Kamertjeners Skrivertjenere, som skulde holde Graven aaben, og var samme Tjenere under min Kommando. Engang da jeg havde ledsaget om Nattetide i Belejringen min allernaadigste Konge og Herre, gik jeg om Morgenen i Froprædiken, som holdtes i Vor Frue Kirke, da faldt jeg paa mine Knæ, havende mit Gevær i mine Arme, da bad jeg Gud inderlig at han vilde bevare sin Salvede, og ingen Ulykke lade komme over det Kongelige Hus. Da hørte jeg en Stemme, som raabte i mine Øren, hvorfor beder du saa for Kongen, da svarede jeg af Vrede, er du en ond Aand da vig fra mig, og hvad kommer det dig ved, sagde jeg, det er min Skyldighed, men er det en Stemme fra Gud, saa beder og raaber jeg om en naadig Bønhørelse. Nu Gud være æret og lovet, som Kongen, saavel som det ganske Kongelige Hus, den Kongelige Stad med dens Indbyggere

sparet og bevaret haver, fra al Ulykke, Skade og Fare.

Nogle Dage før Stormen, da Fjenden om Natten opbrændte Prammen, da gik jeg om Morgenen tidlig i Dagningen hen at ville bese mit Skib »Høyenhald«, da var en hel Svadron af de Svenske Folk nedsunket under Isen, thi der laa en af deres Stormbroer i Vandet paa en 8 Rader, jeg bekom en 2 eller 3 Rader af samme Bro, dog med største Livsfare op af Vandet, og førte samme op paa Slottet, saa mange det saa forundrede sig derover. Derefter gjorde jeg en anden Invention paa en Stormbro, hvilken var længere end de Svenskes, med 4 udløbende Stænger, hvilken nu findes staaende i Model-Kammeret.

Den 9. Februar en 2 Dage før Stormen angik: da jeg om Aftenen kom hjem fra Magister Michaels, saa jeg mit Gevær over, og gjorde alting færdig, hvad jeg skulde have med mig, eftersom vi fik Kundskab om, at Fjenden vilde gøre Anfald og bestorme Staden, da gik jeg paa mit Kammer og forsynede mig vel med Lod og Krudt, at jeg Svensken dermed vel kunde traktere, da nu alting var klart og færdiggjort gik jeg hen og tog Kong Davids Tøjhus for mig, faldt ned paa mit Ansigt til Jordan bad at Gud vilde gaa ud med os, og lære vores Fingre at stride, at Fjendens Magt maatte neddæmpes, da bekom jeg straks af Gud det Svar, giv dig tilfreds, deres Anslag skal dem mislykkes og alting skal blive til Børnespil. Nu Gud være lovet som os fra deres Haand befriede, og som sønderbrød deres Tænder; som jeg nu alle Dage, gik til mit Skib »Høyenhald«, som laa i Kallebod, hvilket min allernaadigste Konge og Herre didhen selv havde kommanderet, hvilket og Fjenden 3 Gange paa forskellige Tider i Stormen afslog, da kom jeg en Morgen tidlig i Dagningen samme Tid ud og vilde mit Skib tilse, da laa der 100 Mand som var kvæstede og døde tilsammen med Major Smitt som var deres Anfører, mens Fjenden laa rundt om Skibet som slagtede Faar, saa at jeg deraf bekom stor Lyst og Glæde, og at jeg nu Hans Majestæt denne glædelige Sejr uden Ophold straks kunde referere skyndte jeg mig derfra og mødte Hans Kongelige Naade paa Christi-

anshavn, forkyndte ham hvad jeg havde set, da takkede Kongen Gud, som havde forlenet og givet ham atter igen en glædelig og frydelig Victorie over sine og vores Fjender; Gud forlene Hans Majestæt alle Tider tro Under-saatter, som kan være Hans Majestæts Lande til Nytte og Gavn.«

*

Ja, det er rigtigt, hvad Jacob Normand fortæller om, at man havde faaet »Kundskab om, at Fjenden vilde gøre Anfald og bestorme Staden«. Man kendte ikke blot Tidspunktet, men Angrebsplanen i Hovedtræk havde man ogsaa faaet.

Det har været drøftet siden, *hvem* der har ydet Danmark denne værdifulde Tjeneste — at røbe Svenskekon-gens Plan. Nogen har gættet paa den engelske Gesandt, Sir Philip Meadow, og det er for saa vidt forstaaeligt. Han var nemlig den 9. Februar kommet ind til København med en Slags Tilbud fra Kong Carl, men vendte straks tilbage med et Afslag. Datoen alene kan være Aarsagen til Gætningen; alle andre Forhold gør Historien usandsynlig. Saa har Corfitz Ulfeldt været udpeget; men han var i højeste Grad i Unaade hos Carl Gustav og opholdt sig i Skaane, hvor han iøvrigt blev arresteret i Anledning af Malmö-Opstanden. Beskeden skulde være sendt gennem Bartholomæus Mikkelsen, der siden blev henrettet i Malmö for sin Deltagelse i Malmö-Opstanden. Han har i hvert Fald ikke haft noget Privilegium i Retning af at blive indviet i den vigtige Storm-Plan fra svensk Side.

Ridefogden paa Krogerup, Hans Rostgaard, har været udpeget; og da han færdedes ude i Nordsjælland blandt højtstaaende svenske Officerer og uafladeligt smuttede til København om Natten ved Hjælp af den Baad, han holdt skjult paa Stranden ved Humlebæk, kan der stables Sand-synlighedsbeviser op til Fordel for ham. Rostgaards Navn er jo et af de bedst bevarede i Efterverdenens Erindring, især paa Grund af hans Rolle i Planen om Kronborgs Generobring. Han arbejdede her sammen med Toldkæm-

neren Mikkel Hansen i Helsingør, med Fæstningsarkitekten Ole Steenwinkel paa Kronborg og med Hr. Henrik Thomassøn Gerner, Sognepræst til Birkerød og Dronningens Slotspræst til Hørsholm. Endvidere deltog Kongens Kammerjunker Korfits Trolle og Kristen Tikøb. Mange Enkeltheder har Hans Rostgaard fortalt Kongen under sine utallige hemmelige Visitter, hvor han blandt andet bragte Livsfornødenheder til det kongelige Køkken, da der for Alvor var blevet Mangel. Det er ham, der fortalte den vigtige Nyhed, at der blev syet Skjorter allevegne for Tiden — hvide Overtrækskjorter til de svenske Soldater, som paa den Maade skulde camoufleres i Sneen, og at de lavede Mængder af Stormbroer, passende nøjagtigt i Længde til Bredden af de isede Render foran Vesterport og Løngangen. Og den vigtige Melding om, at hele det svenske Rytteri vilde ride ud paa Øresunds Is, og ved et natligt Angreb trænge ind i Fæstningen, kom fra Hans Rostgaard. Det er derfor ikke usandsynligt, at han er Manden, der advarede i det store, afgørende Øjeblik, da Generalstormen skulde foregaa.

Sikkert synes det at være, at en dristig og initiativrig Mand ved Navn Peder Rasmussen har vovet sig over i Svenskernes Lejr for at spionere, og at han kom tilbage til Fæstningen til Hest, saaret og skarpt forfulgt. At netop han har bragt den vigtige Nyhed sandsynliggøres af Tidspunktet samt af den Omstændighed, at han siden blev benaadet ikke blot med Embeder, men med Godset Halkier i Halling Sogn, og at hans Portræt blev malet af den berømte Maler Carel van Mandern i København.

Men givet er det, at alle i København var klar over, at i denne Nat vilde det ske. Nu vilde de høste Løn for al deres Møje — eller alt vilde være forbi. De stod lysvaagne paa Volden — med et hvidt Tørklæde bundet om Hatten for at man lettere skulde kende Ven fra Fjende i det Haandgemæng, man ventede.

Denne natlige Kamp paa Københavns Vold blev en af de mest dramatiske Fægtninger, Historien kender. Det var den rene Offensiv fra aaben Mark, uden Artilleriforbe-

redelse, hvor det kom an paa at forcere de isglatte Fæstningsværker med Sværd og Lanse, bogstavelig talt. Paa den anden Side den rene Defensiv med Brug af Haandskydevaaben og alle de Forsvarsmidler, en Fæstning raadede over. Af de 300 Kanoner, der stod paa hele Volden, udspyede de 165 Ild mod de stormende Svenske. Der var ingen Overraskelser; man kendte Planen i Forvejen. Men Udfaldet af Kampen kendte endnu ingen.

*

Det Træk, der er mest kendt fra denne Kamp, er de københavnske Kvinders Deltagelse. Over hele Europa spredtes sagnagtige Beretninger om Kvinderne, der hældte kogende Vand og sydende Beg og Tjære ned paa Fjendens Soldater paa Voldens islagte Skraaning. Man havde mange frygtelige Forsvarsvaaben dengang: Minefelter, hvis Sprængladning var Krudt, der antændtes, naar man kom til at berøre nogle udspændte Snore, som udløste en Slags Pistol-Mekanisme, — der var store Træflader med Jernpigge paa, og fra Volden styrtedes svære Bjælker og Kampesten ned paa de fremstormende Fjender. Og stadig var der hældt Vand ned over Skraaningerne, som nu var spejlblanke. Historien med Kvindernes Beg og Tjære og brændende Svovl finder vi i al sin Enkelthed i den gamle Beretning om Oldermænd Niels Nielsen og hans Kone:

»Professor Als giver os en Skildring af hans Oldemoders Bedrifter hin Nat. Manden var Oldermænd for Prammandslauget og hed Niels Nielsen. Alle i Kjøbenhavn vidste, hvad der skulde foregaa Natten mellem den 10. og 11. Februar, og vare derfor tilsagte at møde paa deres bestemte Poster. Niels Nielsen tog derfor om Aftenen Afsked med sin Kone og anbefalede hende, dersom han ikke skulde se hende mere, deres eneste spæde Søn til bedste Opdragelse, og gik op paa Volden ved Vesterport, hvor han skulde møde. Hans Hustru, langt fra at blødgøre sin Mands modige Hjerte ved Qvindegraad, tog kjæk og modig Afsked med ham, og styrkede ham i hans ædle

Forsæt, værdigen at døe for sit Fædreland. Kommer Fjenden ind i Byen, tilføiede hun, vil jeg fra Kjæde til Kjæde, der er spændt over Gaden, ved din Side slaas med hvad Vaaben jeg kan finde, og ifald Fjenden faaer Overhaand, dø tilligemed mit Fædrelands, min Konges, min Mands og mit Barns Ære og Frihed. Denne ædle Danneqvinde opfyldte end ogsaa mere end hun havde lovet; thi da Stormen begyndte, satte hun Barnet hen hos nogle Bekjendte i en Kjælder paa Ulfeldts Plads (Graabrødre Torv) det tredie Sted fra Hjørnet af Lille Helliggeiststræde, tog saa sine Piger til Hjælp, satte de største Kobberkjedler, hun havde, over Ilden, fyldte nogle med Lud, andre med Beg og Tjære, og bar saa selv med sine Piger disse Sager paa en Stang gjennem Ørene i Kjedlerne op paa Volden ved sin Mands Post. Da de Svenske stormede, væltede hun først disse Kjedler med det kogende ned paa Fjenderne, naar disse vilde klavre op ad Volden, og tog derpaa, assisteret af sine Naboersker, svære Bjælker paa Skuldrene, bare dem op paa Volden, og lode dem trille ned paa Fjenden«.

*

Den ældste Beretning om denne blodige Nat er uhyre knap i Formen, men malende:

»Den 11te Februar om Natten fra Eet til Fem gik Stormen an for Kiøbenhavn. Ald Verden sig undre over Guds Domme. Vores Reserve hørde Skyden uafladelig paa begge Sider, ja hørde saadan Skraalen, Klagen og Hysten af dem, der blev skudt og brændt, af Kugler og Haand-Granater, ja Fiendens Courage-Røst at raabe: Fald an. Dog gaaer de ret siungende og glade til Volden.«

Rørende er det, at de danske Forsvarere fik Ordet »Ærlig« som Kendingsord i denne Nat. Indtil det Øjeblik, da al Tale druknede i Krigens Bulder, blev dette Ord hvisket i Nattens absolutte Stilhed — en knugende, spændende Dødens Stilhed, der varede, lige til Befaklernes røde Flammer lyste over Valby Bakke og Bavnerne tændtes langs hele Angrebets Udgangsstilling.

Det varede længe, før man fra Volden kunde se dem derude — i deres hvide Skjorter mod Sneen. Foran hver af de svenske Storm-Brigader gik en Avantgarde, der skulde rydde Hindringer tilside. De skubbede de store Isbroer foran sig. Med hver Bro fulgte en Skibskaptajn, otte Baadsmænd, 30 Mand med Økser, 80 Mand med tyve dobbelte Stormstiger; paa hver Stige laa Sække med Hakkelse til at kaste paa Isen og Maatter til at kaste over de spidse Palisader.

For at opmuntre sine Folk til denne dristige Færd havde Carl Gustav ladet præge en Tapperhedsmedaille »Jesu Hjertes Orden«, som skulde uddeles inde i den erobrede Stad. Samtidig gav han Løfte om fri Plyndring af Byen i tre Dage. Bestemte store Gaarde i Byen var allerede skænket til svenske Officerer.

Der findes Optegnelser i de militære Arkiver, som i alle Enkeltheder gengiver Fordelingen af Hærens og Flaadens Enheder paa Volden og bagved den, over Kommando-føringen i de enkelte Omraader, samt over Kampens Planlægning og Forløb. Jeg har, efter nøje Overvejelse af Valget, taget en gammel, anonym Beretning frem. Den er skrevet af en Officer, og der er Skildringer deri, som i høj Grad kan trænge til det mildnende Skær, som det gammeldags virkende Ordvalg og den lidt snørklede Ortografi kaster over hele Slagmaleriet. Over for Oplysningen i efterfølgende Beretning, hvori siges, at Carl Gustav havde »sammendrevet en stor Del af Omegnens Bønder« og lod dem gaa foran i Fremrykningen, vil jeg dog fremhæve, at den danske Militærhistoriker Otto Vaupel konstaterer, at han i forreste Linie stillede 6 tyske, 1 polsk og 1 svensk Fodregiment samt Halvdelen af Aschebergs uberedne Ryttere. Det viser jo nok en Tendens til at lade de fremmede Tropper komme godt frem i Skudlinien; men der er dog Forskel paa dette og paa at drive danske Bønder frem foran Hærens Linier. Men, som sagt, malende er den gamle Officers Skildring af Slaget:

»Hovedangrebet skulde skee over den iisbelagte Kallebodstrand, og iværksættes mod Byens sydvestlige Stræk-

ning fra Vesterport til den saakaldte lange Bro. Signalet, der bestod i at antænde nogle Tjæretønder, blev givet, og de Svenske stormede mod Byen. Generalerne Fabian Fersen og Vavassor ledede Angrebet, og førte deres 6 Regimenter imod et med spanske Ryttere omgivet Brystværn og en med store Kanoner belagt Runddeel, hvor Borger-skabets Post var. Endvidere stormede de en af Studenterne besat Ravelin, som bedækkede en lang hvælvet Bro, Løngangsbroen kaldet, som gik fra en muret Løngang paa Slottet, over Stranden og hen til Vandkunsten. Foran denne Løngang, der var en smal Bygning, beplantet med lette Feltstykker, der vare overgydte med Vand, saaledes at de dannede et sammenhængende Hele. Senere stormede de ogsaa mod et Brystværn, eller rettere et Bolværk, som dækkede Kongens Bryghus, Tøihuset og Staldene ved Slottet. Denne Post blev forsvaret af Staldpersonalet. Ligeledes mod de i Kallebodstrand liggende Skibe Høienhold og Svinetruget stormede de Svenske, paa samme Tid som de gjorde et maskeret Angreb paa Christianshavn og ved Nørrevold, altsammen for at bringe Indvaanerne i Forvirring og gjøre dem uvisse om, hvilket Sted Hovedangrebet skulde skee, samt for at bevæge dem til at forlade deres Plads og om mulig at benytte sig af den Blottelse, der derved kom for Dagen. Men ligesom de Svenske, der førtes af deres Konge selv, overalt viste en stor Dødsforagt, vare de kjøbenhavnske Borgere ei heller forsagt, men erindrede sig, at det gjaldt Arne og Fædreland. Kong Frederik red fra det ene Punkt til det anden, og var stadig der, hvor Faren var størst, for at opmuntre sine Folk til tapper Modstand, forestillende dem, at hele Fædrelandets Velfærd beroede nu alene paa deres Troskab og Tapperhed. De høiestcommanderende danske Officerer paa de af Fjenden haardest bestormede Poster ved Vandkunsten, Løngangen og Bryghuset, vare Powisch, der commanderede de Soldater, Adelen stillede, Mogens Krag, som commanderede Studenter og Kjøbmandskarle, og Beaufort, som havde den saakaldte Hofstat. Ligeledes opholdt de tre Rigsraader Axel Urup, Otte Krag og Gunde Rosen-

krands sig paa de haardest angrebne Steder og satte ved deres eget Exempel Mod i de Stridende. Her stod ogsaa Generalvagtmeister, Claus Ahlefeldt, der med egen Haand nedlagde den første Svenske, der besteg Volden.

Førend Stormen begyndte, havde Carl Gustav sammen-drevet en stor Mængde af Omegnens Bønder. Da Angrebet skete, tvang man disse Ulykkelige til med Stormstigerne og Beleiringsredskaberne at løbe foran de svenske Soldater og saaledes optage det første Stød, hvorved naturligvis Størstedelen af dem faldt. De anrykkende Svenske maatte først udstaae Kanonilden og nærmere Volden Musketilden og hvad andre Mordredskaber, Nøden og Fortvivlelsen gave de Beleirede i Hænderne. De med Skraa ladte Feltstykker anrettede et skrækkeligt Nederlag iblandt de Stormende, men alligevel lykkedes det Fabian Fersens Soldater efter en blodig Fægtning at bestige Bolværket ved Vandkonsten, hvor de længe forsvarede sig og fik Stormstiger sat til Volden. Fire Mand naaede ogsaa op, men bleve nedsablede paa Stedet, og de, som vilde følge deres Fodspor, bleve med Granater, Musketkugler, Stene og Bjælker styrtede ned i Gravene. Da de fornemste Officerer, Obersterne Gengel og Voyet, vare dræbte og Ascheberg, Hessrig og Weissenstein haardt saarede, begyndte Soldaterne at holde sig tilbage, ja nogle toge endog Flugten. Carl Gustav kommanderede da det smaa-landske Regiment under Felttøjimesteren Erik Steenbock frem til Undsætning. Steenbock førte sine Tropper mod Ravelinerne ved Bryghuset, men var neppe kommen derhen, før han blev truffen af en Kugle og faldt. Hans Næst-commanderende, der nu overtog Commandoen, havde et Øieblik efter samme Skjæbne. Tropperne begyndte at vakle og Kongen maatte derfor sende det Sødermanlandske Regiment under Carl og Peter Sparre til Assistance. Kampen begyndte atter, men efter et stort Nederlag blev de Svenske slaaede tilbage og tabte et betydeligt Antal Officerer.

Ved et misforstaaet Signal blev Tabet endnu større. De Svenske havde nemlig aftalt, at de af deres Folk, som

først bleve Herrer over Volden og Indgangen til Byen, skulde lade en Raket flyve i Veiret, saa at de andre der kunde følge efter. Nu traf det sig, at de Danske havde det samme Signal for deres Reservemandskab. Da det nu gik skarpt til ved Vesterport, og de Beleirede der lode en Raket gaa i Veiret, antog Svenskerne det for deres Signal. De strømmede til i Masse, men fandt her deres Grav, indtil den svenske Konge mærkede Uraad, ved at se Stykkerne fra Voldene vedblive at spille ud ad, da hans Folk, om de først havde bemærget sig dem, maatte have vendt Stykkerne ind ad.

I Kalleboderne, ved de to indefrosne Skibe Høienhald og Svinetruget, gik det ikke mindre blodigt til. Her blev Angrebet gjort af en Brigade under Major Schmidt og Baron Bidals Kommando. Det lykkedes ogsaa den første at bestige Skibet, efter at de derpaa værende 18 Mand, som havde værget sig tappert, alle vare faldne, men ved Skud fra Prammen og Volden bleve de tilsidst tvungne til atter at forlade deres Erobring. Major Schmidt og mange af hans Folk tilsatte Livet ved denne Leilighed, og Dagen efter var Høienhald atter i de Danskes Hænder. Fra Christianshavn, hvor Grev Claes Thott stormede, bleve de Svenske ligeledes slagne tilbage.

Da Carl Gustav saae, at Stormen ikke vilde lykkes her paa denne Kant, lod han give Signal til at retirere og trak alle sine Folk ud af Kampen. Dog var det ikke hans Hensigt at ophøre; thi allerede Kl. 4 lod han Tropperne samle sig ved Vartou, og herfra, passerende over Diget ved Sortedam, i Stormløb kaste sig mod Fæstningsværkerne ved Østerport og Castellet.

General Gustav Banér ledede Angrebet. Da Soldaterne kom til Gravene, bleve de strax bragte i Forvirring, da deres Pontoner og Stormstiger vare for korte til at naae over Vaagerne i Isen. Mange fandt her deres Død, deels ved at falde i Vandet og deels ved at blive ramte af Kuglerne fra Østervold, hvor de hollandske Soldater og Søfolk med stor Dygtighed betjente Kanonerne. I Kjøbenhavn havde man nemlig faaet Maalet paa Broerne og Stigerne

nøiagtigt at vide og derfor netop denne Dag gjort Vaagen nogle Tommer bredere end sædvanlig. Imidlertid lykkedes det dog de svenske Tropper at komme over, men efter at have lidt et stort Tab, bleve de ogsaa her kastede tilbage, og mistede blandt andre ved denne Leilighed Generalmajor Vavasar og Obersterne Lensmand og Bittinghoff. Af Byens Commanderende udmærkede sig ved dette sidste Angreb General Hans Ahlefeldt og Chefen for de hollandske Landtropper Püchler.

Da Dagen brød frem saae man først ret, hvad Nederlag de Svenske havde lidt. Isen og Voldskrænten var bedækket af døde og døende Svenskere, Vaaben, Faner og Stormstiger. Af de sidste opsamlede man ikke mindre end 300, foruden en stor Mængde, der forefandtes i Vartou, og senere opbrændtes. De Saarede og Døde vare for Størstedelen skrækkeligt lemlæstede. Mange vare formelig revne fra hinanden af Granaterne, saa Arme, Been og Hoveder laae adspredte; mange var helt forbrændte eller skoldede; thi fra Volden kastedes kogende Vand, Tjære og Olie, samt brændende Svovl og Beg ned paa de stormende. Navnlig var der mange Qvinder, der ved denne Leilighed ikke gav deres Mænd noget efter i Tapperhed.

De Svenskes Tab var meget betydeligt. Foruden en Mængde fornemme Officerer, deels som faldne, deels saarede, mistede de endnu omtrent 100 andre Officerer, og Antallet af Dræbte, Saarede og Fanger løb op til henved 3000 Mand. Paa Volden og den frosne Grav fandtes den følgende Dag 564 Døde, og foruden disse var mange druknede og komme ind under Isen, og mange slæbte bort af deres Kammerater, saa Antallet af Dræbte vist løber op til henved 1000 Mand. Puffendorff angiver Tallet en Del mindre, men har ikke taget Hensyn til de faldne Bønder, Tyskere og Polakker, men derimod kun til indfødte Svenskere.

Tabet paa dansk Side var kun ubetydeligt. Det angives til 20 Dræbte og henved 100 Saarede. Blandt de døde var de to Adelsmænd Jacob Rothsteen og Holger Rosenkrands,

en Søn af Gunde Rosenkrands, som kæmpede paa Volden ved Siden af sin Søns Lig.

Strax om Morgenen den 11te Februar kom der Bud ind til Kjøbenhavn for at bede om Tilladelse til at hente nogle af de faldne Officerers Liig. Kong Frederik gav Ordre til, at man skulde oplede dem, man begjærte imellem de Døde, og da de var fundne og efter Kongens Ordre pragtfuldt klædt, bleve 11 udbaarne til Ladegaarden, hvor Svensken selv tog imod dem og førte dem til Brøndshøi. Af disse 11 Officerer bleve de 2 Generaler Boyet og Vavasor tilligemed Grev Erik Steenbock udbaarne paa Baarer, de andre 8 derimod paa deres egne Stormstiger. Det var noget andet end at blive Herre over Byen som de havde pralet saa meget med at skulle blive, ja, de havde endog-saa været saa visse i deres Sag, at de havde lovet Bønderne i Brøndshøi en lille Erindring om dem, naar de til Gjengæld vilde sye Poser til de Kostbarheder og Penge, de erholdt ved at plyndre Kjøbenhavn. De paafølgende Dage kom der atter Bud fra Carl Gustav for at hente nogle af de Dræbte, men da der ikke senere kom nogen Forespørgsel i den Anledning, og den svenske Konge lod takke Hans Majestæt Kongen af Danmark for den mod hans Fjender udviste Mildhed og Ære, lod Kong Frederik give Ordre til at sammenslæbe alle de faldne Svenskere i Løbegravene, og kaste deres egne Volde til over dem, hvilken Befaling ogsaa blev udført.«

*

Samlede paa Volden sang Byens Forsvarere den gamle Salme »O, store Gud, vi love dig.«

Igen strømmede Københavnerne ud ad Voldens Udfaldsporte, denne Gang for at se paa Kampens frygtelige Resultat. De hollandske Matroser blev saa rasende, da de fandt General Vavasors Lig, at de skar Ørene af ham: »det ene er for Admiral de Witte, det andet for Admiral Peter Floris!« Selv om det ikke var noget kompromitterende i Datiden at gaa i Krigstjeneste hos en anden Nation, var dette Tilfælde dog højst uheldigt: en kendt hollandsk

General, kæmpende i den svenske Hær mod Hollænderne, der stod i Københavns Forsvarsstyrke. (Det maa tilføjes, at der var kostbare Ørenringe i de afskaarne Øren).

Medens det sørgelige og uhyggelige Arbejde stod paa, at samle de døde Soldater og begrave dem i store Fællesgrave, ringede Kirkernes Klokker for Sejren, og Kirkerne fyldtes Dag efter Dag til Takkegudstjenester. Glæden var stor, Lettelsen var stor — og dog var Trængslerne ikke forbi. Først et Aar efter — den 13. Februar 1660 — kom Budskabet om, at Carl Gustav var død. Og det blev Sommer paany, før Belejringen af København blev hævet. Det skete i Maj 1660. Da havde København været belejret fra Landsiden uafbrudt i 22 Maaneder.

Men den 11. Februar 1659 var Danmark frelst.

Bag dine Volde, Kjøbenhavn,
det hele Danmark laa.
Men Gustav her sit Heltenavn
for dig forsvinde saa.

(Titelblad i Mindeudgaven 1857. C. Adler.)

II. Del

Fyens Generobring

Det mærkelige militære Drama, der endte med Sejren ved Nyborg

Da Carl den Tiende Gustav den 6. August 1658 afsejlede fra Kiel for overraskende at overfalde Danmark, var han fast besluttet paa dels at gennemføre Kuppet saa hurtigt som muligt, dels helt at udslette Danmark som selvstændig Nation. Havde han først faaet udslettet Danmark og Norge og gjort dem til svenske Provinser, var han Herre over Østersøen og kunde kontrollere hele Handelen paa de baltiske Lande — og samtidig skalte og valte efter Behag med Øresundstolden. Planen var godt gennemtænkt. Den danske Adel skulde om nødvendigt med Vold sættes paa Porten, den menige Befolkning vindes ved løfter om større Frihed, og hele Landet skulde »forsvenskes« ved en kraftig Indvandring af Svenskere — der havde ogsaa været Planer fremme om ganske simpelt at deportere den danske Befolkning til Spanien, og saa simpelthen flytte et tilsvarende Antal Spaniere herop; men de var blevet opgivet som uigennemførlige.

Selve den militære Del af Kuppet gik glimrende i Begyndelsen — præcis paa Maanedsdagen efter Opbruddet fra Kiel var Carl Gustav Herre over hele den jyske Halvø fra Skagen til Altona, Fyn og Sjælland, og snart efter maatte Møen, Lolland-Falster og Langeland overgive sig efter en næsten utrolig haardnakket og sejt Modstand. Men denne Succes skæmmedes af tre smaa Skønhedspletter: paa Sjælland, København, der havde lukket sine

Porte for Næsen af den svenske Konge og paa Trods af al sund Fornuft besluttet sig til at forsvare sig til det yderste, og i Hertugdømmerne de to Fæstninger Rendsborg og Glückstadt, der viste sig, paa Trods af deres ringe Besætning, at være for haarde Nødder at knække.

Carl Gustav havde efterladt en af sine Generaler, Pfalzgreve Philip af Sulzbach, i Hertugdømmerne med et stærkt Reservekorps. Han havde til Opgave at tage den jyske Halvø i Besiddelse paany indtil Nord for Limfjorden, forstærke Besætningen i Fredericia og sætte denne Fæstning, som Carl Gustav paa Trods af Bestemmelserne i Roskildefreden endnu ikke havde rømmet, i god Forsvarsstand. Med Frederica som Udgangspunkt skulde han derefter overrumple de faa danske Tropper, der under Kommando af Feltmarskal Ernst Albrecht v. Eberstein, der Aaret før var traadt i dansk Tjeneste, laa i spredte Kantonementer fra Kolding til Elben, og samtidig skulde Sulzbach nedkæmpe de to Fæstninger Rendsborg og Glückstadt. Men det gik ikke. Nok var Besætningerne meget faatallige begge Steder, men Fæstningerne var i god Stand, og de to Kommandanter, i Rendsborg Guvernør Henrik Blome, en rig holstensk Adelsmand, og i Glückstadt, hvor Feltmarskal Eberstein forøvrigt opslog sit Hovedkvarter, Generalvagtimester Eckerich Johan Lübbes, viste sig at være Mænd, der var deres Opgave voksen, og som ikke lod sig skræmme ved Trusler om haard Belejring og ødelæggende Bombardementer. Dette, at den danske Krone beholdt sit Fodfæste paa Halvøen, fik afgørende Betydning for Krigens videre Forløb. Det gjorde nemlig, at vore allierede Polen, Østrig og Brandenburg fandt det forsvarligt at komme os til Hjælp til Lands med samme Hurtighed som Holland var kommet os til Hjælp til Søs. Hvis disse to Fæstninger havde maattet overgive sig, er det mere end tvivlsomt, om denne Hjælp var kommet; under det foregaaende Aars uheldige Felttog havde der nemlig staaet en polsk Hær rede ved Sydgrænsen for at komme os til Hjælp, men den var øjeblikkelig vendt om, da der kom Underretning om, at Frederica var faldet. Men

denne Gang gik det bedre og allerede den 7. September var en anseelig Hær af alle Vaabenarter — bestaaende af 16.000 Brandenborgere, 11.000 Østrigere og 5000 Polakker, ialt 32.000 Mand — ved at samles i Wittstock i Mark Brandenburg under Kommando af tre af Datidens største Feltherrer, nemlig Kurfyrst Frederik Vilhelm af Brandenburg, den kejserlige, østrigske Felstmarskal Grev Raymond af Montecuculi og den polske Woivod Stephan Czarniecki.

Den 19. September naaede Hærens Fortrav, der bestod af kejserlige Ryttere, Oldesløhe, og her stødte man første Gang paa Svenskerne. Sulzbach blev kort efter nødt til at trække sig tilbage gennem Ditmarsken, hvor han gennembrød Digerne, saa Landet stod under Vand, tilbage til Fredericia. Eberstein, der repræsenterede den danske Konge i Hertugdømmerne, forsøgte at overtale Kurfyrsten til at sende et Korps paa nogle Tusinde Mand over Femern og Lolland-Falster til København. Men det blev ikke til noget, dels paa Grund af de allieredes Uvilje mod at forandre de engang vedtagne Planer, dels paa Grund af et Rygte, som den gottorpske Hertug havde udspremt om, at København var faldet, og at Frederik den III havde faaet den ene Arm skudt af. Man fortsatte altsaa Felttoget, og den 4. December angreb man Als; Overførselen blev dækket af en lille dansk Flaadeafdeling under Viceadmiral Peter Bredal, og den 10. December blev Sønderborg og Nordborg Slotte erobrede. Her faldt Bredal desværre. Og dermed var alt tabt for Svenskerne. Henimod Nytaar stod man ved Kolding, som Polakkerne angreb den 24. December. Under Angrebet sprængtes Chr. IV.s vældige Slotstaarn i Luften. Svenskerne havde brugt det som Krudtmagasin, og der maa virkelig have været en Del Krudt i Taarnet, for et polsk Øjenvidne skriver, at Besættningen paa Taarnet blev »kastede saa højt mod Skyerne, at man tabte dem af Syne og først fik øje paa dem, da de kom tilbage og som Frøer styrtede ned i Slotssøen.« Efter denne Bedrift gik Hæren i Vinterkvarter, Brandenborgerne ved Ribe, Polakkerne ved Kolding og de Kejserlige ved

Haderslev. Den stedlige Befolkning var ikke ligefrem begejstrede over disse Befriere, de var mildest talt ikke særligt populære, og det var især Polakkerne, det var galt med. En Kvinde fra Koldingkanten, der om Vinteren var paa Besøg paa det svenskbesatte Fyn, giver Luft for sin Misundelse paa de mere heldige Fynboere: »I Godtfolk her i Fyen ere nu flux bedre farne end vi andre i Holsten og Jylland. Thi I kan langt fredeligere og bedre omgaaes med Landsens Fjender end vi med Landsens Beskjærmere. Naar Svensken faar hos Eder sin Deputat (Forplejning), saa lader han sig nøje og beegner Eder ikke med nogen haard Medfart og Overlast. Med hvorledes de fremmede Auxiliær-Folk, som vor Konges Allierede har sendt her ind i Riget, og i Særdeleshed hine forbandede Polakker, holde Hus hos os, det maa Gud forbarme sig over.«

Men snart var Trængslerne forbi; allerede i Februar 1659 brød Hæren igen op, og de hjemsogte Kvarterværter kunde aande lettet op. Det gik stærkt nu, og allerede i Slutningen af Februar var Nørrejylland rensat, med Undtagelse af Fredericia, som man ikke rigtig havde haft Mod paa at binde an med, og Kurfyrsten opslog sit Hovedkvarter i Viborg. Kort Tid efter ankom Generalløjtnant Claus Ahlefeldt, der under Stormen paa København havde vundet stor Hæder ved sit Forsvar af Vestfronten. Han skulde paa Kongens Vegne tage Landet i Besiddelse og samtidig gøre alt for at overtale Kurfyrsten til at gaa over til Fyn eller til Sjælland med Forbundshæren. Det lykkedes ham til en Begyndelse at faa Kurfyrsten til at indeslutte og belejre Fredericia. Byens Forsvar lededes af Generalmajor Bøttinger, der bag Fæstningens stærke Volde havde en Styrke paa 3000 Mand, men da man havde ført Løbegrave helt ind under Fæstningens Volde, og den var blevet beskudt med 60 svære Kanoner, gav Bøttinger op og trak sig tilbage til Fyn — det lykkedes ham dog at brænde Byen af og sprænge Størstedelen af Fæstningen i Luften, før han trak sig tilbage.

Da Svenskernes sidste Bolværk i Jylland var faldet, bestemte Kurfyrsten sig til at gøre Landgang paa Fyn.

Rytteriet spillede en stor Rolle i Kampene ved København. Her var Svenskerne talmæssigt overlegne, idet Carl Gustavs Rytterstyrke var omtrent 10 Gange saa stor som den, der fandtes inden for Fæstningsvoldene. (Tegning af dansk Rytteri 1659. F. C. Lund, 1870. Otto Vaupe: Den dansk-norske Hærs Historie).

- 1. Helligcristes Kirke
- 2. Fru K.
- 3. Petri K.
- 4. Trinitatis K.
- 5. Anna Rotunda K.
- 6. Nicolai K.
- 7. Holmens K.
- 8. Boldhuus
- 9. Børsen
- 10. Ridebanen
- 11. Christianshavns Kirke
- 12. Gamle Vold
- 13. Østergade
- 14. Kjøbmagergade
- 15. Nørregade
- 16. Amagertorv
- 17. Gammeltoiv
- 18. Vestergade

KJÖBENHAVN
1659.

Fodfolket var paa Belejringens Tid iklædt Uniformer, hvis Snit og Farver var hentet direkte fra den gængse borgerlige Dragt, men prydet med martialske Skærf, Bandoler og Strudstjer i den bløde, bredskyggede Filthat, Haand-Stikvaabnene og Økserne havde deres store Tid under Udfaldene, Bøsserne fejrede den Triumf ved Forsvaret under Stormangrebene, at langt de fleste faldne Svenske viste sig at være ramt af Geværskud. (Tegning af dansk Infanteri 1659. F. C. Lund. 1870).

Frederik den III havde helst set, at Kurfyrsten var kommet til Sjælland med det samme og havde befriet København, hvor Kongen og Borgerne nu snart havde siddet indespærret et helt Aar. Men selv om Kurfyrsten personligt ikke havde noget imod at følge Kongens Ønske, saa var der dog adskillige Ting, der talte for at nøjes med Fyn: For det første var der ankommet en Engelsk Flaade til Øresund, Englænderne, eller rettere Cromwell, var jo i nogen Grad paa Carl Gustavs Side, for det andet var Kurfyrsten, ikke helt uden Grund, bange for, at den hollandske Flaade i en given Situation vilde lade ham og hans Hær i Stikken paa Sjælland, og for det tredie var en stor Del af Hærens højere Officerer ikke begejstrede for Tanken om en saa lang Sørejse, de vilde helst være blevet i Jylland, men da der i Alliancetraktaten mellem Danmark, Polen, Østrig og Brandenburg stod, at Vaabnene ikke maatte hvile, før de svenske Tropper var fordrevet fra de Provinser, der tilhørte de Allierede, gik de dog med til at krydse Lillebælt og gaa i Land paa Fyn. Det kan maaske synes mærkeligt, at Kurfyrsten nærrede en saadan Mistro til Hollænderne, der dog var de første af de Allierede, der kom Danmark til Hjælp, men man maa ikke glemme, at Hollænderne ikke var særlig interesserede i, at enten Danmark eller Sverrig vandt en fuldkommen Sejr over Modparten — de vilde helst bevare Magtfordelingen før Carl Gustavs Kup, altsaa den, at Danmark og Sverrig beherskede hver sin Side af Øresund — Svenskerne maatte nok jages ud af Danmark, men de maatte saa sandelig ikke knuses helt.

Det første Forsøg paa at erobre Fyn foregik fra Stenderup i Sønderjylland. Den 31. Maj stod her et Korps paa 9000 Mand under Montecuculi, ude i Bæltet laa 7 hollandske og danske Krigsskibe, der var sendt ud fra København, og et Utal af Transportfartøjer, som Ahlefeldt med stort Besvær havde skrabet sammen allevegne fra. Montecuculi mente, det var rigtigst først at oprette et Brohoved paa den lille Ø Fænø, der kun ligger en lille Kilometersvej fra Fyns Kyst, og som bevogtedes af en Styrke paa 400 Mand.

Det lykkedes ikke den første Dag at komme over til Øen, fordi Strøm og Vind forhindrede Overførselen, men det lykkedes den næste Dag, og efter 2 Timers haardnakket Modstand maatte Svenskerne forlade Øen. Men man opdagede dog snart, at det var saa som saa med Nytten af denne Erobring, for Øen var for lille til, at der kunde være Tale om at bruge den som Opmarchplads for den egentlige Invasionsstyrke — og forøvrigt var hele Kyststrækningen overfor, helt fra Hindsgavl og op til Gamborg, spækket med Skanser og Løbegrave, der paa Grund af den lille, svenske Styrkes voldsomme Modstand og den Tid, Svenskerne havde vundet ved den, var besat med en Styrke paa ca. 4000 Mand, der havde alle Fordelene paa deres Side. Man maatte altsaa trøste sig med, at Erobringen af Fænø havde sikret Fænøsund baade fra Jyllandssiden og fra Fynssiden, saa man paa den Maade havde faaet en god Ankerplads for Krigsskibene og Transportfartøjerne.

Der blev saa holdt Raadslagning, og heri deltog fra dansk Side bl. a. Chefen for Kongens Livregiment, Generalløjtnant Hans Ahlefeldt, der var kommet fra Kiel med 12 Rytterkompagnier og lidt Infanteri for at være med til Angrebet. Man diskuterede frem og tilbage, men til sidst blev man enige om, at det næste Forsøg skulde finde Sted ved Middelfart. Den 26. Juni blev Montecuculis og Ahlefeldts to Korps indladet i 60 Jagter og en Mængde Pramme og Baade. Klokkeren 6 om Morgenen stod hele Flotillen, under Eskorte af Krigsskibe, ud fra Fænø Kalv og gik via Koldingfjord ind i Middelfart Sund, hvor Krigsskibene ankrede op lige udenfor Byen, mens Transportfartøjerne lagde sig i flere Rækker bag dem. Samtidig dukkede Kurfyrsten med en stor Del af Hæren og det svære Artilleri op mellem Snoghøj og Lyngsodde paa den jyske Kyst. Baade fra Krigsskibene og fra Landartilleriet begyndte man nu en voldsom Beskydning af Middelfart og Byens nærmeste Omegn. Beskydningen varede omkring 4 Timer, og det er noget uklart, hvad hele dette Skuespil egentlig skulde tjene til, for der fandtes kun nogle faa Skanser og et Par smaa Batterier ved Middelfart, og ydermere kneb

det meget for Landartilleriet at række helt over til Middelfart. Da Skydningen ophørte, gjorde Transportflaaden sig klar til Landgangen. Men Wrangel, der paa det Tidspunkt havde Overkommandoen paa Fyn, havde benyttet de 4 Timers Beskydning godt; han havde trukket Forstærkninger til allevegne fra og placeret sine Tropper i smaa klynger udenfor Kanonerne Rækkevidde, og da Landgangsbaadene styrede mod Land, dukkede hans Tropper op nede paa Stranden og modtog dem med en saa voldsom Musketild, at det ikke lykkedes een af Baadene at faa landsat noget Mandskab. Samtidig havde Wrangel ogsaa faaet fremskaffet enkelte svære Kanoner, og med dem beskød han det hollandske Viceadmiralsskib, saa at det maatte trække sig ud af Kampen i stærkt ramponeret Tilstand. Da Admiralsskibet vendte om, brød det hele sammen; de øvrige Baade og Fartøjer søgte at redde sig ind under Jyllands Kyst i vild Forvirring, og de fleste af Baadene blev af Vinden drevet op i Møllebugten og fik først landsat Mandskabet i Fredericia. Landgangsforsøget var blevet en total Fiasko.

Efter disse to mislykkede Forsøg, besluttede Kurfyrsten sig til at danne tre Landgangskorps, der fra Stenderuphage, Fredericia og Æbeltoft samtidigt skulde gaa løs paa det nordvestlige og nordlige Fyn. Hovedangrebet skulde ske fra Æbeltoft, og her samledes paany en Transportflaade. Til at dække Landgangen ankom Fregatterne »Graa Ulv«, »St. Hans af Stralsund«, »Jomfruen af Enkhuizen«, »Hollandske Prinds« og »Møinikedam«, der tilsammen havde 212 Kanoner. Men paa Trods af alle Anstrengelser var dette Forsøg ogsaa dømt til at mislykkes. Fra Landskrona havde Carl Gustav sendt nogle Krigsskibe, 10 ialt, med en Del Fodfolk ombord som Hjælp til Wrangel. Denne Eskadre, der var under Kommando af Englænderen Owen Cox, var uheldigvis paa det Tidspunkt ankret op ved Æbelø paa Grund af Modvind, og da Wrangel hørte om de Forberedelser, der blev truffet i Æbeltoft, gav han øjeblikkelig Cox Ordre til at gaa nordpaa og opsøge Fjenden, og den 23. Juli Klokken 10 om Formiddag-

gen mødtes de to Flaader. Der udspandt sig en haard Kamp, der endte med de danske Skibes fuldstændige Nederlag; »Enkhuizen« sprang i Luften, de fire andre Fregatter blev erobret og samtlige Transportfartøjer, der var ca. 100, blev brændt. Foruden Skibsbesætningerne fangede Svenskerne 200 brandenborgske Musketterer, og i selve Æbeltoft, som blev angrebet af de svenske Landtropper fra Cox Flaade under Kommando af Generaladjutant Pehr Ørnclou, dræbtes eller fangedes 200 Dragoner og 300 polske Ryttere, foruden at Byen maatte af med 2000 Rigsdaler. Paa Tilbageturen sejlede Cox ind i Aarhus Havn, tilintetgjorde de Fartøjer, der laa der, og skød Byen i Brand. Dette sidste knusende Nederlag tog helt Modet fra den allierede Hær, og i Kurfyrstens Hovedkvarter begyndte man at tvivle stærkt paa, om det nogensinde skulde lykkes at naa over til Fyn. Saadan som Sagerne stod, kunde der heller ikke være Tale om et nyt Forsøg det første Stykke Tid. Det var umuligt at skaffe tilstrækkelig Erstatning for de ødelagte Transportskibe, og Hollænderne kunde man ikke vente nogen Hjælp fra; de var ganske vist overordentlig ivrige, naar det gjaldt om at hjælpe Københavnerne i deres Kamp, men saa snart det drejede sig om at hjælpe Forbundshæren i Jylland over til Øerne, viste de en paafaldende Mangel paa Interesse, for at sige det mildt. Denne lunkne Holdning, der var Stik imod de trufne Aftaler, skyldtes en Tilnærmelse mellem de to Rivaler England og Holland. Den 11. Maj havde disse to Lande sammen med Frankrig sluttet en Overenskomst i Haag — den saakaldte »Haager-Concert« — der gik ud paa, at Roskildefreden skulde staa ved Magt, saadan saa Danmark afstod Landene Øst for Øresund til Sverrig, som saa paa sin Side ikke maatte gøre Krav paa yderligere Afstaaelser af dansk Omraade. De stridende Parter fik Besked om at rette sig efter dette, og tre store Flaader paa tilsammen ca. 150 store Orlogsskibe laa i Kattégat, Storebælt og Øresund for at give dette Krav Vægt — to hollandske under Admiral Obdam og Admiral Ruyter og en engelsk under Greven af Sandwich. Ruyters Flaade

medførte ogsaa 4000 Mand Landtropper, der efter Forholdene skulde anvendes enten for Danmark eller imod det.

Naar Landet laa saadan, og Hollænderne endda gik saa vidt som til at slutte en formelig Vaabenstilstand med Carl Gustav, havde hverken Frederik den III eller de Fyrster, der var hans allierede, nogen Interesse i at have saa store Troppemasser staaende i Jylland, og man bestemte derfor, at et Hjælpekorps paa 10 Regimenter, under Generalmajor Qvast, oberst Greve v. d. Nath og oberst Piasczinsky skulde blive tilbage paa Halvøen og stilles under Ebersteins Overkommando sammen med de danske Regimenter, der var blevet dannet i Holsten i Løbet af Aaret, mens Kurfyrsten med Hovedmassen af Forbunds-hæren marcherede ned i Nordtyskland for at møde Svenskerne der.

*

De Fordringer, som Vestmagterne havde stillet igennem Overenskomsten i Haag, behagede absolut ingen af de to stridende Konger, de følte sig begge krænkede over at være blevet ladt i Stikken, den ene af Holland, den anden af England; Frederik den III, der var den svageste, var den, der først maatte bøje sig, men han nægtede dog paa det bestemteste at skille sin Sag fra Kurfyrstens og de andre allierede. »Denne Konge viser sandelig stort Mod og Styrke i al denne Klemme, hvori han befinder sig, og hans Ønske om ikke at skille sig fra sine Forbundsfæller og Venner, saalænge ikke den yderste, ubodelige Nødvendighed tvinger ham dertil, kan ikke være større,« skriver den spanske Gesandt hjem til sin Konge Philip IV. Men Carl Gustav var ikke nær saa sagtmodig; han saa det som en blodig Fornærmelse at nogen skulde foreskrive ham, hvad han maatte og og ikke maatte, og han var stædigt og fast besluttet paa at gennemføre sin Plan om Danmarks totale Udseelse. Det kom hele Tiden til voldsomme Skændier mellem ham og Vestmagternes Udsendinge. Da de kom for at forelægge ham Fredsforslaget, raabte han til dem: »I fortrøster Jer paa Eders Flaader og sidder og sammen-

skriver Traktater, men jeg skal hugge dem igjennem med mit Sværd!« Men det hele endte dog med, at han, for at vinde Tid, gik ind paa at lade sine Forhandlere mødes med Danskernes for at drøfte Fredsvilkaarene paa en fredlyst Plads paa Raadmandsmarken ved København.

Disse Forhandlinger var nu ikke videre alvorligt ment fra Carl Gustavs Side, idet han kort Tid efter sendte sin Sekretær og højt betroede Mand, Peter Julius Coyet, til Holland for at prøve paa at underkøbe Hollænderne med Løfter om Toldfrihed i Øresund, Fæstningen Glückstadt, Grevskabet Oldenborg og Fyn. Det hele blev imidlertid ikke til noget. Coyet naaede ikke længer end til Anholt, her strandede han, og inden han ankom til Holland, var Vaabenstilstanden for længst udløbet, den hollandske Flaades Admiraler havde faaet Besked paa at fortsætte Kampen og behandle Svenskekongen som »opsætsig mod Haager-Concerten.«

Danskerne gik med det samme igang med at fuldføre den afbrudte Tilbageerobring af de tabte Landsdele. Situationen var nu bedret noget; Nørrejylland, Hertugdømmerne, Als og Femern var vundet tilbage, den norske Hær under Jørgen Bjelke havde i December 1658 fuldstændig rensset Norge for Svenskere, og det samme havde Bornholmerne under Jens Koefods Ledelse gjort paa deres Ø.

I Begyndelsen af September havde man sat sig i Forbindelse med de hollandske Admiraler for at faa dem til at holde Sunde og Bælter fri for svenske Skibe og eskortere Transportfartøjer fra København til Kiel. Denne Havn var udset til Udgangspunkt for et større Landgangskorps under Feltmarskalk Hans Schack. Den kommanderende General i Nørrejylland, Claus Ahlefeldt, skulde til dette Korps afgive tre jyske Rytterregimenter og en del Fodfolk, Feltmarskalk Eberstein skulde afgive 2000 Ryttere og 200 Dragoner af de allierede Tropper plus 1000 holstenske Ryttere, mens Schack skulde medbringe 3 Regimenter hollandske Hjælpetropper fra København samt saa meget af Garnisonens Mandskab, som man kunde afse. Ahlefeldt skulde tage til Kiel for at overtage Posten som Schacks

Næstkommanderende — samtidig fik Eberstein Besked paa at danne et Korps af sine holstenske Tropper og Kurfyrstens Hjælpetropper og med dette tage Opstilling imod Fyn paa Grænsen af Nørre- og Sønderjylland.

Baade i København og i Jylland arbejdedes der Maanedn igennem paa at udruste Landgangskorpset, og den 23. September fik Schack Forholdsordre og Fuldmagt som Korpsets Chef. Denne Fuldmagt var meget vidtrækkende; den udstyrede Schack med en omfattende Myndighed og gav ham saa godt som frie Hænder. Der stod bl. a., at alt, hvad han foretog sig, skulde af Kongen »for godt eragtes«, alle Embedsmænd »saavel i vort Rige Danmark som i Fyrstendømmet Holsten, hvor han ankommer« skulde staa ham bi med Raad og Daad, han kunde frit rekvirere »uden nogen Persons Anseelse fornøden Kontribution til Armeens Underholdning«, og han kunde efter eget Skøn »agere paa hvilken Province og Insul, som han selv bedst og raadsomt eragter, at Landgang bekvemmeligst kan ske«, til den sidste Bestemmelse var der dog knyttet den Aftale mellem Kongen og Schack, at det først og fremmest var Fyn, det drejede sig om, og at Ebersteins Korps skulde deltage i Landgangen. Den hollandske Flaade, der skulde overføre og eskortere Tropper og Materiel fra København til Kiel, var ialt paa ca. 40 Orlogsskibe. Den afgik fra København den 1. Oktober under Admiral Michael Adrian de Ruyter, en af Verdenshistoriens største Søkrigere, Viceadmiral Cornelius Evertsen og Schoutbynacht Johan v. Brackel. En lille, dansk Flaade under Rigsviceadmiral Henrik Bjelke og Viceadmiralerne Nicolaus Helt og Markus Rodsteen sluttede sig til, og den 12. Oktober naaede man til Kiel, efter at have haft en del Modvind undervejs. Den 20. mødtes Schack og Eberstein i Eckernførde for at raadslaa om Felttogets Forløb. I København var man meget spændt paa, hvordan dette Møde vilde forløbe, man havde en temmelig kraftig Mistanke om, at Eberstein, der i Kraft af at han var ældste Feltmarskalk egentlig skulde have haft Overkommandoen, var ikke saa lidt skinsyg paa sin yngre Kollega, der havde vundet

stor Berømmelse under Københavns Belejring, og som han nu skulde underordne sig, og man var ogsaa godt klar over, at det sikkert ikke passede Eberstein, at han skulde afgive næsten Halvdelen af sit Korps til Schack, der derigennem fik det største Korps at føre. Men Mødet forløb uden større Gnidninger, bl. a. fordi det viste sig, at Eberstein slap med at afgive de 1000 holstenske Ryttere, fordi man ikke kunde fremskaffe Transportfartøjer til de øvrige 2200 Ryttere, og man enedes om, at Schack i de sidste Dage af Oktober skulde gaa i Land paa Østsiden af Fyn i Nærheden af Hindsholm, mens Eberstein samtidig skulde gaa over Middelfartssund og sætte sig fast paa Hindsgavlsodde. Markus Rodsteen skulde assistere ved denne Overgang med 5 Orlogsskibe og det nødvendige Antal Transportfartøjer. Derefter skiltes de to Feltmarskalker og drog hver til sit for at træffe de sidste Forberedelser.

Schack's Landgang ved Kerteminde

Den 26. Oktober var Schack færdig med at indskibe sine Folk i Kiel. Om aftenen sendte han Generaladjutant Mikkell Skov af sted med en hurtig, lille Baad for at undersøge Fjendens Stillinger ved Nyborg. Den næste Morgen stod den mægtige Transportflaade sammen med Orlogsskibene ud af Kiels Havn medførende hele Schacks Korps, der talte godt 6000 Mand Rytteri og Fodfolk, plus Artilleriet med tilhørende Personel og Materiel samt Brotræn og hele den øvrige store Udrustning, som et saa stort Korps paa den Tid medførte. Det har været et fantastisk Syn — og Borgerne i Kiel fik rigelig Tid til at nyde det, for næppe var man gaaet under Sejl, før det blev blikstille og hele Flaaden maatte til sidst gaa for Anker ved Munden af Kielerfjord. Den følgende Aften naede man op i Langelandsbæltet, og her saa man de svenske Signalbaal flamme langs Langelands og Lollands Kyster, for Carl Gustav, der befandt sig i Nykøbing-Falster, havde faaet den Opfat-

telse, at Togtet var rettet enten mod Skåne eller mod Smaaøerne. Da man den næste Dag, den 29., naaede op i Storebælt, fik man Vind og Strøm imod sig, saa Flaaden ingen Vegne kunde komme, og det blev besluttet at søge ind under Slipshavn og blive der Natten over. Her dukkede Mikkel Skov op og fortalte, at den svenske Hovedstyrke paa Fyn laa ved Odense, og at der foruden Kystvagterne kun var højst 2 Regimenter til at beskytte Nyborg, men at Byen og dens Omegn var spækket med Kystbatterier. Schack bestemte sig til at overrumple Nyborg med det samme. 2000 Musketerer under Anførsel af Claus Ahlefeldt blev indskibet i Smaabaade, og saa afsejlede man fuld af Fortrøstning mod Nyborg. Men det gik helt galt; det var mørk Nat, og da Stormen samtidig tog til, var det fuldstændig umuligt at holde sammen paa de mange Baade; de tabte Kontakten med hinanden og søgte en efter en tilbage til deres Udgangspunkt. Den næste Morgen viste store, fjendtlige Rytterstyrker sig ved Ellensborg, det nuværende Holckenhavn, og samtidig begyndte Strandbatterierne en kraftig Beskydning fra begge Sider af Fjorden, saa Tanken om at erobre Nyborg blev opgivet, og man enedes om i Stedet at sætte alt ind paa at komme i Land paa Halvøen Hindsholm Nord for Kerteminde, og afsendte Søkaptajn Peter Petersen, der var fra Kerteminde, for at finde de bedst egnede Landingssteder. For at narre Svenskerne blev Flaaden liggende Dagen over udfør Slipshavn, og man gjorde forskellige Forberedelser, som om man vilde foretage et nyt Angreb.

Det var blevet bestemt, at Landgangen ved Kerteminde saa vidt muligt skulde foregaa ved højlys Dag, allerhelst tidligt om Morgenen, og for at intet skulde overlades til Tilfældet udsendte Schack følgende udførlige Ordre:

Opsejlingen gennem Bæltet skulde ske i tre Eskadrer: Avantgarden under de danske Viceadmiraler Bjelke og Helt, Corps de Bataille (Hovedstyrken), hvor Admiral de Ruyter havde sin Kommandostander, under Viceadmiral Evertsen, og Arrieregarden under Scoutbynact v. Brackel. I Avantgardens Transportskibe var Kongens Livregiment

til Fods, Claus Ahlefeldts Fodfolksregiment, Hans Schacks Dragoner, Artillerikommandoet med 8 lette Feltkanoner, Brotræn og Materiel samt Hans Friis' Rytterregiment. I Corps de Bataille var Resten af Artilleriet, de tre hollandske Fodfolksregimenter under Killegrew, Aloa og Meteren, denne Eskadre havde samtidig 30 store Transportbaade paa Slæb, der hver kunde rumme 100 Mand Infanteri og havde en stor Kanon i Forstavnen. Dronningens beredne Livregiment, Schacks, Brockenhuus', Kruses, Trampes og Gyldenløves Rytterregimenter, Reserveammunitionen, Trosset og Bagagen var ombord i Arrieregarden. De tre Eskadrer skulde følge Bjelkes Admiralskib, hvor Schack og de to Generalløjtnanter Ahlefeldt befandt sig, og saa snart Bjelke lod sin gule Admiralsstander og Ruyter og Evertsen deres røde Standere vaje agter, skulde de to forreste Eskadrer ankre op til Landgang; samtidig skulde Eskadre Nr. 2 afgive 10 af de store Landgangsbaade til Infanteriet paa første Eskadre og 20 til Killegrews og Aloas Regimenter, mens Eskadrens Joller og Smaabaade skulde stilles til Raadighed for Meterens Regiment. Paa et nyt Signal skulde hele Infanteriet stige i Baadene, hver Mand med Proviant til tre Dage og Musketererne med dobbelt Ammunitionsforsyning, og paa det tredie Signal, et Kanonskud fra hvert af Admiralsskibene, skulde Landgangsbaadene rykke ind mod Kysten i tre Baadlinier, ledsaget af Eskadrens Gallioter og Kapere. Naar Infanteriet var landset, skulde Baadene med det samme returnere til Eskadrene for at landsætte Artilleriet. Rytteriet skulde først landsættes efter nærmere Ordre, men skulde holde sig klar under hele Aktionen. Samtidig med Landgangen skulde Ruyter afsende Orlogsskibe, der skulde krydse i Storebælt og afskære Forbindelsen mellem Fyn og Sjælland. Schacks velgennemtænkte »Invasionsplan« rummede yderligere, detaillerede Forholdsordrer og sluttede med at formane enhver til at vise sig »tapper og uforsagt.«

Klokken 2 Natten til den 31. Oktober afsejlede Flaaden i al Stilhed, man haabede at kunne naa frem, inden Svenskerne opdagede, hvad Maalet var, men som sædvanlig var

Vinden kontrær, og først Kl. 15 naaede man Bugten ved Kerteminde. Det svenske Rytteri havde under hele den sidste Del af Sejladsen inde fra Land omhyggeligt og interesseret fulgt Flaadens Bevægelse, saa alt var klar til en virkelig effektiv Modtagelse, da man langt om længe naaede frem. 7 Rytterregimenter og en Del Artilleri under Kommando af Pfalzgreven af Sulzbach stod opstillet mellem Kavslundebro og Kerteminde og havde lavet Forskansninger paa Strandengene Syd for Byen ned til Lundsgaard. Men det var ikke Syd for Byen, Schack havde i sinde at gaa i Land. Han vilde i Land Nord for og dermed sikre sig selve Halvøen Hindsholm, der paa den Tid var adskilt fra Fastlandet ved en Vig af Odense Fjord; her vilde man kunne holde ud i længere Tid, selvom den svenske Hær skulde kaste sig over Landgangsstyrken, og her kunde man ogsaa faa tilstrækkelige Forsyninger, fordi de fire store Sogne paa Halvøen havde været forholdvis i Fred for svensk Indkvartering, og da man ikke vidste, hvad der var sket med Ebersteins Korps, var det af stor Betydning at sætte sig fast et Sted, hvor man kunde være i Stand til at forsvare sig i temmelig lang Tid. Mens Ruyters Skibe aabnede en voldsom Ild mod Fjenden, lod Schack sine Landgangsbaade styre løs paa Kikkenborg, der blev Midtpunkt for hele Landgangen; Reservekavalleriet skulde nemlig landsættes Nord for dette Punkt, mens Størstedelen af de øvrige Tropper skulde i Land Syd for, og derefter se at faa fat i Kerteminde og Vejen til Munkebo, saa man havde Herredømmet over Roden af Halvøen. Strækningen fra Kikkenborg til Kerteminde var besat af to Dragonregimenter, der havde gravet sig ned i Løbegrave, og selve Byen af et Rytterregiment; Forbindelsen med Hovedstyrken Syd for Kerteminde udgjordes kun af Broen over Kerteminde Fjord. Da Baadene var kommet saa tæt paa Land, at de var under Ild fra Dragonerne paa Kysten, gik de paa Grund, Vandet var for lavt den Dag til at man kunde faa Baadene helt ind. Den omhyggeligt udarbejdede Plan saa et Øjeblik ud til at skulle kuld-kastes totalt. Men Schack, de to Ahlefeldter og Admiral

Ruyter tabte ikke Hovedet, de sprang i Vandet, gav Folke-
ne Ordre til at følge efter, og i Vand til midt paa Brystet,
med Musketterne og Krudtet løftet højt over Hovedet,
vadede man nu med »tapper Resolution« mod Land. De
stakkels Kystvagter opgav hurtigt ethvert Forsøg paa at
standse de 3000 Mand, der kom pjaskende ind mod dem,
og et Rytterregiment, der forsøgte at angribe ude i Vandet,
blev hurtigt slaaet tilbage. Med Livregimentets Gardister
i Spidsen naaede Korpset snart op paa Strandvejen og
forfulgte Svenskerne ind i Kerteminde. Svenskerne søgte
ned til Broen og satte sig fast i Kirken, der laa lige ved
den, for at gøre et sidste Forsøg paa at forsvare denne, saa
Sulzbach og Hovedstyrken kunde naa at komme dem til
Hjælp, men de blev hurtigt kastet tilbage over Broen, og
det hele gik saa stærkt, at Sulzbach slet ikke naaede frem.
Efter denne Erobring, der kun kostede vore nogle og tyve
Mand døde og saarede, og som saavidt vides heller ikke
kostede Svenskerne synderligt Mandetab, befalede Schack,
at der skulde anlægges en forskanset Lejr for en stærk
Avantgarde i Kerteminde og lod derefter Resten af Trop-
perne indkvartere paa Hindsholm. Samtidig sendte han
Bud til Eberstein om, at han havde fuldført Landgangen
og rykkede ham samtidig for de tidligere nævnte 2000
Ryttere og 200 Dragoner, hvis Eberstein da ikke allerede
var kommet i Land paa Fyn — et Budskab som Eberstein
sikkert har modtaget med mer end blandede Følelser.

Fra Kerteminde drog de slagne Svenskere ned mod
Nyborg og satte sig fast ved Landsbyen Skalkendrup. Da
de opdagede, at Schack var gaaet i Lejr, gik de i Ilmarch
til Ulriksholm, hvortil de ankom den 2. November, for at
overfalde den danske Lejr ved Kerteminde. Den reside-
rende Kapellan i Kjølstруп, Poul Bagger, havde imidler-
tid paa en eller anden Maade opdaget Svenskernes Plan,
og han skyndte sig Natten mellem den 2. og 3. November
»af patriotisk Affektion, uden præsteligt Habit« — som
han selv skriver — til den danske Lejr med sin vigtige
Nyhed. Det kom til at staa ham dyrt, for da han vendte
tilbage fra Kerteminde, havde Svenskerne hævnnet sig ved

at udplyndre hans Præstegaard totalt, saa han ikke ejede andet end de Klæder, han havde paa. Som et Plaster paa Saaret skænkede Frederik den III ham det følgende Aar Agedrup Sogns Korntiende. Men da Svenskerne naaede frem den næste Dag, fandt de til deres Forbløffelse det danske Korps parat til at modtage dem. De trak sig derefter tilbage til Munkebo, hvor de forskansede sig. Men da Rygtet om Ebersteins Landgang naaede frem, vidste de ikke rigtig, hvad de skulde gøre, og trak sig snart efter tilbage fra Munkebo, der derefter blev besat af Schacks Tropper den 7. November. Schack havde ikke faaet nogen Melding fra Eberstein om dennes Landgang, men da Rygterne efterhaanden lød saa overbevisende, at der næppe kunde være Tvivl om deres Rigtighed, brød han op den 9. og marcherede over Aasum mod Odense. General-løjtnant Horn, der havde staaet med Svenskernes Hovedstyrke ved Odense, afventede ikke Schacks Ankomst, men marcherede i fuld Fart ad Landevejen mod Nyborg og standsede først i Ullerslev. Uden Modstand rykkede Schack derefter ind i Odense d. 9. November, hvor enkelte af Ebersteins polske Ryttere allerede var begyndt at dukke op.

Ebersteins Overgang til Fyn

Rygtet havde altsaa virkelig talt sandt, det var lykkedes Eberstein at komme over til Fyn, men med en hel Del større Besvær, end det havde kostet Schack. Man kan godt forstaa Ebersteins efterhaanden tiltagende Fornemelse af at være tilsidesat og lidt overset til Fordel for Schack, for mens denne i Kiel kunde gaa lige ombord i en stor og veludrustet Flaade, maatte Eberstein og hans Næstkommanderende Qvast foretage en lang og besværlig Marsch med hele Korpset og dets Udrustning ad elendige, plørede Veje i silende Regn og Slud; at han under disse Forhold kunde gennemføre Marchen fra Tønder til Kolding paa 4 Dage er lidt af en Bedrift, og da han saa endelig

naaede frem, fik han ovenikøbet Besked om, at de 5 Orlogsskibe og tilhørende Transportfartøjer, som det var blevet ham lovet Markus Rodsteen skulde komme med, i Mellemtiden var svundet ind til 2 Orlogsmænd og 4 smaa Kapere. Men Eberstein lod sig ikke gaa paa.

Efter at have undersøgt Forholdene bestemte han sig til at gaa over Middelfartsund fra Snoghøj til det gamle Færgested Kongebroen, da han havde opdaget, at denne Del af Hindsgavlsodde kun var meget svagt bevogtet. Han vilde først sende en lille Afdeling Musketerer over Vest for Kongebroen, hvor Svenskerne havde en lille Skanse, lade dem sætte sig fast der og danne et Brohoved, som kunde optage den øvrige Del af Korpset. Det sværeste var at faa Kavalleriet over, men han regnede med at kunne ordne det ved at lade Rytterne gaa over i Baade med deres Heste svømmende ved Siden af, det havde han set de polske Ryttere gøre, og da Vinden og Strømmen paa det Tidspunkt lod til at være medgørlige, skulde det nok gaa, mente han. Denne Plan maa unægtelig betegnes som ikke saa lidt dristig, naar man tager i Betragtning, at Eberstein kun havde nogle smaa Fiskerbaade og Færger til sin Raadighed, og at han imens Overfarten stod paa konstant maatte være forberedt paa at blive angrebet. Men Lykken stod ham bi, idet tre svenske Krigsskibe, der laa i Sundet ved Middelfart og som vilde have været højst ubehagelige Tilskuere, pludselig sejlede Syd paa ned i Bæltet, maaske fordi de troede, at Sydfyn var det mest truede Omraade.

Ebersteins Korps talte ca. 5000 Mand danske, brandenborgske, østrigske og polske Ryttere og Fodfolk. Den 3. November lod han en Del af Korpset udfolde sig Syd for Koldingfjord for ligesom at true med Overgang til Fænø og Fønsskov, mens han selv med 1500 Mand af alle Vaabenarter marcherede til Snoghøj. I Løbet af Dagen ankom hele hans Overfartsmateriel, ialt 13 Baade — Rodsteen var nemlig ikke engang ankommet endnu med sin decimerede Hjælpeflaade — og Ebersteins to Næstkommanderende, Qvast og Generalkrigskommissær Ahlefeldt, holdt paa, at man burde vente med Overgangen, indtil Rodsteen viste

sig, men Eberstein stod fast ved sit — nu vilde han over, og den næste Eftermiddag, den 4. November, begyndte man. En udvalgt Skare paa 60 Musketerer under Kommando af Kaptajn Jess Knudt sejlede over i 8 Baade. Et svensk Rytterkorps, der viste sig paa Stranden, blev skræmt væk ved Beskydning med to Kanoner, som stod opstillet Vest for Snoghøj, og Knudt og hans Mænd kunde uhindret tage den lille Skanse ved Kongebroen, hvor de ydermere erobrede to Kanoner. Dette satte i høj Grad Stemningen i Vejret hos de ventende paa Jyllandssiden, saa da Baadene vendte tilbage for at hente flere over, maatte Officererne med Kaarderne i Hænderne hindre Mandskabet i at springe ombord, før det blev deres Tur. Ved den tredie Baadtransport gjorde man det første Forsøg paa at bringe Ryttere over i Baadene med Hestene svømmende ved Siden af, og det gik saa godt, at man fortsatte med det om Natten og hele den følgende Dag, indtil man Natten til den 6. atter begyndte at føre Infanteriet over. 800 Ryttere og 4500 Heste blev overført, og kun tre Heste gik tabt. Svenskerne gjorde ikke noget alvorligt Forsøg paa at afværge Landgangen, tværtimod trak de sig tilbage i Huj og Hast baade her, paa Fænø, ved Middelfart og paa Stribsodde, efterlod Kanoner og Artillerimateriel og trak sig tilbage til Odense. I Middelfart fandt man i Havnen to store Pramme, og med dem lykkedes det at faa Artilleriet bragt over. Eberstein opslog sit Hovedkvarter i Middelfart og her fik han at vide, at Rodsteen havde gjort Landgang med sin lille Flotille ved Assens og sprængt Kystvagterne der, og at 100 Musketerer af Ebersteins Korps, som han havde haft ombord, var paa March over Land til Middelfart. Eberstein, der modtog denne Melding den 7. November, havde al mulig Grund til at være tilfreds, samme Dags Aften havde han faaet overført $\frac{3}{4}$ af Korpset og kunde altsaa nu se en Ende paa den besværlige Transport, Fjenden havde ladet ham i Ro og han havde erobret ikke færre end 64 Kanoner og ogsaa taget en del Fanger. At Stemningen i Korpset var god paa Trods af det elendige Vejr — det regnede og sneede det

meste af Tiden — fremgaar af følgende Brev fra Oberst v. d. Nath den 7. November:

»Jeg har med Guds Hjælp og paa Feltmarskalk Ebersteins Befaling med 9 Baade og Svømning faaet overført 4 kejslerlige Regimenter, 4 brandenborgske, 800 Polakker, 1000 af de Danskes Heste og 600 Dragoner i en Tid af 3 Dage og Nætter. Nu kunde vi sige, vi have Fjenden i vor Magt. Imorgen marschere vi imod ham. De ere kun mellem 3 og 4000 Mand, og det er slemt, at de ikke ere stærkere, thi det vil dog kun være en Frokost for vore Folk. Dog skal de snart høre fra mig. Stor Ære, godt Bytte, gode Vinterkvarterer haabe vi paa. Vi have allerede gjort 100 Fanger uden at have vexlet Kugler. De kan underrette alle gode Venner om vor Lykke, thi den er sikker«.

Slet saa optimistisk var Eberstein nu ikke, han vidste godt, at den Frokost, som v. d. Nath glæder sig til, godt kunde blive en Smule ufordøjelig. Navnlig var han urolig over, at Svenskerne stik imod deres Sædvane havde optraadt saa spagfærdigt, og han frygtede for, at de forberedte et Overfald. For at faa lidt at vide om Fjendens Bevægelser sendte han d. 8. November Oberst Piascynski og de polske Regimenter i Forvejen til Odense. Selv satte han sig i Gang med Hovedstyrken den følgende Dag henad Aften. Den første Dag gik Marchen til Brenderup. Her indfandt Schacks utrættelig Generaladjutant Skov sig hos Eberstein, der mærkeligt nok først samme Dags Morgen havde faaet Meddelelse om Shacks Landgang ved Kerteminde. Skov havde en Mængde Oplysninger med, som han havde opsamlet dels gennem de forskellige Kontakter, han havde skaffet sig blandt Fynboerne dels ved selv at trænge ind i de svenske Lejre forklædt som svensk Officer, og efter Samtalen med ham følte Eberstein sig beroliget med Hensyn til mulige Overfald o. lign. Den næste Morgen fortsatte han sin March, og den 11. om Morgenen stod Ebersteins Korps i Mødeopstilling i den vestlige Ud-kant af Odense. Og hermed var Begyndelsen til det afgørende Slag ved Nyborg gjort.

Det kan synes højst besynderligt, at Svenskerne, der faa

Maaneder i Forvejen med saa stor Beslutsomhed havde afslaaet Kurfyrstens Hær, der var dem langt overlegen, ved Schacks og Ebersteins Landgang havde vist saa stor Ubeslutsomhed, som Tilfældet var. Vi kan kun prøve at finde Forklaringen ved at sammenstille de forskellige Fakta, som vi kender. Siden det første Landgangsforsøg var Svenskernes Forsvar paa Fyn blevet formindsket med 2.000 Mand, som den tidligere Kommandant over Øen, Rigsadmiral Wrangel, havde faaet med sig, da han blev sendt til Pommern for at overtage Kommandoen der, og selve det, at Wrangel ikke længere havde Forsvaret har sikkert betydet en stor Nedsættelse af den tilbageværende Styrkes Effektivitet, idet Wrangel uden Tvivl var Svenskernes største Feltherre. Hans Efterfølger, den tidligere nævnte Pfalzgreve Philip af Sulzbach, var en tapper og modig Soldat, men selv om han havde nogle af Carl Gustavs bedste Generaler, bl. a. Henrik Horn, under sig, har det ikke været nok til at opveje hans manglende Evner til at lede et effektivt Forsvar under saa vanskelige Vilkaar. Han havde under sig en Styrke paa noget over 7000 Mand, hvoraf Hovedparten var Ryttere og altsaa særdeles mobile. Med denne Styrke var han ganske vist Ebersteins og Schacks samlede Styrke underlegen, men han var dem hver for sig langt overlegen. Schacks Landgang, der foregik under Dække af Ruyters Kanoner og paa et strategisk velvalgt Punkt, kunne han ikke have forhindret, men han burde have kunnet forhindre Eberstein, der med sine ringe Transportmidler maatte bruge hele fem Dage for at komme over, i at komme i Land — eller dog i det mindste have tilføjjet ham ganske alvorlige Tab. Endelig havde Carl Gustav ogsaa selv en hel Del af Skylden, fordi han ved sin Indgriben i Forsvarets Dispositioner yderligere gjorde Sulzbachs Kommandoføring forvirret og vaklende. Kongen havde jo sat sig i Hovedet, at Danmarks sidste Krigsudrustninger var rettet mod Skaane eller Smaaøerne og ikke mod Fyn, og først da Ruyters Flaade stod op gennem Storebælt indsaa han sin Fejltagelse og fik travlt med at ruske Fyns Forsvarere ud af

den falske Tryghedsfornemmelse, som han selv havde hildet dem i. Hans Uro blev endnu større, da han fik Besked om Schacks Landgang, og han sendte Bud efter Bud til Sulzbach om at gøre sit yderste for at forsyne Nyborg med Proviant og sikre, at Korpset i Tide trak sig tilbage dertil, og den 5. November sendte han endelig Feltmarskalk Otto Stenbock — næst efter Wrangel den betydeligste Hærfører, han havde — over til Fyn for at staa Sulzbach bi og eventuelt overtage Kommandoen. Ansvar for, at Sulzbachs Korps trak sig tilbage til Nyborg og lod de to danske Korps forene sig saa godt som uden Modstand, falder altsaa ikke paa Korpsets Chef alene.

Et lille Intermezzo om Jalousi - og Strategi

Med Svenskerne indespærret ved Nyborg og de to Korps forenede ved Odense havde Eberstein og Schack fuldført den første Del af deres Opgave og kunde med al Kraft give sig i Lag med den anden Del: at nedkæmpe Fjenden. Men selv om Korpsevene var blevet forenede, var der ikke dermed skabt Enighed mellem Cheferne — tværtimod saa det ud til, at det vilde blive endnu vanskeligere for dem at forliges, for nu maatte det store Spørgsmaal afgøres: Hvem af dem skulde have Overkommandoen? Schack støttede sit Krav paa den Fuldmagt, han havde faaet af Frederik d. III i September, hvori der stod, at Schack, hvorsomhelst han optraaadte, var berettiget til at gøre Fordring paa Overkommandoen, men Eberstein, der var ældste Feltmarskalk, holdt sig til en kongelig Anordning fra Marts samme Aar; i den stod der nemlig »Naar 2 af Vores Feltmarskalker udi Krigsokkasioner mødes, skal den yngre stedse cedere for den ældre«. Det var altsaa Regeringen, der havde kludret i det, sikkert fordi man, dengang Schacks Fuldmagt blev skrevet, slet ikke havde regnet med, at Eberstein skulde optræde paa Fyn, men at Schack alene skulde foretage dette Felttog efter at have rekrutteret sit Korps fra de Styrker, Eberstein havde under sig

i Jylland. Men sket var sket, og nu stod det altsaa til de to selv at finde ud af, hvem der skulde bøje sig for hvem. Allerede før Eberstein naaede til Odense, modtog han under Marchen følgende Brev fra Schack:

»Højædelbaarne! Jeg har skyndsomst villet lade min Hr. Broder vide, at jeg med min medhavende Arme idag er naaet frem til Odense, og da jeg af nogle polske Officerer erfarer, at Hr. Broders Folk ogsaa haver fæstet Fod paa denne Ø, henstiller jeg til Hr. Feltmarskalk og Broders bedste Omdømme og Godtbefindende, om han helst vil lade de til mig beordrede 2.000 Ryttere og 200 Dragoner samt Infanteri snarest afgive eller foretrækker at gaa videre med det samlede Korps. Jeg skulde formene, at da Fjenden har trukket sig tilbage til Nyborg, vilde vi med de nævnte 2.000 Ryttere og 200 Dragoner eller alle Dragonerne i Forbindelse med Infanteriet være istand til at indespærre ham, hvis man ikke skulde foretrække at gaa løs paa Fjenden med hele Styrken. Hvad der tykkes ham bedst, derom forventer jeg nærmere Afgjørelse; thi jo før denne kan træffes, desto bedre, for at Fjenden ikke yderligere skal forskanse og nedgrave sig. Paa Brød vil det komme til at skorte, men jeg skal, ihvorvel Byen er temmelig ødelagt, gjøre Anstrængelser for, at saa meget som muligt heraf haves i Forraad og bliver skaffet tilveje. Med behagelig Anmodning om flittig at ville hilse Hr. Ditlev v. Ahlefeldt forbliver o.s.v.«.

Selvom Brevet var holdt i den allerhøfligste Tone, var det sikkert ikke klogt af Schack stadig at vende tilbage til Spørgsmaalet om Afgivelsen af de Tropper, han ifølge Kongens Fuldmagt havde Ret til at kræve af Eberstein, nu da Eberstein lige med saa store Vanskeligheder, og tildels uden den Hjælp der var ham lovet, var kommet iland paa Fyn. Det kunde godt forudses, at det vilde virke som at sætte Fingeren paa en Byld og trykke til — og Eberstein blev da ogsaa rasende over dette Brev. I sin Beretning til Kongen skriver han, at et saadant »Traktement« var Stik imod al »Krigsræson« og en daarlig Tak for den »Møje, Arbejde, Troskab og Flid«, som han havde

udvist ved Overførelsen af Korpset til Fyn. Det kan han jo nok have Ret i, men han ser samtidig ganske bort fra, at de andre sikkert heller ikke har syntes, det var særligt morsomt at skulle springe i Vandet ved Kerteminde. Efter at have raadført sig med Qvast og Ditlev Ahlefeldt beslutter han sig til ikke at sende een eneste Mand. Med den Besked sender han Ditlev Ahlefeldt af Sted til Schack og beder ham samtidig sige, at han, Eberstein, fortsætter sin March til Odense, hvor han regner med at mødes med Shack, saa de i Fællesskab kan opsøge Fjenden. Schack svarede, at det stod Eberstein ganske frit at bestemme, om han vilde tage Kvarter paa den ene eller den anden Side af Odense, og at det gjorde ham ondt, at Eberstein var blevet saa fortørnet over hans Brev. Eberstein stillede sig nu med sit Korps i Slagorden vest for Odense, idet han haabede, at Schack vilde indfinde sig hos ham med sine Generaler for efter Coutume at holde Krigsraad med ham. Men da Schack lod, som om han slet ikke forstod denne Opfordring, gik han i Bivuaak med sine Ryttere og Artilleriet paa St. Jørgensmark, mens Fodfolket blev indkvarteret i Odenses Forstad. Schack laa med sit Korps i den nordre Del af Odense. Da Eberstein hen paa Eftermiddagen d. 11. November stadig ikke havde set noget til Schack, sendte han igen Ditlev Ahlefeldt afsted for at faa Schack til at gaa med til et Krigsraad med samtlige Generaler og Regimentschefer. Men Schack vilde ikke komme, sikkert fordi han dels ikke vilde lade sig noget diktere af Eberstein, og dels fordi han ikke rigtig havde Lyst til at lade sig binde af de i høj Grad uberegnelige Beslutninger et saadant Raad vilde træffe. Eberstein blev imidlertid stædigt ved at presse paa, og henunder Aften indfandt Schack sig saa endeligt hos Eberstein, men kun ledsaget af sine to Generaler Claus og Hans Ahlefeldt, og i Overværelse af disse plus Ditlev Ahlefeldt begyndte saa Mødet. Schack indledte med at fastslaa, at han til enhver Tid vilde vise Eberstein den Respekt, der tilkom ham som den ældste, men at han vilde have den Myn-dighed, som Kongen havde givet ham, respekteret, at han

paa det bestemteste vilde modsætte sig et Krigsraad, og at han forøvrigt, hvis man fandt Fjenden i Nyborg, vilde foretrække, at man forskansede sig foran Byen og ved en Belejring, som jo kunde støttes effektivt af Ruyters Flaade, enten sultede Fjenden ud eller tvang ham til Slag under ugunstige Forhold. Eberstein paa sin Side stod fast paa sit Forlangende om Krigsraad, og forøvrigt kunde han slet ikke gaa ind paa Schacks Plan, som han fandt direkte skadelig, han mente, at de to Korps i Forening var stærke nok til at levere Svenskerne et Angrebsslag, og han fremhævede som en Hindring for Planen, at hans Korps ikke havde medført sin »Bagage«. Saa det var saa som saa med Enigheden mellem de to, og det endte da ogsaa med, at man efter at have vekslet mange »fortrydelige« Ord, som Eberstein udtrykker det, skiltes uden at have vedtaget andet, end at man skulde begynde Marchen den næste Dag. Spørgsmaalet om hvem der skulde have Overkommandoen, havde de tre Ahlefeldter imellemtiden afgjort paa salomonisk Vis ved at foreslaa, at hver Feltmarskalk skulde føre sit eget Korps og med dette skiftevis en Dag ad Gangen tag Teten og lede Marchen, — og derved blev det. Eberstein gjorde Begyndelsen den næste Dag, den 12. November, og naaede frem til Hundslev og Rynkeby. Hans Avantgarde havde under Marchen et Sammenstød med to svenske Rytterregimenter, og af Fangerne fik man at vide, at Svenskerne forskansede sig uden for Nyborg. Schacks Korps gik til Flødstrup. Paa 2 Dage var man altsaa kun kommet smaa 20 km fra Odense. Dette var uden Tvivl Schacks Skyld. Han ønskede ikke at komme saa hurtigt frem, at man overraskede Fjenden og blev tvunget til at levere et Slag med det samme, for han foretrak stadig at afgøre Sagen ved en Belejring. Han maatte forøvrigt ogsaa tage lidt Hensyn til sine Tropper, for flere af Regimenterne var nydannede, og deres Mandskab var ikke som Ebersteins vant til de Besværligheder og Anstrengelser, som er forbundet med flere Dages Bivuak i øsende Regn og Raakulde, og de daarlige og opblødte Veje trættede dem. Desuden havde Schacks

Korps et overordentlig stort Tros, alene Brockenhuus Ryttere havde over 100 Soldaterkoner og Børn med sig. Eberstein, der under Marchen havde forsøgt endnu en Gang at faa Schack til at afholde Krigsraad, foreslog nu, da de kom til Ullerslev, at de to kunde mødes midtvejs mellem deres respektive Hovedkvarterer; det var Schack absolut ikke meget for, men efter lang Parlamenteren kom Mødet dog alligevel i Stand. Det blev af stor Betydning, for under dette Møde frafaldt Schack sin oprindelig Plan om at udsulte Fjenden og gik, mere eller mindre villigt, dog med til at gennemføre Ebersteins Plan om at levere et Slag allerede den næste Dag. Samtidig fik Eberstein, der var svag paa Fodfolk, overladt Kongens Livregiment til Fods og Halvdelen af Meterens hollandske Regiment, mens Schack til Gengæld fik v.d. Naths Rytterregiment. Ved Opmarchen skulde Ebersteins Korps danne Hærens venstre Fløj og Schack den højre. Derefter skiltes de to efter at være kommet saa nogenlunde til Enighed om de rent praktiske Ting, men det der laa bag hele deres besynderlige Optræden de sidste Par Dage, nemlig hvem der skulde have Overkommandoen, var stadig ikke blevet løst, hver førte sit Korps og begge var paa den Maade lige-stillede — det endte jo i Virkeligheden med Ebersteins Sejr over Schack, for det var til syvende og sidst den ældste Feltmarskalks Synspunkter, der sejrede over den yngres.

Slaget ved Nyborg

Tidlig om Morgenen den 14. November brød Hæren op. Det var Ebersteins Tur til at lede Marchen, og ved Middagstid stødte hans Fortrop ved det nuværende Juelsberg paa de svenske Tropper. Feltmarskalk Otto Stenbock vilde nemlig ikke, som Carl Gustav havde anbefalet, lade sig indeslutte i Nyborg, men foretrak, ligesom Eberstein, et Slag i aaben Mark. Han og Sulzbach vilde egentlig gerne have været helt frem til Ullerslev, men det kunde de ikke naa og satte sig derfor fast syd for Landsbyen Rejstrup.

Stillingen var udmærket til Svenskernes Formaal, dens Frontlinie afgrænsedes af et levende Hegn, der strakte sig fra Storebælt ved Skabohuse forbi Juelsberg ned til Mosedragene ved Hjulby Sø; foran Hegnet var Terrænet aabent og overskueligt, bagved skovklædt og stærkt kuperet. Paa hver af Fløjene bag Hegnet havde Rytteriet sin Post, i Midten stilledes Infanteriet, der ogsaa sammen med Musketerer og Dragoner var skudt frem i selve Hegnet. Sulzbach kommanderede højre, Stenbock Centrum, og venstre fløj kommanderedes af Horn. Selve Stillingen laa paa tværs af Hovedvejen til Nyborg.

Ebersteins Korps marcherede nu op til venstre for Hovedvejen, altsaa over for Sulzbachs Fløj, og gjorde holdt i »2 Musketskuds Afstand« fra denne. Schack marcherede op tilhøjre for Landevejen og gjorde holdt »2 Musketskud« bagved Eberstein for at ordne sine Tropper; det var derefter Meningen, at Angrebet skulde foretages, naar han var rykket op paa Linje med Eberstein. Men nu skete der noget overraskende: Endnu inden Schack havde sat sig i Bevægelse for at komme op paa Siden af Eberstein, gav Eberstein, der selv kommanderede sit Korps venstre Fløj, Ordre til Angreb med Størsteparten af sit Rytteri. Hvad der egentlig har drevet ham til dette overilede Angreb, der var dømt til at mislykkes, og som ogsaa med Glans blev slaaet tilbage af Sulzbach, er der mange Gisninger om, men det ligger nok nærmest at antage, at det har været hans Mening med dette Angreb, der ikke engang blev støttet af hans Næstkommanderende Qvast, der førte Korpsets højre Fløj, engang for alle at umulliggøre Schacks Plan om at indeslutte Nyborg. At det var Rytteriet, han brugte, var i fuld Overensstemmelse med Tidens Skik; Rytteriet var Hovedvaabnet, det var det, der indledede, gennemførte og afsluttede et Angreb, de øvrige Vaabenarters Mission var hovedsageligt at støtte Rytterne. Eberstein lod sig ikke afskrække, han kaldte sit Reserverytteri frem og førte med Dødsforagt endnu en Gang sine Ryttere frem mod den fjendtlige Stilling, blot for at blive standset af den morderiske Ild fra Fjendens

Fodfolk bag Hegnet og af Modangreb, som Sulzbachs Rytteri foretog. Det var umuligt for ham at trænge ind i Fjendens Linjer. Ved Ebersteins sidste Angreb var Situationen saadan, at Sulzbach mente Tiden var inde til et Modangreb, han samlede sine Ryttere, brød gennem et Par Aabninger i Hegnet og kastede sig over Ebersteins Eskadroner med en saadan Kraft, at de maatte søge Ly bag Fodfolket, alt hvad Remmer og Tøj kunde holde. Eberstein og Ditlev Ahlefeldt undgik paa dette Tilbagetog med Nød og Næppe at blive taget til Fange. I den følgende Kamp, der bølgede frem og tilbage uden nogen fast Plan, havde Svenskerne Overtaget, og hele Ebersteins venstre Fløj vilde sikkert være bukket under, hvis ikke Meterens hollandske Pikeenerer havde holdt Stand med saadan Koldblodighed og Dødsforagt, som Tilfældet var. Sulzbach selv deltog med Flid i Angrebet, han nedlagde selv et Par af Ebersteins Generaler, fik flere Heste skudt under sig, men syntes at være komplet usaarlig.

Samtidig med dette gik Ebersteins højre Fløj til Angreb. Og Qvast havde i Begyndelsen Heldet med sig, hans Eskadroner trængte ind over Hegnet og bragte en af de svenske Rytterchefer, Grev Königsmarck, med sig tilbage som Fange; men saa gik det ogsaa galt her, Sulzbachs Næstkommanderende, Generalmajor Böttiger, gik til Modangreb med to Regimenter Fodfolk, og efter en hidsig Kamp, hvorunder Qvast blev haardt saaret og Böttiger faldt, blev baade Qvasts Brandenborgere og Grev v.d. Naths Regiment, der af egen Drift var gaaet ind i Slaget, kastet tilbage i vild Uorden. Schacks Korps havde indtil nu forholdt sig temmelig passiv. Den, der var nærmest til at komme til Hjælp, var Generalmajor Trampe, der kommanderede Schacks venstre Fløj, altsaa den nærmest ved Qvast, men han tøvede. Grunden har højst sandsynlig været den, at han lige overfor sig havde det svenske Centrum staaende med Artilleri og Fodfolk. Qvast beklagede sig senere bittert over Trampes Holdning, idet han aabenbart glemte, at Trampe stod under Schacks Kommando og ikke havde nogen Forpligtelse til at angribe, bare fordi

Eberstein gjorde det; han skulde først have Ordre af Schack, før han kunde gøre noget. En noget tosset og uholdbar Situation under et Slag, der kunde faa saa alvorlige Følger som dette, men den maa ses i Lyset af Ebersteins og Schacks snæversynede Rivalisering. Men mens Schacks venstre Fløj saaledes forholdt sig passiv, gik hans højre til Angreb. Nogle af Regimenterne blev dog snart stikkende i det side Terræn ved Hjulby Sø med dets Grøfter og Tørveskær, men det lykkedes Schacks Ryttere og Ulrich Friederich Gyldenløves Regiment at komme ind paa Livet af Svenskerne venstre Fløj, der kommanderedes af Henrik Horn, og der udspandt sig en voldsom Kamp — men Overmagten var for stor, og de to Regiment blev i vild Uorden kastet tilbage i Retning af Hjulby Sø.

Slagets første Afsnit var dermed udkæmpet. Det havde taget lang Tid, og det var absolut blevet en svensk Succes; ikke alene havde Svenskerne formaaet at holde Stand, men var ogsaa brudt frem af deres Stillinger og gaet til Angreb med stort Held. Situationen var betænkelig for Danskerne, for hvis Eberstein ikke havde Held til at holde Stand over for Sulzbachs vedblivende Angreb, vilde hele den venstre Fløj blive rullet op, og Hæren være i Fare for at lide et totalt Nederlag. Det var aabenlyst, at de ubrugte Afdelinger af Schacks Korps maatte gøre noget for at bringe Ligevægt i Sagerne. Trampe gik igang med at søge at frigøre Rytteriet paa Ebersteins højre Fløj, Hans Ahlefeldt bragte Orden i sine Regiment nede i Mosen, mens et Generalfremstød blev foretaget af Fodfolket i Centrum af Schacks Korps. Under Anførsel af Claus Ahlefeldt og Oberst Killigrew gik dette Fodfolk frem i tætsluttede Rækker og kastede alt overende paa deres Vej frem. Dette Angreb endte med det svenske Centrums fuldstændige Splittelse og Tilbagegang. Midt under Angrebet fik Schack til sin store Overraskelse at vide, at Slaget var vundet paa et helt andet Punkt af Valpladsen. Det var Hans Ahlefeldt, der blandt denne Dags mange modige Mænd blev den, der hjemførte Sejren. Det var lykkedes

ham paa en eller anden Maade at forcere de Grøfter og Tørvegrave, der før havde standset ham i det sumpede Terraen, og pludselig stod han med sine Ryttere i Flanken paa Henrik Horns Stilling. Hvad der egentlig skete under den Kamp, der nu begyndte, og som endte med Horns totale Nederlag, er der ingen, der ved, men den har givet været haard, og det danske Kavalleri maa have haft en usædvanlig Udholdenhed og Styrke, fordi Horn, der var en erfaren Hærfører, raadede over et Rytteri, der saa langt var det danske overlegent. Men langvarig har Kampen ikke været, for før det svenske Fodfolk havde maattet give tabt ved Juelsberg, og mens Sulzbach endnu kæmpede med Eberstein ude paa venstre Fløj, var Horn med sit Rytteri drevet ind i Nyborgs Fæstning.

Ved Horns Flugt blev det i Forvejen haardt trængte svenske Centrum fuldstændig blottet paa venstre Flanke, og nu begyndte et frygteligt Myrderi. Trampes holstenske og jyske Ryttere, v. d. Naths Kroater og Pandurer, Qvasts brandenborgske Dragoner og forrest af alle Piasczynskis polske Lansenerer, der vilde hævne deres Anførers Død, kom susende ned over den ulykkelige Hob og nedhuggede dem omtrent til sidste Mand. Det lykkedes derimod Sulzbach at slippe ud af den frygtelige Klemme, han var kommet i, og i forholdsvis god Orden at bringe sin Rytterfløj tilbage til Nyborg.

Slagets sidste Akt, den svenske Hærs Overgivelse, kunde ikke lade vente længe paa sig. I en Bue udenom Byen stod Eberstein og Schack, i Bæltet udenfor laa Ruyters og Bjelkes Eskadrer, og fra alle Sider tordnede Kanonerne mod Fæstningen. Situationen var haabløs, og for at undslippe Fangenskab flygtede de to Øverstkommanderende Stenbock og Sulzbach i en lille aaben Baad over til Korsør, hvor Carl Gustav modtog dem med de velkendte Ord: »Har Fanden taget Faarene, kunde han gjerne have taget Bukken med«. Men efter den første Bitterhed indsaa Kongen dog, at de begge havde kæmpet tappert og gjort deres Pligt.

Om Morgenen den 15. November sendte Horn, der nu

var Øverstbefalende, Parlamentærer til den danske Lejr for at faa standset Beskydningen og forhandle om en hæderlig Afmarch. De fik med det samme at vide, at der kun kunde være Tale om, at den svenske Hær overgav sig paa Naade og Unaade, saadan at Officererne gik i Fangenskab, indtil de blev løskøbt, og de menige Soldater blev optaget i den sejrende Hærs Regimenter. De svenske Underhandlere maatte gaa ind paa disse haarde Vilkaar, og ved Middagstid fandt Overgivelsen Sted. 11 Rytterregimenter, nogle Musketerkompagnier, 21 Kanoner med tilhørende Vogne og Ammunition, 80 Estandarter, 40 Dragon- og Musketerfaner, et Utal af Udrustningsgenstande og et stort Forraad af Korn og Levnedsmidler m.v. var det Udbytte, det Hærkorps, der havde fuldført Fyns Generobring, høstede. Et af de mest betydningsfulde Felttog i vor Historie var ført lykkeligt til Ende paa Trods af indbyrdes Rivalisering, Jalousi og Misundelse hos de to fremragende Feltherrer, Eberstein og Schack, der til Slut alligevel maatte finde sig i at dele Æren for denne Bedrift.

Bornholms Befrielse

Over hele Danmark kom det efterhaanden til at gaa Svenskerne daarligt; men ingen Steder blev Befolkningen i den Grad tirret til Raseri, som paa Bornholm.

I næsten 12 Aar havde Bornholmerne under Christian IV været udleveret til svensk Herredømme. Dette nye Herredømme var langtfra blevet udøvet med Blidhed, og da Øen omsider kom tilbage under den danske Krone, føltes det af Bornholmerne som en Udfrielse af noget meget pinefuldt. Det var derfor sindsoprivende for dem at faa Meddelelse om, at Svenskerne nu — efter Roskildefreden — vilde indfinde sig som Herrer paa Øen igen. Det begyndte med, at Præsterne fra Prædikestolen bad for Carl Gustav i Stedet for at bede for Danmarks Konge. Saa kom — i Slutningen af April Maaned 1658 — en svensk Besætning til Hammershus. Det var 130 Mand med Oberst Johan Prindsenskjöld som Kommandant og Landshøvding over Bornholm.

Denne Mand, der var en Kæmpe af Vækst, var ombølgget af mystiske Sagn. Kong Carl Gustav havde adlet ham til Tak, fordi han med sit Kæmpelegeme havde kastet sig frem foran Kongen i et af Tredivaarskrigens Slag og reddet hans Liv. (Naar han ikke kom til at hedde Kongeskjöld er det, fordi Carl Gustav var Prins dengang). Men Prindsenskjöld gik siden for at være usaarlig; og det Ry kom ham i lang Tid til Nytte, for der var mange, der gerne vilde se ham død. Men skudsikker var han, intet Jern og intet Bly kunde trænge ind i ham.

Han tiltraadte sit Embede med Løfter til Bornholmerne

om at regere Øen med Mildhed og Retfærdighed — og gav sig straks i Lag med den mest haardhændede Brandskatning af alt, hvad Bornholmerne ejede: Kvæg, Korn, Madvarer, Klæder, Indbo, endogsaa Husmoderens Køkkengrejer — alt skulde der svares Skat af. De store Jordbesiddere fik Befaling til at drage over til Skaane og hylde Svenskekongen. Og saa var det Korfitz Ulfeldt, der mødte op for at modtage deres Troskabsed.

Derefter udskrev han en Trediedel af Øens unge Mennesker til den svenske Hær, som stod i Krig i Nordtyskland. Senere blev optaget Mandtal over alle Drengene over 12 Aar, og der udstedtes Forbud mod at sejle ud paa Fiskeri. Ingen Ofre maatte undslippe. Saa begyndte systematiske Udskrivninger af Ryttere og Søfolk.

Efterhaanden var den svenske Garnison vokset til 1600 Mand. Rekvisitionerne til disse Folk blev saa grove, at det reelt var Udplyndring af Befolkningen.

Da der om Efteraaret kom Meddelelse om, at Svensken havde genoptaget Krigen mod Danmark, brød der straks Uroligheder ud rundt om, skønt Prindsenskjöld fik yderligere Tusind svenske Soldater over til Besættelse af Øen. Han begik her den Letsindighed at fordele disse Folk i Kvarterer over hele Bornholm med 6 Mand i hver større Gaard. Det var naturligvis ikke muligt, selv om Viljen havde været tilstede, at udøve Mandstugt under saadanne Forhold. De fleste Steder jog Soldaterne Husbond og Madmor ud i Lade og Stald og installerede sig i deres Stuer og Senge — og tyranniserede iøvrigt deres Omgivelser paa det frejdigste. Dette Forhold førte til Slut til næsten alle disse Soldaters Død. Beretningen om de følgende Begivenheder, der førte til Bornholms Befrielse, er taget fra C. Adlers hundredaarige Mindebog:

I November Maaned dæmpedes et Oprør i Vesterherred, dog var S sammensværgelsen forgrenet over hele Øen. De vigtigste Mænd, der stod i Spidsen for den, var Provsten til Hasle og Rutsker, Poul Ancher, Borgerkaptajn Niels Gummeløs og Jens Pedersen Kofod, den sidste af en adelig bornholmsk Slægt.

Det var om Aftenen i December Maaned, at Jens Kofod sad i Rønne hos Jep Kromand ved Ølkanden i Samtale med nogle Borgere. I det samme Sandemand og Kirkeværge Peder Thorsen traadte ind ad Døren, for at faa en Hjertestyrkning førend han kørte hjem til den ham tilhørende Store-Myregaard, sagde Jens Kofod, der kendte Thorsen: »Disse fordømte svenske Hunde burde vi, hvis der var Mod og Mandshjerte i os, hugge alle ned.«

»Du skulde tage dig iagt,« afbrød Thorsen ham, »for hvad du siger, Jens; thi Væggene har Øren.«

Kofod, en gammel, heftig Krigsmand, hvem det stærke Øl var steget til Hovedet, raabte nu: »Saa er det vel dig selv, som er i Slæng med det svenske Pak.«

Begge Mændene kom nu i Strid, Jep Kromand gik imellem dem, og Peder Thorsen truede med sin Svøbe ad Kofod, idet han forlod Værelset. Dette kunde Kofod ikke taale, han løb ud efter ham og naaede ham nede i Gaden. De kom nu i Slagsmaal, Sandemanden forsvarede sig med sin Svøbe, men Kofod trak sin Pallask og huggede ham saadan i Hovedet, at han styrtede død til Jorden. Kofod angrede sin Daad, men Thorsen laa længe og stønnede paa Jorden, hvorpaa han blev bragt ind i et Hus, hvor han døde inden Midnat efter at have nævnet Kofod som sin Morder.

Da den Myrdedes Enke fik det sørgelige Budskab, klagede hun til Byfogeden; men da Kromanden og flere Borgermænd sagde, at Peder Thorsen havde selv givet Anledning til sin Død ved at oppægge Jens Kofod, jævnedes Byfogeden Sagen saaledes, at Kofod blev tilkendt en lille Mulkt. Men hermed var den myrdedes Enke ikke tilfreds. Hun red til Hammershus og anraabte Landshøvdingen om Hævn over sin Mands Morder. Prindsenskjöld lod hende forklare alle Sagens Omstændigheder og lovede at forskaffe hende Ret.

Landshøvdingens Løfte kom snart Jens Kofod for Øre. Han blev ikke lidt forskrækket, thi han kendte Prindsenskjölds ubønhørlige Strengthed, og forsøgte nu, om hans smukke og kløgtige Hustru, Kirstine, ikke skulde formaa

Landshøvdingen til at opgive Sagen imod ham. Ankommet til Slottet traf hun, da Prindsenskjöld var paa Jagt, kun hans Kone. Grædende fortalte hun hende, hvad hendes Begæring var. Fruen blev bevæget, og Kofods Hustru troede at gøre sin Sag rigtig god ved en Foræring af seks Sølvskeer. Idet hun lagde dem paa Bordet, traadte Landshøvdingen ind; men uden at agte paa hendes Bøn fjernede han sig. Paa sin Kones Tiltale svarede han, at hun skulde sige Kofods uforskammede Kone, at hun skulde tage sit Sølv med sig igen, ellers lod han Præsten give det til de Fattige. »Har hendes Mand«, tilføjede han, »begaaet forsættelig Manddrab, da skal han række sin Hals, og Dommeren solgt Retten, da skal jeg rejse ham en Galge. Næste Torsdag kommer jeg selv til Rønne, da skal jeg undersøge Sagen.«

Jens Kofod mærkede nu, at det var ilde fat, men da han var en Mand med Energi, tabte han ikke Modet. Prindsenskjöld var nu hans Dødsfjende, han besluttede at stille sig i Spidsen for Opstanden og fuldbyrde Frederik den Tredies Begæring. Han red derfor til Hasle og forestillede sine Venner, at nu var Tiden kommet, da man maatte handle. Fik Landshøvdingen først at vide hans Ytring, saa kunde det foraarsage, at de alle kom i Fare, derfor maatte man enten drage imod Slottet eller gribe Obersten i Rønne.

Det sidste fandt man rigtigst, og at man maatte straks tage fat paa Sagen var indlysende. Man havde saa meget mere Aarsag dertil, da det var bekendt, at Prindsenskjöld agtede, naar han kom til Rønne, at ville paa ny udskrive en stor Mængde Søfolk, der atter skulde sendes ud af Landet.

Onsdag den 8. December, efter at have spist til Middag Klokken 1, lod Landshøvdingen sadle sin Hest, »Skjöld« kaldet, tog ubekymret Afsked med sin Hustru og red roligt i et smukt Solskinsvejr til Hasle. Han var vel bekendt med den oprørske Aand, som herskede i hele Landet, men i den Formodning, at det var fuldkommen underkuet, troede han ikke, at nogen turde vove at angribe hans Per-

son; hvortil ogsaa kom, at hans mandige Hjerte altid lod ham stole paa sin stærke Arm. Han var blot ledsaget af sin Sekretær og sin Rideknægt, samt sin trofaste Hund, Snap.

I Hasle sad imidlertid Borgmester Peder Olsen, Kaptejn Niels Gummeløs, Præsten Poul Ancher, og Jens Kofod fra Rønne og raadførte sig med hverandre, hvorledes de bedst skulde tage Prindsenskjöld af Dage, naar han, som man formodede, tog ind i Hasle hos Borgmester Peder Olsen. Hasles Borgere skulde skarplade deres Geværer, og det blev en Aftale, at de skulde give sig Skin af at være en Æresvagt og ved den Lejlighed søge at fælde Prindsenskjöld og hans Følge.

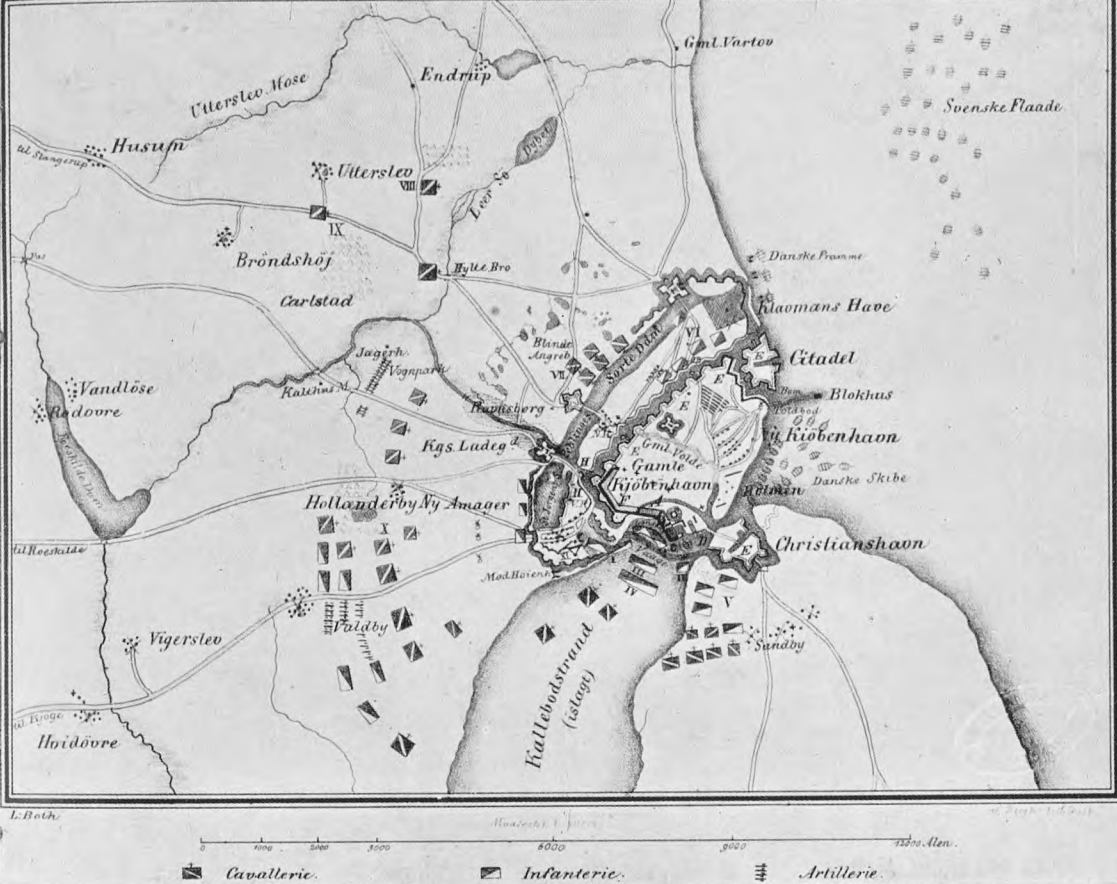
Da Landshøvdingen ankom til Hasle omtrent Kl. 2, tog han ikke nogetsteds ind. Han standsede sin Hest uden for Borgmesterens Hus og lod ham kalde ud til sig paa Gaden. »Dersom alle Restancer ikke bliver indbetalt inden een Uge«, sagde han, »saa faar Byen en Indkvartering af Militære, og med deres Udpantning vil vist Hasles Indvaanere ikke være saa saare tilfredse.« Idet han gav sin Hest Sporerne, anede han ikke, at hans Dødsfjender sad inde i samme Hus og lagde onde Raad op imod ham.

Det var heldigt, at Landshøvdingen saaledes slap bort, thi havde man dræbt ham her i Hasle, saa vilde de i Omegnen indkvarterede Svenskere snart være blevet underrettet derom, og maaske hele Landet blevet udsat for at ødelægges med Ild og Sværd. Som der staar i Folkevisen:

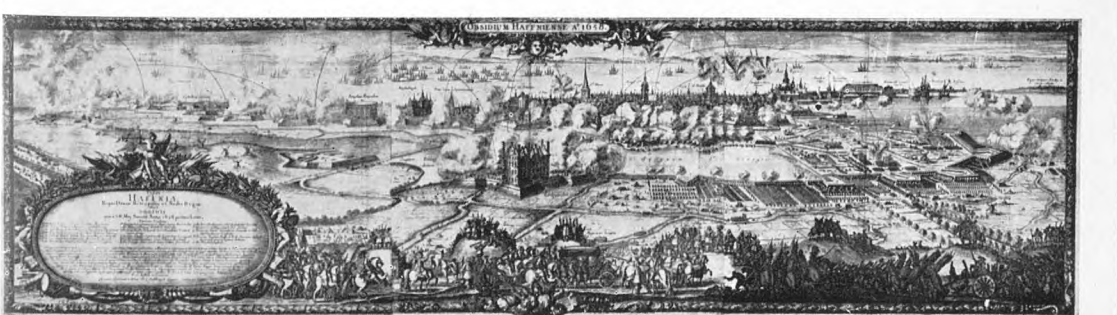
»Prindsenskjöld reed sig ad Veien fram,
og Ingen var der, som hindrede ham.«

Nu kom Prindsenskjöld til Skuleskov paa Vejen til Rønne, og red, uforfærdet som han var, ganske tryk igennem den.

Imellem de S sammensvorne havde det været en Aftale, at Prindsenskjöld, hvis han tog forbi Hasle eller det mislykkedes at nedlægge ham i denne By, skulde skydes i Skuleskov. Præsten i Nyker, Jacob Pedersen Tresløv, havde lovet at sende tolv Bønder til bemeldte Skov for at dræbe Landshøvdingen og hans Følge; men han var

Forklaring til Plan over Stormen paa Kjøbenhavn (tegnet af Topograf L. Both, 1859): Nederst, under Maalestocken i en 60 Tusindedel, ses Signaturer for Rytteri, Infanteri og Artilleri. Med Romertal er angivet de svenske Styrker i Terrænet uden for Voldene, med Bogstaver de danske indenfor: Første Angreb sattes ind Kl. 1 af I, III og IV, henholdsvis Fersen og Vavasor, Steenbock, Brødrene Sparre (mod Vandkunsten og Løngangen), II Schmidt (mod Fregatten »Højnehald«), V Thott (Rytteriet mod Christianshavn) og VII blindt Angreb. — Andet Angreb sattes ind Kl. 4 af VI Banér og Vavasor (mod Østervold). Svenskerne Stilling var under sidste Del af Angrebet: VIII venstre Fløj, IX Centrum (Carlstad) og X højre Fløj, hvor tillige Reserven stod. — De danske Styrkers Plads: A: Adelenes Soldater, Powitz. — B: Studenter og Købmandssvende, Krag. — C: Hoffanen, Beaufort. — D: Fregatten »Højnehald«. — E: Danske Soldater og Matrosor samt hollandske Tropper. — F: Borgerne, Thuresen. — H: Værker, anlagt af de Danske under Belejringen. — Med Kryds er mærket f. Eks. Byerne Hvidovre, Vigerslev, Rødovre, Brønshøj, Utherslev. Det betyder, at de blev demolerede. (Det anbefales at benytte Lup ved Læsningen af Kortet. Originalen: Det kgl. Bibliotek). — Nederst: svensk Sejrsstik, dateret 1658 og signeret af Erik Dahlberg. Det viser Belejringen, set fra Bellahøj.

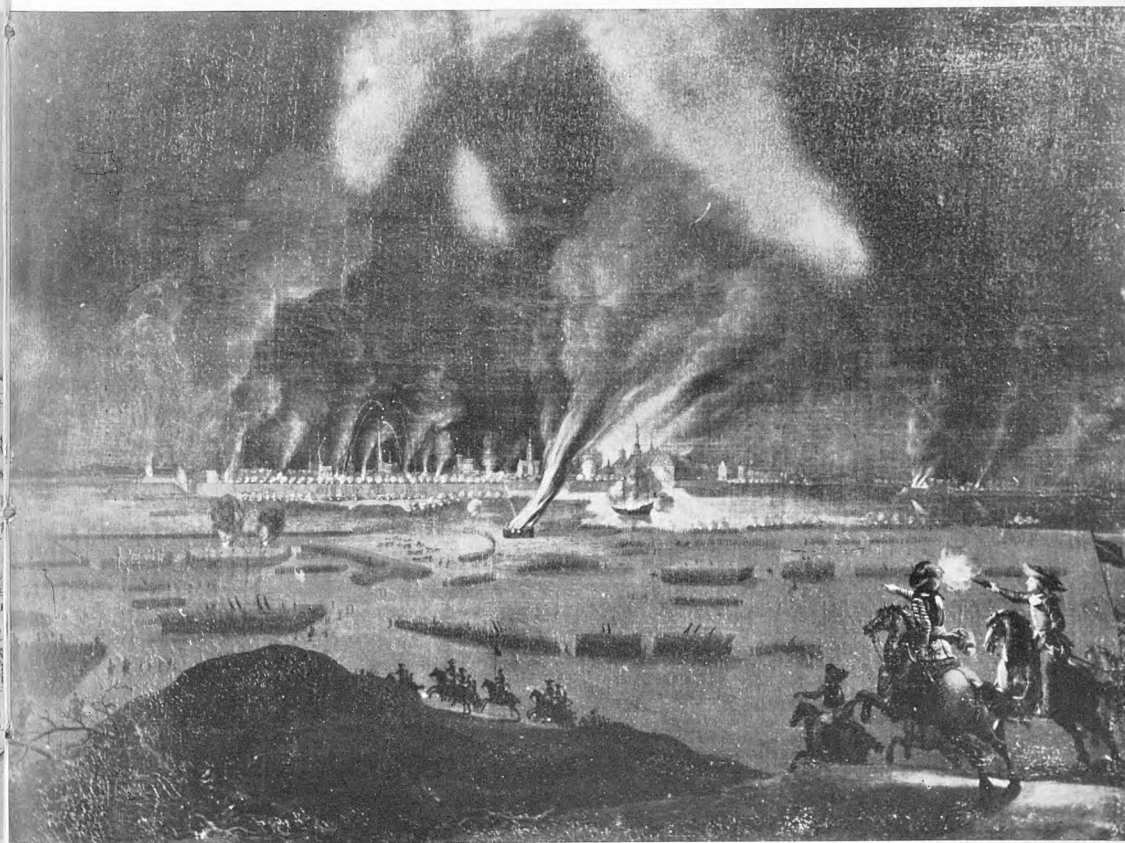
Stormen paa København. Maleri af F. C. Lund, 1887 (Frederiksborg). Skibene i Isen ude til højre tyder paa, at det er et svensk Stormløb mod Fæstningens sydvestlige Hjørne, der er fremstillet.

*

Nederst til højre: Svenskerne sætter et Angreb ind fra Amager over Kallebodernes Is. («Højnehald» brændende midt i Billedet). Maleri af D. Vertranen.

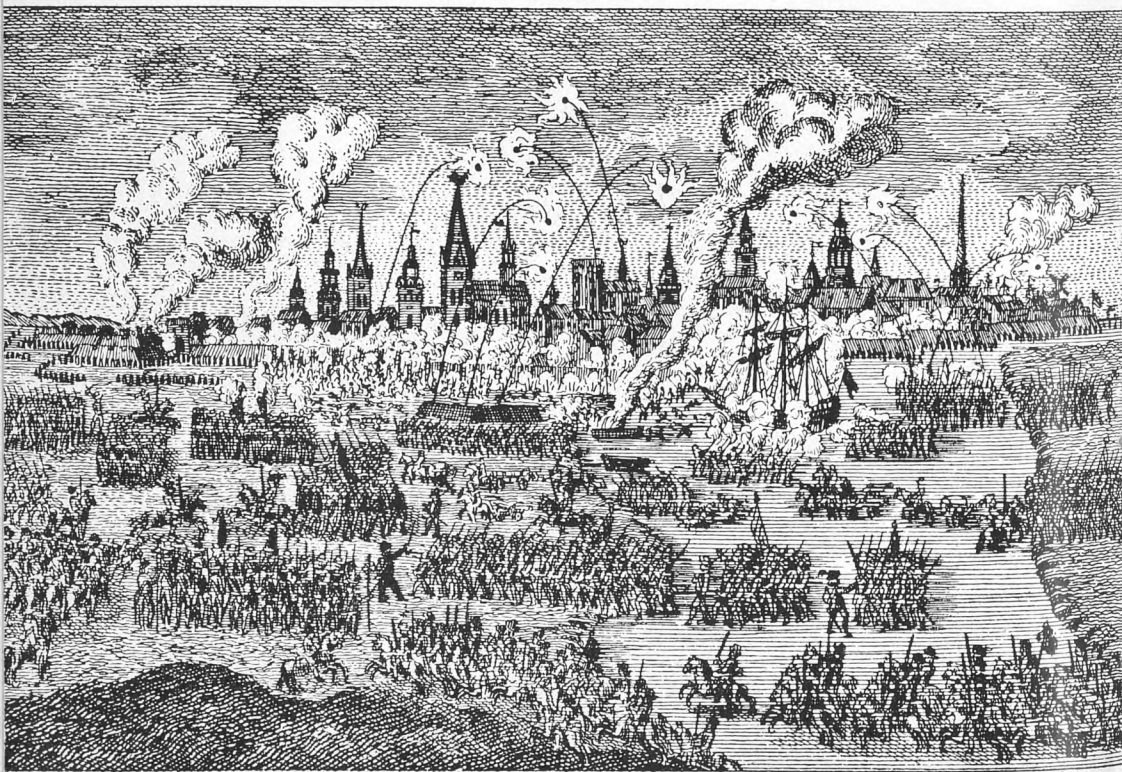
*

Nederst til venstre: Kort efter Dahlbergs Skitse, der tydeliggør den svenske Storm-Opstilling — med General Banér's Rytterstyrke ude til venstre paa det Sted, hvor den ikke skulde have været, men hvor den forvildede sig hen. Se de henslængte Is-Broer paa Kallebod-Isen — og Rytteriet paa Amagersiden.

Tilbageerobringen af Fregatten »Højenhald« den 12. Februar. Maleri af Chr. Mølsted.
Nederst: et samtidigt Stik af Hovedstormløbet, set fra Amagersiden med København liggende i Lys fra Brande og Lystraketter.

svensksindet og havde ingen Bønder sendt til Skoven, saa at Prindsenskjöld red uantastet igennem den. Han vilde være blevet underrettet om de Sammensvornes Plan, at dræbe ham, hvis Præsten Tresløv havde faaet Opfordringen til at stille de tolv Bønder, forinden han havde begivet sig paa Vej til Rønne, thi Præsten vilde gerne have et fedt Embede, hvilket han troede vilde tilfalde ham, naar de andre Præster, som aabenbare Deltagere i Opstanden, afsattes. Men hans forræderske Adfærd var til Held for Bornholmernes Sag, thi var Prindsenskjöld blevet dræbt ved højlys Dag, saa vilde vist hans Soldater have hævnnet hans Død, som allerede sagt, ved Mord og Brand.

Da de Sammensvorne saaledes i Hasle var gaaet Glip af at nedlægge ham, begav Niels Gummeløs, Jens Kofod og et Par andre sig straks paa Vej til Rønne. Da de kom til Skuleskov, blev de ikke lidt forbitrede, da de erfarede, at Landshøvdingen var redet uhindret igennem den. I største Hast forsatte de Vejen til Rønne tilligemed to Bønder, de havde truffet paa.

Prindsenskjöld var imidlertid kommet til Rønne, hvor han red til Byens ældste Borgmester, Peder Lauridsen, i hvis Stald han satte sin Hest. Han traadte derpaa ind til Borgmesteren og satte sig bagved et stort Stenbord med en massiv Egefod. Han irettesatte denne for den oprørske Aand, der herskede i Byen, thi Indbyggerne havde saa godt som erklæret sig for Danmark og vilde ikke længere betale Skatter til Sverrig. Han gjorde Borgmesteren opmærksom paa, at slig Opsætsighed blot vilde medføre Byens Ødelæggelse, da han agtede at indlægge en stærk Garnison i Byen, der skulde inddrive de resterende Skatter, naar ikke Borgmesteren forinden, med Hensyn til den Behandling Byen vilde blive underkastet, indbetalte Restancerne uden Ophold.

Borgmesteren var en kæk Mand, og derfor svarede han Prindsenskjöld rent ud, at Borgerne hverken kunde eller vilde udrede de utaalelige Skatter og Paalæg, som der nu afpressedes dem, og hvortil de intet havde kendt, da Lan-

det hørte under Danmark, hvilket med Guds Hjælp snart igen skulde finde Sted.

Men nu blev Landshøvdingen vred. Han svor en frygtelig Ed, at dette skulde aldrig ske, og sagde, at da han mærkede, at et Mytteri var i Gære, saa skulde han sende alle urolige Hoveder, det vilde sige, alt Landets Mandkøn, over til Sverrig. Men hans Vrede naaede den største Højde, da hans Ridefoged kom ind og meldte ham, at han havde set Indbyggerne væbnede flokke sig i Gaderne.

Jens Kofod og hans Medforbundne var imidlertid kommet til Rønne, hvor de red hen til Kofods Broder Mads Kofod Pedersen, for der at indsætte deres Heste. Her underrettede en Borger dem om, at de var blevet bemærkede af Ridefogeden, der var gaaet til Prindsenskjöld, uden Tvivl for at berette ham deres Komme fuldt bevæbnede. Nu var der intet andet Valg end at skynde sig hen til Borgmesterens Hus, hvis deres Plan ikke skulde mislykkes, og fulgt af flere Borgere, der sluttede sig til dem, naaede de Huset.

For at sikre sig imod, at Prindsenskjöld skulde undfly, satte Kofod to Mand til Vagt ved Indgangen, og rundt om disse samledes der snart en stor Mængde bevæbnede Borgere. Stalddøren og Porten lod han tilstænge. Da Borgerne saa dette, laasede de ogsaa deres Porte, for at de Svenskere, de havde i Kvarter, ikke skulde komme ud og forene sig med de øvrige Svenskere paa Landet.

Jens Kofod traadte nu ind i Stuen, fulgt af flere væbnede Mænd, blandt hvilke Borgerkaptajnen Niels Gummeløs. Landshøvdingen sad netop og spiste, og havde en Pakke Papirer liggende foran sig. Da Kofod bemærkede Papirerne, spurgte han Prindsenskjöld: »Til hvem skal disse Papirer sendes?«

»Til min Herre og Konge, Carl Gustav,« svarede denne. »Men jeg siger,« raabte Kofod, »at de skal til Kong Frederik«, og nu løftede han sit Sværd og spurgte Landshøvdingen, om han vilde have Kvarter.

Men heraf vilde denne intet vide. Efter Visen svarede han:

»For mig Qvarteer da var vel godt,
Men faae det af Dig var mig stor Spot.«

Noget lignende har han vel sagt, og muligt sagde da ogsaa Kofod, som der staar i Visen:

»Du længer ei skal vor Landshøvding være.«
»Du falde skal snart for vor Fod.«

Da tog Prindsenskjöld to Pistoler ud af sit Bælte, lagde dem foran sig paa Bordet, for at vise, at han ikke vilde give sig uden Modstand.

Visen ytrer da:

»Jens Kofod saae ikke længe derpaa,
Han slog de Pistoler, de fløi i Vraa.«

Nu trængte alle ind paa ham, da skød den stærke Prindsenskjöld, som der staar i Visen:

»Under Bordet sin Ryg,
For at ihjelslaae sine Fjender tryg.«

Og Bordet, der som vi har bemærket, var af Sten:

»sønder gik;
Den Herre Prindsenskjöld de ei fik.«

Det er rimeligt, at Lyset udslykkedes under denne Hurlumhej, og at Landshøvdingen da smuttede bort i Mørket, thi det er ikke troligt, at Jens Kofod, der vidste, at hans Liv stod paa Spil, skulde have ført ham ud paa Gaden, og ikke gjort det af med ham, som dog var de S sammensvornes Plan.

Med Anvendelsen af sine Kæmpekræfter sprængte Landshøvdingen den tilstængede Port, men Døren til Stalden, hvor hans Hest stod, var saa godt tillukket indvendig, at han ikke formaaede at aabne den. Han fandt vel nu sin Stilling betænkelig, da han ikke kunde faa sin Hest fat og saa sin Sekretær og sin Rideknægt ligge myrdede i Gaarden.

Her lyder Visen derfor:

»Han raabte saa høit, som han kunde bedst,
End havde jeg Dig, min gode Hest;
Og havde jeg Dig, min gode Hest,
Det skulde ei blive for Bornholms Bedst.«

Prindsenskjöld søgte nu at redde sig ved Flugt, men Jens Kofod og hans Mænd, som det var af den yderste Vigtighed, at han ikke slap bort, styrtede ud paa Gaden, hvor de opfordrede de forsamlede Borgere til at skyde den flygtende Svensker.

Og de adlød Opfordringen, thi som der staar i Visen:

»De skøde paa ham ret kraftelig,
Men alle Kuglerne fra ham veeg.«

Som vi allerede ved, var Prindsenskjöld efter den almene Mands Tro usaarlig, det vil sige, at han ikke kunde saares af Bly eller Jern. Skulde noget dræbe ham, maatte det være Sølv, og derfor hedder det ogsaa i Visen:

»Giv hid Sølvknappe-Kjole og Sølvknappe-Vest,
Som blive skal nu Prindsenskjölds Pest.«

I Storegade lige over for Borgmesteren Peder Lauridsen, boede der en rig Købmand, Villem Klausen. Han var en stor Krybskytte og havde ypperlige Geværer. Hans Stedsøn, Klaus Høg, almindelig kaldet store Klaus eller lange Klaus, tog Villems bedste Kuglebøsse, rev en Sølvknap af sin Trøje, ladede Bøssen med den, og da han tog den fra Kinden, efter at Skuddet var faldet, styrtede Landshøvdingen, truffet i den højre Kind eller Tinding, død til Jorden ved et Hjørnehus, hvor en mægtig Granitblok i Stenbroen betegner det Sted, hvor han faldt.

Visen ytrer sig saaledes om hans Drab:

»Villem Klaussen stod i sin Govl,
Han sled en Sølvknap af sin Kjol.
Frem da gik den store Klaus Høg;
Han Prindsenskjöld til Jorden skød.«

Nu styrtede alle hen til Stedet, hvor den Dræbte laa; men den Afdødes tro Hund Snap vilde ikke tillade, at de nærmede sig hans Herre. Den forsvarede hans Lig med et heftigt Raseri, først da den kække og modige Hund var fældet af flere Kugler, formaaede man at nærme sig Liget. Ogsaa dens Troskab forevige man med en mindre Granitsten, ved Siden af Landshøvdingens.

Jens Kofod lod nu det afsjælede Legeme bære ind paa Raadhuset, for at man ikke skulde plyndre og mishandle

det, og der blev det liggende, indtil man begravede det.

Prindsenskjöld blev dræbt i sin kraftigste Alder, og Glæden var stor, da Rygtet om hans Død udbredte sig over Øen, thi Hadet til ham var almindeligt, og han afskyedes af alle som en grim Tyran. Carl Gustav tabte i ham en tro og hengiven Mand, der paa det punktligste efterlevede hans Befalinger, uden at kende til Mildhed eller Skaansel. Hvad man med Rette kan bebrejde ham, var, at han ikke holdt bedre Mandstugt, thi det kan ikke være andet, end at der maa være indkommet Klager over de raa Soldater, og mulig var det af Trods, at han ikke agtede paa saadanne Klager. Hans Drab er at sammenligne med Grev Gerts af Niels Ebbesen, intet andet kunde frelse Landet fra Undergang. Klaus Høg maa derfor i Patriots Øjne staa ligesaa højt som den kække jydsk Herremand, thi ligesom Danmark skylder denne Befrielsen fra det tyske Aag, saaledes skylder Bornholm hin Befrielsen fra det svenske. Hovedmændene for Sammensværgelsen synes at være Mænd, der ikke handlede med Bestemthed, thi da havde de straks nedlagt deres Lands Tyran og ikke indladt sig i Samtale med ham og derved givet ham Lejlighed til at flygte og muligvis at redde sig, hvilket vilde have haft Bornholms Undergang tilfølg.

Efter de troværdigste Kilder maa vi nu antage, at Rønnes Beboere ihjælslog alle de i Staden indkvarterede Svenskere, der skal have beløbet sig til en Snes Mand. Ikke en eneste Mand skal være sluppet med Livet. Derpaa ringede Byens Klokker, for at forkynde Landets øvrige Beboere den glædelige Tidende om Tyrannens Drab. Og derefter lød Klokkerne fra alle Øens Kirker og samlede Almuen, thi nu skulde *Svineslagtingen* finde Sted.

En saadan Aftale om at slagte alle Svenskerne paa een Nat, naar Klokkerne ringede, omtrent som da Sicilianerne i den hellige Vesper dræbte alle Franskmænd paa deres Ø, skal være gjort ifølge den lagte Plan til Landshøvdingens Mord. Det hedder i den gamle troværdige Vise:

»Og Bønderne alle fik Ordre, at

De skulde slagte deres Sviin den Nat.

Og hvilken Bonde, som først blev klar,
Skulde hjælpe sin Nabo Gaard for Gaard.
De Bønder, den Ordre saa vel forstod,
»Vi gjøre ikke Pølse af dette Blod.«

Det var ligeledes en Aftale, at medens der ringedes med Kirkeklokkerne over hele Øen, skulde der ikke ringes med Rutskers og Ols's Klokker, for at ikke Lyden skulde naa til Hammershus og advare Besætningen.

I Visen hedder det nu:

»Men der at Klokken om Natten var tolv,
Begyndte den Ringen paa Bornholms Land.«

Denne Ringning var Signalet til det almindelige Blodbad og skulde ogsaa tillige tjene til, at de dræbte Svenskers Sjæle kunde fare til Himmels ved Klokkeklang.

Af den paa Øen værende svenske Besætning skal kun tolv være undgaaet Døden. De blev, da de bønfuldt Bønderne, skaanede, men en saadan Skaansel fandt ikke Sted overalt. Et Sted, hvor fire Svenskere laa i deres søde Søvn, traadte Bonden ind med en Økse. En af Svenskerne vaagnede ved Bondens Indtræden med Lampen i Haanden, og spurgte, da han hørte Klokkringningen: »Hvad ringes nu for?«

»For din arme Sjæl,« svarede den haardhjertede Bornholmer, og i det samme knuste Bondens Økse Svenskerens Hovede, hvorefter de andre Svenskere ogsaa fik deres Bekomst.

Et andet Sted slog en gammel Kone med egen Haand syv Svenskere ihjel uden nogens Hjælp.

Man skaanede ligesaa lidt de højere Officerer, der var indkvarterede paa de store Gaarde. De Døde blev siden begravede i kristen Jord med brugelig Jordpaakastelse i Nordkanten af Kirkegaardene, hvor man endnu i Slutningen af forrige Aarhundrede saa tydelige Spor af disse Begravelser, der kaldes »Svenskeknoldene.«

I den gamle Vise ligesom i forskellige Optegnelser angives Antallet paa Slagtofrene aldeles ens, nemlig 965.

Da Prindsenskjöld var dræbt, iførte Jens Kofod sig den faldnes Kappe og Hat, væbnede sig med hans Pi-

stoler og Slagsværd, og satte sig paa hans Hest »Skjold«. Niels Gummeløs og to andre Bornholmere tog hver en af Svenskernes Heste og begav sig paa Vej nordpaa til Rutsker, hvor alle de Sømmensvorne vilde samles i Nærheden af Hammershus Slot.

Paa Vejen tog de ind til Præsten i Nyker, Jacob Pedersen Tresløv, som de først havde haft i Sinde at straffe med Døden for hans Forræderi, men formodentlig, fordi det var løbet saa heldigt af, eller maaske af Hensyn til hans gejstlige Stand, slap han med en yderst haard Irettesættelse. Nemesis ramte ham imidlertid, thi Genstand for alles Foragt gjorde Græmmelse og Nag efter et Par Aars Forløb Ende paa hans Liv.

Efter at være ankommet til Provst Anchers Præstegaard i Rutsker, blev de forstærkede med en Del Mandskab. I al Stilhed blev Broen over Bjergkløften og alle Adgange til Hammershus, der ligger paa en enlig Klippe, trindt omkring omgivet af Bevæbnede. Al Forbindelse med Landet var derved Besætningen paa Fæstningen afskaaret, og denne mærkede snart Uraad, da den intet hørte samme Aften fra Prindsenskjöld. Der udsendtes Patruljer, men disse blev angrebet af Bornholmerne og dræbt. Om Morgen forlod en af Landshøvdingens Adjudanter Slottet med et Kommando Soldater for at erfare, hvad der kunde være paa Færde. Men han og hans Folk faldt i et Baghold, og kun han alene reddede sig, skønt haardt saaret. Prindsenskjölds Frue, der nylig var staaet op af Barsels-seng, blev nu meget ængstelig, i Særdeleshed, da Adjudanten berettede, at han havde bemærket Landshøvdingens Hest »Skjold« og dens Rytter iført Prindsenskjölds Dragt.

Nu ilede Bornholmerne fra alle Kanter af Øen til Slottet. Jens Kofod, der havde troet at kunne overrumple og tage det med en Coup de main, forandrede nu sin Plan og gik aabenlyst til Værks. En Trommeslager blev sendt til Fru Prindsenskjöld, der synes at have haft Overkommandoen i hendes Mands Fraværelse, samt til den Næstkommanderende Oberstløjtnant og begge underrettedes

om Landshøvdingens Drab og opfordredes til at overgive Slottet. Fru Prindsenskjöld, der synes at have besiddet sin Mands Mod, samt de svenske Officerer vilde nødig overgive sig til Bornholmerne, da de med den indehavende Besætning meget godt kunde have forsvaret Slottet; men Besætningen, der bestod for Størstedelen af Skaaninger, som Aaret tilforn havde været danske Undersaatter, var under de nuværende Omstændigheder ikke til at bevæge til at stride mod de Danske. Da Officererne befalede dem at lade Kanonerne for at skyde paa Bornholmerne uden for Fæstningen, vægrede de sig ikke alene, men truede endog hine, da de ved Trusler vilde tvinge dem til det, med at slaa dem ihjel og selv overgive Fæstningen. Fruen maatte derfor gribe til den sørgelige Nødvendighed at kapitulere. Skaaningerne blev nu afvæbnede og sat under behørig Bevogtning paa Slottet, hvorved de sikredes for Mishandling af den blodtørstige Mængde uden for Slottet.

Jens Kofod blev derpaa enstemmig valgt til Kommandant over Fæstningen og Øen, indtil Kongen beskikkede en anden Befalingsmand. Paa samme Tid, i Slutningen af December, saa man fra Hammershus en svensk Galliot, der havde Forstærkningsmandskab fra Skaane, hvilket Prindsenskjöld skulde have forlangt, nærme sig Slottet og hilse det med Kanonskud, hvilket igen besvaredes af Kofod. Man vidste hverken i Skaane eller de øvrige Dele af Sverrig noget om Opstanden paa Bornholm, og for at gøre Skibet tryg, lod Kofod derfor med en udsendt Baad forhøre, om der var svenske Officerer ombord, da de saa straks skulde komme i Land og medtage hvad Breve, de havde til ham. Svenskerne gik i Snaren og to Officerer fulgte med Baaden, da den vendte tilbage, men af Breve fandtes ingen, da disse var ombord paa andre forventede Skibe. Nu fik de ogsaa lokket 30 Mand Kavalleri med deres Heste i Land samt deres Løjtnant, der imidlertid nok ikke har været ganske uden Mistanke, thi han gav de tilbageblevne Korporaler med deres Mandskab Ordre, at de ikke maatte forlade Skibet, førend de fik et vist

Tegn fra ham. Da Løjtnanten var kommet i Land, tvang Kofod ham med Kaardespidsen for Brystet til at tilstaa, at han havde aftalt med sine Folk, at de ikke maatte gaa i Land, uden at han sendte dem en Kniv med nogle visse Tegn. Det øvrige Mandskab blev nu snart lokket i Land, og Bornholmerne bemægtigede sig Gallioten.

Kort efter ankom et svensk Transportskib til Øen, hvilket tilkendegav Prindsenskjöld sin Ankomst. Jens Kofod lod befale, at Officererne og Mandskabet skulde straks komme i Land, men den Øverstbefalende fandt det mistænkeligt, at det var lutter bornholmske Folk, der bragte denne Besked, og forlangte Forholdsregler fra Prindsenskjöld selv. Men da der ikke fandtes nogen, der kunde skrive nogen svensk Ordre langt mindre efterskrive hans Navn, saa søgte Jens Kofod ved mundtlige Ordre at faa Svenskerne lokkede i Snaren, ved at foregive, at Prindsenskjöld havde forvredet sin Haand ved et Fald fra Hesten. Men Officeren fandt sin Mistanke endnu mere bestyrket og forlangte bestemt at se enten Prindsenskjöld selv eller idet mindste nogen af hans anseligste Officerer. For at fange Svenskerne besluttede nu Kofod at spille Landshøvdingens Rolle. Han iførte sig dennes Pragtkaabe, satte hans Fjerhat paa, spændte hans Slagsværd om Lænden, satte sig paa hans vælige Hest »Skjöld«, red ned til Stranden, og tilkendegav ved Vink og Raab, at Mandskabet paa Skibet skulde komme i Land. Men Svenskeren gennemskuede Komedien. Til de udsendte Bornholmere sagde han: »Jeg kender rigtignok Prindsenskjölds Kaabe og Hat, jeg kender ogsaa godt »Skjöld«, hans Hest, men derimod ser jeg, at den Mand, der rider paa Hesten, aldrig har været Prindsenskjöld«. Kofods Maskerade hjalp alt-saa intet; Svenskeren, der lugtede Luntten, lettede Anker og gik tilbage til Sverrig, medtagende de til Skibet udsendte Bornholmere.

Bornholmerne afsendte nu Befuldmægtigede til København og underkastede sig ikke alene den danske Konges Regering, men *overdrog Øen til Kongen og hans Arvinger, fødte og ufødte, til evindelig Arv og Eje.*

Kong Frederik erklærede, at han modtog Landet som en Gave, skænket ham som en Familieejendom, tilsagde de udsendte, at Øen aldrig mere skulde skilles fra Danmark, og lovede dem de Privilegier, de havde haft indtil de seneste Tider. Over Taflet drak Kongen Bornholms Skaal og forærede Udsendingene de Sølvpokaler, hvoraf han, Dronningen og Kronprinsen havde drukket over Bordet.

Da Freden senere sluttedes med Sverrig, købte Kong Frederik den Tredie 18 danske Riddergodser i Skaane af 8500 Tønder Hartkorns Størrelse til Vederlag for Bornholm, hvis Hartkorn udgjorde omtrent 8000 Tønder. Det kan altsaa siges, at den danske Konge egentlig tilkøbte sig den ham tidligere skænkede Ø Bornholm.

Til Belønning for sin udviste Fædrelandskærlighed og Hengivenhed til det danske Kongehus udnævntes Jens Kofod til Kaptajn og erholdt Store Maglegaard. Om lange Klaus Høg, der fældede Prindsenskjöld, fik noget for sin Daad, der under andre Omstændigheder kunde have kostet ham Hovedet, vides ikke, er det imidlertid ikke sket, saa vil den taknemlige Eftertid til Gengæld nævne ham blandt Danmarks Patrioter.

Bautastene mange stande her,
kjærlig Skjaldehaand har Runer ristet,
har de store Dødes lyse Færd
ud fra Død og Glemsels Mørke vristet.

St. St. Blicher.

Malmösammensværgelsen

For at finde Begyndelsen til S sammensværgelsen i Malmö maa vi ud i det flade, frugtbare Agerland Syd for Malmö, et Landskab der minder os slaaende om Amager. Herude ligger Limhavns gaarden, den ligger et Par Kilometer fra Stranden og fra den nuværende By Limhamn. Paa Limhavns gaarden boede i 1658 Bartholomæus Mikkelsen. Det var en driftig og velhavende Mand, han ejede Huse i Landskrona, havde Kalkbruddet i Limhamn i Forpagtning, og mange andre Jern i Ilden. Det var en anset Mand som havde gode Forbindelser i København, blandt andre Rigshovmesteren Joacim Gersdorf og selveste Corfitz Ulfeldt. En mærkelig Mand, der kunne udøve en vis Autoritet og havde visse Betingelser for at være Leder, men som paa den anden Side havde let ved at tabe Hovedet, lade sig beruse af Magten, og naar det gik galt, støtte sig til en vis flad Bondeoptimisme: »Det har ingen Bræk,« er hans stadige Svar paa bekymrede Indvendinger. Men i det hele har han aabenbart været en sympatisk og tillidvækkende Person, for efter Roskildefreden overdrager den Del af den skaanske Adel, der var flygtet til Danmark, ham at ordne deres løbende Forretninger i Skaanelandene. Da Carl Gustav fornyer Krigen og indeslutter København, fører dette til, at Bartholomæus Mikkelsen opretter en formelig illegal Baadfart imellem Amager og Limhavns næsset, denne Baadfart beforder ikke alene Breve og lignende, men ogsaa Adelsmænd, der var blevet indesluttet i København, og som havde Ærinde til deres Slægtninge eller Godser. Paa den Maade blev Bartholomæus

altsaa endnu en Gang den skaanske Adels Tillidsmand, og samtidig kunne han opretholde Forbindelsen med sine københavnske Venner. Men det blev ikke derved. Efter Fredsbruddet blussede Aversionen mod Arvefjenden op, kraftigere end før, og vistnok allerede i September Maaned skriver Bartholomæus i et Brev til København, at »Hver redelig Dansk undrer sig storligen over, at ingen Baade kommer over fra Dragør for at hente nogen tækkelig Kundskab. Sikkerlig kunde her vel noget med den Allerhøjstes Bistand forrettes, thi mange tjene villigt vores edssvorne fromme Landsfader.« Og han slutter Brevet med at slaa paa Muligheden af en pludselig Overrumpling af Malmö, »Det vi af Hjertet ønsker.« Gersdorf svarer paa dette Brev, at Tiden til et saadant Foretagende ikke er inde før »Vi bliver Mestere udi Søen.« Men han beder dog Bartolomæus om at holde ham underrettet om, hvordan Landet ligger. Et Angreb burde først og fremmest rettes mod Slottet og vilde navnlig have Udsigt til at lykkes, hvis man kunde bestikke Kommandanten der, Generalmajor von Essen. Gersdorf slutter med, at man hver Dag venter den hollandske Flaades Ankomst.

Planen blev altsaa foreløbig stillet i Bero, dels fordi man først maatte have Hollænderne til at rense Sundet, dels fordi den danske Regering for Øjeblikket havde andre Planer. Man vilde nemlig forsøge at fremkalde en folkelig, skaansk Bevægelse paa Landet og derved tvinge Svenskerne til at trække Tropperne bort fra København. Manden, man havde udset til at organisere denne Opstand, var Frederik den III's tidligere Livknægt, Løjtnant Ludvig Stats. Han var paa mange Maader velegnet til denne Opgave, han havde vist gode Krigeregenskaber, var kvik og intelligent, og havde fra den Tid, da han tjente som Skytte paa Tunbyholm, et omfattende Kendskab til Landskabet og Befolkningen i Ingelstedt, Fers og Jerrested Herreder, de Egne, som udgjorde Grænsen mellem Sletten og Skovbygden i det sydøstlige Skaane; et Landskab, der var præget af sine store Herregaarde og fra gammel Tid havde været kendt som et Sted, hvor Befolkningen var

tilbøjelige til Røveri og Snaphaneri. Der var altsaa gunstige Betingelser for Stats's Virksomhed paa disse Kanter, men Vanskeligheden var at holde Forbindelsen med København vedlige, men det lykkedes hurtigt Bartholomæus Mikkelsen og Stats, ved Hjælp af en Mængde Mellemmænd, hovedsagelig Ridefogeder paa de forskellige Herregaarde, at skabe en fast Forbindelse over Limhavn og helt op til Grænsen af Ingelsted Herred.

Stats havde af Gersdorf faaet Rang af Major og Instruks om, saa snart han havde samlet Folk, at overfalde de svenske Garnisoner i Lund og Trelleborg; de skulde fuldstændigt udslettes og Forbindelsen med København aabnes over Ystad. Heroppe paa Højderne mellem Ingelsted og Albo Herreder gik Stats nu med stor Iver igang med at hverve sine Folk. Det var navnlig Folk, som hævede sig lidt over Almuen, Skytterne og Landsbysmedene, han henvendte sig til, og han havde Held med sig; Smeden i Selsø pegede paa sin lange Bøsse og sagde: »Den skulde tilvisse gaa med om noget kom paa — om det saa var Midnatstid!« Hans Kollega i Ramsaase, der lavede Bøsser, gjorde stadig opmærksom paa at han »endnu havde Bøsser i Behold.« Alle, Stats henvendte sig til, var enige om, at det var en god Gerning »at slaa paa Svenskingen.« Men alligevel gik Foretagendet saa underligt i Staa; det var ved at være paa den Tid af Aaret, hvor Løvet faldt, og dermed var Snaphanernes Virksomhed i Skovene saa godt som umuliggjort — man kunde ikke længere gemme sig i det tætte Krat og have sine Tilholdssteder tilstrækkeligt skjult — og man blev klar over, at man maatte have Tropper fra København, men Operationen opgaves alligevel ikke, den tog blot en anden Retning.

Noget før Mortensdag traf Stats og Bartholomæus hinanden i Børringe. Stats havde paa det Tidspunkt ca. 500 Mand til sin Raadighed i Gønge Herred, og Bartholomæus havde sine Planer om en Opstand i Malmö; man diskuterede, om man dog ikke kunde kombinere de to Kræfter. Bartholomæus kunde fortælle, at allerede Natten mellem den 3. og 4. Oktober havde der været en god Lejlighed til

en Overrumpling, Stats' 500 Mand havde været nok, de skulde bare være gaaet neden om Slottet ved Stranden, og have opbrudt en af de svage Stadsporte ud imod Sundet. Nu laa det noget tungere, for Svenskerne havde sat en stærk Ryttervagt ud ved Kysten, men alligevel mente han ikke, at Anslaget burde opgives, for Borgerne i Malmö var villige nok, men de maatte først og fremmest have Hjælp fra København; ellers vilde Foretagendet blive alt for risikabelt for dem. Efter dette Møde sendte Bartholomæus et Brev til Gersdorf, hvori han argumenterede for sin Opfattelse af Operationens Udførelse og fremførte de samme Grunde, som han havde givet Stats, angaaende Nødvendigheden af Hjælp fra København.

Dette Brev resulterede i, at den forvovne Mikkel Skov, Kongens Generaladjutant, den 23. November blev sat i Land ved Hyllie i Bondeklæder. Han stammede selv fra den lille By Rønneby i Skaane, hvor hans Far var Borgmester, og havde derfor let ved at klare sig forklædt som Bonde paa disse Kanter. Han lejede en Bonde til at køre sig ind til Malmö og lod ham roligt vente en seks Timers Tid, mens han selv omhyggeligt undersøgte den anseelige Købstads Befæstninger og indhentede Oplysninger af intern Art rundt omkring i Byen. Da Opholdet her havde varet længe nok, kørte han med sin Kusk ud omkring Limhavnsgaarden. Her blev han i Virkeligheden gennemskuet, fordi Bartholomæus Mikkelsens Slægtning, den unge Student Johan Steman, der senere kom til at spille en lidet flatterende Rolle i denne Historie, med det samme gennemskuede ham, men da han spurgte, hvem denne Mand egentlig var »da svarede man ham, at han skulde være tyst, det var Kongen af Danmarks Generaladjutant.« — Saa man kan jo ikke ligefrem beskyldte de Sammensvorne for at gaa stille med Dørene.

Efter Besøget paa Bartholomæus's Gaard drog Skov videre til en af de andre Sammensvorne, nemlig Præsten i Bunkeflod, Mag. Hans Allesen, hvis Præstegaard var udset til Samlingssted for de Sammensvorne, og efter to dages Ophold her, og adskillige Møder med Medlemmer af Sam-

mensværgelsen, vendte Mikkel Skov tilbage til København. Her udarbejdede han en omfattende Plan over Aktionen; heri havde man regnet med en dansk Hjelpestyrke, der skulde landsættes ved Limhamn, efter at Ryttervagterne dér var blevet overrumplet af lokale Folk, sikkert Stats's Snaphaner, og efter Landsætningen skulde Tropperne marchere mod Malmö, og bag om Slottet skulde man gaa løs paa Strandmuren, der var meget svag. Man regnede med, at de S sammensvorne i Byen skulde være behjælpelige med at aabne Adgangen til Byen, dels gennem et Par af Portene, dels gennem et Par af de Huse, hvis Facader var et Led i Strandmuren. Men Malmöborgernes fornemste Opgave ville dog efter Skovs Plan være at beruse saa mange som muligt af de svenske Officerer, inklusive Kommandanten, og derefter »caputare« dem paa den Dag, hvor Planen skulde sættes i Sving. Denne Plan blev med smaa Ændringer staaende, saa længe Kuppet var aktuelt. Denne endelige Plan var noget i Modstrid med den Plan, som de S sammensvorne oprindelig havde besluttet sammen med Stats; den gik ud paa, at Stats' Snaphaner skulde smugles ind i Byen og sammen med Borgerne overfalde den svenske Garnison en Søndag, mens de var i Kirke, og hugge dem ned til sidste Mand — der var andre Minoritetsplaner fremme blandt Malmöborgerne, men de maatte alle vige for den Plan, Skov havde foreslaaet.

Efter Mødet med Mikkel Skov havde Bartholomæus nu virkelig sat Gang i Rekruteringen af Medlemmer til S sammensværgelsen. I Tiden fra Slutningen af Oktober til de første Dage i December var det lykkedes ham at hverve saa mange for Planen, at selv Svenskerne var klare over, at der var et eller andet i Gære, og det hedder i en svensk Rapport fra den Tid: »Og naar nogen kommer ind til dem (Borgerne i Værthusene) uforvarende faar de hastigt Kort mellem Hænderne, skønt man siger, at en Del af dem ikke ere synderligt vante til at haandtere dem.« Men det gik alligevel, Svenskernes Mistanke blev ikke for Alvor vakt. Blandt dem, Bartholomæus havde vundet for sin Sag, var

der tre Borgere og en Adelsmand, der først og fremmest trænger sig paa som Hovedpersoner. For Borgerne gælder det, at det var de mest forskellige Motiver, der drev dem ind i dette vovelige Spil; det kunde enten være egne kommercielle Interesser, Svenskerne havde nemlig delvis lammet Handelen ved deres strikse Toldbestemmelser, dels Tørst efter Anseelse og Ære og dels Tvang — det sidste gælder f. Eks. den ene af de førende borgerlige, Johan Jørgensen, en uafhængig, velhavende Ungkarl, der tjente sine penge ved at handle med Stude; han fortæller selv om sin Optagelse i Forbundet, at først forsøgte Præsten, Fadder Davidsen, og nogle af de andre at paavirke ham i Kirken, de fulgte endda efter ham og sagde: »Hvis du sætter dette i Værk tillige med os, vil du derigennem bekomme stor Ære«; det hjalp ikke, og heller ikke gentagne Opfordringer hjalp, førend han kom under Bartholomæus' direkte Indflydelse, saa gik han med. Men det gælder for de fleste af de fremstaaende Deltagere i Sammensværgelsen, at de af dem, der ikke gik med af direkte handelspolitiske Grunde, gik med af Pligtfølelse overfor det Samfund, de levede i, uden noget særligt Haab eller med nogen virkelig Tillid til at det hele vilde lykkes.

Men da han, Johan Jørgensen, først var vundet for Sagen, var han den, der viste størst Initiativ og mest Iver, og det førte til, at han hurtigt blev udpeget til at være den virkelige Leder af hele Komplottet. Den anden af de tre fremstaaende Borgere i Malmö var Jokim Brun, en yngre, meget velstaaende Købmand, der af Naturen var temmelig frygtsom, men som alligevel, naar det virkelig kneb, viste sig i Besiddelse af et usædvanligt Mod, og den tredie var Præsten Fader Davidsen, der, som vi har fortalt, ikke engang veg tilbage for at bruge sin egen Kirke som Agitationssted. Men bortset fra disse kunde der nævnes et langt Geled af Malmös bedste og mest betydningsfulde Borgere paa den Tid.

Adelsmanden blandt Sammensværgelsens Ledere var den unge Ove Tot, der paa det Tidspunkt var interneret i Malmö sammen med en Del andre dansksindede skaanske

Adelmænd, som han meget hurtigt vandt til Støtte for Sagen; ogsaa paa anden Vis var han en god, snarraadig og ivrig Deltager i Komplottet — det var bl. a. ham, der forsynede Mikkel Skov med omhyggeligt udførte Tegninger af Byens Befæstning.

Paa dansk Side var Kongens Kammerjunker Korfits Trolle til Skarholt udpeget til at lede Foretagendet, og der begynder en livlig Brevveksling mellem ham og Bartholomæus, indtil han den 12. December 1658 kan meddele Bartholomæus, at fem store Skuder er halede udenfor Bommen, og at en stor Kaper med otte Kanoner skal konvojere dem; Skibene medbringer tilsammen 1500 Mand — dette Tal var dog kun skrevet for at holde Modet oppe hos de Sammensvorne, i Virkeligheden var Styrken kun paa 800 Mand, men det var nu ogsaa tilstrækkeligt, da den svenske Besætning ikke talte mere end 50 Ryttere og 200 Mand Fodfolk. Natten mellem den 18. og 19. December blev fastslaaet som Tidspunktet for Landgangen, og Trolle indprentede Bartholomæus, at man skulde huske at sætte et Lagen op om Dagen og en Lygte op om Natten, som de Danske kunde se jle efter.

Nervøsiteten hos Skaaningerne var nu paa sit højeste, en af dem skriver: »Vi fattige Folk sidder snart her i største Elendighed. — De gode Folk i Malmö har nu aabenbaret det for saa mange; faar nogen af de andre det at vide, hvad er det da andet, end at den hele By er i Ulykke, og jeg om Liv og Velfærd — Vor Herre ved, hvad Banghed jeg haver Dag og Nat.«

Den 18. gjorde Johan Jørgensen i sit Kammer fire Bøsser færdige, skaffede sig Krudt og befalede hen mod Skumringen sin Tjener at tage det hele i en Sæk og bære det til Jokim Bruns Hus. Han var ligesom Jørgensen igang med at efterse sine Vaaben, og snart efter samledes Johan Jørgensen og andre fremtrædende Borgere hos ham. Bruns Kone var meget ængstelig og bad ham lade »dette Uraad fare,« men han viste sig fast og sagde: »Hold Munden paa dig — og gaa og læg sig!« — Men snart efter trak Helten sig dog tilbage, fulgte sit eget Raad og gik i Seng.

De fleste var dog samlede paa Købmanden Kjeld Kjeldsens Loft, man mener, der har været 40 Mand ialt; de var alle bevæbnede og ved et Hul i Taget stod en Udkigspost, der skulde melde, naar det gik løs — men Natten gik uden ringeste Tegn til Aktivitet, og til sidst greb Fortvivlelsen de S sammensvorne »og allesammen forbandede de de Danske, at de dem saa skammeligt havde fikseret.«

Forklaringen paa Danskernes Udebliven kom i det Brev, som Trolle den næste Dag sendte til Malmö — alt havde været klart og man var paa Vej, men blev standset af den voldsomme Isgang i Sundet. Malmöborgerne fik til Trøst at vide, at Kong Frederik havde glædet sig over deres Troskab, opfordrede dem til Bestandighed og lovede at han ikke skulle glemme dem.

Men Bartholomæus lod sig ikke nøje med det; der var ved at blive en tydelig Murren i de S sammensvornes Rækker, og han pressede paa for at faa et nyt Forsøg igang, og under Indtryk af de glade Budskaber om Bornholms og Trondhjems Frigørelse berammedes næste Forsøg til 2den Juledag og samtidig blev Stats, der paa det Tidspunkt opholdt sig i København, sat til at meddele Malmöborgerne det glade Budskab, og hans friske Tone har sikkert virket mere opkvikkende end Trolles forsigtige Vendinger: »Gør vel og lad Johan udi Malmö vide, at det er berammet at lege Jul nu Anden Juledag hos Eder... Jeg har aldrig været gladere siden vores Skilsmisse og forhaaber at staa hos Eder med 1000 Slyngler til mig.«

Og Malmöborgerne gik med for anden Gang. Men denne Gang begav Hovedmændene sig personligt til Limhavnen hen under Aften og overlod til de øvrige at aabne Stadens Porte, naar Hjælpen ankom, og sørge for at drikke de svenske Officerer godt paa Pelsen. Man ventede i den mørke Aften, og endelig skete der noget; Korfits Trolle ankom i en lille Baad med 16 Mand for at afhente sin Trolovede, der sammen med de andre stod paa Stranden. Man fortsatte med at vente, Natten faldt paa med Maanelys, men den vedblev at være fortvivlende stille, og efter et Par Timers Forløb sejlede Trolle igen bort med sine

16 Mand, de eneste Danskere, man saa ved den Lejlighed. For den danske Skipper havde taget Fejl af Sejlløbet og sat Skuden paa Grund ved Saltholmen med hele Ekspeditionsstyrken om Bord.

De Sammensvorne rasede, og Bartholomæus skrev vredt til Kjøbenhavn, at der maatte være Forræderi med i Spillet, men snart efter fik han til sin store Forbløffelse at vide, at en Kreds af Hoffet beskyldte ham for at være Forræder sammen med de øvrige Malmöborgere. Det var hele den Kreds af Hoffet, der hele Tiden havde været imod Planen, som nu begyndte at træde offentligt frem. Bartholomæus forsvarede sig med Næb og Klør, og selv om det til sidst lykkedes ham at overbevise alle om sin Uskyld, blev der ikke gjort yderligere Forsøg, hverken i Januar, den 2. Februar, da Malmö var totalt blottet for Svenskere, eller senere i Marts Maaned, skønt Bartholomæus blev ved med at skrive og anraabe om Hjælp hvergang der var et egnet Tidspunkt — man havde aabenbart glemte Malmö's Borgere for alt det, der skete omkring Kjøbenhavn paa den Tid.

Bartholomæus's Situation i Foraaret 1659 var fortvivlet, al Tillid og Sammenhold mellem de Sammensvorne var forsvundet, og han forsøgte Gang paa Gang at rømme bort fra Landet; men først den 16. April sprang Bomben.

Svenskerne havde længe haft Fornemmelsen af, at der var noget i Gære og havde forgæves forsøgt at faa opklaret, hvad det var, ved Hjælp af Spioner og Forespørgsler hos Byens Magistrat, der fuld af Harme forsikrede, at noget saadant kendte de skam ikke til, alt var roligt i Byen — man havde nemlig ikke forsøgt at faa Bystyret med i Sammensværgelsen paa en Undtagelse nær, den ene af Borgmestrene, Evert Wildfang, der havde givet et saa lunkent Svar, at man opgav ham totalt. Han vidste altsaa, hvad der var i Gære, men skulde jo nok tie stille med sin Viden. Men saa tilsmilede Heldet Svenskerne. I April skrev nemlig Bartholomæus's Slægtning, Johan Steman, uvist af hvilken Grund, en omhyggelig og detaljeret Beretning om hele Sammensværgelsen og sendte

den til den svenske Øvrighed. Sammensværgelsen blev altsaa først røbet paa et Tidspunkt, hvor den var faldet helt sammen og ingen som helst Betydning kunde faa. Men alligevel arresterede Svenskerne først Bartholomæus Mikkelsen, Brun og Johan Jørgensen og tre andre den 16. April — og snart efter blev Størsteparten af de øvrige implicerede sat under Laas og Slaa. Ved selve Processen, hvorunder det hele kom for en Dag, brød de fleste sammen under Forhørene eller gik for fulde Sejl lige lukket i de Fælder, de svenske Forhørsledere satte for dem. Den eneste, der klarede sig frelst igennem, var Adelsmanden Ove Tot, der bevarede sin urokkelige Ro under Forhørene; og det lykkedes ikke Retten at faa ham til at tilstaa noget som helst. Senere paa Aaret blev han udvekslet med en svensk Adelsmand, der var fanget foran København. De øvrige Adelige, der havde været impliceret, slap nogenlunde let, undtagen Fru Ide Skeel og hendes tre Sønner, der maatte gaa fra deres Gods.

Efter mange og langstrakte Retsforhandlinger, hvorunder Kong Carl ustandseligt havde blandet sig i Rettens Dispositioner, faldt Dommene endelig og blev offentliggjort i Malmö den 19. December 1659. 18 Mand skulde henrettes, af dem skulde Mikkelsen, Brun og Johan Jørgensen stejles og med dem fire andre, der i Mellemtiden var flygtet, og Resten, deriblandt Borgmester Wildfang, skulde simpelthen halshugges. De øvrige slap med Bøder og Konfiskationer af forskelligt Omfang. Men det var dog ikke Meningen, at alle disse Domme skulde eksekveres; kun Mikkelsen, Brun og Jørgensens Straffe skulde staa ved Magt, de øvrige skulde benaades, men først i sidste Øjeblik maatte Benaadningen blive kendt — altsaa paa selve Retterstedet. De benaadede skulde selvfølgelig af med nogle Pengebøder, men det var dog bedre end at skulle af med Hovedet.

Den 22. December blev de Dømte ført til Retterstedet midt paa Torvet foran Raadhuset. Deltagelsen var stor, der var »saadant et grædeligt Skrig, ja Jammers Klage og Lyd, at man med Sandhed kan sige, ej have været

større Jammer, siden Staden blev funderet.« Bartholomæus skulde være den første; han spurgte, om der var Naade at faa, men da Svaret var et Nej, strakte han roligt Hals for Mestermændens Hug. Da Turen derefter kom til Johannes Jørgensen, krævede han, at Brun, der havde faaet ham med i Sammensværgelsen, skulde gaa først, fordi han troede, at Brun ville være i Stand til at løskøbe sig paa Stedet, men de forsamlede Præster fik ham dog fra dette Forlangende. Han kom til at lide en smertefuld Død, da Bøddelen huggede forkert den ene Gang efter den anden. Saa var det Jokim Bruns Tur; han gik i Døden med en saadan Ro og Frimodighed, at det betog de forsamlede stærkt — saa stærkt, at en af dem greb hans Hoved, da Bøddelen huggede det af, og stak af med det, for at det ikke, som de andres, skulle sættes paa Stage til Spot og Spe. Den næste i Rækken var Wildfang, men han fik Lov til at staa og vente et Kvarter paa Skafottet, førend Benaadningen af de resterende blev offentliggjort — næsten en værre Straf end at blive halshugget som de foregaaende.

*

Malmösammensværgelsen er et af de sørgeligste Blade i Skaanes Historie, navnlig fordi den i den sidste Ende blev kvalt af Jalousi og Ærgerrighed hos Mennesker, der i og for sig intet havde med den at gøre, men som ikke kunde blive enige om, hvem der skulde have Æren for den, hvis den faldt heldigt ud. Og da man i København ikke kunde blive enige paa det Punkt, valgte man simpelthen at lade Borgerne i Malmö sejle deres egen Sø.

Men samtidig er den en betydningsfuld Forløber for den Folkestemning, vi finder i Skaanelandene helt op til den store, nordiske Krig — ja, endogsaa i Tiden efter den — en fælles stejl Holdning overfor »Svenskingen«, Erobreren nordfra — en Holdning der gør, at Skaanelandene i næsten et Aarhundrede efter Roskildefreden befinder sig i en Tilstand af stadig Uro og Kamp.

Gøngernes eventyrlige Bedrifter

Mange Menneskers hele Viden om de krigeriske Begivenheder i Danmark for 300 Aar siden stammer fra Læsnin-gen af de to særdeles berømte Romaner »Gøngehøvdingen« og »Dronningens Vagtmester« af Carit Etlar.

Disse to uhyre spændende Beretninger hører nøje sammen, og i Udgaven af Forfatterens samlede Værker, som kom paa V. Pio's Boghandels Forlag i 1890, finder man dem da ogsaa i samme Bind (det 15de) under Titelen »Gjøngehøvdingen og Dronningens Vagtmester. To Fortællinger af Carit Etlar (Carl Brosbøll)«

Ofte læses disse historiske Fortællinger i Barneaarene — og aldrig siden. Hele det dramatiske Handlingsforløb fængsler Opmærksomheden umaadeligt, og Resten af Livet mindes Læseren den milieuskadede Tater Ib, der skulde havde været Skytte paa Jungshoved, men i Stedet blev en Omstrejfer, Krybskytte og Tyv, indtil Svend Gønge tog sig af ham og gjorde ham til en Helt, der — knælende for Kongens Fod — blev erklæret for ærlig Mand og udnævnt til Dronningens Vagtmester. Endvidere har Billedet af den uhyggelige Taterkvinde Kulsoen brændt sig ind i Bevidstheden; og lysende staar Eventyrskikkelsen Svend Gønge, der er Frihedskæmper, uforfærdet Kaptajn for sine Tropper og tillige saa ridderlig i sin Kærlighed til fornemme Damer — især een — at man helt glemmer, at han er gift med Ibs Søster Ane Marie. Forholdet forklares af Gøngehøvdingen saadan: »Ane Marie har intet lidt, jeg har været en retskaffen Mand mod hende alle mine Dage.«

Den, der som Voksen genlæser disse to Fortællinger, lader sig i mindre Grad fængsle af selve Romanhandlingen og af de nævnte Figurers Rolle i Romanen. I Stedet træder de historiske Skildringer frem med stor Styrke.

Der kan ikke være Tvivl om, at Carl Brosbøll har studeret de eksisterende Kildeskrifter nøje. Han har læst baade svenske og danske Beretninger om, hvad der foregik paa Sjælland (eller i Sjælland, som man sagde dengang); og de Landskaber, der danner Ramme om Begivenhederne, har han studeret med Notesbogen i Haand. Det er denne Omhyggelighed med de historiske Skildringer, parret med den fremragende fabulerende Evne, der har gjort Bogen til en af de mest læste i Danmark. Hans Billede af Svend Poulsens Gønger i Sydsjælland, Nordsjælland og i det belejrede København er utvivlsomt saa rigtigt, som det kan blive i Betragtning af de mærkværdigt faa nøjagtige Oplysninger, der er efterladt os om dem. Der er endogsaa rejst Tvivl om, hvorvidt Gøngehøvdingen Svend Poulsen virkelig har eksisteret. Der er ogsaa henvist til den Mulighed, at to forskellige Personer ved Navn Svend Poulsen er blandet sammen til den eventyrlige Kriger-Skikkelse Gøngehøvdingen. Det er forstaaeligt, at disse Fortolkninger kan fremkomme, naar man betænker, at Gøngerne i deres Organisationer — og omkring dem — samlede mange Slags Folk, ogsaa Eventyrere og Desperados, baade i Landsdelene Øst for Øresund og i de sjællandske Skove; og de Kampe, hvori Gøngerne tog Del, førtes igennem en lang Række Aar.

De Gønger, Carl Brosbøll skildrer, er dem, der tog Del i Bekæmpelsen af Svenskehæren i Danmark i Aarene 1658 og 1659. Og igennem disse Skildringer træder de uforfærdede Mænd lyslevende frem for vore Øjne.

Gøngehøvdingen selv præsenteres som: en stærkbygget Mand, 35 Aar gammel, klædt i en Kofte af mørkegrønt Vadmel, gule Hjortelæders Benklæder og Støvler af brunt Læder. Han bar en Hirschfænger ved Bæltet og havde kastet sin Bøsse over den højre Skulder.

Saadan ser han ud, naar han varetager sit fredelige

Hverv som Leder af Dronningens Jagt i Skoven ved Jungshoved »i den sydlige Del af Sjælland, paa den lille Halvø, som runder sig ud mellem Præstø Bugt og Stege Strand.« Men da Tiderne bliver farefulde, og svenske Ryttere siges at havde gjort Landgang paa Sjælland (Februar Maaned 1658) gaar Svend Gønge under Jordan og samler sine Mænd om sig i Skovene. Især opererede de i denne Del af Krigen omkring Landsbyerne Gjerderød og Rekinde. Af og til møder Egnens Bønder paa Skovstier og Markveje nogle ukendte Mænd »af et forunderligt vildt Udseende. Nogle af dem bar en Slags Stormhuer eller Jernhatte paa Hovedet, andre var pansrede med Kyras eller Brystharnisk, som efter deres Form og Prydelse at dømme syntes at være taget som Bytte fra Svenskerne. Disse Mænds Bevæbning var lige saa forskellig som deres Paa-klædning; man saa enkelte med udrettede Leer sat paa Skaft, andre havde Ryttersabler, Karabiner eller Pistoler med et langt Løb. Ved Bæltet bar de Patrontasker.«

En Karakteristik af Gøngerne som Folk forekommer ogsaa: »Gøngerne er en lille Folkestamme, bosiddende ved Grænsen af Blekinge og Smaaland, to Herreder i det nordlige Skaane, der er bjergfulde, og hvor store Skove veksler med Morads. Foruden deres næsten eventyrlige Mod besidder disse Mennesker en anden Fuldkommenhed, der forøger Værdien af den første: de er næsten allesammen baade af Tilbøjelighed og Trang udmærkede Skytter, af Tilbøjelighed fordi en Mands Anseelse blandt dem beroer paa, hvor godt han forstaar at haandtere sin Bøsse, af Trang, fordi Mødrene nægter deres unge Sønner Føden og jager dem ud i Skoven, for at de selv kan skyde Vildtet til deres Spise. Man ser derfor næsten aldrig en Gønge uden sin Bøsse. De bringer den med i enhver Forsamling, ja selv i Kirken.«

En Historie beretter om de bevæbnede Mænd i en Kirke i Gønge Herred. Præsten var saa gammel, at det voldte ham stort Besvær at staa op, medens han holdt sin Prædiken. Man byggede derfor et højt Sæde til ham paa Prædikestolen, og nu blev det hele saa bekvemt for Præsten,

at han en Pinsedag slumrede ind, medens en Salme blev sunget. Der blev Stilhed i Kirken, og da man havde ventet sagtmodig nogen Tid paa, at Præsten skulde vaagne op og begynde paa sin Prædiken, rejste Sandemanden sig og sagde: »Vor Fa'r er nok falden i Søvn, som I formærke, siden han drager Vejret saa dybt; han er en gammel Mand, og vi gør Synd i at vække ham; lad os lukke vor Bønnebog til i Guds Navn og prøve vore Bøsser udenfor.«

De stillede saa en Skive op paa Kirkegaarden og begyndte at skyde til Maals. Da Præsten senere vaagnede, kaldte han Menigheden ind igen — og holdt sin Prædiken.

Svend Gønges egen Beskrivelse af de Folk, der har stillet sig under hans Kommando, faar vi i en lille Scene mellem Københavns Borgmester Hans Nansen og Gøngehøvdingen. Nansen er med kongeligt Pas draget alene ad farefulde Veje til det lille, lave Bondehus ved Roneklints Bymarker, hvor Svend Gønge bor, og hans Opgave er at faa Svend Gønge til at paatage sig Ansvar for Transporten af en Sølvskat til København. Da Fjenden allerede hærgede paa Fyen, blev der udstedt Ordre til Befalingsmændene paa Øerne til at indsamle Byernes og Kirkernes Midler — rede Penge og Sølvsager — og sende alt til Kongen i København. For Fyens Vedkommende var det allerede for sent, men Hans Nansen fik dog sat igennem, at en stor Del af de Værdigenstande, som af den kloge Befalingsmand Hr. von Pappenheim allerede da var samlet paa Lolland og Falster, blev bragt til Vordingborg sammen med alt, hvad Hr. Henrik Rammel havde indsamlet paa Møen. Nu laa ialt samlet Skat, Toldpenge og Kirkesølv til en Værdi af halvtredssindstve Tusinde Rigsdaler, som Kongen vilde betro i Svend Gønges Varetægt under Transport til København, tværs igennem det af Svensken oversvømmede Sjælland. Hans Nansen har i Forvejen i Svends Hytte overværet, hvordan adskillige af Gøngerne tilkendegiver Misfornøjelse med den øjeblikkelige Uvirksomhed, de holdes i, medens de maa leve skjult i Skovene, og det giver Svend Anledning til at give

denne malende Skildring af sine Folk: »Bilder I Eder da ind, at saa forvovne og halvvilde Mennesker som disse Gønger, Folk der saa at sige alle er født og opdraget i Krig og Overfald og Slagsmaal, lader sig regere som Fluere i en Sytraad. Hvis de ikke kendte mig som den, der magter dem baade i Mod og Manddom, vilde de le mig op i Ansigtet og paa Timen vælge sig en anden Fører. Gud naade Egnen, hvis det skete; thi siden de har saa ondt ved at lystre og ikke kender andet Begreb om Ret end det, jeg foreskriver dem, vilde de sprede sig til alle Sider som Rotter fra en tømt Lade og maaske føre et endnu værre Regimente over vore egne Folk end Svenskerne. Men de slaas godt, de samme Gønger, og derfor maa man vekselvis fire og drage til, snart overtale dem ved Ord, snart ved Pistolskud, som det kan træffe sig. Hovedtingen er, at de kender Deres Fører som en Mand i alt og som en Overmand for dem alle; dermed lader de sig nøje og forlanger intet bedre.«

Svend Gønges Vrede over, at Hans Nansen ikke straks har vist ham ubetinget Tillid, men først har stillet ham paa Prøve, giver Nansen Lejlighed til en klog, filosofisk Bemærkning om Ungdoms Godtroenhed og Alderdommens Mistro: »Sligt hører Ungdommen til; den skuffes af alt, fordi den tror paa alt. Men Alderdommen er de begravede Forventningers Tid, den tvivler paa alt.«

Historien om den nævnte Skattetransport er iøvrigt lang og udgør i sig selv en spændende Del af Romanen. Præsten i Vordingborg, Hr. Christen Nielsen har forvaret Pengene i sine Bistader, de skal afleveres til Svend Gønge i Kirkens Krypt ved Midnatstide, imellem de balsamerede Lig, men Planen er forraadt til Svenskerne, og der udkæmpes en voldsom Kamp i Kirkekrypten, i Mørke, imellem Svend Gønge og den svenske Kaptajn Manheimer. Skønt en anden svensk Kaptajn med fire Soldater kommer til Hjælp, lykkes det dog Gøngenhøvdingen at dræbe to af Svenskerne og lukke Resten inde i Krypten bag sig ... og den farefulde Transport til København er begyndt. Ved Forræderi bliver han fanget undervejs og

indbragt til Jungshoved Slot, hvor Oberst Sparre afsiger Dødsdom over ham. Men Gøngerne sværmer usete omkring Slottet hele Natten — og ved Dag gry befrier de deres fangne Høvding.

Oberst Sparre havde ellers længe glædet sig til at faa Fingre i Gøngehøvdingen, for han mente at have skaffet sig gode Oplysninger om, hvor Svend Gønge var at finde. En svensk Fændrik fortæller: »En Bonde, som vi fangede og bragte ind til Hovedkvarteret, har givet os god Besked. Karlen stod i Ledtog med Svend og nægtede først alt, men Oberst Sparre har sin egen Maade at bringe Sandheden for en Dag; han lod Mandens Tommelfingre snøre sammen og sætte en Lunte imellem dem. Det hjalp; Bonden gik til Bekendelse; han fortalte, at Svend lusker omkring her i Eggen og har Tilhold med sine Folk i Ørremandsgaards Skove. Vi stillede Vagter omkring, men ti Tusind Millioner Djævle tage ham, os er han undsluppen. — Naar jeg taler om Svend Gønge, saa mener jeg den Stimand, den Helvedes Hund, der siden vor Ankomst til dette Land, kun pønser paa at fortrædige Svenskefolket, brænde Rytteriets Foder, tømme vore Munitionsvogne, opsnappe vore Streifkorps og stikke dem snarest muligt ind i den anden Verden, hvor han ser sit Ram dertil. Inat har han igen været paa Færde. Vagten meldte Skud nede fra Mosen, og i Morges fandt vi fire af vore Folk liggende dræbte ved Siden af deres Heste; og hvordan mener I vel, at de var dræbte? Heste og Karle laa sønderflængede og forslaaede, som om man havde brugt Leer og Pleile istedet for Klinger og Sværd i Kampen mod dem. Tilmed havde den Røver plyndret dem og trukket dem ud til det blotte Linned.«

Dette er utvivlsomt en sandfærdig Beskrivelse af det Raseri og den Brutalitet, hvormed Kampen førtes mellem Gøngerne og de svenske Besættelsestropper, naar de overrumplede hinanden i de sjællandske Skove. At Gøngerne klædte de døde svenske Soldater af er rigtigt; Uniformerne var ikke alene haardt tiltrængte Beklædningsgenstande, men ogsaa nødvendig Camouflering. Svend Gønge og en-

kelte af hans udvalgte Folk udførte mange af deres Bedrifter uniformeret som svenske Dragoner. Endvidere bidrog det meget til hensynsløs Optræden, at man færdedes i et af Kopper hærget Land. Overalt stødte Svenskerne paa Huse, hvis Indgangsdør var mærket med et eller flere Kors, tegnet med Kalk, som Tegn paa, at Husets Beboere var smittet med Pest og enten laa syge i Huset eller laa der som Lig. Ogsaa dette uhyggelige Tegn benyttede Gøngerne i deres Krigslist. Det var efterhaanden usikkert, om Korset paa Døren betød, at Koppe-Døden holdt til i Huset, eller det netop betød, at Gøngerne havde Skjulested i det. I begge Tilfælde lurede Døden paa de Svenske, som vovede sig indenfor. Iøvrigt er det jo forkert at tro, at alle i svensk Uniform var Svenskere. Det var langt fra Tilfældet. Til Forsvar for den svenske Ære siger Kaptajn Kernbok, hvor der er Tale om en uhørt barbarisk Behandling af en dansk Kvinde paa Ørremandsgaard: »For at du kan vide det, naar du næste Gang dømmes mine Landsmænd saa haardt, saa var der blandt alle de Barbarer, som begik denne Niddingsdaad, ikke en eneste Svensk. Hele Regimentet bestaar af tyske Leiesvende, der blev hvervet paa Majestætens Tilbagetog fra Polen, noget jammerligt Udskud tilhobe, hvis Fædreland og Ære hænger i en Pengepung, og som blot følger Hæren af samme Grund som Kragerne, for Byttets Skyld.«

*

Gøngenhøvdingen og Ib slutter deres eventyrlige Færd med Sølvskatten paa den Maade, at de drager over Isen med en Fisker fra Køge Bugts nordlige Strand til København. Til denne modige og kongetro Fisker siger Ib om Situationen omkring de store Godser: »Saa saare Adelsmændene fornam Svensken, begravede de deres Skatte og rendte bort til alle Sider; men han og jeg, som han gjorde til sin Kammerat, vi blev tilbage, vi værgede, som vi kunde bedst, vi forstyrrede Fjendens Planer og brændte hans Magasiner; vi sloges med Svensken i Dage og lange Nætter, saa du vilde faa Bugvrid, du ærlige Fisker, om jeg

fortalte dig hvordan. Derfor siger jeg os at være fuldt saa gode som Adelsmænd og noget lidt derover.«

Her finder vi Udtryk for den Følelse, som den fælles Kamp for Frihed vakte hos Bonde og Borger over for Adelen. Følelsen af eget Værd og Frihedens Lykke var ganske ny hos disse Folk, og i disse farefulde Tider faldt det ganske naturligt, at en Mand som Ib siger til den fornemme Jomfru Julie Parsberg paa Jungshoved Slot: »Afstanden mellem os er endda kortere, end I mener.« Eller, da han tilbyder Gøngehjælp til Fru Elsebeth Buchwald paa Høvdinggaard og hendes unge Datter: »Har da Skjold eller adeligt Mærke hidtil været i Stand til at væрге for den naadige Frue?«

Det er den menige Mands Opkomsttid. Han vinder Anerkendelse; noget han aldrig før har smagt.

Gøngehøvdingen og hans Følgesvend, Ib, bringer deres Sølvskat direkte til Kongen paa Rosenborg Slot i København. Kong Frederik den Tredies Tak til Gøngehøvdingen former sig i Ordene: »Gud være med dig, min ridderlige Helt!« Grebet af Hjerteligheden i Kongens Tak bøjer Svend Gønge Knæ for sin Konge og siger: »Næste Gang maa I forlange mit Liv.«

Dette foregik Dagen efter Roskildefreden, og alle mente vistnok, at Fjendtlighederne nu var forbi. Der blev ingen Fred, næppe nok en Lempelse af Krigens Kaar ude i Landet. Men Afspændingen i Landets farefulde Situationer føltes dog akkurat saa meget, at Slaphed og Mismod fik Tid til at brede sig. De høje Herskaber vendte tilbage til deres Gaarde — og fandt de fleste Steder Skabe og Kister tomme. Hvem havde plyndret? Fjenden havde vel taget det meste; men af gammel Vane rettedes Mistanken ogsaa mod Egnens Befolkning. Heltene gled langsomt tilbage i Hverdagens Ubemærkethed — og maatte stadig møde det bebrejdende Spørgsmaal fra dem, der havde unddraget sig Kampen og Ofret: hvad fik du for din Møje? Du kunde havde ladet dig dræbe; ingen vilde havde lagt Mærke til det. De store smigrer nok nu Svend Gønge, kalder ham Kaptajn, giver ham skønne Klæder,

saa længe de har Brug for hans Hjælp. Men naar Arbejdet er endt, er Tjenesten glemmt; og Folk holder ikke af at blive mindet om modtagne Tjenester.

*

Men det hele vendte sig brat, da Carl d. X Gustav gik i Land i Korsør den 8. August. Ingen havde ventet dette; ingen kunde tænke sig at staa en Vinter til igennem som den sidste . . . med nye Plyndringer, nye Rædsler. Haabløsheden var ved at gribe alle. Adelen styrtede atter afsted fra sine sjællandske Gaarde, ind til Hovedstaden, som dog var befæstet og derfor rent traditionelt betragtedes som det sikreste Opholdssted, naar Fjenden var i Landet. Kornet var endnu ikke høstet, alt Arbejde paa Markerne standsede, og atter dukkede omstrejfende mindre Afdelinger af svenske Soldater op. De tog straks fat paa Udskrivning af Skat og Levnedsmidler. Plyndringerne begyndte igen. Soldaterne var i Øvelsen fra sidste Vinters Besøg.

Carl Gustavs overmodige Svar til de danske Udsendinge, som mødte ham i Ringsted, vendte Stemningen hos det danske Folk. Mismodet afløstes af en Harme, der hurtigt udviklede sig til Enighed og forbitret Modstandsvilje. Hans Ord om, at han først vilde forklare Aarsagen til, at han nu kom igen, trods Freden, naar han havde erobret hele Danmark, var mere end det danske Folk kunde bære med Taalmod. Igen følte den samme Enhed i Folket, ikke længere nogen adskillende Kløft mellem Stænderne. Snart samlede alle Kræfter sig om at redde Rigets Hovedstad. Man vidste, at Adelens og Geistlighedens Privilegier ikke blot stod for Fald, men at de allerede i Praksis var slettet ud. Nu arbejdede Adelsmanden ved Borgerens og Soldatens Side paa Voldene — Studenter og Haandværkere stod sammen med de Gønger, der var ilet København til Hjælp. Følelsen af, at hver Mands Eksistens nu var truet i samme Grad, skabte en Enighed og Begejstring, som efterhaanden formedes i en national Bevidsthed, som man ikke tidligere havde kendt. Og Kon-

gen blev pludselig et Menneske, som alle omfattede med oprigtig Kærlighed. Efterhaanden som Kampene foran København tiltog i Heftighed, blev de Styrker, der kunde afses til Fourageringstogter i Sjælland for den svenske Armé mindre. Ganske smaa Troppe af svenske Soldater indfandt sig i Landsbyerne og paa Herregaardene og forlangte Fourage og Levnedsmidler udleveret. Hvis man ikke udleverede det, der blev forlangt, gik Soldaterne over til Plyndring. Svenskehæren skulde forplejes godt.

Mærkværdigt nok naaede mange af disse Forsyninger ikke frem til Svenskelejren foran København — men havnede inden for Voldene i Stedet. Det varede nogen Tid, inden man i det svenske Hovedkvarter blev klar over, hvad der gik for sig derude i de dunkle sjællandske Skove, for Eskorten forsvandt som Regel sammen med Forsendelserne. Kaptajn Svend Poulsen var igen traadt i Funktion som Gøngehøvding, og hans Hverv var dels det samme som de svenske Patruljers, at skaffe Proviant og Foder sendt til København, — og dels at forhindre, at Svenskerne fik deres Forsendelse igennem. Disse Gønge-Strejftog blev foretaget under bestandige Farer, under stadig skiftende Situationer og i skiftende Forklædninger. Svend Gønge udviste ikke blot enestaaende personligt Mod, men ogsaa Snarraadighed og en tilsyneladende uudtømmelig Fantasi. Snart vandrede han rundt som Spaakvinde snart som Bissekræmmer, Jæger eller svensk Soldat, og altid kom han de svenske Transporter paa Sporet. Naar han drog frem, alene og i Forklædning, vrimlede Skoven omkring ham med Gønger. Man saa dem ikke, hørte dem ikke, kun ved de berømte Ugle-Skrig holdtes Forbindelse mellem Anføreren og hans Folk. Enten ved pludselige Overfald fra Baghold eller ved aaben Kamp førte han sine overraskende Slag mod Fjenden, og hans Kampe havde ikke blot Sejren som Maal, men Fjendens fuldstændige Tilintetgørelse. Ingen maatte slippe levende bort for at fortælle, hvad der var sket. Den dybe Hemmelighedsfuldhed, der hvilede over Gøngernes Kamp i Sko-

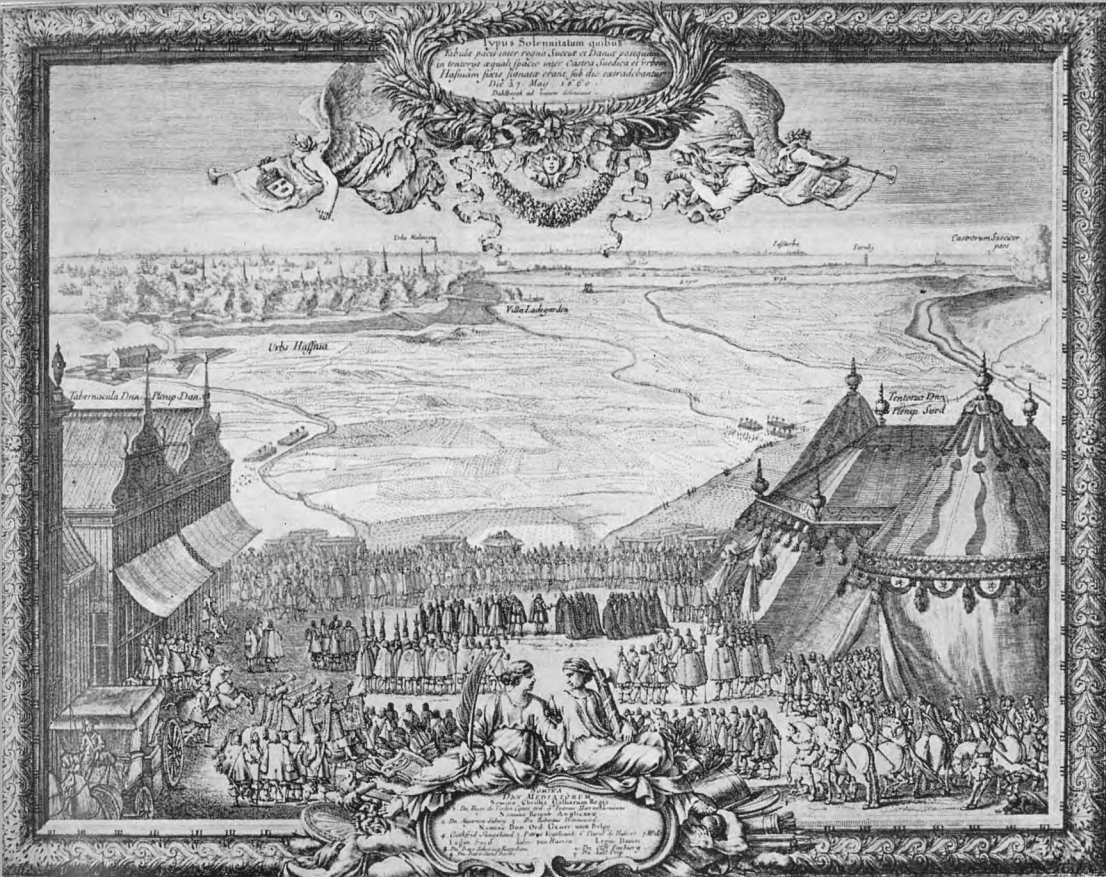
vene, gjorde det muligt at fortsætte og spredte tillige Mystikkens Rædsel over deres Forehavende.

Byttet blev i en stadig Strøm ført til Issefjorden og derfra med Fiskebaade til det dengang store Fiskerleje Rørvig og med lidt større Skibe paa natlige Sejlads ind til det belejrede København. Svend Gønges Navn var nu paa alles Læber. De mest utrolige Historier blev taget for sande, naar de blot blev tilskrevet ham. Han blev en Sagnfigur; men i de Egne, hvor han færdedes, vedblev han at være et Menneske af Kød og Blod. Alle var ivrige efter at hjælpe ham, naar han gav sig til Kende for dem. De skjulte ham, trods den Fare det rummede for dem selv, de gav ham Oplysning om Fjendens Bevægelser og fortalte ham, hvem blandt de Danske han ikke længere kunde stole paa. Han var alles Helt — og Landets Velgører.

Efterhaanden var hans Hær blevet stor, fordelt over en betydelig Del af Sjælland. Hans Opgaver var ogsaa blevet mangfoldige; nu var det ikke alene Gods, men ogsaa Mennesker, han maatte paatage sig at bjerge ind til Hovedstaden. En Beskrivelse fra Svend Gønges natlige Rejse gennem Skovene med en fornem ung Adelsdame, der skal bringes ind i Fæstningen København, giver et godt Billede af de Styrker, han arbejdede med. Damen spørger, hvor mange Gønger der er posteret langs hendes Vej, og Svend Gønge svarer:

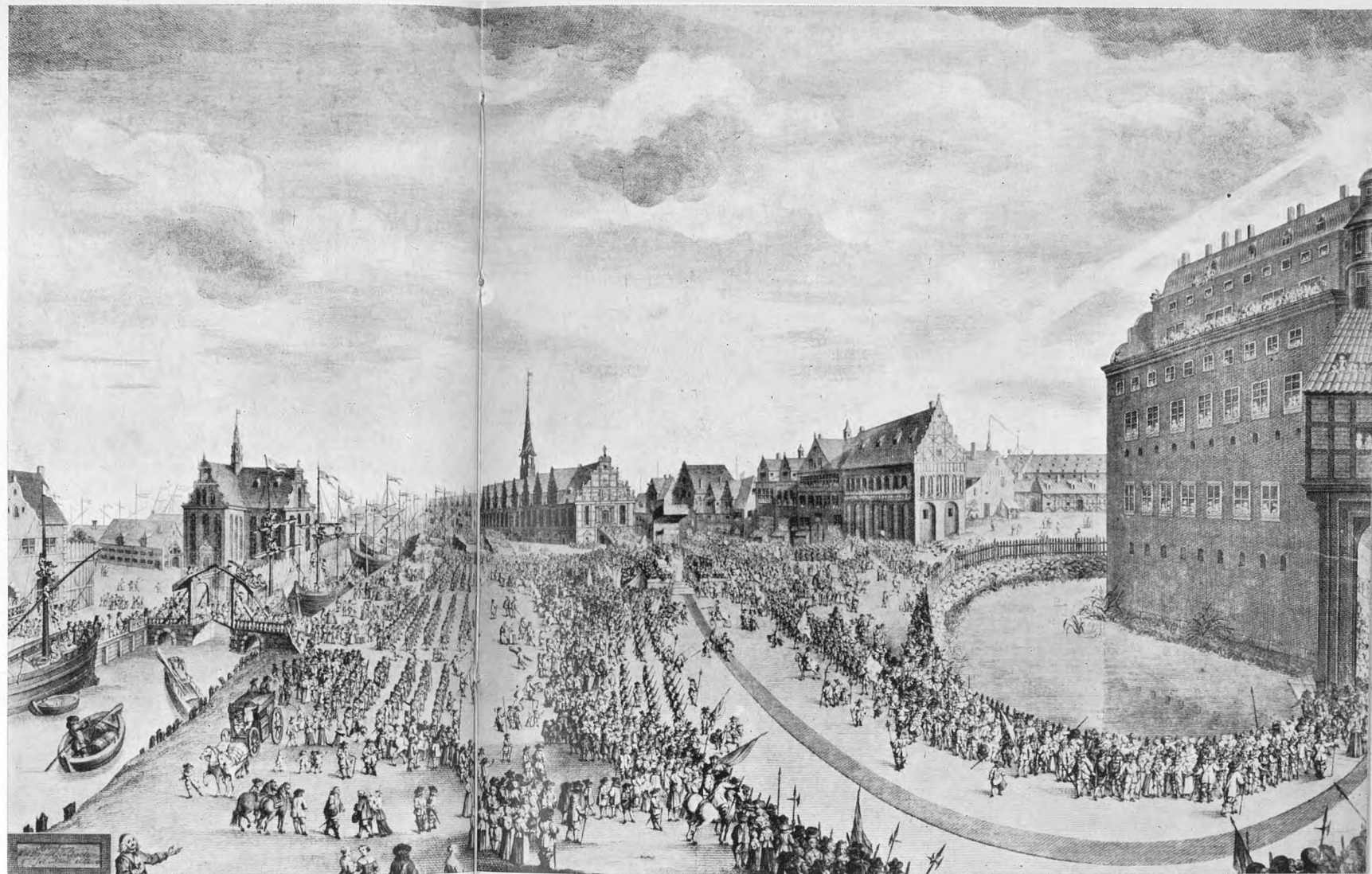
»Fra Skoven, vi nylig kom igennem, og indtil vi naaer frem til Maalet for denne Del af Rejsen, vil vi møde omtrent to Hundrede Mand, som ligger fordelt i en Linie midt igennem Landet, bestandig usynlige for Fjenden, bestandig nærværende for os. En Transport gaar ved deres Hjælp fra Haand til Haand fra det Sted, hvor den tages, til Kysten, hvor den forsvinder. Jeg fortæller dette for at vise, hvor liden Aarsag, I fra nu af har til at ængstes. I den Retning, vi nu drager, vil vi ikke træffe Fjender, undtagen et Sted, som jeg haaber at komme forbi i Aften, naar Mørket skjuler os. Vi tager til Rygaard og derfra med et Skib gennem Issefjorden til København.«

Det er Mænd af alle Slags, der har samlet sig i Svend

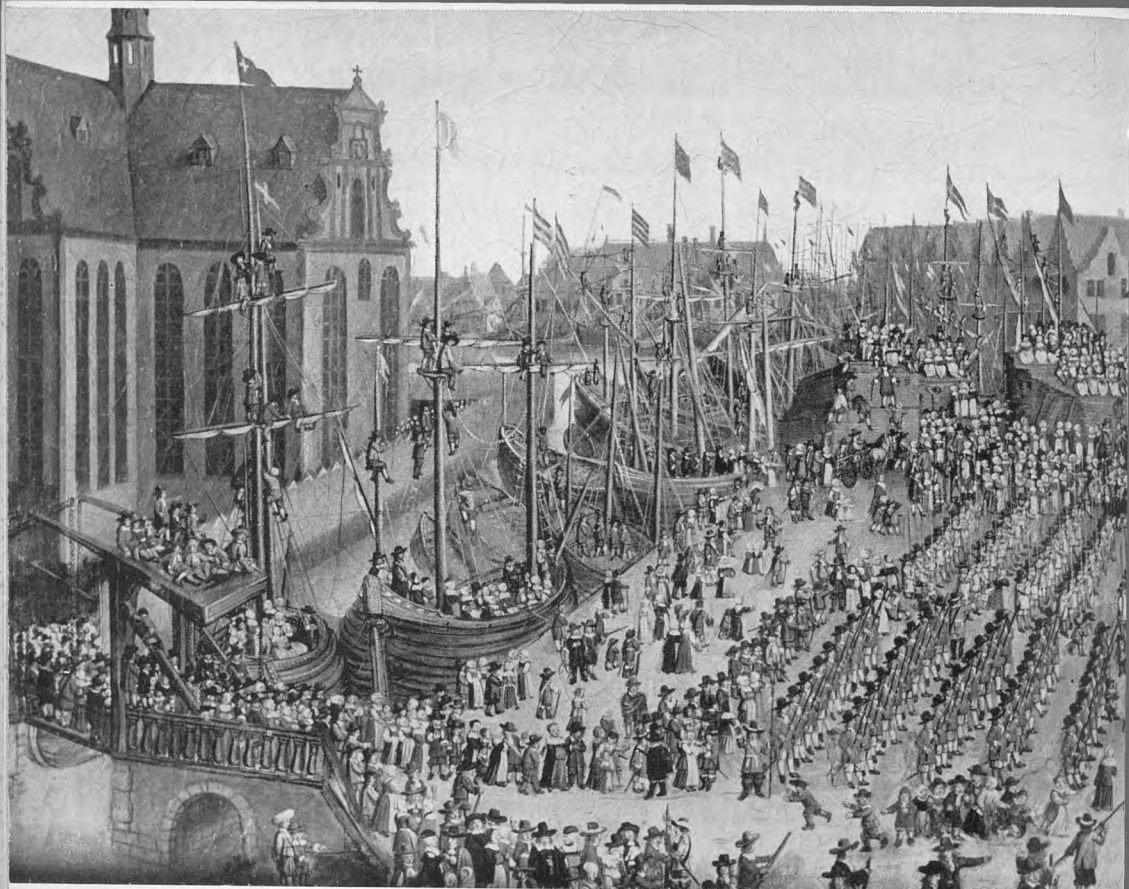
Freden blev sluttet d. 27. Maj 1660 paa en Plads midt imellem København og den svenske Lejr Carlstad. I den store Plankebygning, som ses til venstre, havde der været ført indgaaende Forhandlinger siden 25. Marts. Fra dansk Side var mødt Oluf Parsberg, Axel Urop (og en Tid Peder Reetz), fra svensk Side Friherrerne Schering Rosenhane og Steen Bielke. Det var dog ikke disse to Parters Forhandlere, der førte det store Ord i Fredshuset, men derimod Commissarierne eller Fredsmæglerne fra England, Frankrig og Holland. Til sidst manede Hannibal Sehested til Enighed mellem de to egentlige Parter i Striden »at ikke fremmede skal skrive Love her i Norden«. Efter at Stænderne paa Københavns Raadstue havde faaet Fredsvilkaarene forelagt af Kongen og godkendt dem, kunde da selve Fredsslutningen foregaa, som det vises paa dette samtidige Stik efter Erik Dahlbergs Skitse. Fra Pragteltene til højre strømmet fornemme Deltagere stadig ud paa Pladsen. De to Herrer i Billedets Midte, der rækker hinanden Haanden, er den franske Gesandt, Ridder Hugo de Terlon, og den svenske Friherre Rosenhane. — Endnu helt op i dette Aarhundrede var det almindeligt at høre Folk tale om »Fredshusene paa Vognmandsmarken«.

Den fredelige og pompøse Arvehyldningsfest var Afslutningen paa Krigstidens Fære og Nød — og Afslutningen paa den efterfølgende kortvarige og heftige Kamp om Magten i Landet. De knælende Rigsraader, der for Folkets Øjne kyssede Kongens Haand, viste klart for alle, hvem der havde sejret. Kongen havde fra dette Øjeblik overtaget Magten, og han havde faaet den af Borgerskabet, støttet af Gejstligheden. I Grunden var det jo specielt Københavns Borgere, der lagde Magten i Kongens Haand. Heimbach's berømte Maleri, der findes paa Rosenborg, viser det festlige Sceneri i alle Enkeltheder; men i Reproduktion i stærk Formindskelse ses jo kun de store Linier: Slottet til højre, Børsen i Baggrunden, Holmens Kirke til venstre; saa kender man Pladsen igen. Fra Slottets Indgangsdør langs Facaden til den pragtfulde Tribune, der er rejst foran Børsrampen, ses Majestæternes Vej, markeret af den lange røde Løber. Under en hermelinkantet Purpur-Baldakin tog Kongen og Dronningen Plads, 14 Trin hævet over Mængden. — Paa de to Detail-Forstørrelser paa følgende Side ses Kongetribunen og Menneskemængden omkring den samt Opstillingen af Tropper og Trængslen paa den smalle Holmens Bro.

Gengivet efter Stik af Preisler.

De to Detail-Forstørrelser paa næste Side er gengivet direkte fra Heimbach's Maleri. — Den øverste Detaille viser Holmens Kirke, Skibene i Kanalen, Menneskemylderet paa den smalle Holmensbro og Troppeopstillingen paa Pladsen. — Nederst: Den kongelige Tribune foran Børsrampen og Menneskemængden omkring den. (Maleriet findes paa Rosenborg).

To Forstørrelser af Udsnit af Heimbach's Arvehyldningsbillede (se foregaaende Side).

Gønges Modstandsbevægelse. Men Modet og den indædte Vilje til Forsvar er fælles hos dem alle. Hvem de er, faar man et Indtryk af ved en Præsentation, som foretages af Dronningens Vagtmester, Ib:

»Der kommer den første af Gøngerne. Folk kalder ham Ulf den Korsfæstede, fordi Fjenden ifjor naglede hans Hænder fast til et Kors, medens de skød tilmaals efter ham. De skød daarligt, siden han lever endnu, og Svensken burde kalde ham Ulf med Døden, for der er endnu ikke fundet nogen Urt, der kan læge de Vunder, han giver. Og der kommer Hartvig fra Dalen. Han sloges i Foraaret alene med tre Tyske; de mærkede ham med det dybe Ar, han har over Ansigtet. Han vilde slaas med Djævelen selv og dog vinde. Der kommer lille Ving. Han raabte, da Kampen var haardest, at vi skulde skynde os at slaa Fjenden ihjel hellere end at spille Tiden med Snak ... og Jens Jerltrøje, der blev Krøbling ... ja, de har deres Skrammer og Mærker allesammen. Deres Saar er blevet til Ar; men de Saar, de selv slog Fjenden, gav Døden. Det er Folk, der værges for deres arme Fædreneland, saa Fjenden har korset sig derovre, det er Mænd, hver og en, som Gud Fader glæder sig over, hver Gang han har Stunder at se ned paa Jorden.«

Disse Mænd havde deres egen Sang. Hvordan den opstod, ved ingen. Og en egentlig Slagsang var den næppe, for de sang den dæmpet og højtideligt, naar dens Toner en sjælden Gang lød fra deres Læber. Akkompagnementet var altid Hornmusik.

Idag vil vi slaas, imorgen vil vi dø.

Idag spirer Græsset, imorgen er det Hø.

Agt da vel paa Tiden,

brug dig flinkt i Striden,

paa Sejren maa vi hvile, naar Natten stunder til,

du ved Drikkebordet,

jeg paa Valen jordet,

det gaar dog med os begge kun, som Vorherre vil.

*

Som nævnt blev mange Historier om Heltedaad hæftet paa Svend Poulsen og hans Gønger uden Berettigelse. Fantasi og overleveret Krønike byggede videre paa Gøngehistorierne, hvor Virgeligheden hører op. Mange af Beretningerne finder dog Bekræftelse i gamle, skriftlige Kilder og mange er leveret mundtligt videre ad saa mange Veje uden indbyrdes Forbindelse, at de maa siges at være korrekte, andre at være Sagn med Sandhed i, bygget over virkelige Hændelser. Tilsammen giver alle disse Historier et aldeles rigtigt Billede.

Med dette Forbehold over for Enkeltheder skal her bringes et Par typiske Gønge-Beretninger, gengivet fra Cai M. Woel's Bog »Gøngenhøvdingen Svend Povlsen« (Munksgaards Forlag, 1947):

Det fortælles, at Svend Povlsen en Aften kom tilstede i Københavns Skipperlav med Besked fra Kongen om at blive sejlet til *Køge*. Svend Povlsen havde da opholdt sig i Sydsjælland i nogle Maaneder; han og hans Bedstemand, *Lavrids Hemmingsen*, havde bragt Vordingborg Krigsskat, som var tiltænkt Kong *Carl*, inden for Voldene til Kong *Frederik*, nu skulde de tilbage igen. Egentlig havde de tænkt at blive i Hovedstaden, hvor man hver Dag ventede Generalstormen, men saa havde de faaet Underretning om, at Svenskerne havde fanget *Rasmus Huggers* Kone, *Anne*, og slæbt hende op paa *Køge* Skriverstue, forhørt hende »umildt« og bagefter sat hende ned i et Kælderhul, saa nu var det paa Tide, de kom til Hjælp. Man havde netop i de Dage faaet paalidelige Underretninger om, at Stormen først vilde finde Sted sidst i Januar.

Ombord paa Smakken »*Anna*« af *Ærø* naaede de frem til Kysten nær ved *Køge*, her blev de sat i Land. De sneg sig ad en Bagvej ind i *Styverkroen*, hvor Kromanden havde Besked til dem. I Krostuen sad tre svenske Officerer og sov. De blev vækket lidt brat. Fortumlede af Nattens Svir vaagnede de op til Virkeligheden og maatte aflevere Vaaben og Tøj. Officererne skød de ude i Laden, hvorefter de trak i de svenske Uniformer. I en Rønne tæt ved *Køge* traf de *Rasmus Hugger* og *Timbal Gønge*, som ogsaa

maatte trække i svenske Klæder. De gik tilbage til Kroen, hvor de tog de svenske Officerers Heste og red ind til Køge. Rasmus og Lavrids blev holdende uden for Raadhuset, mens Svend Povlsen gik ind. Timbal red efter Ordre Syd ud af Byen.

Vagten sov. Svend vækkede ham og blev ført ned i det skumle Kælderrum, hvor Anne laa bunden paa en Halm-dyngge. Svend sendte Vagten afsted, mens han talte med Fangen. Da han kom tilbage, befalede han Vagten at gaa ned til Præstegaarden og kræve en forspændt Vogn kørt frem til Raadhuset. Da den lidt efter kom, blev Fangen baaret op og lagt bag i Vognen, Svend dækkede hende til med en Kappe og befalede Kusken at køre. Til Vagten sagde han: — Hils Kommandanten fra Kaptajn *Jungersen* og sig, at Fangen er saa vigtig, at vi har maattet føre hende til Vordingborg. —

Da de var kommet lidt uden for Byen, bød Svend Kusken dreje ind i et Gaardsted. Da de holdt ved Porten, løftede de Fangen ned. Svend bad Kusken køre tilbage til Præsten og takke ham for Ulejligheden.

Gaarden, de kom ind i, var øde og ubeboet, men i Stalden stod en opsadlet Hest, det var Timbals. Først nu hilste Rasmus paa sin Kone, og Gensynet var glædeligt. Forsigtigt løftede de hende i Sadlen og langsomt red de ind over Markerne hen mod Skoven. Da de var kommet et Stykke ind, holdt de Hestene an, løftede Anne ned og gik i Gaasegang ind ad en smal Sti, hvor Hestene daarligt kunde komme frem. Skoven blev stadig tættere. Stien endte i en Mose, men lidt fra løb en Bæk. De løftede Anne op paa Hesten og red alle ud i Bækken, som snoede sig gennem en tæt Granskov. Saadan red de længe, til de kom til en Kæmpehøj. Udenfor stod Timbal og ventede. De løftede Anne ned, og Lavrids red Hestene videre til et Vangehus i Nærheden — de andre gik ind i den stensatte Høj. Timbal havde tændt et stort Baal, hvis Flamme lyste op i det mørke Rum, hvor der baade fandtes Sengesteder, Bord og Stole. Her holdt de sig skjult i nogle Dage, til Anne kom

til Kræfter og kunde følge med til Gøngehuset i *Vindbyholt*.

Den anden Fortælling giver et Vinterbillede fra Sydsjælland. Folk sulter og fryser. Svend Povlsen og hans Mænd faar Underretning om, at 2400 Rdl. Brandskat skal føres fra Præstø til Vordingborg. Pengene skal afhentes hos en svensk Oberst. Svend Povlsen beslutter at hente Pengene, men han har hverken Folk nok eller svenske Uniformer og Heste til dem. Hvad man ikke har, kan man faa; i *Risby* ligger en svensk Salvegarde paa et halvt Hundrede Mand, som senere skal støde til den svenske Eskorte. Om man nu kunde omkomme dem, saa havde han, hvad han skulde bruge. Svend alarmerer sine Folk. Saa snart det bliver mørkt, rider de til Risby. De sætter Hestene i en Lade hos *Lyvelars* og sniger sig forsigtigt ind i Byen. I Møllergaarden hos *Jokum Hønemand* sidder den svenske Salvegarde i Fest og Glæde. (Salvegarden er en militær Trop, hvis Opgave er at beskytte Befolkningen imod omstrefjende Soldater. I Vordingborg viste Salvegarden sig at være en meget kostbar Form for Beskyttelse. A.D.). Svend stiller to Mand ved hvert Vindue og gaar selv ind. Han staar i den aabne Dør med sine Pistoler, og gennem Ruderne stikkes i det samme en Række Bøssepiber. Svenskerne giver sig over. To Gønger stiller dem op langs Væggen og tar deres Vaaben og Klæder, hvorefter de seks ad Gangen føres ud i Gaarden, hvor de bliver skudt. Saa iklæder Gøngerne sig de svenske Uniformer, Svend Povlsen bliver Vagtmester; man rider videre i Natten for at finde de betroede Folk, der skal bruges til Kuppet. De naar langt om længe frem til Obersten, som bor i Præstegaarden i Præstø. Her holder en Trop Ryttere og en Vagtmester og venter paa dem, de er jo den svenske Forstærkning, der skal til for helt sikkert at kunne føre Pengene til Vordingborg. Den rigtige svenske Vagtmester har de 2400 Daler anbragt i sin Mantelsæk. Saa rider de.

Men i Skovbrynet ved *Ugledige* staar Rasmus Hugger med en Haandfuld Gønger, parat til at tage imod dem, og da Troppen naar frem til Skoven, giver Svend Povlsen et

Tegn, hvorpaa hans Folk falder over Svenskerne; kun faa undkommer. Pengene tager Svend til sig; Gøngerne faar det nødvendigeste til Livets Ophold, Resten sendes til Kongen i Hovedstaden.

I Tidsskriftet »Orion« (Bind 4, 1841) findes en Fortælling om, hvordan Svend Povlsen lokkede en svensk Rytterafdeling efter sig ud paa en islagt Sø: »Paa en af sine Udflugter blev han stærkt forfulgt af et Kompagni Ryttere, og da han var i den flade Egn i Nærheden af sit Hjem, hvor ingen Skove kunde tjene til Skjul, var han meget nær ved at blive fanget, saameget mere som et Snelag bedækkede Jorden og røbede hans Spor for Fjenderne. Da disse var lige i Hælene paa ham, og ethvert Haab syntes udslukt, tog han sin Tilflugt til et farligt Vovestykke, som imidlertid lykkedes over al Forventning. Øst for Snese By ligger en lang, smal Indsø, som netop var islagt, skønt Isen endnu var saa tynd, at den næppe kunde bære. Her til styrede han sin Hest, og i stærkeste Karriere foer han udover den tynde Isskorpe, der ved et Mirakel holdt, saa han uskadt naede den modsatte Bred. Hans Fjender fulgte efter ham paa den farlige Vej, men da de var midtvejs, brast Isen, og alle Rytterne fandt deres Grav i den lille Sø.« Denne Beretning forekommer ogsaa i andre Versioner, bl. a. denne, som stadfæstes af et Citat i Kirkens Dagbog, optegnet af forhenværende Præst i Snese, Pastor Østrup: Svenskerne havde udsat en Pris paa Svend Povlsens Hovede; han fik da den Tanke at drille dem lidt og forklædte sig som gammel Kælling. Han gik derefter til Svenskerne paa Jungshoved og tilbød at vise, hvor Svend Povlsen opholdt sig. Ridende paa en lille graa Hest red Kællingen nu i Spidsen for en svensk Rytterafdeling, indtil de kom til en islagt Sø, her kastede han Forklædningen og raabte: »Her ser I Svend Povlsen!«, hvorefter han satte afsted ud over Søen. Svenskerne fulgte efter, men da de var kommen midt ud paa Isen, brast den under de tunge Ryttere, som alle omkom.

En Beretning, der ogsaa findes i flere Gengivelser, fortæller om, hvordan Svend Povlsen bragte en større Penge-

sum, som han havde taget fra Svenskerne, i Sikkerhed. Fortællingen er alle Steder stedfæstet til *Snesere* By, hvor Svend Povlsen skal have beboet et Gaardsted. Svenskerne havde imidlertid faaet Nys om Sagen og planlagde et Overfald paa Gaarden for at bringe Pengesummen tilbage, men denne Plan blev røbet i god Tid, saa Svend Povlsen kunde gøre sine Modtræk. Han opstiller en Vagt ved en stor Ask, eller vel snarere oppe i Træet. Saa snart Vagten hører Svenskerne komme, skal han give Tegn. Det sker som aftalt. Svend Povlsen tager afsted med Pengene til *Helledes Mølle* i Kongsted Sogn. Da Svenskerne nærmer sig Gaarden, giver Vagten Tegn, og straks stikker Svends Folk Ild i et Halmknippe ved hvert Hjørne af Gaarden. Ilden breder sig i Hast. Svenskerne tror, det er deres egne Folk, der har sat Ild paa, de stormer ind gennem Porten for at faa fat i Pengene, inden Gaarden nedbrænder. Men de finder alle Rum tomme, og da Ilden stadig breder sig, og Heden stiger, aner de Uraad og vil skynde sig ud. Men ved hvert Vindue, hver Dør og Port staar Svends Folk og genner dem tilbage, til de alle omkommer i Ilden. Samme Beretning findes i *Carit Etlars Roman*, men skal ogsaa være fortalt af en gammel Mand, der aldrig har læst Bogen.

*

Disse Beretninger, citeret fra Cai M. Woels Bog, tyder paa et ret langvarigt og aldeles frit Virke i Sydsjælland. Imidlertid findes der Bevis for, at Svend Povlsen en Tid har været udsendt i Landet af Kongen selv med den Opgave at organisere en samlet Opstand i Sydsjælland i det Øjeblik, de regulære danske Militærstyrker fra Lolland og Falster rykkede frem. Planen blev der nu ikke noget af; men den har dog medført, at vi har i det mindste eet haandgribeligt Bevis paa Svend Povlsens Eksistens og krigerske Virke. Vi har nemlig hans Rapport til Kongen fra denne Færd. I sin knappe Stil minder den — makabert nok — om en Jagtrapport:

»Og eftersom vi fik Kundskab, at paa Totterupgaard (i

Karise Sogn) laa en Løjtnant med nogle Ryttere, hvorfor jeg straks begav mig derhen; men en Bonde i Faxe havde alt advaret hannem, saa at de var alt borte; men nogle Heste bekom vi der. Saa drog vi til Karise. Der skød vi en Kvartermester og tre Ryttere. Drog saa ned ad Landevejen (mod Vordingborg) og i Lystrup kom vi til en ganske Hob Proviantvogne, som skulde til Lejren. Dennem kom vi tilbage igen og lod dem køre hjem, og 4 Ryttere skød vi ihjel, som var med Provianten. Drog saa til Fischerhoed og straks ud i Stevns Herred og i Taarøje, Lyderslev og omliggende Byer: skød 3 Kvartermestre og 8 Ryttere ihjel. Dog maatte vi straks begive os derfra, formedelst at der laa 300 Ryttere ved Prambroen og en ganske Hob i Store Heddinge. Saa drog vi ned ad Vordingborg Len, og paa Vejen træffer vi 21 Ryttere an, som vi kom i Chargingering med. 19 gjorde vi caput, de 2 undkom. Og yderligere en Regimentskvartermester, 2 andre Kvartermestre og 1 Koronet gjorde vi caput. I Sjolte skød vi ogsaa en Kvartermester og 2 Ryttere.

Saa fik vi Kundskab om, at der var en ganske Hob til Præsten i Sværborg, hvorfor vi drog straks did om Morgen tidlig og kringsatte Gaarden og tog fangen 4 Kvartermestre, 2 Korporaler og 18 Ryttere, som vi tog med os og gjorde caput i Skoven. Og hvor vi kom, tog jeg alt an og antog efterhaanden 56 Karle. Drog saa til Snesere Præstegaard. Der skød vi en Regimentskvartermester og en anden Kvartermester og 6 Ryttere. Og Provianten, som de havde og skulde til Lejren med, kom vi Bønderne til at drage hjem med igen. I Kjønge skød vi en Kvartermester og 3 Ryttere, og i Torp skød vi 8 Ryttere ihjel.

Saa fik vi Kundskab, at der kom et Parti, 100 Mand stærkt, hvorfor vi gjorde os rede at tage imod dem, hvor de straks fichtede med Heellene, og 46 Ryttere gjordes caput samt en Løjtnant, en Kvartermester og 2 Korporaler. — Der det svenske Rytteri i Vordingborg, Præstø og de andre Byer hørte, at vi saa dominerede, retirerede de sig tilsammen ved Næstved. Saa fik vi Kundskab paa dem, hvor vi rende en stor Mil efter dem, før vi naaede dem ved

Fladsaa, hvor vi skød 21 Ryttere og en Kvartermester og en Korporal. Og paa Skovmøllegaard skød vi en Korporal, og i Egesborg en Kvartermester og 9 Ryttere caputed.

Saa skrev vi straks til Christoffer Lindenov paa Nykøbing Slot og til Ritmester Schrøder paa Møen om Hjælp, hvortil de svarede, at de ingen Folk kunde undvære fra Landet. Saa drog jeg selv over til Møen til Ritmesteren. Han lovede at følge mig over til Sjælland. Og vi gik saa over om Natten til Sjælland og kom til Vordingborg om Morgenen tidlig og skød 27 Ryttere ihjel, og en Kvartermester tog vi fangen, som blev sendt til Nykøbing Slot. Saa drog Schrøder over til Møen igen, men jeg blev paa Landet. Blev saa kommanderet 2000 Ryttere og Dragoner ud at lede mig op, og maatte jeg begive mig over til Møen med mit Folk, men Schrøder vilde ikke have hverken mig eller Folket i Kvarter der, som var bange for ej at faa Pardon for vor Skyld, og vi maatte gaa over til Sjælland igen. Da var udkommanderet Grev Ludvig med sit Regiment og 4 Kanoner, som blev liggende i Faxe i 6 Uger. Hvorfore, der Folket saa, at jeg ikke kunde faa Kvarter til dem, og de var i deres Fjenders Hænder, har de draget bort fra mig, hvor de sig selv kunde beskytte — undtagen nogle faa, som blev hos mig, og drog vi med Nød over til Niord, (Nyord) en lille Ø i Jungshoved Len. Mens Vandet saa var aabent, har jeg ofte været over at gøre caput saa mange, vi kunde overkomme, og en Kvartermester tog vi til Fange paa Jungshoved, som blev sendt til Nykøbing Slot. Og ved Tappernøje Kru kom vi og en ganske Hob Proviantvogne tilbage igen — en Kvartermester og 4 Ryttere caput.«

*

Naturligvis findes der Dokumenter, der klarlægger Gønhøjvdingens Eksistens. Der er Breve, som Frederik den Tredie har skrevet til ham, der er Kongens Skøde-Tilskrivning paa Lundbygaard ved Snesere, som han skal »nyde kvit og frit paa Livstid.« Det kan ogsaa ses, at han har opholdt sig i Perioder i København, hvor han har boet dels i Pilestræde, dels i Hestemøllestræde. Han har delta-

get i Gøngernes Udfald fra Fæstningen. Hvorvidt han var med paa Volden selve Stormnatten vides aabenbart ikke med Sikkerhed, men det er sandsynligt, da han var umaadelig godt orienteret om Svenskernes Forehavender og sikkert har vidst omtrent, hvornaar Stormangrebene vilde blive sat ind. Derimod vides det med Sikkerhed, at han under Hans Schacks Kommando har været med i Fyns Generobring og i Spidsen for et Gønge-Kompagni deltog i Slaget ved Nyborg.

Men mærkelig Uklarhed hviler over hans Skæbne, da det hele omsider var forbi og Freden sluttet. Indtil da øvede han sin Gerning ombølget af Beundring og af Kongens og Folkets Taknemmelighed. Efter Krigen var hans Livslykke forbi.

Kongen havde jo nok skænket ham Lundbygaard og Gods til Eje, men Ordene »og Gods« skal kun opfattes som »med Tilliggende.« Noget Gods var det ikke, som mange har troet, kun en lille Gaard i daarlig Stand, nærmest en afklædt Gaard, da han fik den i 1661. Han klarede sig ikke godt som Landbruger og maatte tilslut gaa fra Gaarden.

Ingen interesserede sig paa det Tidspunkt mere for Gønhøvdingen Svend Povlsen. Det gik ham, som det engang var ham spaaet: Han blev glemt og fortrængt. Andre indtog hans Plads. Andre høstede Fordel af de Kampe, han havde vundet. Han var en af de mange, der havde gjort sin Pligt. Men det havde Omgivelserne ikke længere Lyst til at blive mindet om.

Saadan kunde det gaa for 300 Aar siden. Naar vi mindes ham og hans Frihedskæmpere i Dag og med Taknemmelighed tænker paa deres Indsats, naar det hele igen er blevet levende og nært for os — ja, saa er det vel, fordi vi selv kom til at opleve det samme. Vi forstaar det hele bedre, end de mellemliggende Slægtled gjorde. Det kommer os ved, altsammen.

*

I Danmark sker det ofte, at man finder en Sølvskat gra-

vet ned — i et Dige, i en Have eller ved Foden af en gammel Eg i Skoven; paa et Sted, hvor ingen tænker paa at lede.

De fleste af disse Skatte bestaar af Sølvmonter eller af Skeer og Gafler, prydet med et adeligt Skjold eller et borgerligt Bomærke.

Naar svenske Soldater (der jo langt fra alle var Svenskere) havde sat sig fast paa Gaarden eller var begyndt at hærge i Omegnen, sneg mangan Husbond sig ud i Natens Mørke for at nedgrave Slægtens Skatte; og mangan Gang fik Skatten Lov at hvile i Jorden i Hundreder af Aar. Intet er saa svært som at finde et saadant Gemmested igen, naar der bare er gaaet et Aars Tid.

Mange af Ejerne til disse Skatte er sikkert døde i Kri-gen eller dræbt af Besættelsestropperne; men de fleste har utvivlsomt mistet Orienteringen og har gravet for-gæves Resten af Deres Levedage. Tilfældigt, en Dag, kommer Skatten frem — og vidner om de Rædsler, vore For-fædre maatte gennemgaa i de onde Aar 1658 og 1659.

De, der følger efter os, vil endnu om mange Aar mod-tage lignende Hilsener fra os — gravet frem af Jorden. Det, vi skjulte i Jorden, da Ulykken var over os, var dog kun i mindre Omfang Sølvskatte. Det var vore Haandvaa-ben, vi skjulte, for at frelse vort Liv.

Hver Tid har sin Skik — hvert Land har sin Kamp med sine Trolde.

Tyst taler danske Tunge paa
Bautastenen om Grænsestriden
og Grænsefreden.

Indskrift paa Mindesten
om Freden i Knäred 20. Januar 1613.

Danmark, som det var paa den Tid

For det meste maa man samle Oplysninger i smaa Bidder, efterprøve Rigtigheden og derefter søge at sammenstille dem til et Hele. Et fuldt færdigt Billede af det danske Riges Struktur, dets Regeringsforhold, Finanser, Forhold til fremmede Magter, Samfundets Inddeling . . . endogsaa en lille fin Karakteristik af Befolkningen . . . staar imidlertid til Raadighed i en tjenstlig Indberetning, som er sendt til Sverrigs Dronning Christina fra den svenske Gesandt i København. Titelen er »Udtog af den svenske Resident Magni Durells Relation om Danmark«. Relationen er fremkommet i den store danske Historiker P. F. Suhm's »Samlinger til den danske Historie«, Udg. 1784. Suhm skriver selv i Forordet om denne Danmarksbeskrivelse, at den »er den vigtigste i dette hele Hefte, skrevet om Danmarks Tilstand under Frederik III førend Suveræniteten. Deraf ses, hvor fornøden en Forandring var i den gamle Regeringsform, som da ogsaa skete i 1660. Det ses blandt andet, at man da satte stor Pris paa Musik, idet Hofkapellet var stærkt og vellønnet — at Kongens Livsmedicus havde næsten den højeste Løn — at Krigshæren var i en elendig Tilstand, hvilket gør det forstaaeligt, at de Svenske i Krigen 1657 gjorde saa stor Fremgang — at denne fremmede Gesandt har allerede indset Norges store Vigtighed. Handel og Finanser var da i overmaade slet Stand; Fliden maadelig. Hvorvel her ogsaa findes Unøjagtigheder, maa man dog højlig forundre sig over de nøjagtige og omstændelige Efterretninger, denne Herre har i mange Maader erholdt.«

Beretningen er udateret; men af forskellige Oplysninger i den fremgaar, at den maa stamme fra 1652 eller 1653 (skrevet efter Corfitz Ulfeldts Flugt til Sverrig i 1651 og inden Dronning Christinas Tronfrasingelse til Fordel for Fætteren Carl Gustav i 1654). Til Suhms Bemærkninger om det interessante Indhold kan føjes, at man faar at vide, hvem de meget omtalte Adelslægter var, der havde Lehnene i Hænde dengang, og hvem af dem, der sad i Rigets Raad med al Magt i deres Hænder. Mange af disse Navne er ganske ukendte nu; men adskillige af Slægtsnavnene fra Tiden før Enevældens Nyskabelse af Adelslægter lever jo som Adelslægter den Dag i Dag.

For at gøre denne interessante Danmark-Redegørelse letlæselig er Retskrivningen tillæmpet overalt, hvor det drejer sig om Særegenheder uden Betydning; derimod er Ordvalget naturligvis bibeholdt — ligesom Navne fremtræder i den originale Form. Det efterfølgende rummer Tekst saavel af Suhm som af Durell:

Denne mærkelige Efterretning om vort Fædreland er af Forfatteren tilskrevet Dronning Christina, efter at han paa ottende Aar havde været i Danmark. Han undskylder sig med, at de Danske, tværtimod alle andre Folkeslags Maade, holder deres Sager meget hemmelige, saa at man ikke uden med Tiden og ved lykkelige Tilfælde kan naa den fornødne Oplysning. Dette har forvoldet, at han først saa silde er fremkommet med sin Relation, hvilken han deler i fem Kapitler, hvoraf det første handler om Regerings-Formen, Kongens Person, Magt og Hofstat, Raadet og dets Myndighed, Retfærdigheds Haandhævelse, Krigs-Standens Underholdning, Cancelliet, Rentekammeret og Præsteskabet; det andet om Danmarks Beskrivelse; det tredie om Kronens Indkomster og Udgifter; det fjerde om Kronens Magt til Vand og Lands, Rigets Mandtal og Adelen; det femte om Danmarks Forstaaelse med fremmede Nationer, hvoraf kunde sluttes om dette Riges Tanker mod Sverrig.

Angaaende Danmarks Regerings Form, ved han ikke at sige om den er aristocraticus, oligarchicus eller mixtus;

men Kongens Myndighed er meget indskrænket af Raadet, og Adelens Privilegier (dem de først har faaet 1523 af Kong Frederik den Første, som en Belønning for den ham beviste Hjælp mod Kong Christian den Anden) meget frygtelige for de andre Stænder, og saa vel befæstede, at Kong Christian den Fjerde i sin lange Regerings Tid, hvorvel han ofte havde Armeer i Hænderne, dog ikke turde rokke nogen af dem.

Den da regerende Konge, Kong Frederik den Tredie, beskriver Forfatteren, som en smuk og forstandig Herre, af Naturen from, men dybsindig, vindicatif og stiltiende. Ved sin Regerings Tiltrædelse maatte han give en Haandfæstning, som meget vil præjudicere hans Efterkommere, hvis han ikke, siger Forfatteren, med desstørre Aarvaagenhed og Adresse kan atter erholde sin Myndighed.

Fortegnelsen over den Kongelige Hofstat dens Løn, og Kostpenge lyder saaledes:

Herremænd.

Canzleren Christian Thomesen, maanedlig paa 12 Heste 120 Rdlr. er aarligen 1440 Rdlr., Hr. Statholderen (Joachim Gersdorff) ligeledes 1440 Rdlr. Istedet for Hø og Strøelse, som Statholderen tilforn har faaet af Københavns Slot, er ham nu tillagt i Penge 195 Rdlr., Over-Rentemesteren Jørgen Rosenkrands til Besolding 400 Rdlr. og Kostpenge maanedlig 40 Rdlr., er i alt 880 Rdlr. Betaling for Hø og Strøelse 32¹/₂ Rdlr., Rentemesteren Peder Wibe aarligen 300 Rdlr., i Kostpenge maanedlig 40 Rdlr. er 780 Rdlr. For Hø og Strøelse 32¹/₂ Rdlr., Rentemester Peder Reedtz aarligen 700 Rdlr., Den tydske Candzler Reinking 1120 Rdlr., Erik Krag, Sekretær, aarligen 300 Rdlr. og paa 2 Vognheste maanedlig 50 Rdlr. 900 Rdlr., Kammer-Sekretæren Lente 1200 Rdlr., Hr. Axel Urup, Rigets Ingeniør 1000 Rdlr., Slotsherren paa Nykøbing, for at have Opsyn over Købstæderne i Lolland og Falster, 158 Rdlr., Den kongelige Resident i Madrid 5000 Rdlr., paa to Consuler sammesteds 1600 Rdlr., Den kongelige Resident i Sverrig, Peder

Juel 400 Rdlr., Hofmarskalk Pentz aarlig Besoldning 1200 Rdlr., og maanedlig paa 6 Rejse- og 3 Kuske-Heste 90 Daler, er i alt 2100 Rdlr., Overskænken Holger Wind, aarlig 300 Rdlr. og paa 6 Heste maanedlig 50 Rdlr. 900 Rdlr., Kongens Kammerjunker Lützou, ligeledes 900 Rdlr., Dronningens Kammerjunker Bastoff (rettere Barstorff) paa 5 Heste maanedlig 50 Daler, og i aarlig Besoldning 400 Rdlr., i alt 900 Rdlr., Staldmesteren Mehrle paa fire Heste maanedlig 40 Daler, og aarlig Løn 200 Rdlr. 600 Rdlr., Jægermesteren Stybholdh paa 2 Jagt- og 2 Kusk-Heste, maanedlig 40 Daler, og aarlig Besoldning 300 Rdlr. 700 Rdlr., 6 Danske Cancellie-Herremænd, hver maanedlig 16 Daler 960 Rdlr., 6 Hofjunkere, hver maanedlig paa 4 Heste 40 Daler 2400 Rdlr., 4 Studenter, som Kongen holder udenlands, 400 Rdlr., Hofmesterinden hos de Kongelige Børn 500 Rdlr.

Under den kongelige Hofstat hører følgende Grupper: Det tydske Cancellie, Kgl. Mayestets Rentekammer, Foreer og Eenspændere, Trompeter og Herpauker, Instrumentister og Sangere, Kongelig Majestæts Ædelknaiber, De Kongelige Børns Tjenere, Kongelig Majestæts Rejse- og Staldfolk, Kongelig Majestæts Kuske, Kongelig Majestæts Rustvognstalds Folk, Kongelig Majestæts Sølvkammer-Tjenere og Dugsvende, Betienterne ved Vinkælderen, Spisekælderen og Bagerset, Vildskytter, Jægere og Pandsvenne, Fiskemestre og Fiskere, Køkkenskriver, Kokke og Kokkedrenge, Kongelig Majestæts Drabantere, Aarsknægte for Københavns Slot, Betienterne ved Kongelig Majestæts Lyst- og Køkkenhave Rosenborg uden for København, adskillige Hofdienere. Under denne sidste Rubrik findes foruden Hofprædikanten ogsaa Præsterne ved Vor Frue Kirke, Den Tydske Kirke, Vartov, og Kirkerne paa Christianshavn, Kongens Kammerskriver Christopher Gabel (228 Rdlr. pr. Aar), Velbaarne Gabriel Rendzberger, som commanderer det Siællandske Regiment, Bønder og Soldater (83 Rdlr. 32 Sk. pr. Aar), en Historie-Professor ved Sorøe Academie (600 Rdlr.) en Anatomie-Pro-

fessor ved Universitetet (200 Rdlr.) og en Riigets Profos (580 Rdlr.) I alt gøres der Rede for 362 Personer, de allerfleste navngivne. Hertil kommer for flere Embeders Vedkommende de Svende og Drengene, som skal holdes af Embedets Indehaver.

Hele Beløbet bliver (idet Sammentællingen forklares derved, at »Rigsdaleren er beregnet til 96 Skilling og Courant Daleren til 80 Sk.«) for Hof-Staten til Løn og Gage aarligen 74.474 Rdlr. 32 Sk., til Kost og Tæring 74.030 Rdlr. 16 Sk. — i alt 148.504 Rdlr. 48 Sk.

Rigets Raad og Styrelse

Fra Hofstaten begiver Forfatteren sig til Rigets Raad, og anmærker, at dets Myndighed da var saa stor, at Kongen ej havde supremum appellationis Jus alene, men i Selskab med Raadet, og da dette ej alene i Pluralitet, men ogsaa i Magt overgik Kongen, sees letteligen at alle vigtige Ting da blev udført efter dets Vilje alene. Raadets Modus procedendi var da saaledes: allerførst blev Sagen foretaget i deres Raadstue, hvor Kongen aldrig maatte komme; siden sendtes Kongens Kanzler med nogle flere op paa Slottet, hvor de saalænge konfererede med Kongen, til han antog Raadets Mening. Private Personer uden for Adelen kunde ikke umiddelbarligen indgive nogen Begæring til Kongen, uden det skete paa den ordentlige Maade ved Kanzleren eller H.M. Sekretær. Rigets Raad førte Rang efter den Tid, da de var indkomne i dette mægtige Collegio, dog var de fornemste Rigets Hofmester, Kongens Kanzler, Rigets Marsk, Rigets Admiral, og Rigets Kanzler. Sidst i Kong Christian den IV. Tid kom hertil Statholderen i Norge, men dette Embede ophørte med Hannibal Sehesteds Degradation. Iblandt disse har Rigets Hofmester, som Vice-Konge og Hoved for Adelen, det fornemste Sæde, de andre rangerer efter den Tid, da de kom i Embederne. Rigets Raad fik ingen anden Løn end de fornemste og bedste Lehn i Riget, som var Kærnen af

hele Landet, og regnedes for de allerfornemste Indkomster. I Følge Kong Frederik III. Haandfæstning skulde Rigets Raad bestaa af 30 Personer, men var, da Forfatteren skrev, kun besat med 24, nemlig Hr. Jochum Gersdorph til Kundbyholm, Rigets Hofmester og Befalingsmand paa Bornholm, Hr. Christian Thomæsen til Skougaard, Hr. Anders Bille til Brobygaard, Rigets Marsk og Befalingsmand paa Vestervig Kloster, Hr. Ove Giedde til Tommerup, Rigets Admiral og Befalingsmand paa Helsingborg, Hr. Christopher Urne til Aasmark, Rigets Canzler og Befalingsmand paa Drarholm, Hr. Mogens Kaas til Støvringgaard, Befalingsmand paa Nyborg, Hr. Tage Tott til Erichsholm, Befalingsmand paa Malmøhus, Hr. Christopher Ulfeld til Svenstrup, Hr. Oluf Parsberg til Jernet, Befalingsmand paa Skanderborg Slot, Hr. Hans Lindenov til Iversnes, Befalingsmand paa Kalundborg, Hr. Gregers Krabbe til Tostelund, Befalingsmand paa Aggershus, Hr. Friderich Reedz til Tygestrup, Befalingsmand paa Vordingborg, Hr. Niels Trolle til Trolholm, Befalingsmand paa Roskilde Bispegaard, Hr. Jørgen Brahe til Hvedholm, Befalingsmand paa Hagenskov Slot, Hr. Jørgen Seefeld til Refs, Landsdommer i Sjælland, Befalingsmand paa Ringsted Kloster, Hr. Iver Vind til Torpegaard, Befalingsmand paa Dalum Kloster, Hr. Niels Kragh til Trudsholm, Befalingsmand paa Aarhusgaard, Hr. Henrik Rammel til Bekkeskov, Befalingsmand paa Herridsvad Kloster, Hr. Mogens Høeg til Kiærgaardsholm, Befalingsmand paa Silkeborg, Hr. Henrik Ranzou til Møgelkier, Befalingsmand paa Aakier, Hr. Christen Scheel til Valløe, Befalingsmand paa Tryggevælde, Hr. Erik Juel til Hundsbek, Befalingsmand paa Aalborg, Hr. Gunde Rosenkrands til Vinding, Befalingsmand paa Kalløe, og Hr. Otto Kragh til Voldberg, Befalingsmand paa Bøvling.

Saa vel for Kongens og Raadets Fraværelse fra hinanden, som og for den Mængde Sager, som derfor indstævnes, er af Arilds Tid udvalgt fire af Raadet, som altid maa residere i København, og paa sædvanlige Tider bære for Kongen Rigets Regalier, som er Kronen, Scepteret,

Sværdet og Æblet, thi Nøglen det femte Regale har aldrig været i Brug i Danmark. Rigets Hofmester, den fornemste af disse fire, regerer som Statholder i Kongens Fraværelse og er ansvarlig til alt i hele Riget; han disponerer over Rigets Indtægter og Finanser, bærer Omsorg for Kongens Hofstat, hvortil han leverer alt det nødvendige, samt for Flaaden, Proviant-Huset, Soldaternes Lønning, etc., skaffer hvad som behøves ved Ambassader, Kroninger, Begravelser o.s.v. ja styrer i alle Sager Kongens eller Rigets Økonomi. Han har gemeenligen en Substitut af Rigets Raad, som kaldes Statholder i København, og i Rigets Hofmesters Fraværelse har Opsyn med alle nu nævnte Ting. Rigets Hofmester er nu Hr. Jochum Gersdorph, en Mand af Studier og adskillige gode Kvaliteter, som succederede Hr. Corfiz Ulfeldt, der for særdeles Aarsagers Skyld har maattet forlade sit Fædreneland. Og endskønt der i Kong Frederik den Tredies Haandfæstning er fastsat, at i Danmark skulde være en Skatmester, som skulde have Opsigt med Rentekammeret og alle Rigets Indkomster, har dog denne Betjening hidindtil ikke haft Sted i Danmark, dels for ikke at præjudicere Rigets Hofmester dels ogsaa fordi Adelen, som er forlenet med Kronens Lehn, ej gerne vil se saadant et Embede indført, som kunde foraarsage en nøjagtig Undersøgelse over Renterne; da Lehnsændene af deres Lehn giver en vis Genant og næsten har dem i Forpagtning, da de betaler Kronen med deres Regninger, som ikke saa nøje undersøges. Dog er heri, medens Rigets Hofmester Corfiz Ulfeldt var i Ambassade i Holland, gjort denne Forandring, at alle Renterne nu leveres i Rentekammeret, hvor ogsaa Lehnsændenes Regninger bliver undersøgt og gennemset. Udi Rentekammeret er mange Officianter, Jørgen Rosenkrands, Peder Wibe og Peder Reedz, og denne Betjening nærmer sig til Raadsherrelig Værdighed, skønt de ikke har mere end 600 Rdlr. om Aaret, men der foruden skønne Lehn. Der er og tolv Renteskriverne, af hvilke nogle har 200, og nogle 150 Rdlr. om Aaret, men i Kong Christian den Fjerdes Tid har der været henved trediv. Paa

Landet modtager Ridefogeden og Slotsskriveren alle Skatterne, leverende dem til Lehnsmanden, og han igen til Rentekammeret, tagende derfor Rigets Hofmesters Kvittering. Naar Kongelige Skatter paalægges, oppebæres de af Adelen Fogeder, som gør Regnskab derfor til visse Commissarier, som er sat i hver Provins. Ligeledes oppebæres Skatterne og Accisen i Stæderne af Borgmester og Raad, som leverer dem i Rentekammeret, hvorvel det gemeenligen gaar saa til, at saasnt nogen af Skatterne er indkommet, giver Rigets Hofmester straks Anvisning derpaa, paa det, at Pengene ikke skal komme i Rentekammeret. Heraf følger, at Rentekammeret altid fattes Penge, og at Kongen aldrig har kunnet anvende disse Indkomster sig eller Riget til Nytte, hvorfor han og efterhaanden har maattet forhøje den Øresundske Told, og siden villet indrette en Told ved Glückstadt, for at kunne faa en Kapital mellem Hænderne.

Det andet høje Embede er Kongens Kanzlers, som besørger alle Depecher saavel inden- som udenlands, har Opsigt over Arkivet, alle Acta og hele Cancelliet. Dette Embede besidder nu Hr. Christian Thomæsen Sehsted, som tilforn har været den nu regerende Konges og Hertug Ulricks Hofmester. I Danmark er to Cancellier, et Tydskt og et Danskt. I det Danske er foruden Kongens Kanzler, som er Caput Collegii, en Over-Sekretær, en Kongens Rejse-Sekretær, og 10 eller 12 Cancellie-Junkerer, alle af Adelen. Kongens Sekretær er nu Erik Kragh, og Rejse-Sekretæren Jørgen Reedz. Naar fremmede Ministre har noget ved Hoffet at forrette, eller vigtige Sager skal afgøres, anmeldes det for Kanzleren, som siden udvirker Svar derpaa hos Hans Majestæt, med de af Raadet tilstedeværendes Vidende. Skal noget besvares skriftligt, bliver Svaret altid conciperet af Kanzleren eller Over-Sekretæren, som siden giver en af Cancellie-Junkerne det til Afskrift. Angaar saadan en Resolution nogen af Danmarks Provinser, bliver det indført i Provinsens Kopibog, og saadan en Bog har hver Cancellie-Junker at forestaa, dog er der flere om een Bog, hvis Provinsen er for

stor, saaledes er der tre Cancellie-Junkere om det Sjøelandske, men kun een om det Skaanske Register. Hvad de udenlandske Acta angaar, da har Kanzleren dem alle hos sig i sit Kammer, afdelte i forskellige Rum, hvert Rige eller Republique for sig selv. Rigets Arkiv staar for sig i et hvælvet Kammer under Slottet. Forefalder der noget af mindre Vigtighed har Cancellie-Junkerne Tilladelse til at lade deres Drengte afskrive det, dog maa disse ikke komme ind paa Cancelliet, men er i et Kammer udenfor. Alle Acta holdes saa hemmelige, at næppe nogen Fremmed, uden Adelen og Cancelliet kan faa noget deraf at vide. — Det Tydske Cancellie dependerer ikke af det Danske, men har sin Kanzler for sig selv, navnlig Friderik Gynther og seks andre Sekretærer. Men da Kong Christian den Fjerde meget brugte disse Tydske Betienter, endog her i Riget, er nu gjort den Anstalt, at dette Cancellie bestandig skal blive i Holsten, dog staar det Kongen frit for at beholde en af Sekretærerne hos sig, som Kammer-Sekretær, dog maa denne nøje passe paa, at han ej griber forvidt om sig. Disse Tjenester kan ogsaa Uadelige søge. Adskillige Cancellie-Betientere har foruden deres Løn ogsaa Canonicater.

Rigets Forsvar

Rigets Marsk er Hr. Anders Bilde, som forestaar hele Krigsvæsenet, og i Krigstider kommanderer som General-Feltherre eller Felt Marskalk. Efter Haandfæstningen dependerer han af ingen uden af Kongen og Raadet, og har i Krigs-Tider sig adjungeret en General-Commissarius, som udbetaler Soldaterne deres Lønning, og en Tøjmester, som nu er Christian Friis. Denne sidste har Opsyn over Tøjhuset, som for faa Aar siden afbrændte, men nu igen skal opbygges. General-Ingeniør er Axel Urup, som har under sig fire Landmaalere eller Ingeniører. Officerer er ellers ikke i Danmark, uden i Krigstider, da der og antages Fremmede; men da Regeringen er i manges Hænder,

og hver gerne vil spare sit paa andres Bekostning, bliver Adelens Gods vist ruineret, enten Krigen løber lykkelig eller ulykkelig af. Ikke heller holdes nogen Krigshær i Danmark, uden i Krigstider, da de hidindtil letteligen har kunnet faa en hvervet Krigshær fra Tydskland, hvilket nu ikke saa let kan lade sig gøre, da Pommern og Stifтет Bremen er kommet under Sverrig. Af Danske Officerer har og meget faa været i fremmed Tjeneste, nemlig Grev Waldemar ved den Kejserlige Armeé, Henrik Bielke under Prins Henrik af Oraniens Garde, Christian Friis eet Aar i den Preusiske og Weimarske Krigshær; ja, Rigets Marsk selv var i sidste Krig ej mere end Ritmester. Den Gemeenes Ærelyst kan ej være stor, da han ingen Lejlighed har til at avancere i sit Fæderneland. Krigs-Etaten skal ellers siden nærmere beskrives.

Rigets Admiral er Hr. Ove Giedde, som formedelst en Rejse, han har gjort til Ostindien, er kommet til dette Embede. Hans Substitut er Vice-Admiral, Hr. Niels Trolle, som dog skal have resigneret, og er en Mand af god Forstand og Courage, men meget uerfaren i Navigationen og Søsagerne, som og hans første Emploi var i sidste Krig. Paa Skibsholmen i København er og en Admiral, navnlig Christopher Lindenov, som bestandig residerer der, og har Befaling over de der værende Søfolk, Provianthuset og Skibene, samt Takkelagen og Munitionerne. Dertil er i Fredstider omtrent 12 Kaptajner og ligesaa mange Løjtnanter. Kaptajnernes Løn er aarlig 400 courante Dalere, a 5 Mark, undtagen to Hollændere, som de Marsilier har skaffet ind i Krigstider, hvilke har 500 Daler Courant. Paa Holmen holdes i Fredstid omtrent 400 Baadsmænd, eller næsten saa mange som kan besætte Skibene med Vagt. Men efter Fredens Slutning er mange saavel Officerer og Baadsmænd, som Haandværkere, Smede, Tømmermænd, Rebslagere, og andre, forafskedigede. I Krigstider, naar hele Flaaden skal udrustes, hverves Folk af indfødte Danske, som næsten alle er vel søerfarne. Tallet paa Skibene som Kronen og Stæderne holder, skal nærmere omtales.

Rettergang og Kirke

Rigets Love findes indbefattede i den jyske Lovbog. I Danmark er tre Instanser, Hjemting Landsting og Herredagen. Under det Navn Hjemting forstaas Birketing, Herredsting, Byting og Raadstueting, af hvilke de to sidste forrettes af Byfogeden og nogle Mænd, som han dertil udnævner, eller af Borgmester og Raad, eller af Byfogeden, Borgmester og Raad samlede. I København kan appelleres fra Byfogeden til Borgmester og Raad, men derfra ikke til Landsting, men immediate til Herredagen. Birketing er en særdeles Ret eller Privilegium judicandi, i et Distrikt af nogle Sogne, som besættes af Kongen paa Kongens Gods og af Adelen paa de adelige Godser. Saa-vel Birke-dommeren, som Birkeskriveren maa gøre Ed for Kongens Lehnsmænd, og naar Retten sættes, udnævner Birkefogeden otte ærlige og uberygtede Dannemænd af Birket, som giver ham det Vidnesbyrd, at han har dømt ret, dog er disse ikke edsvorne. Herredstinget holdes af Herredsfogeden og otte Tingmænd, som og kaldes Stokkemænd, og disse er edsvorne. Fra disse Retter er København, Malmø, Odense og Ribe undtagne, thi derfra appelleres straks til Herredagen, og ej til Landstinget, naar Sagen er paadømt af Borgmester og Raad; men fra Byfogeden kan appelleres til Landstinget, undtagen i København. Landsting holdes i hver Provins hver fjortende Dag af Landsdommeren, som dertil kalder en Tingmand af hvert Herred. Landsdommerne er af Adel og udnævnes af Kongen, men Herredsfogederne af Lehnsmændene og Birkefogederne af Kongen og Rigets Raad, hvor Sagerne afgøres ved fleste Stemmer, og Dommen afsiges af Rigets Kanzler.

Den bispelige Værdighed bortgives af Kongen, og Bispernes Pligt er at vie Præster, men ej vælge dem, hvilken tilhører Kirkerne. Herefter handles om Københavns og Sorø's Akademi, samt Herlufsholms Skole, og det Gymnasium, som findes i hvert Stift, skønt kun af meget ringe Betydning.

Om Norge, Halland, Skaane og Blekinge

Det andet Kapitel indeholder en Beskrivelse over Danmark og dets Provinser. Efter at have rost Kongeriget Norge meget for dets Havne, frugtbare Jordbund, Skove og andre Herligheder, taler Forfatteren om Bjergværkerne, og forsikrer at flere nye meget let kunde findes, hvis ej privat Avind forhindrede det, thi Adelen i Danmark ser ej gerne, at Norge bliver for rig, at ej Kongen skulde stole formeget derpaa; de som har Parter i Bjergværkerne tror og, at noget gaar fra dem, naar nye Værker bliver optagne, og Bønderne, som derved besværes med meget Arbejde, dølger hellere de nye Anvisninger, end bekendtgør dem. Sølvbjerget i Norge ligger omtrent 12 Mil fra Christiania, syv Mil fra Tønsberg og fire Mil fra Drammen, og har efterfølgende Gruber: Kongelig Mayestets Grube, de Fattiges Grube, Haabet, Charitas, Hertug Friderik, Prinds Christian, Sachsen, Ærzengelen, Underbierget, Commissariernes Grube, Hertug Ulrik, Blygangen, Brunsvigs Grube, Juels Grube, Guds Velsignelse, Dergleichen, Qvartals Gruben. Ved dette Bjergværk arbejder omtrent 2400 Mand, undtagen de som arbejder i Smeltehytterne, som er 6, og et Vaskehus, som skal være større end de Svenske. Det giver omtrent 400 Pund Sølv maanedlig, og koster 3000 Rdlr. Henning Schuagher Lippie er Bjergmester ved dette Værk, som efter Hannibal Sehesteds Bortrejse fra Norge er blevet meget forsømt. Kobber-Bjergværkerne er fire: det Østerdalske, ved Trondhjem, har i Hannibal Sehesteds Tid vel givet 1200 Skippund Kobber; det Guldbrandske, tredive Mil fra Christiania, har givet 200 Skippund Kobber; det Telemarkske, hvor der vel findes god Malm, men ingen Flus til, hvorfor Værket ogsaa er ødelagt, og har Hannibal Sehested med Marsilius og flere Interessenter derpaa tilsat over 30.000 Rdlr.; det Bergenske, tilhørende Henrik Tott, liggende tre Mil fra Bergen, har givet 50 Skippund Kobber, men Strøget er nu tabt, og intet blevet tilbage uden et Jernstrøg. Jernværkerne er mange, men næsten

alle øde. De fornemste er: 1) Tre de Marsilier tilhørende; et ved Bergherred, $1\frac{1}{2}$ Mil fra Christiania, har dobbelt Masing, det Piraldiske, otte Mil fra Christiania, og det Marlandske, en dobbelt Masing, $1\frac{1}{2}$ Mil fra Kragerø. 2) Et Rigets Admiral Hr. Ove Giedde tilhørende, ved Skeen, en dobbelt Masing, og Egerfors, en dobbelt Masing, to Mil fra Bragnæs. 3) En Grube ved Laurvig, tilhørende Niels Lange, en dobbelt Masing. 4) Hakendahl, tilhørende Laugmanden, en dobbelt Masing, fire Mil fra Christiania. Herforuden har Kong Christian den Fjerde ødelagt den Arendske Grube ved Flekkerø, hvor Guldmalmen blev fundet; ved Bergen har Henrik Tott ogsaa en liden Grube. Berghauptmanden hedder Christopher Hunniquin, en Meklenborger af Fødsel, har haft 2000 Rdlr. aarlig, men saasom Rigets Admirals Søn Brostorp Giedde har rejst udenlands og lært Bjergværks Kunsten, er han sat som General-Inspector over alle Bjergværker i Norge, og man mener, at Hunniquin bliver kasseret. Her findes og Bly, samt Magnetsten, og mange andre Guds Gaver, dog ligger de for det meste øde og uden Nytte. Indbyggernes Natur kommer meget overens med de Svenskes; de er ikke vel fornøjede med Kongen og Regeringen i Danmark, dels fordi alle Lehn og Betieninger er besat af Danske, dels og fordi Kongen sjælden kommer derop, hvorved Indbyggerne sker megen Uret. Adelen er saa godt som udryddet, og aldeles ikke agtet i Danmark. Folket er ellers overmaade stærkt og sundt, særdeles bekvemt til Krig og Sejlads.

Norge regeres af en Statholder, Rigets Raad Hr. Greger Krabbe, som residerer i Aggershus. Medens Hannibal Sehested var i Norge, lod han sig kalde Viceroi, og gav sig Titel af Excellenz, erholdt og af Kongen sit Lehn Christiania kvit og frit fra Afgift, som indbragte ham over 30.000 Mark aarlig. Men da han blev forklaget for den nu regerende Konge, mistede han sine Embeder og maatte give Kronen tilbage i Betaling alt det Gods, som han havde købt i Norge. Den største Aarsag til denne store Mands Fald var, at han holdt sig prægtigere end den øvrige Dan-

ske Adel, hvilken derfor efter Kong Christian den Fjerdes Død ødelagde saavel ham, som hans øvrige Svogre, Kongens Døtres Mænd. Den højeste Instans i Norge er til Kongen og Raadet, som hvert tredie Aar plejer at komme derhen. Medens Hanibal Sehested var der, indrettede han Regeringen efter den Svenske Maade, saa at her var Admiralitet, Krigs-Collegium, Cancellie, Rentekammer og Bjerg-Collegium; men da Regeringen paa den Maade blev alt for meget skilt fra den Danske, blev denne Regeringsform afskaffet, og tilregnet Sehested som en Forbrydelse.

Riget deles i fire Stifter og tre Provinser. 1) Trondhjem er en smuk By, som driver en temmelig Handel. Hertil hører Sundmør Lehn, Guledals Lehn, Holmer Lehn, Næs, Odder, Wigher, Wardehus Lehn, hvortil Jemteland og har ligget. I hele Stiftet er 298 Kirker og 76 Præster. 2) Bergen, hvori er 148 Kirker og 37 Præster. 3) Christiania, hvortil ligger Bohus Lehn, Kongelle, Marstrand, Udeval, Mos, Hammer, Drammen, Kobbervig, Tønsberg, Brunlaug, Laurvig, Langesund, Skeen og Telemarkens Lehn. Heri er 350 Kirker og 135 Præster. 4) Stavanger, en liden By, har næst Trondhjem, den bedste Kirke i Norge. Hertil hører: Nedenæs Lehn, Mandals Lehn, Lister Lehn, hvori Havnen Flekkerø med Fæstningen Christiansø og Hellesund Havn, samt Staden Christiansand, her findes 133 Kirker og 43 Præster. Paa Island er 450 Præster, paa Færøerne 7 ved 37 Kirker. Grønland er vel blevet besejlet fra Danmark, dog er Handelen endnu ikke kommet i Stand.

Næst Norge ligger Provinsen Halland, som nu paa 30 Aar er pantsat til Sverrig, og derved de to frugtbare Sædelande Skaane og Bleking, rigeligen forsynede med herlige Ege- og Bøge-Skove, prægtige Græsgange, Floder og smaa Søer. Under Lund Bispestol staar 17 Herreder og 246 Kirker. Blandt Stæderne er Helsingborg mest bekendt for sin Beliggenhed, hvorvel Handelen er meget slet, og Malmø for sin Befæstning og Havn. Landskrona har en bedre Havn og kunde meget bekvemt befæstes, hvorvel hidindtil intet er gjort derved uden af de Sven-

ske Tropper i forrige Krig. Handelen er i Skaane meget slet. Folket ligner meget Smaalænderne, og ønskede ofte i sidste Krig at være forenede med Sverrigs Krone. I Danmark agtes Skaaningerne for mere tapre end de andre Provinsers Indbyggere, de kan ogsaa taale mere ondt, og omgaas bedre med Gevær.

Sjælland, Fyn, Jylland og Slesvig

Sjælland indeholder 27 Herreder og 379 Kirker. København regeres af en Kongelig Byfoged, Borgmestre og Raadmænd, som alle Købstæder i Danmark. Befæstningen er endnu ej færdig, men Havnen overmaade sikker, udenfor belagt med mange Sand-Rev, som forhindrer Havet at fylde den med Sand. Desuden er den befæstet med en Pram, et skønt Blokhuse og en Skanse indenfor, saa at det ikke er muligt med Magt at kunne komme derind. Arsenalet afbrændte 1647. Paa gammel Amager er fortræffelig Harejagt, hvormed Kongen og Dronningen undertiden fornøjer sig. Børsen er overmaade vel bygget, hvorpaa Købmændene har deres Kramboder, med hvilke det dog nu er kun slet bestilt, saa de kun lidet svarer til den Pragt, som er anvendt paa bemeldte Børs. Handelen er ikke i synderlig Flor, hvortil Aarsagerne siden skal fortælles. Det Islandske Compagnie er det fornemste, hvilket dog ikke er andet end et Monopolium, hvorover Provinsen Island højlig besværger sig. Compagniets Kapital er 90.000 Rdlr. og Uddelingen 20 til 25 pro Cento. Skibene har hidindtil været 20, hvoraf 6 eller 8 kan bruges til Orlogs. Man har ogsaa søgt at stifte et Ostindisk Compagnie i København, men det er aldeles gaaet til Grunde.

Helsingør har ingen stor Handel, men dens Flor bestaar for det meste i Toldboden, som bestaar af to Toldere, 6 Toldskrivere, 1 Besøger og 1 Toldbodtjener. Nogle faa bor her, som har smaa Fartøjer, hvormed de sejler paa Fiskefangst eller om Høsten opfisker, hvad som ved

Storm og Uvejr kan blive borte i Kattegat eller imellem Skagen og Helsingør. Undertiden sejler de og til Danzig, Königsberg eller andre Steder i Østersøen, hvorfra de henter Korn, som de om Vinteren udhøkrer. Dog er flere af disse Fremmede end Danske, nemlig Hollændere, Embder og Hamborgere. Slottet, som kaldes Kronborg, er mod Landet befæstet med tre reelle Bolværker og en stor Grav, ud mod Søen med en Mur og Linie, samt et stort Hus, som er meget smukt, opbyggt af hugne Sten og tækket med Kobber, men meget trangt inde i Værkerne, saa at denne Fæstning ej ret vel kunde holde en Fjende ude. Ud mod Kongens Have er ogsaa adskillige Bjerge og Høje, hvorfra Slottet kan højlig incommoderes. Roskilde har slet ingen Handel, dog bor der mange Rentenerere, og de som af Kronen nyder Canonicater; Borgerskabet ernærer sig for det meste af Agerbrug.

Folket i Sjælland er meget forskelligt fra det Norske og Skaanske, af Naturen geneget til gode Dage, og ubekvemt til Krig, men meget misfornøjet med Regeringen og Adelen.

Fyn indeholder 24 Herreder og 317 Kirker. Købstæderne nærer sig mest med Agerbrug. Folket er næsten som det Sjællandske.

Slesvig har 202 Kirker, Ribe-Stift 31 Herreder og 272 Kirker, Viborg-Stift 16 Herreder og 188 Kirker, Børglum-Stift 13 Herreder og 168 Kirker, Aarhus-Stift 29 Herreder og 300 Kirker. Folket i Jylland er af Naturen arbejdsomt og vel vant til Arbejde, hvormed ogsaa de øvrige Provinser er opfyldt, særdeles med Embedsmænd i Stæderne, Byfogeder og Skrivere, Dommere og Fogeder, hvilke og holdes for at være artigere og snildere udenfor, end i deres Fæderneland. Jyderne er ellers ilde fornøjede med Adelen, da de ligger næsten som Ulvebytte og dog ikke kan erholde af Kongen, at nogle reelle Fæstninger funderes der i Landet. Indbyggerne i Slesvig og Holsten er bekvemme nok til Krig, men ej velsindede mod Danmark, efterdi de ej forsvares som de burde, desuden er der stor Uenighed imellem den Holstenske og Danske

Adel, af hvilken den første ej maa faa Embeder i Danmark, hvorvel den ellers har herlige Privilegier.

Adel, Gejstlig, Borger og Bonde

Den Danske Adels Hengivenhed til Kongen varer saa længe, som Hans Majestæt haandhæver og beskytter den ved dens Friheder. Rigdommen er ej ret stor uden hos faa Personer, som snart er opregnede, nemlig Christian Scheel, Frands Lykke, Hr. Tage Tott og Barnewiz, af hvilke hver kan have 16 til 20.000 Rdlr. aarlig af sine Godser. Aarsagen dertil er, at ingen Handel er i Landet, og altsaa ingen Penge, saa og at Adelen paa deres Gaarde holder meget unyttigt Husfolk, og endelig at de forøder langt mere end deres Indkomster paa deres unyttige Rejser i fremmede Lande.

Den gejstlige Stand er ikke saa misfornøjet med den Adelige, som de andre to Stænder, eftersom den staar sig overmaade vel, og er rig. Det eneste Gejstligheden klager over er, at den ikke kan sætte sine Penge ud, uden hos Adelen, efterdi Borgerskabet er i slet Stand, saa det ikke kan betros store Summer. Og efterdi Adelen oftest behøver saadanne Kapitaler, har Kongen og Adelen ved en Lov fastsat, at ingen maa tage mere Rente end 6 pro Cento, hvilket egentlig er gjort for Adelens Bedste, hvorvel man foregiver, at det sker for at forekomme ubillig Aager.

Borgerskabet er overmaade misfornøjet med Adelen, efterdi Adelen altid er det i Vejen, at ingen Handel og Vandel kan stiftes i Landet. Det er virkelig at beundre, at Danmark, som af alle Lande i Europa har den allerbedste Beliggenhed til Handelen, ej alene slet ingen Handel driver, men at det endogsaa er umuligt at indrette der nogen Handel uden Statens Ødelæggelse. Thi Adelen tror, at hvis Stæderne tiltog i Rigdom, gik det fra Adelen, og at Borgerskabets og Kongens Magt derved blev større.

Forstand og Lyst til Handel findes vel hist og her blandt Borgerskabet, men kan ingen Vej komme.

Bønderne kommer kun i ringe Betragtning i Danmark, de sidder stille og ved hverken af værre eller bedre at sige. Vel sandt at Adelen trykker dem noget, men den forsvarer dem ogsaa i andre Fald. Dog har disse tre sidste Stænder temmelig Kærlighed til Kongen, i det Haab at hvis Adelen trykkede dem for stærkt, kunde de søge Formildelse hos Kongen, der er som en Midler mellem Adelen og de andre Stænder. Den Kunst ellers, hvorved Adelen mest opholder sig imod den gemene Mand, er, at den kan forfremme sine Tjenere til adskillige Embeder i Stæderne og Lehnene, saasom til Byfogeder og Borgmestre, Toldere, Raadmænd, Ridefogeder, Slotsskrivere, Slotsfogeder, Kornmaalere, Landstingsskrivere etc. hvortil Lehns-mændene kan sætte hvem dem lyster, undtagen i Stæderne, hvor de dog ikke behøver mere end Rigets Hofmesters Samtykke.

Kronens Indtægter og Udgifter

Det tredie Kapitel handler om Danmarks Krones Indtægter og Udgifter. Forfatteren tilstaar allerførst aabenhjertigt, at Kundskaben herom og om Forstaaelsen med de andre regerende Huse er de vigtigste, men tillige ogsaa de vanskeligste at faa, helst efterdi det holdes meget hemmeligt i det Danske Cancellie. Imidlertid antager han følgende 6 Hovedkilder til Danmarks Krones Indkomster:

1) Tolden i Øresund, som dog er ulige, og straks førend sidste Fejde var steget til 5 a 600.000 Rdlr., men straks efter Fejden faldt til 70 til 80.000 Rdlr. Man faar nu se, hvad den vil blive. Forfatteren tror, at den vil falde meget, da alle Commercier fra Nederlandene er spærrede, dog ansætter han den til 60.000 Rdlr.

2) Den indenlands Told og Accise, som vilde være Landets bedste Indkomst, hvis dermed gik rigtigt

til; men nu er Adelen og Gejstligheden frie derfor, og Adelen kan endogsaa fri dem af Borgerskabet, som den har at bestille med. Naar en Adelsmand vil logere hos en Borger, betaler han sit Logement med Accise-Sedler, ja undertiden betaler han sin Gæld dermed hos Kræmmere og Købmænd. Accisen kan altsaa, Norge undtagen, ej regnes over 50.000 Rdlr.

3) Købstædernes Skat og Contributioner, aarlig omtrent 40.000 Rdlr.

4) Lehnene, Stæderne og Tolden i Norge, aarlig omtrent 150.000 Rdlr.

5) Lehnene i Danmark, aarlig henved 100.000 Rdlr.

6) Kongelige og andre overordentlige Paalæg, som ej er aarlig, men kun undertiden, og da kan regnes for 100.000 Rdlr.

Er saa Rigets hele Indkomst aarlig 500.000 Rdlr.

Heri er ikke regnet den ekstraordinære dobbelte Mandtals Skat, samt dobbelte Kongeskat, med Adelens og Gejstlighedens Contribution for dette Aar.

For Udgifterne gøres derefter nøje Rede. Kongens Forbrug, der jo ogsaa omfatter en Mængde Menneskers Embedslønninger, fylder meget i Listen. Til Kgl. Majestæts Slottes og Gaardes Fornødenhed gaar 18.795 Rdlr. — og mærkeligt nok ganske den samme Sum til Kongens Rejseudgifter. Sognepræsterne i København sluger i »deres aarlige Genandt« 5.352 Rdlr., medens Borgmestre og Raad i København tilsyneladende kun modtager den ringe Sum af 400 Rdlr. »for de Søetønder, som de lade lægge i Dragøers Strømme.«

Et Aars samlede Udgift noteres til 919.665 Rdlr. Da Indtægten kun har været 494.754 Rdlr. bliver der et Under-skud paa 424.911 Rdlr.

„Meget let at ødelægge“

Det fjerde Kapitel handler om »Danmarks Riges Force.« Ligesom det er med visse Sygdomme i det menneskelige

Legeme, at de ej kan kureres uden med Døden og Lege-
 mets aldeles Ødelæggelse, saaledes er det og fat med Dan-
 marks Stat. Saalænge Oligarchien vedvarer og Staten bli-
 ver som den er, hjælper det ej, at der gøres ypperlige
 Anordninger, Riget skal dog aldrig kunne komme til no-
 gen Styrke, men være meget let at ødelægge; thi Adelen
 har den højeste Stemme og Kongen meget lidt at stole
 paa. Intet kan i Danmark foretages til Statens Ophjælpelse,
 uden det præjudicerer Staten selv; man hverken kan el-
 ler tør holde nogen øvet Krigshær, man tør ingen Fæstnin-
 ger bygge, ingen Handel stifte, ingen Bjergværker optage,
 skønt Norge er fuld deraf, eftersom Adelen ikke gerne
 ser Kronens Rigdom forøget, eller at Borgerskabet staa-
 sig vel, thi alt dette sætter Adelen i Fare, gør Kongen
 frygtelig og giver den gemene Mand Anledning til farlige
 Tanker. Forfatteren holder altsaa for, at Riget paa den
 Tid ej var frygteligt for Sverrig; men hvis Regeringen
 deri skulde forandres, raader han sin Dronning til med
 Magt at sætte sig derimod.

Vel holdes i Danmark ingen Krigsmagt, men paa det
 man dog ikke i Krigstider skulde være aldeles forlegen
 og rent blottet fra Soldater, maa hver Provins holde et
 vist Antal Krigsfolk, som i Fredstider omskiftes hvert
 tredie Aar, og ekserceres ved Kirkerne i hvert Lehn. Saa-
 ledes holder hver Provins følgende Fodfolk:

Sjælland 2000 Mand, Fyn 1000 Mand, Skaane og Ble-
 king 2000 Mand, Jylland 4000 Mand, Falster, Lol-
 land, Møen og Bornholm 1000 Mand, Norge tre Re-
 gimenten, hvert paa 3 Eskadroner a 600 Mand, er i
 alt 5400 Mand, Adelen af hver Tønde Hartkorn 4
 Knægte, er i alt 4000 Mand. I alt Fodfolk 19.400 Mand.
 Rytteri: Af Lehnene og Adelens Rostjeneste 7000
 Heste, af Fogeder og Præster paa Landet og i Stæ-
 derne 2000 Heste. I alt Rytteri 9000 Heste.

Naar nogen Krigsfare er paa Færde, hverves tyske Folk
 af Landets ordentlige eller overordentlige Midler, eller
 ogsaa dertil contribueres. For nærværende Tid er der

ikke mere end 5 Compagnier tyske hvervet Folk i hele Landet, hvoraf et plejer at ligge i Christianstad, eet i Christianopel, eet i Malmø, Landskrona, Helsingborg og Helsingør, og to er fordelt omkring i Holsten. Hvervet Rytteri findes ej, dog kunde Danmark, hvis Nøden paakom, let skaffe Folk nok, thi Landet er meget rigt paa Folk, som vel er stærke, men aldeles uøvede og ubekvemme til Krig.

Paa Søfolk lider Landet ingen Mangel. I Fredstider holdes kun 12 Kaptajner, ligesaa mange Løjtnanter og 400 Baadsmænd, som just er nok til at besætte Vagten paa Rigets Flaade. Paa denne Ekvipage mod de Engelske er omtrent 3000 Baadsmænd og 600 Bøsseskytter, paa de tilrustede 24 Orlogsskibe, foruden 2000 Soldater af Landfolket, som er lagt paa Skibene. Rigets Flaade be-
staar af følgende Skibe:

- 1) Friderik, 2) Sophie Amalie, 3) Prinds Christian,
- 4) Trefoldighed, 5) Hannibal, 6) Victoria, 7) Tre Kroner, 8) Justitia, 9) Norske Løve, 10) Spes, 11) Sorte Rytter, 12) Graa Ulv, 13) Pelikanen, 14) Phoenix, 15) Delmenhorst, 16) Hvide Bjørn, 17) Sorte Bjørn 18) Forgylde Bjørn, 19) Snarensvend, 20) Lykkepotten, 21) Svanen, 22) Gak med, 23) Markatten, 24) Hollandske Fregat.

Mindre Skibe eller Galejer.

- 1) Trøst, 2) Forlorne Søn, 3) Arken, 4) Postillionen, 5) Blaa Due, 6) Hjorten, 7) Grisen, 8) Snarensvend, 9) Flyvende Piil, 10) Høyenhald, 11) Dybendal, 12) Linden, 13) Jomfrusvend, 14) Ørnen, 15) Sødebladet, 16) Prindsens Jagt.

Norske og Københavns Skibe.

- 1) St. Mikkell, 2) Norske Løve, 3) Norske Fregat, 4) St. Anne, 5) St. Cathrine, 6) St. Marie, 7) Prinds Christian, 8) St. Peder af Nyborg, 9) St. Jacob, 10) Josva, 11) Røde Gaas, 12) Unge Ulv.

Det islandske Compagnie har 18 Skibe, hvoraf de 6 kan bruges til Orlogs. Endvidere kan der disponeres over 17 arresterede engelske Skibe. I alt kan der regnes med 75

Orlogsskibe. (I den svenske Gesandts Indberetning gives endvidere nøje Oplysning om Skibenes Bestykning og Alder).

*

Af en Fortegnelse over Danmarks Riges Sogne og Herreder fremgaar, at der i Danmark, Slesvig iberegnet, er 157 Herreder og 2072 Kirker, i Norge er der 1416 Kirker. Hele Monarkiet har 3488 Kirker.

En Opregning af Lehnene i Danmark (omfattende Skaane og Bleking) viser, at der er 53 Lehn med 110.602 Indbyggere. Norge har 51 Lehn med 55.896 Mennesker. Begge Riger har altsaa efter Opgørelsen 104 Lehn med 166.498 Indbyggere. (Det synes paa den Maade kun at være Landbefolkningen, der er talt op).

Herefter følger i Originalen en Fortegnelse paa Købstæderne, hveraf han i Sjælland finder 20, i Jylland 33, i Fyn og Smaalandene 14, i Skaane og Bleking 19, i Norge 21.

De mægtige Slægter

De adelige Slægter i Danmark og Norge opregner Forfatteren saadan, som de var paa Indberetningens Tid. Da denne Fortegnelse i flere end een Henseende er bemærkelsesværdig, indrykkes den her:

Ulfeld.	Lind.	Acheleye.
Bilde.	Basse.	Galt.
Urne.	Mundt.	Lykke.
Tott.	Wulfregher.	Rostrup.
Seefeld.	Kruse.	Bylow.
Lindenov.	Marsvin.	Normand.
Brahe.	Brokkenhuus.	Juul.
Trolle.	Sehested.	Anders Mogensens Slegt til
Rammel.	Friis.	Jerpingegaard.
Ranzov.	Buchwald.	
Belov.	Bloch.	Bredha.
Bryske.	Kula.	Dyre.

Lange.	Rathlef.	Rodtsteen.
Grubbe.	Gagge.	Frieborg.
Lyzou.	Sparre.	Rosenvinge.
Rosenkrandz.	Hardenberg.	Pors.
Norby.	Hvitfeld.	Emmike Pedersens
Barnewiz.	Urup.	Slegt.
Vincenz Steen-	von Ahn.	Podebusk.
sens Slegt til	Krag.	Skulz (maaske
Steensgaard.	Galting.	Schult).
Bernekov.	Tiuchsen.	Gjøe.
Hundorph.	Penz.	Krasse.
Galde.	Maccabeus.	Rotkirk.
Powisch.	Sandberg.	Mylkinn (maaske
Harboe.	Sax.	Moltke).
Oringh.	Arenfeldt.	Qvizov.
Daa.	Banner.	Oldeland.
Vogn Vognsens	Hartvigsen.	Hans Mogensens
Slegt til	Normand.	Slegt til Brunsted.
Steenshede.	Bek.	Ulfstand.
Skram.	Mutsch.	Glambek.
Pax.	Torsch.	Kurf.
Løwenklau.	Orning.	Walkendorf.
Wibe.	Rud.	Holk.
Aschersleben.	Knud Sørensens	Bruddhe.
Weche.	Slegt til Thridie.	Bielke.
Giedde.	Gyldenstjerne.	Suab.
Kaas.	Abildgaard.	Sinklar.
Parsberg.	Schinkel.	Graboe.
Krabbe.	Plato.	Setwiz.
Wind.	Christopher Svend-	von Krathz.
Gersdorf.	sens Slegt til	Rytter.
Reetz.	Gunstadt.	Bugge.
Høg.	Skeel.	Lyngehe.
Skeel.	Due.	Wittrup.
Munk.	Bruun.	Netthor.
Hvas.	Merkedan.	Holst.

De Holstenske opregnes til i alt 48; altsaa med de foran opregnede 132 Danske Slægter, i alt 180.

Forholdet til fremmede Magter

Det femte Kapitel handler om Danmarks Kronens Intelligens med fremmede Potentater. Da Danmark er en lille Stat og af Naturen mere tilbøjelig til Fred end til Krig, mere til at bevare sig selv, end til at gøre store Erobringer, saa forsikrer Forfatteren, at han ved sit Ophold her ikke har kunnet mærke, at Intelligensen strakte sig videre, end ved allehaande Kunster og Praktiker at forsikre sig imod Naboerne, og hvis det var muligt da paa anden og tredie Haand at tilføje dem Skade. Og dette vises fornemmelig mod Sverrig, som er Danmarks mægtigste Nabo. »Da, siger Forfatteren, E.K.M. havde sluttet Freden i Osnabrug, og i Tydskland havde en seyerrig og vigtig Krigshær paa Benene, troede ingen andet, end at det jo skulde gielde Danmark, og at E.K.M. som in transitu skulde have taget et Stykke bort af dette Rige. Danmark gik da til og gjorde Forbund med General-Staterne, brugende den antagelige Prætext, at Sverrigs tiltagende Handel omsider skulde blive dem skadelig, helst da de svenske Handlende havde en stor Fordeel af Toldfriheden i Øresund«. Det blev da saaledes afgjort, at den Øresundske Told blev General-Staterne foraccorderet, og Forbundet sluttet paa det Vilkaar, at den, som først fik Krig, skulde have Hjælp af den anden, enten i Penge, i Folk, eller i begge Dele. Denne Alliance staar endnu ved Magt, men Toldens Redemption er aldeles ophævet som skadelig for alle handlende Magter. Underligt var det, at Danmark 1649 vilde indgaa dette Forbund, da man lettelig kunde vente Krig imellem Holland og Frankrig eller England, hvilket sidste da ogsaa siden skete, saa at Danmark, vi pactorum, har ladet arrestere 23 engelske Skibe og konfiskere deres Ladninger. Altsaa kan Forstaaelsen imellem Danmark og Republikken England ikke være god, hvortil endnu kommer Slægtskabet imellem det Kongelige Hus i Danmark og den halshugne Konge i England.

Med Frankrig og Spanien har Danmark ikke nogen særdeles Intelligens, men holder Venskab med disse to Riger,

som det bedst kan, endskønt der tilforn har været stort Venskab mellem Danmark og Spanien, som dog mest var for at contracarrere de Svenskes Progresser i den tydske Krig. Dog lader det nu, som Venskabet køles meget, da der i Sundet gaar tre Gange mere Told af det Flamske Gods end af det Hollandske, hvilket Spanien paastaar at være imod den 1654 sluttede Traktat.

Med Paven, Fyrsterne eller Republikkerne i Italien har Danmark liden eller ingen Correspondance, meget mindre med Kejseren i Tyrkiet, eller nogen Fyrste uden for Europa, undtagen Kejseren af Ceylon, og Kongen af Tanschour, med hvilke Rigets Admiral Hr. Ove Giedde 1620 har sluttet Traktater.

Storfyrsten af Rusland faar ej stor Berømmelse af de Danske, dels for den Affront, som Grev Waldemar blev tilføjjet af Czar Michael Feodorowiz, dels ogsaa for Czar Johannes Basilowizes Opførsel mod Hertug Magnus og to Holstenske Fyrster.

Hvorvel Danmark for Religionens Skyld ikke kan have stor Fortrolighed til Polen, har der dog været stort Venskab imellem disse to Kroner, helst da Polen og Sverrig var indviklede i indbyrdes Uroligheder. Ligeledes er der ikke stort Venskab mellem Danmark og Kejseren eller de tydske Rigsfyrster, undtagen med Kurfyrsterne af Sachsen, som er beslægtede med det Kongelige Hus, og med Hertugen af Lyneborg, hvis Søster er Dronning i Danmark.

Hertugen af Holsten, skønt beslægtet til Kongen, er slet ikke vel anset, dels for Delingens Skyld, dels ogsaa fordi han i sidste Krig sad neutral og ikke hjalp Danmark. Til Huset Oldenburg er Kærligheden større, da Grevskaberne Oldenburg og Delmenhorst efter den nu regerende Greves Død falder til Danmark, hvis Dronningen af Sverrig, som Fyrstinde af Bremen, lader falde sin Paastand, da disse Lande i forrige Tider har hørt dertil.

Arvehyldningen

**„Gud give han nu faa Skam,
der ikke holder Ord, Frederik!“**

Paa den selvsamme Plads, hvor Frederik den Niende d. 21. April 1947 udraabtes til Danmarks Konge, paa Pladsen mellem Københavns Slot og Christian den Fjerdes Børsbygning, besegledes for tre Aarhundreder siden den Pagt mellem Konge og Folk, som gjorde Kongemagten arvelig i Danmark. Det foregik den 18. Oktober 1660, da Kong Frederik den Tredie hyldedes af Rigsraad, Adel, Gejstlighed og Borgerskab som Danmarks Arvekonge.

Baggrunden for Ønsket om at gøre den i 1648 kronede Konge til Arvehersker var dels Borgerskabets Ønske om at knække Adelen's Magt, som blandt andet udøvedes ved Kongevalget, og dels Trangen til at knytte Folket endnu mere fast til den Konge, som man havde lært at beundre i de skæbnetunge Dage omkring Stormen paa København 11. Februar 1659. Ved denne Lejlighed var det iøvrigt ikke blot Kongens Person, der samlede Opmærksomheden om sig paa smigrende Maade, men ogsaa den hidtil ikke egentlig afholdte Dronning Sofie Amalie. Hun havde indtil Svenskekrigens Dage vist sig som en forlystelsessyg og forfængelig Kvinde, hvis Indflydelse paa Kongen maatte betragtes med Uro; men da Nøden meldte sig i det belejrede København, viste hun sig som en »Soldat af Hjertet«. Ved Kongens Side færdedes hun til Hest paa Voldene, ved Dag som Nat, og altid med opmuntrende Ord til Borgere og Soldater. Hun var derfor velset ved Kongens Side, da Arvehyldningen fandt Sted.

Et Glimt af Sceneriet paa Festpladsen foran Børsrampen: en høj Tribune var rejst foran Børs-Rampen, smykket med Baldakin af Purpur og Hermelin og med Tronstolene opstillet oven over en 14 Trin høj Trappe. Borgerkorps, Vagtkorps, Slotsvagt og Musikkorps — samt nogle Borgerfamilier havde allerede fra den tidlige Morgen taget Opstilling lige ved Tribunen, og purpurrøde Tæpper var lagt over Pladsen mellem Børsen og Slottets Port. Slottet var dengang et andet end det nuværende, men Børsbygningen ligger der endnu i Dag som et Bindeled mellem os og den historisk betydningsfulde Fest, der fandt Sted for omtrent tre Hundrede Aar siden — den Fest, som er Forudsætningen for Udraabelsen af Kong Frederik den Niende paa samme Slotsplads i Aaret 1947.

Hvad der skete ved Arvehyldningen i Efteraaret 1660, ved vi nøje fra en Beretning, som opbevares i Rigsarkivet (gengivet i Danske Samlinger, II. Række, 2. Bind. Udg. Chr. Bruun). Skildringen gengives her i den Form, som den afdøde Kongelige Ordenshistoriograf, Dr. Louis Bobé har givet den i en Afhandling »Hoffester og Borgerliv«:

Dagen oprandt med mildt Vejr og høj Efteraarshimmel. Med spændt Opmærksomhed havde hele Hovedstaden fulgt Forberedelserne, navnlig Opførelsen af Tribunen foran Børsen. Op til den første Platform førte ti Trin, atter fire til den øverste, hvor der var rejst en Baldakin med fløjlsbetrukne Stole, ellers var alt overtrukket med rødt Klæde, og et rødt Tæppe var lagt over Pladsen til Slottets Salsdør, hvorfra Majestæterne skulde træde ud. Tidligt om Morgenen trak tre Kompagnier af Oberst Gyldeuløves Rytteri og syv Kompagnier Fodfolk Spalier fra Børsen til Slottet. Imidlertid havde Adelen samlet sig i Holmens Kirke, Gejstligheden og Borgerstanden i Nikolaj Kirke. Begge Steder uddeltes Pladsbilletter i Processionen, som derefter drog op til Slottet og stillede sig i Riddersalen, hvorfra Toget bevægede sig op i Slottet. Foran gik Trompetere og Hærpaukere. Derefter fulgte Ridderskabet og Adelen, anførte af to Landmarskaller Jørgen Kruse og Henrik Lindenov, og efter dem Hofmarskallen Jørgen

Christopher v.Körbitz og Overskænken Christopher Sehested med lange Stave, og efter dem Hofjunkerne. Dernæst kom to Herolder i røde Klæder, i hvilke var broderet Rigsvaabenet. Saa fulgte Rigets Regalier. Generalmajor Hr. Iver Krabbe førte Blodfanen; Henrik Rantzau bar Rigsæblet paa et rødt Silkehynde; Statholderen i Norge bar Sværdet; Oluf Parsberg Rigssceptret, og Rigens Kansler, Christopher Urne Kronen paa en rød Silkepude. Nu kom Kongen, Dronningen med Prins Christian og Prins Jørgen med Prinsesse Anna Sofie og de tre andre Kongedøtre, henholdsvis ledede af Rigsraad Otto Krag, Jørgen Rosenkrantz og Axel Urup under en rød Silkehimmel besat med Sølvfrynser og baaret af 16 Adelige. Herefter fulgte de øvrige Rigsraader: Peder Reedtz, Henrik Bielke, Sievert Urne og Feltmarskal Hans Schack, dernæst Dronningens Hofdamer og tilsidst Deputerede for Gejstligheden og Borgerskabet. Rigshofmesteren og Rigsadmiralen var ilde tilpas og kunde ikke følge, den første maatte bæres paa en Stol. Ankomne til Festtribunen tog Majestæterne med deres Børn Plads paa den øverste Platform, og Regalierne blev anbragt paa et Bord ved Kongens højre Haand, tilvenstre sad Hofdamerne. Næst under den højeste Afsats satte Rigens Raad sig paa Knæ under aaben Himmel paa nogle lange, lave Skamler, paa den lavere Afsats tog de Deputerede for Stænderne Plads. Handlingen begyndte med, at den fungerende Rigskansler Peder Reedtz holdt en Tale, hvis Indhold i Korthed var, at det havde behaget Gud formedelst alle Stændernes enige Erklæring og Samtykke at overdrage Kongeriget til Kong Frederik III, hans Arvinger, Mands- og Kvindelinier, som et frit Arverige. Herfor takkede Kongen Stænderne og lovede alle og enhver af sine tro Undersaatter, at han vilde regere som en kristelig Arvekonge og naadig Herre, men tilsagde ogsaa, at han vilde lade med det allerførste »oprette og forfærdige saadan en Regeringsform og Maade, at alle hans Arveundersaatter skulde hos ham, hans Arvinger og Efterkommere have en kristelig og mild Regering at forvente og derpaa være fudkomment forsikrede.«

I Henhold til den indtraadte Forandring løstes Stænderne fra deres gamle Ed, og Peder Reedtz læste derefter den ny Ed højt, som Rigsraaderne hver og en gentog i hele dens Ordlyd med oprakte Fingre, og gik de derefter op til Kongen og Dronningen og gav dem deres Haand derpaa. Derefter fulgte Stænderne efter deres Rang, og stedtes til Haandtryk og Haandkys for Majestæterne. Til sidst kom Bønderne, ca. 300 i Tallet. Særlig lagde man Mærke til Amagerbønderne, af hvilke den kendteste, Svend Gønge, traadte frem for Kongen og med høj Røst udtalte: »Gud give han nu faa Skam, der ikke holder Ord, Frederik.« Det hedder i Beretningen: »Og saa var det ret en Hjertens Lyst at høre og se. Her holdt ved den ene Side det ganske Rytteri, som var her udi Byen med deres Trompeter og Hærpauker, og den hele Formiddag, indtil Majestæten kom neder af Slottet, blæsedes og spillede. Her var saadan en Mængde Folk som Tilskuere, at alle Huse, Døre, Vinduer og Lofter op og neder vare oven fulde, ja endog op i Masterne og Mærserne paa Skibe og Skuder, som laa udi Stranden den Uge for Paladset, at vi maatte undre, hvor saadan et Stykke Folk var i denne By, og de kunde opholdes saa rundelig. Man fornåm, hørte eller spurgte ikke, at nogen lod sig mærke med ringeste Viderværdighed mod det allerringeste Barn eller den ringeste Bonde.«

Da hele Handlingen var til Ende, drog Processionen tilbage til Slottet, under Salut af Kanoner og Geværer. Som det var Skik ved Hyldinger, blev Tribunen og det udlagte Klæde givet til Pris for den nu fremstyrtende Folkemængde, der sloges om Byttet.

Den betydningsfulde Dag endte med et Taffel paa Slottet. Hver Gang en Skaal blev drukket, affyredes en Salve af de paa Slotspladsen opstillede Kanoner. Da Taflet var hævet, tog først Gejstligheden Afsked med Majestæterne, hvorefter Dronningen trak sig tilbage. Kongen blev i Salen og lod sig af Overskænken række et Bæger og gik med dette hen til det Bord, hvor de Deputerede for Borgerstanden stod, drak Borgmester Hans Nansen til som Tegn paa sin Erkendtlighed for, hvad han skyldte ham for Da-

gens Resultat, trykkede hans Haand og indlod sig med ham i en lang og venlig Samtale. De øvrige Stadens Borgmestre og Deputerede for de 32 Mænd fik Foretræde for Kongen og Kronprinsen, som stod ved hans Side. Der blev drukket stærkt af den gode Vin i hele tre Timer, og i al den Tid talte Kongen med Hans Nansen og Hannibal Sehested. Omsider blev den gæve Borgmester paavirket af Vinen og fjernede sig stille, ledsaget til sin Vogn af en Byfoged fra Stubbekøbing og en Officer af Borgervæbningen, dirigeret af hans Svigersøn Finn Nielsen, som lirkede ham op ad Trapperne i hans Hjem i Snaregade. Kongen kunde være tilfreds med Dagen, Deltagerne sikkert ogsaa. En af dem skriver: »Klokken tolv om Natten kom jeg til mit Logement, og endte, Gud være lovet, dette Værk saaledes med Glæde og uden al Klammeri og Mytteri.«

Udrundne er de gamle Dage
som Floder i det store Hav,
og hvor sig hviler nu den svage,
der fandt den stærke og sin Grav;
men lovet være Himlens Gud,
de Ædles Æt dør aldrig ud.

Men Graven kastes, Vuggen gynger,
og Liv udsletter Dødens Spor,
saa immer sig ingen forynger
hver ædel Slægt i Syd og Nord,
og Mindet, som Guds Miskundhed,
forplanter sig i Tusind Led.

Grundtvig.

Et Ord til Afslutning

Den fredelige Arvehyldning var Afslutning paa en bitter Forfatningskamp, ført mellem Adelen paa den ene Side, Borgerskabet, støttet af Gejstligheden, paa den anden Side. Under de Forhandlinger, som førtes mellem de Stænderdeputerede under Rigsdagssamlingen 10. September til 13. Oktober, gik det saa voldsomt for sig, at man lukkede Stadens Porte, fordoblede alle Vagter og holdt Borgervæbningen i Alarmberedskab. Kun med skriftlig Tilladelse fra Borgmester Nansen kunde man komme ud af Byen. Rigsraadet, der til det sidste forsøgte at forsvare Adelens Rettigheder, var Borgerskabets Fanger, medens den politiske Reform blev gennemført. Enden paa det blev, at den gamle Haandfæstning erklæredes for død og magtesløs, og det overlodes til Kongen selv at lade en ny affatte »Riget og enhver Stand især til Gavn og almindeligt Bedste.« Danmark gik ind i en ny Tilværelse med Magten vristet ud af Adelens Hænder og lagt i Kongens Haand — hvad enten denne Haand var stærk eller svag. Man saa ikke andet Sted at placere den.

Adgang aabnedes dermed til Indflydelse paa Landets Regering for den og dem, der forstod at vinde Enevoldskongernes Tillid. Det var til Tider dygtige Mænd, til andre Tider Lykkeriddere — og i sjældne Tilfælde Folk, som var begge Dele. Alligevel blev dette Indledningen til det konstitutionelle Kongedømme og demokratiske Styre, vi har i Dag.

Efter Fuldbyrnelsen af Statsændringen faldt der en Række kongelige Udnævnelser til dem, der især havde virket for Sagen:

Rigshofmester Joachim Gersdorf blev Rigets Drost, Feltmarskal Hans Schack blev Rigets Marsk (Rigsfeltherre og Præsident i Krigskollegiet, 1671 optaget i Grevestanden), Peder Reez blev Rigs- og Hofkansler, Henrik Bjelke Rigets Admiral, Hannibal Sehested Rigets Skatmester. Kabinetssekretær Theodor Lenthe blev tysk Kansler, Kongens Kammerskriver Christopher Gabel blev Rentemester og senere Statholder i København. Biskop Hans Svane blev titulær Ærkebiskop, Præsident i Consistorium og senere Medlem af Højesteret. Borgmester Hans Nansen blev Præsident i København.

Stadens Hauptmand Thuresen blev ved Hyldningsfesten hædret for sin Indsats i Forsvaret ved af Kongens Haand at modtage en kostbar Halskæde af Guld med Kongens Portræt, indfattet i Diamanter. De øvrige Borgerkaptajner fik ogsaa Guldkæder med Kongens Portræt — og der uddeltes et halvt Hundrede kostbare Gaver. Mange var glade, men — som altid ved den Slags Lejligheder — ikke alle tilfredse.

*

Trods mange Anstrengelser for at skabe *Fred*, kom der først Gang i Forhandlingerne, da Carl Gustav døde... den 13. Februar 1660. Han var i Göteborg for at aabne Rigsdag, blev syg midt under Højtideligheden — den 11. Februar. Igen blev denne hans Skæbnedato draget frem: 11. Februar 1658 gik han i Land med sine Styrker paa Sjælland efter den berømte Overgang over Isen — den 11. Februar 1659 led han sit Livs store Nederlag foran København — og nu indhentede Døden ham, saadan omtrent paa denne Dato i 1660. Han døde af Sorg over sine fejlslagne Planer, sagde nogle; nej, af Harme over de Magter, der vilde tvinge ham til Fred, sagde andre. Selv skal han paa Dødslejet have nævnt Nederlaget ved Nyborg som Aarsagen til Dødens Komme.

Naar Krigen endte med Carl Gustavs Død, ligger Forklaringen deri, at det helt og holdent var hans Krig. Nederlaget blev ogsaa hans — kun hans. For Sverrig selv

gik jo ud af Krigen med Hævdelse af Hovedparten af Gevinsten fra Roskildefreden, skønt dette Resultat maa tage sig urimeligt ud set paa Baggrund af Krigen's Forløb. Krigen gik daarligt for de svenske Vaaben; men Resultatet blev alligevel en stor, betydningsfuld Erobring, der oven i Købet blev varig. Forklaringen herpaa er ganske enkelt: *Stormagtsinteresser*. Ingen var interesseret i, at Roskildefredens Fordeling af Landsdelene ved Øresunds Kyster blev anderledes, end det var fastsat i Freden af Februar 58, nemlig: hvert af de to Lande sin Øresundskyst.

Derfor bremsede Holland de danske Foretagender i Krigen's sidste Periode. Derfor optraadte England med sin Flaade i danske Farvande — og derfor havde Frankrig sin Næse i Sagen lige fra først til sidst.

Man kan sige om saadan en Krig, at den behøvede slet ikke at være ført. Resultatet var givet paa Forhaand i de store Magters Bestemmelse, taget ud fra deres egne Interesser. Men Carl Gustav vurderede lige til det sidste sin egen Magt saa højt, at han havde svært ved at erkende den politiske Situation. Han blev ved at tale om sit Sværd, til det i Døden faldt ham ud af Haanden. En magtesløs Haand.

*

Tanken om at opgive Skaanelandene laa fjernt fra de danske Konger; og naar Tanken om en Genforening holdt sig vaagen saa længe og saa stærkt, var det jo blandt andet, fordi den vandt levende Genklang i Skaane. Igennem mere end et halvt Aarhundrede fortsattes de store militære Operationer i Skaane. Og blodigt gik det for sig. Slaget ved Lund staar jo som det blodigste, mest hensynsløst førte, i de dansk-svenske Kampes lange Række.

1710 gik en større dansk Hærstyrke for sidste Gang bort fra Skaane. Det var da en dansk Hær i tæt Taage trak sig bort fra Helsingborg og førtes med Skibe over Sundet uden at blive beskudt. Endnu længe fortsattes med Flaadeoperationer mod Skaanes og Hallands Kyster.

Der gik lang Tid, før disse Kampe døde hen. Og der gik

lang Tid, før Kampen omkring *Befolkningens Forsvenskning* mildnedes. Denne Kamp danner et tragisk Kapitel i Historien, fordi Modstanden mod Forsvenskning stadig fandt Støtte i Følelsen paa den vestre Side af Øresund. Man kunde slet ikke forestille sig, at en Adskillelse fra det gamle Øst-Danmark kunde blive varig. Skaaningene saa hvert Øjeblik deres Haab om en Genforening støttet fra dansk Side; og hver Gang lokkedes de »ud af Busken« — og blev svigtet. De havde røbet sig i forhaabningsfuld Begejstring og maatte undergive sig Straf og Forfølgelse som Dansk-Sympatisører.

Den pinefulde Proces blev paa den Maade trukket i Langdrag. Men Kulturbaandene kunde ikke løses. De binder endnu, og de er at finde overalt for den, der søger.

Ved kongeligt Rescript af 9. Januar 1661 blev det forordnet, at der hvert Aar skulde afholdes Takkefest for Sejren den 11. Februar — til evigt Minde om Landets Befrielse. Saadanne Takkefester blev ogsaa holdt gennem mange Aar. Først i 1766 blev Festen afskaffet. Det skete ogsaa ved en kongelig Forordning, og Hensigten var at beskytte det Venskab, som siden var opstaaet mellem Danmark og Sverrig, i Særdeleshed da Venskabet nu blev forstærket ved Slægtskabs Baand imellem de to Kongehuse. Den aktuelle Anledning til at standse de Takke-Højtideligheder, der blev holdt paa Stormens Dag, var, at Christian den Syvendes Søster blev gift med Kong Gustav den Tredie af Sverrig.

I over Hundrede Aar takkede man for Befrielsen. Men 1766 skulde man begynde at glemme . . . i hvert Fald holde op med at *mindes*.

Man er aldrig hørt op med at mindes den 11. Februar 1659. Hver Gang, der er gaaet et nyt Sekel hen, er der fremkommet Mindeskrifter; og for 50 Aar siden kom der, dels et stateligt Mindeskrift med Troels Lund blandt Skribenterne, og dels blev der holdt en stor national Mindefest i København med Bering Liisberg som Taler.

Nu, da 300 Aars Dagen er nær, er der talt om, hvordan Begivenheden skal mindes af os, af Slægten, der lever i

Dag. Og det har sandelig ogsaa været ventileret, om vi ikke skulde være saa taktfulde helt at lade Dagen passere i Ubemærkethed — for ikke at støde Svenskerne. Dette føles paa begge Sider af Øresund som Udslag af en sørgelig Mangel paa historisk Sans. Selvfølgelig skal man i fuld Aabenhed mindes denne vældige Begivenhed i Danmarks og Sveriges Historie — og maaske for første Gang helt ærligt gøre op, hvad Betydning den fik for os begge, specielt for det østdanske Folk, der blev svensk. Langsomt, men dog.

Det har været nævnt, at man i København vil lade opsætte Mindetavler for de faldne Medlemmer af den svenske Armé — og for de faldne Hollændere, som deltog i Københavns Forsvar. Meget smukt; men hvorfor ikke sætte et Minde for den danske Forsvarer af Hovedstaden og af Landet. Han har saa vidt jeg ved aldrig faaet en Mindestøtte — ud over den, der stadig staar i vor Erindring om Daaden og Aanden.

Paa mærkelig Maade lever Mindet om den dansk-svenske Strid videre... paa begge Sider af Øresund. I Nyborg ringer hver Aften en Klokke til Minde om Sejren ved Nyborg. Og nu har den ringet dette Minde frem gennem 300 Aar — hver Aften Klokken et Kvarter i Ti. I de sidste 80 Aar har Klokken hørt til i Margrethekirken, før den Tid hørte den til Landporten. Da der sidst var svensk Flaadebesøg i Nyborg bad den svenske Flaadekommandør om at faa Ringningen standset — blot saa længe de svenske Marinere var i Byen. Men der blev svaret, at Traditionen ikke kunde brydes.

I Skaanelandene findes der en Mængde Mindestene ved Alfarvej, navnlig nordpaa, hvor Slagene oftest stod. De taler til Nutiden om en Strid, som er endt — men aldrig fortrængt i Mindet. Der holdes Grave i Hævd, baade i Kirkerne og paa den bare Mark. Ved Toftaholm (Syd for Värnamo) er der danske Krigergrave, som stadig holdes vedlige. Ved Tomelilla lægger man hvert Aar paa Mindedagen friske Blomster paa »dom stupade Danskeres Grave.« I Kinnared (ved Thorup) hænger et Dannebrog i

Kirken. I Vinga-Klippen ved Indsejlingen til Göteborg er hugget ind i Klippen: *Vinga er dansk*.

Nu spørger man: skal vi mindes? Ja, for vore Forfædres Indsats i Striden var stor. De saa klarere og klarere, hvilke store kulturelle Konsekvenser Stridens Udgang maatte faa. Og Maalet var stadig: at faa Ende paa Striden.

Vist skal vi mindes. Læs — læs om Danmarks Historie. Den er jo Historien om de Mennesker, der levede her før vor Tid. Den kommer os ved.

